magazin istoric

ANUL XXI NR. 5 (242) MAI 1987

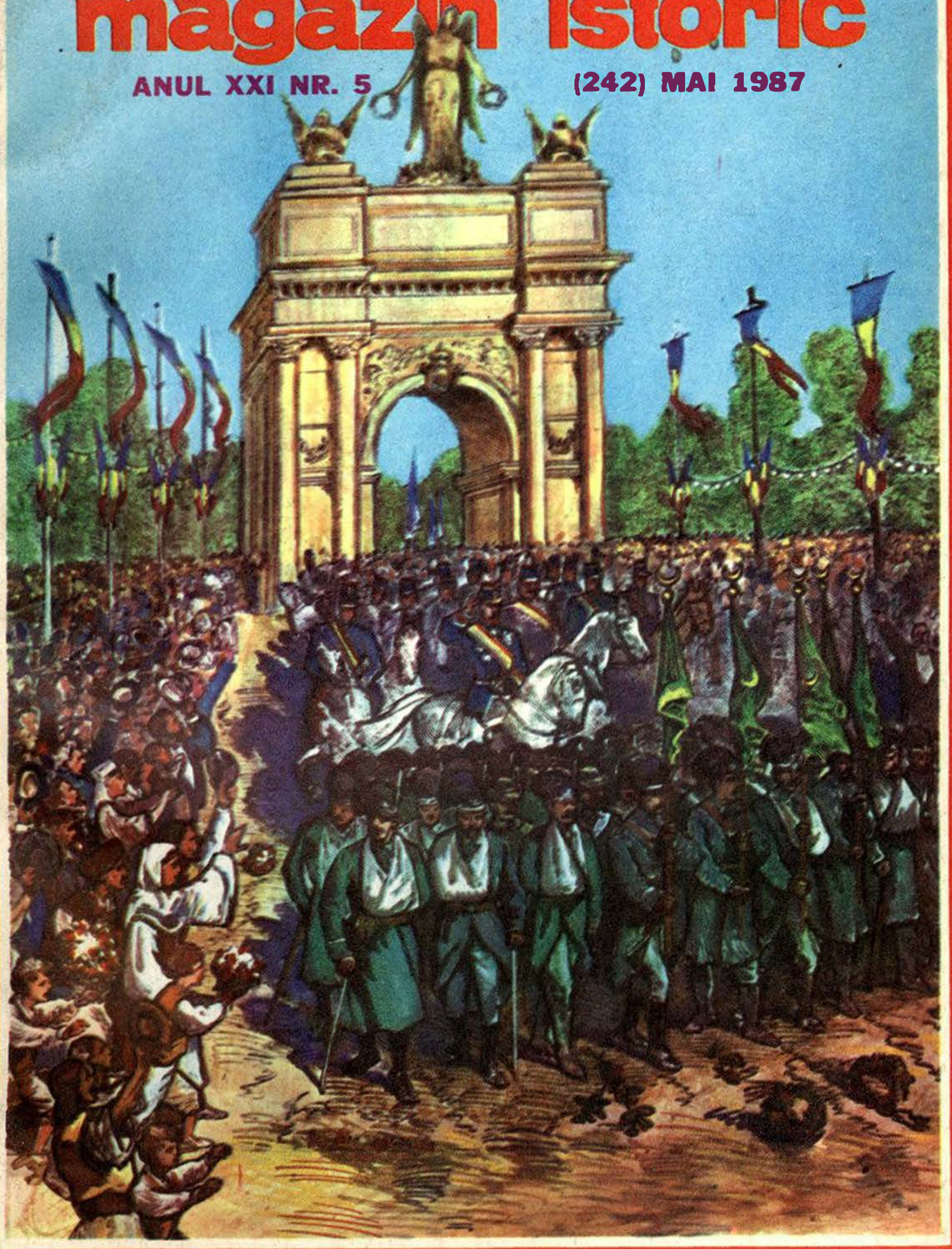

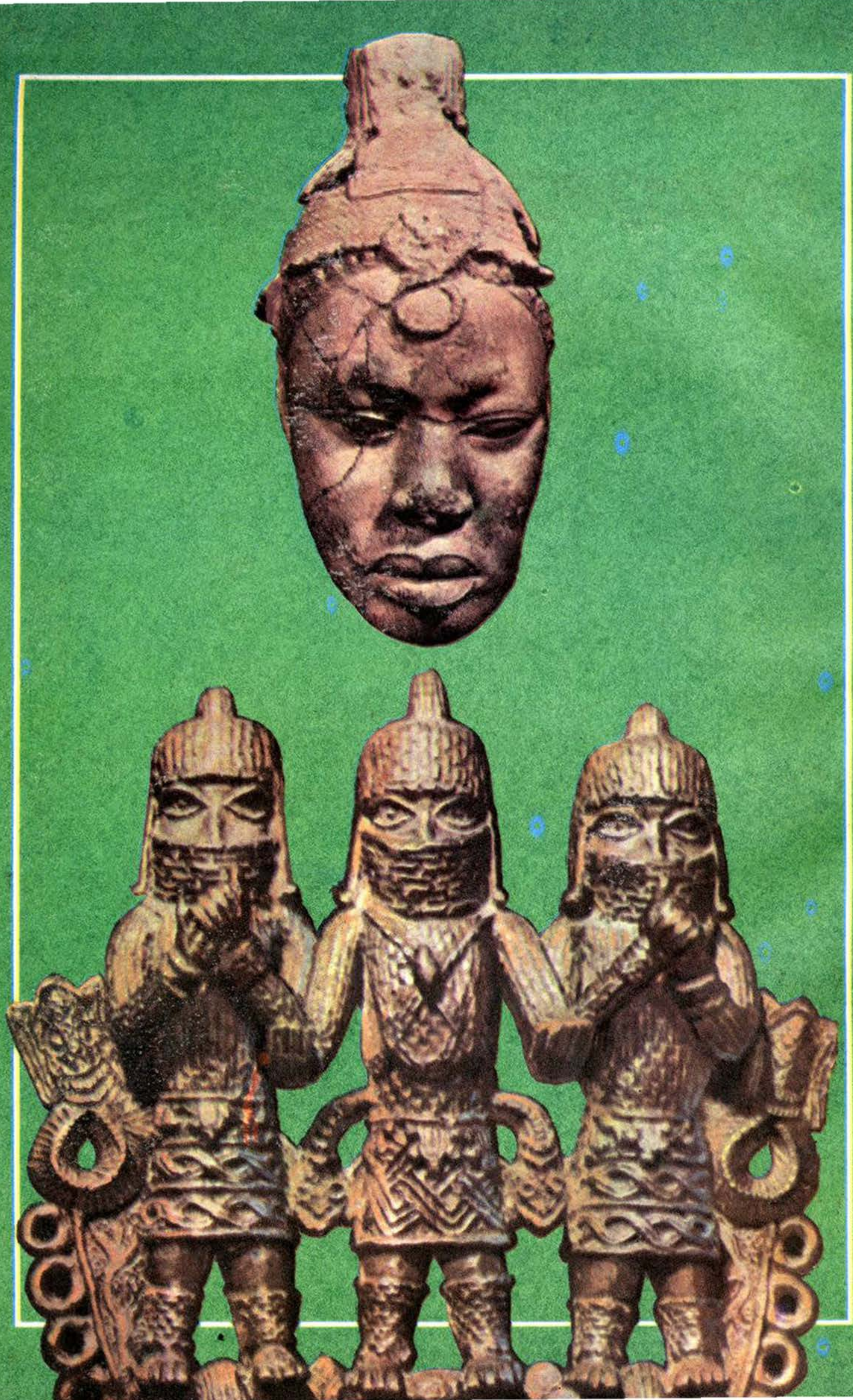

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 5 (242)
mai 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PAŞCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

1877-1987

● **Independenţa — sens şi permanenţă în istoria naţională:** *Ilie Ceauşescu* **2**

● **9 Mai 1877. O zi istorică din viaţa Capitalei, o zi istorică în viaţa poporului român:** *Cristian Popişteanu, Valeriu Buduru, Marian Ştefan* **7**

● The Times: **„Cea mai scumpă ambiţie a oricărei naţii“ 8**

● Den Norske Rigstidende, Aftenposten, Aftenbladet: **Evenimentul zilei — căderea Plevnei 10**

● **„Naţiunea armată“ şi suveranitatea naţională:** *Constantin Căzănişteanu, Dumitru Preda* **14**

Falsificarea conştientă a istoriei sub egida Academiei Ungare de Ştiinţe: *Ştefan Pascu, Mircea Muşat, Florin Constantiniu, Dumitru Berciu, Lucia Marinescu, Iancu Fischer, Gheorghe Tudor, Titus Popovici, Oliver Lustig* **33**

● **Basarabii întemeietori:** *Ion Conea...* **16** ● **Nicolae Costin — un cronicar la răspîntie de veacuri:** *Gabriel Ştrempel...* **19** ● **Istorie la Marea cea Mare (II):** *Gheorghe I. Brătianu...* **24** ● **Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu:** *George G. Potra...* **28** ● **Pe urmele strămoşilor:** *Ion Popescu-Puţuri...* **81** ● **Întîlnirea cu pămîntul natal:** *Anton Dumitriu...* **83** ● **Tezaurul de la Sîncrăieni:** *Mihai Gramatopol...* **89** ● **Zimnicea sau Peuce?:** *Eugen Panighiant...* **98** ● **Istorie în Delta Dunării:** *Vasile Smărăndescu...* **100**

● **Pe Dvina de vest, înfruntîndu-i pe hitlerişti:** *Gheorghi N. Kovtunov...* **85** ● **1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă — Downing Street 10:** *Corneliu Bogdan...* **91** ● **Cum învăţau şcolarii în vremea lui Carol cel Mare?:** *Manuel Dekastre ...* **96** ● **Reţeaua belgiană „Cometa“:** *W. E. Armstrong...* **103** ● **O nuntă în vechiul Dahomey:** *Aurel Filimon...* **107**

● **Cărţi sosite la redacţie... 95** ● **Poşta Magazin istoric... 110**

COPERTELE NOASTRE

„Din Bucureşti, prin telegraf, de la corespondentul nostru special...“ Cu aceste cuvinte începeau numeroase relatări prezente în paginile marilor ziare din diferite capitale ale lumii.

Războiul din 1877-1878 pentru cucerirea independenţei absolute de stat a României s-a bucurat de o deosebită atenţie din partea opiniei publice internaţionale. În diferite ţări, numeroase publicaţii au redat în spaţii ample evenimentele petrecute pe teatrul de operaţii din Balcani, subliniind vitejia şi eroismul ostaşilor noştri, impresionanta voinţă de a fi stăpîn pe soarta sa a poporului român. Reproducem pe două din coperte şi pe cele patru planşe ale acestui număr al revistei cîteva din imaginile publicate în presa străină a vremii:

① Desen apărut în revista **Le Monde Illustré** din Paris: festivităţile organizate la 8 octombrie 1878, cu prilejul întoarcerii în Bucureşti a trupelor române victorioase pe cîmpurile de luptă din sudul Dunării

④ Oraşe româneşti din 1877: **Bucureşti**, capitala României independente, desen apărut în **La Ilustracion Española y Americana**, şi două din localităţile dunărene legate de începutul evenimentelor: **Hîrşova** (stînga jos), în **The Illustrated London News**, şi **Giurgiu** (dreapta jos), în **Illustrirte Zeitung** (**9 Mai 1877. O zi istorică din viaţa Capitalei — o zi istorică în viaţa poporului român**, p. 7)

② Mărturii ale unei strălucite şi vechi civilizaţii africane: chip modelat în argilă (în partea de sus a paginii) şi pandantiv din bronz (**O nuntă în vechiul Dahomey**, p. 107)

③ Imagine din **Cîntecul lui Roland** — una dintre cele mai reprezentative opere literare din timpul lui Carol cel Mare; miniatură din sec. XIV (**Cum învăţau şcolarii în vremea lui Carol cel Mare?**, p. 96)

1877 - 1987

INDEPENDENŢA — sens şi permanenţă în istoria naţională (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUŞESCU

La sfîrşitul secolului XVII şi începutul veacului următor, ca rezultat al schimbării raportului de forţe pe plan european, statutul politic al ţărilor române a suferit modificări importante. După înfrîngerea Imperiului otoman — la Viena, în 1683[1] — şi înaintarea rapidă a Austriei spre sud-estul Europei, Transilvania a ieşit de sub suzeranitatea otomană şi a intrat sub cea habsburgică, păstrîndu-şi însă mai departe un statut autonom, cu dietă şi administraţie proprii, spre deosebire de Ungaria, care a fost încorporată Imperiului habsburgic.

În noile condiţii, lupta românilor din Transilvania pentru emancipare socială şi naţională a dobîndit noi dimensiuni. Este epoca în care Ioan Inochentie Micu-Clein a fundamentat principalele puncte ale unui cuprinzător program politic ce a prefaţat vasta mişcare culturală a Şcolii ardelene şi acţiunea politică a Supplexului[2], stimulînd astfel ferm climatul ideologic care a alimentat continuu lupta pentru unire şi independenţă naţională. Revoluţia populară condusă de Horea, Cloşca şi Crişan (1784)[3] a confirmat că propăşirea socială şi libertatea naţională a românilor din Transilvania reprezenta opţiunea supremă a unei naţiuni ajunse la faza deplinei conştiinţe de sine şi hotărîtă să-şi cucerească drepturile fundamentale.

Aspiraţiile românilor de pretutindeni

În condiţiile în care numeroase războaie pustiitoare purtate pe teritoriul românesc de către imperiile otoman, ţarist şi habsburgic pe parcursul sec. XVIII şi XIX au dus la jefuirea bogăţiilor naţionale, la distrugerea sau înstrăinarea a numeroase valori materiale şi spirituale, la frînarea dezvoltării economice şi politice de perspectivă a societăţii româneşti, însuşi statutul internaţional şi integritatea teritorială a ţărilor române au fost vehement disputate de cele trei mari imperii vecine. În 1699, Transilvania a trecut sub dominaţia Imperiului habsburgic. Supus presiunilor şi atacurilor continue ale imperiilor habsburgic şi arist, aflate în plină expansiune, Imperiul otoman a cedat din trupul ţărilor române, fără a avea dreptul s-o facă, teri-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1983; 6/1978; 8-11/1984.

torii care au fost încorporate în Imperiul habsburgic (Oltenia și Banatul, în 1718, Bucovina în 1775) și în Imperiul țarist (teritoriul dintre Prut și Nistru, în 1812).

În pofida noii situații și a statutului internațional al țărilor române, grav marcate de accentuarea ingerințelor marilor imperii vecine, lupta pentru impunerea vechilor drepturi, pentru recucerirea independenței și înfăptuirea unității naționale a dobîndit noi dimensiuni, evidențiind un proces extins la scara întregii națiuni române. Conceptul românesc de unitate și independență în sec. XVIII cuprindea statornic, în obiectivele sale, teritoriul etnic delimitat de hotarele vechii Dacii. Astfel, s-a ajuns la transformarea rapidă a conștiinței unității de neam în aceea a apartenenței la aceeași națiune. Tot ceea ce s-a acumulat în „18 veacuri de lucrare a poporului asupra lui însuși", după sintetica expresie a lui Nicolae Bălcescu — vitejie, curaj, înțelepciune, dorul de libertate și unitate, setea de neatîrnare, meșteșugul armelor și cel al diplomației, argumentele sabiei și ale condeiului despre drepturile legitime de stăpîn necontestat al Daciei străbune — s-a întruchipat prin revoluțiile de la 1821 și 1848 în năzuința de veacuri a maselor de a realiza „slobozenia din afară și din lăuntru".

În preajma revoluției de la 1848-1849, daco-românismul — doctrină politică a unui popor asuprit și despărțit sub stăpîniri diferite — întrunea aspirațiile naționale ale românilor de pretutindeni. Revoluționarii pașoptiști și-au formulat obiectivele într-o serie de programe cu caracter unitar, derivate din cauzele generale, comune ale revoluției, din situația în care se aflau țările române în perioada anterioară anului 1848, din identitatea aspirațiilor sociale și naționale ale unuia și aceluiași popor. „*Plămădită în condiții asemănătoare* — subliniază președintele României socialiste —, *desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd țeluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești. Faptul că pe steagul revoluționar din toate aceste provincii erau scrise aceleași idealuri supreme — desființarea servituților feudale și eliberarea țărănimii iobage, cucerirea de libertăți democratice, scuturarea dominației străine și realizarea unității și independenței naționale — ilustrează comunitatea de interese și aspirații ce-i uneau pe fiii aceluiași popor, în pofida hotarelor despărțitoare, artificiale și vremelnice*".

Înăbușirea revoluției române din anii 1848 1849 de către forțele coalizate ale imperiilor otoman, habsburgic și țarist nu a însemnat și înfrîngerea luptei pentru independență și unitate statală. Idealurile de independență și unitate, nutrite de cele mai largi straturi ale societății, au continuat să se afirme și și-au pus amprenta asupra evoluției ulterioare a poporului român.

Peste împotrivirea deschisă a Porții otomane și a unor mari puteri, ca Austria și Anglia, care își asumaseră rolul de garante ale țărilor române, în anul 1859 a triumfat voința de unitate a poporului nostru. Dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei și al Munteniei, în ianuarie 1859, susținută și impusă de masele largi populare, a evidențiat cu pregnanță faptul că poporul român era hotărît să-și impună drepturile la unitate și independență, peste ambițiile unor puteri și dincolo de conjuncturile internaționale dintr-un moment sau altul. Unirea din 1859 a marcat un mare pas pe drumul spre independența deplină și spre făurirea statului național unitar român, a fost practic prologul acestor două evenimente cruciale din istoria multimilenară a poporului român. Înfăptuirea unor reforme structurale cerute de modernizarea societății românești, ca și politica demnă dusă de Al.I. Cuza în raporturile cu marile puteri ale timpului, cu statele garante, au ridicat prestigiul țării noastre și i-au netezit drumul spre o neatîrnare completă. De fapt, toate marile acte de politică internă și externă ale României realizate în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza au reprezentat adevărate inițiative de

Dorobanți asaltînd reduta Grivița, 30 august 1877

anulare a suzeranității și a pretenției celor șapte puteri garante instituite după războiul Crimeii de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția" lor. „Toate atributele unei neatîrnări reale — avea să noteze Mihai Eminescu — s-au cîștigat de către Vodă-Cuza, exceptînd firma acestei realități".

Războiul națiunii întregi

Dezvoltarea României pe toate planurile, necesitatea aplicării unei politici vamale protecționiste, a afirmării suveranității, a manifestării nestingherite a țării în concertul statelor independente ale lumii făceau tot mai grea suportarea suzeranității otomane. Demersurile guvernelor române de a evita. războiul și a obține independența deplină pe cale pașnică s-au lovit, însă — cum era de așteptat, dar nedorit de români — de împotrivirea categorică a Porții otomane, fapt ce demonstra că singura cale pentru a o dobîndi rămînea lupta armată.

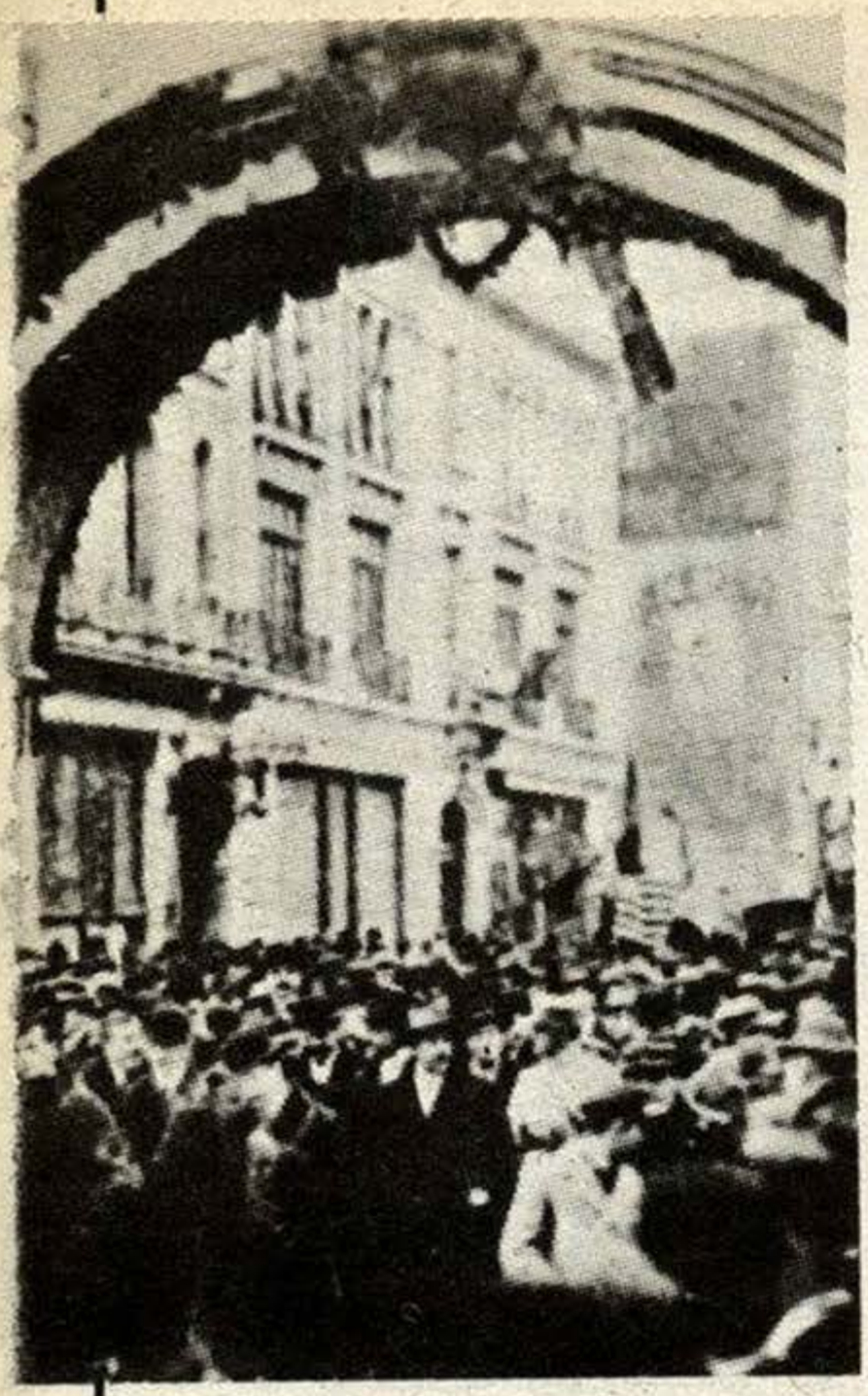

Populația Capitalei salută cu entuziasm pe solii Transilvaniei veniți să aducă la cunoștință istorica Declarație a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918

La 7 mai 1877, în condițiile în care forțele politice, masele largi populare cereau tot mai insistent adoptarea unei atitudini ferme antiotomane și în conjunctura internațională determinată de ridicarea la luptă pentru eliberare națională a popoarelor din Balcani și de declarația de război făcută de Rusia, la 12 aprilie 1877, Porții otomane, Consiliul de Miniștri al României a analizat oportunitatea proclamării neîntîrziate a independenței statale. În ședința Parlamentului din 9 Mai 1877, Mihail Kogălniceanu, ministrul afacerilor străine, răspunzînd unei interpelări, a rostit celebra declarație istorică: „*Sîntem independenți: sîntem națiune de sine stătătoare*". Subliniind că politica de independență a României nu trebuia să neliniștească pe vecinii ei, deoarece nu era îndreptată împotriva nimănui, ci era menită să faciliteze „dezvoltarea bunei stări morale și materiale" a națiunii noastre, Mihail Kogălniceanu preciza că guvernul „*va face tot ce va fi cu putință ca starea noastră de stat independent și de sine stătător să fie recunoscută de Europa*".

Proclamarea independenței de stat a României, la 9 Mai 1877, a fost primită cu entuziasm de întregul popor român. Din păcate, eforturile României de a obține independența pe cale pașnică s-au lovit de refuzul categoric al Porții otomane. Ca urmare, guvernul român, dînd curs voinței generale a poporului de a impune ca realitate noul statut internațional al țării, a decis intrarea în război, împotriva Porții otomane, alături de armata rusă și detașamentele de voluntari bulgari.

Războiul din 1877-1878 a fost un război drept, de eliberare. Așa a intrat de la început în conștiința națională și așa a rămas mereu în amintirea poporului. El a fost numit de contemporani și de urmași războiul pentru cucerirea independenței absolute de stat a României — denumire care exprimă fidel caracterul și conținutul său esențial. Și de această dată, ca de atîtea ori în trecut, războiul a fost purtat prin concentrarea energiilor tuturor claselor și păturilor progresiste care alcătuiau societatea românească modernă. Greul efortului material și uman a fost suportat, ca în întreaga noastră istorie multimilenară, de țărănime, alături de care s-a afirmat viguros tînăra clasă muncitoare în frunte cu socialiștii.

Pas hotărîtor spre Marea Unire

La amplul efort militar și economic și-au adus contribuția și românii din provinciile aflate încă sub dominație străină, cucerirea independenței de stat fiind considerată de toți locuitorii de pe pămînt l vechii Dacii condiția politică indispensabilă pentru înfăptuirea statului național unitar: Jertfele de sînge și marele efort economic care au marcat aportul țării noastre la înfrîngerea Imperiului otoman au consfințit pe cîmpul de luptă istoricul act de la 9 Mai 1877, independența deplină a României. „*Dobîndirea independenței de stat a României* — subliniază președintele României socialiste — *nu a fost deci rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva Imperiului otoman, ce a deschis o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre. Trebuie să spunem că fără cucerirea independenței România nu ar fi putut să-și asigure dezvoltarea și nu ar fi putut să se afirme din plin atît ca națiune, cît și pe plan internațional*".

Cucerirea independenței depline a statului național modern român a marcat începutul unei noi etape în evoluția istorică a poporului nostru. Viața politică, economică, socială și culturală a țării a înregistrat, în anii ce au urmat, un puternic avînt, materializat într-o serie de înfăptuiri ce au contribuit la consolidarea internă a statului, constituind, totodată, noi impulsuri în înfăptuirea obiectivelor ce stăteau în fața poporului român: consolidarea independenței și desăvîrșirea unității naționale și de stat. Concomitent, în teritoriile aflate încă sub ocupație străină, cucerirea independenței statului român a determinat apariția unor noi și variate forme de luptă care exprimau hotărîrea românilor de a se elibera și de a se uni cu statul independent român. Această năzuință a căpătat expresie concretă în evenimentele anului 1918, în cursul cărora românii, alături de celelalte popoare asuprite — prin lupta lor de eliberare națională — au îndeplinit visul de veacuri: Unirea cea Mare.

Făurirea statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918, a creat premisele

indispensabile trecerii la o etapă superioară de dezvoltare, la înfăptuirea deziderateloR în jurul cărora se concentrau toate potenţele şi rezervele umane şi materiale ale naţiunii române. În vasta acţiune desfăşurată în anii ce au urmat în vederea consolidării statului naţional unitar, a independenţei sale, s-a vizat cu precădere refacerea economică, realizarea unităţii administrative. Aplicarea reformelor electorală şi agrară — ultima fiind cea mai vastă înfăptuită de vreun stat capitalist în epoca respectivă — adoptarea noii Constituţii (28 martie 1923), legea fundamentală a ţării care garanta tuturor românilor, „fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie", libertatea întrunirilor, libertatea de asociaţie, au asigurat cadrul juridic edificării structurilor caracteristice unui stat burghezo-democrat cu regim parlamentar. Definitoriu pentru întregul proces a fost acordul unanim al tuturor forţelor politice — de la partidul clasei muncitoare (una din forţele fundamentale ale realizării Marii Uniri) la partidele burgheze de guvernământ — faţă de politica de consolidare a unităţii naţional-statale, a independenţei patriei.

O politică de securitate şi cooperare

Evoluţia vieţii politice internaţionale, instaurarea timpurie la putere a fascismului într-o serie de ţări din Europa, exprimarea tot mai accentuată a unor pretenţii imperialiste şi revizioniste din partea Germaniei naziste, Italiei fasciste şi Ungariei horthyiste au evidenţiat pregnant faptul că România era şi în continuare vizată de planuri ce atentau la integritatea şi suveranitatea sa statală. În acest context, acţiunile întreprinse de diplomaţia românească şi măsurile care s-au luat pe plan militar au urmărit contracararea pericolelor revizionist şi imperialist externe.

Pînă la declanşarea celui de-al doilea război mondial, România a practicat cu fermitate direcţii de politică externă ce o situau alături de Anglia, Franţa şi Uniunea Sovietică, alături de celelalte state membre ale Ligii Naţiunilor şi a fost iniţiatoarea Micii Înţelegeri şi a Înţelegerii Balcanice, alianţe regionale de securitate şi cooperare, al căror scop era să apere independenţa şi integritatea statelor participante. În acelaşi timp, forurile politice guvernamentale de la Bucureşti, exprimînd starea de spirit a poporului, s-au pronunţat consecvent în favoarea sprijinirii ţărilor devenite victime ale politicii imperialiste de forţă şi dictat, arătîndu-se totodată gata să susţină orice iniţiativă internaţională de sprijinire a celor supuşi agresiunii. Politica de concesii practicată de cercurile guvernante de la Londra şi Paris a împiedicat însă realizarea unui front al ţărilor vizate de planurile anexioniste şi de dominaţie ale Germaniei naziste, Italiei fasciste şi Ungariei horthyiste. În perioada menţionată, guvernele britanic şi francez, şi nu numai acestea, mai credeau că era posibilă salvgardarea propriilor interese de mari puteri prin sacrificarea independenţei ţărilor mici şi mijlocii din centrul şi răsăritul Europei. *„Viaţa a demonstrat* — subliniază preşedintele Republicii Socialiste România — *că acordurile de la München, toate tratatele şi acordurile încheiate cu Germania hitleristă nu numai că nu au frînat politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea ţelurilor acestuia de cotropire şi dominaţie a altor popoare. Popoarele europene şi de pe alte continente au plătit foarte scump politica de concesii, miopia şi trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp"*.

23 August 1945: acoperiţi de glorie în luptele pentru zdrobirea fascismului, ostaşii români defilează pe sub Arcul de Triumf din Bucureşti

Schimbările intervenite în configuraţia politică internaţională, în special în anii 1938 şi 1939, cotropirea unor teritorii de către statele fasciste şi revizioniste, s-au repercutat negativ şi asupra posibilităţilor României de a-şi apăra independenţa şi integritatea statală. După douăzeci de ani de la realizarea statului naţional unitar, poporul român era din nou ţinta planurilor imperialiste anexioniste şi de dominaţie ale marilor puteri, care în vara anului 1940 i-au impus dureroase cesiuni teritoriale. În toamna anului 1940, trupele de ocupaţie ale Germaniei hitleriste au intrat în România, iar în iunie 1941 ţara a fost tîrîtă în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice.

Incununarea efortului milenar

Ieşirea României, la 23 august 1944, din războiul hitlerist şi alăturarea ei la coaliţia antihitleristă — evenimente care au marcat declanşarea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă — au deschis calea redobîndirii independenţei şi suveranităţii naţionale, obiective istorice pentru care poporul român a desfăşurat o luptă neîncetată şi eroică de-a lungul celor două milenii de existenţă. Încununarea strălucită a acestui efort milenar a fost realizată prin lupta eroică a întregului popor român angajat pe baricadele revoluţiei din august 1944, care a determinat, în Europa, scurtarea cu 200 zile a celei de-a doua conflagraţii mondiale. „*Ţinînd seama* — subliniază secretarul general al partidului nostru — *de amploarea forţelor populare care au participat la insurecţia armată, şi în primul rînd a clasei muncitoare, condusă de partidul comunist — exponentul intereselor vitale ale întregului popor —, de faptul că a răsturnat regimul politic al dictaturii militaro-fasciste, forţele cele mai reacţionare vîndute Germaniei fasciste, şi a lichidat dependenţa de imperialismul german şi de orice imperialism, ducînd la întoarcerea armelor împotriva armatelor hitleriste şi la izgonirea lor de pe teritoriul ţării, insurecţia din august 1944 a marcat începutul revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independenţe a patriei, la transformarea revoluţionară, socialistă a României. Masele populare şi-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul la libertate şi neatîrnare, dreptul de a fi deplin stăpîne pe bogăţiile naţionale, de a-şi făuri destinele potrivit intereselor şi aspiraţiilor proprii, precum şi posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă şi mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă şi comunistă*".

Independenţa — ca expresie a voinţei întregului popor român, afirmată în declaraţiile şefului statului, a guvernului şi forţelor politice care au înfăptuit marele eveniment de la 23 August 1944 — a fost însoţită, în chip firesc, de revendicarea suveranităţii absolute a statului nostru asupra teritoriului Transilvaniei, smuls României de marile puteri fasciste prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940[1]. Astfel, în textul proclamaţiei şefului statului român se arăta: „Mobilizînd toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre ,de sub ocupaţie străină"; declaraţia guvernului consemna că „recunoaşterea de către guvernele din Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin Dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele româneşti, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de ocupaţia străină".

Dreptul de a ne hotărî singuri soarta

Sînt documente care exprimau hotărîrea României ca, o dată cu izbucnirea revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, să treacă cu toate forţele la apărarea drepturilor sale imprescriptibile: independenţa, suveranitatea şi integritatea teritorială a patriei. În virtutea acestor drepturi, România a întors armele împotriva Germaniei naziste, armata română, sprijinită de întregul popor, începînd lupta împotriva trupelor ocupante. Totodată, ca expresie a solidarităţii cu care poporul nostru s-a manifestat în coaliţia antihitleristă, România a contribuit şi la eliberarea altor ţări — Ungaria, Cehoslovacia, Austria — oferind istoriei un exemplu de o rară noblеţe.

Afirmarea independenţei şi suveranităţii naţionale a României la 23 August 1944 nu a fost aşadar un act formal, declarativ. Aceste atribute esenţiale ale statutului României pe plan internaţional au fost impuse prin luptă, poporul român dînd un greu tribut uman şi material pentru înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste, principalul duşman în epocă al independenţei şi suveranităţii naţionale a statului român.

Aşezat în rîndul marilor evenimente ale istoriei multimilenare a patriei, care au influenţat decisiv evoluţia noastră istorică, actul revoluţionar din august 1944 a însemnat cucerirea adevăratei independenţe şi suveranităţi naţionale a României. El a demonstrat elocvent voinţa naţiunii române de a-şi croi singură destinele, capacitatea ei nelimitată de a se împotrivi oricăror obstacole aşezate în calea unei dezvoltări proprii pe coordonatele independenţei, libertăţii şi prosperităţii. Refuzînd hotărît, în august 1944, ca propriul său viitor să fie decis de alţii, naţiunea română a ilustrat pregnant că este fermă să urmeze neabătut această cale, că nu va admite niciodată ingerinţe străine în treburile sale interne, în afirmarea sa independentă pe plan internaţional.

Început eroic în zilele de foc ale revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, drumul ferm şi legitim pe care s-a angajat naţiunea română, sub conducerea Partidului Comunist Român, a avut ca rezultat edificarea şi consolidarea necontenită a independenţei României. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-10/1985.

9 MAI 1877

O ZI ISTORICĂ DIN VIAŢA CAPITALEI

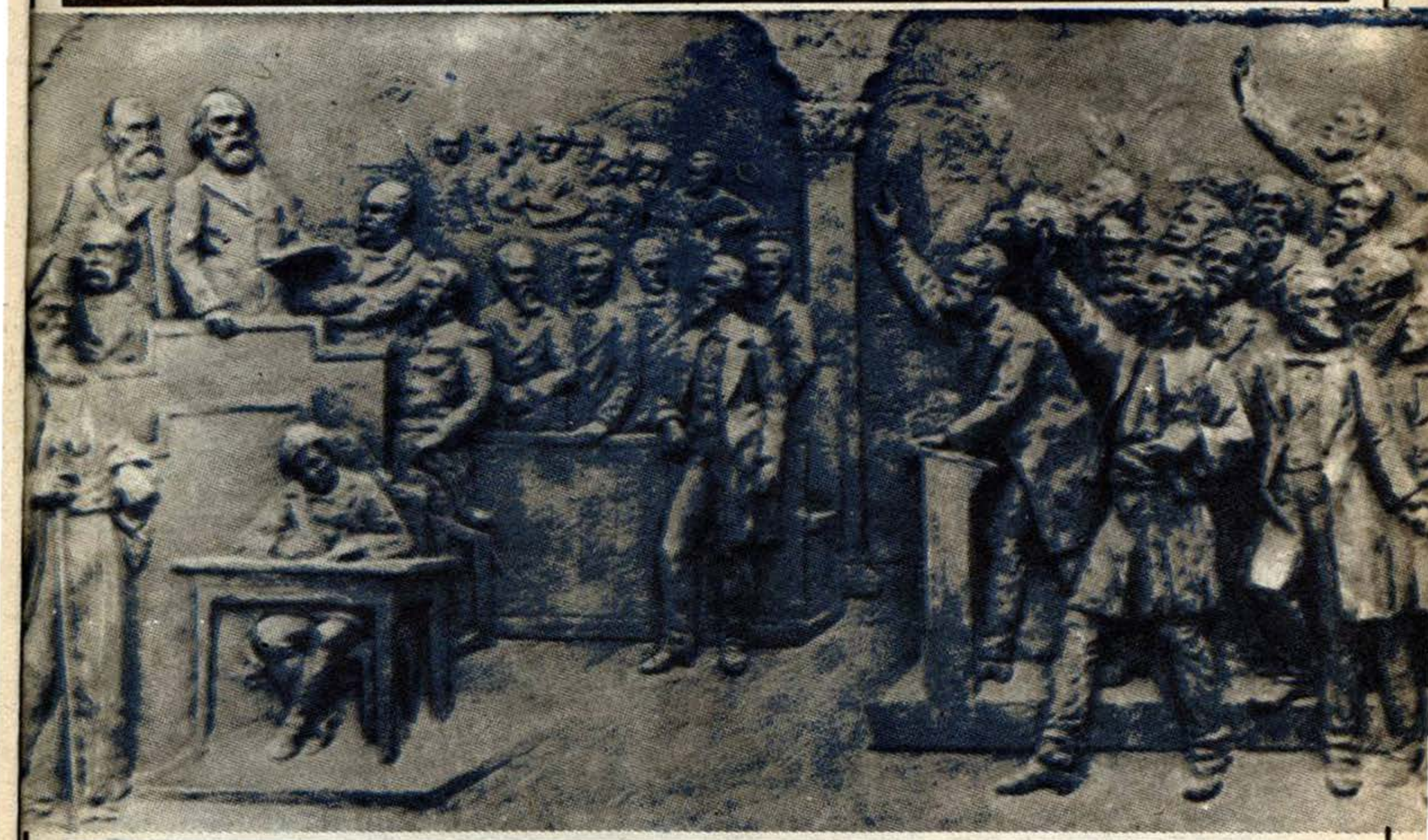

O ZI ISTORICĂ

ÎN VIAŢA POPORULUI ROMÂN

CRISTIAN POPIŞTEANU, VALERIU BUDURU, MARIAN ŞTEFAN

Luni, 9 Mai 1877. Început de săptămînă. Avea să fie o nouă săptămînă plină de încordare şi speranţe, pe care istoria o va înregistra cu slove de aur.

Ca în toate marile ceasuri ale istoriei româneşti, ca în urmă cu 29 ani, de exemplu, la 11 iunie 1848, sau cu numai 18 ani înainte, la 24 ianuarie 1859, Capitala, şi împreună cu ea întreaga ţară, trăieşte clipe de mare însufleţire patriotică. De altfel, parte dintre bucureştenii care acum, în această zi de 9 Mai 1877, sînt părtaşii unei noi pagini de istorie au fost martori şi chiar participanţi şi la acele evenimente, istoria reunind, astfel, sub ochii şi prin acţiunile aceloraşi generaţii, momente ce dimensionează destinul unei ţări şi al unui popor[1].

[1] În decursul anilor, *Magazin istoric* a publicat — începînd cu primul său număr — un mare volum de articole, documente, corespondenţă,

Încă de dimineață, mulți din cei peste 180 000 locuitori ai Bucureștilor au ieșit pe arterele orașului, „abundent pavoazate cu steaguri tricolore" și pe care au apărut pancarte cu inscripția „Independența", cum va scrie într-un raport către superiorii săi locotenent-colonelul Charles Mansfield, consulul Marii Britanii în capitala României. Atmosfera este, cum notează la rîndul său consulul austriac Zwiedinek, „foarte animată".

Grupuri de studenți încep să se strîngă în jurul statuii lui Mihai Viteazul — care din 1874, de cînd a fost inaugurată, a devenit pentru locuitorii Capitalei locul celor mai importante manifestări patriotice — și cer să fie primiți ca voluntari în rîndurile oștirii.

O vie animație domnește în Pasajul român (unde se găsește astăzi Magazinul „Muzica" de pe Calea Victoriei); aici sînt concentrate redacțiile multor ziare: *Telegraful*, condus de I.C. Fundescu, *Presa*, de sub direcția lui V. Boierescu, *L'Orient*, la conducerea căruia se află Emil Galli și ardeleanul Al. Ciurcu[1], meteoricul *Națiunea*[2], și cărora, din 15 mai, sub presiunea evenimentelor, li se va adăuga un nou cotidian, cu nume simbolic, *România liberă*. condus de Șt. Mihăilescu și D. Aug. Laurian, fiul lui A. T. Laurian. *Românul*, una dintre cele mai vechi și mai importante publicații bucureștene, își are sediul pe strada Doamnei nr. 14 (în biroul directorului — cunoscutul revoluționar pașoptist C.A. Rosetti—se văd portretele lui Garibaldi și Mazzini,

---

fragmente de memorii și extrase din presa străină (multe din ele puse pentru prima dată în circuitul științific) despre epopeea românească de la 1877, aducîndu-și contribuția la mai buna cunoaștere a acestor memorabile evenimente istorice. Menționăm contribuțiile publicate în nr. 1/1967, 1 și 9/1970, 5/1972, 5 și 6/1975, 5-12/1976, 1-6/1977, îndeosebi nr. 5/1977, număr special consacrat luptei poporului nostru pentru cucerirea deplină a neatîrnării. În paginile de față, nu ne-am propus o reînemorare exhaustivă a evenimentelor din acei neuitați ani, ci doar evocarea, pe baza unor documente sau mărturii inedite ori mai puțin cunoscute, a unor momente din eroica luptă a românilor de acum 110 ani.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1984; 2/1984.

The Times: „CEA MAI SCUMPĂ AMBIȚIE A ORICĂREI NAȚII"

Printre publicațiile străine în paginile cărora evenimentele de la 1877-1878 și-au găsit un larg ecou s-a aflat și ziarul britanic The Times — unul din cele mai vechi, mai influente și mai cunoscute cotidiene ale presei burgheze din lume. Enciclopedia britanică (ediția a 15-a 1973-1974) îl portretizează astfel: „Prompt în a obține veștile", cu „influență asupra opiniei publice" și „foarte bine tipărit", „un model pentru ceea ce trebuie să însemneze un ziar responsabil" situîndu-se încă de la începutul secolului XIX în fruntea „presei tipărite".

Prin corespondențe și informații primite direct de pe teatrul de operații, din București — unde, de asemenea, a avut un corespondent — și din capitalele unor state vecine României, ziarul și-a informat zilnic cititorii despre acțiunile României, prezentate în ansamblul evenimentelor ce s-au desfășurat în acei ani în Balcani. Comentatorii ziarului, asemenea guvernului englez, nu au înțeles întotdeauna exact semnificația reală a proclamării independenței României. Dar consecvența cu care publicația a scris despre evenimentele legate de lupta poporului român relevă deosebita atenție cu care opinia publică britanică a fost informată asupra acestor evenimente. O mențiune specială merită corespondențele în care este relevată atitudinea agresivă a Porții, faptul că intrarea României în război a fost un act impus de evoluția situației politico-militare de la Dunăre.

Extrasele pe care le publicăm în continuare, puse la dispoziția redacției de colaboratorul nostru dr. Eugen Glück, apar pentru întîia oară în limba română; ele reconstituie evenimente care au premers proclamarea independenței de la 9 Mai 1877. Fiind datate după stil nou, în paranteze drepte am completat datele după stilul vechi, în vigoare atunci în România, pentru a stabili concordanța necesară cu datele din celelalte articole.

„București, [26 aprilie] 8 mai... Monitoare turcești au deschis focul asupra orașului românesc Oltenița... În Călărași, în fața Silistrei, un grup de soldați turci au traversat Dunărea, au ars cîteva colibe țărănești și au tras asupra unor țărani români ce pescuiau... Ieri, așa cum m-am referit în telegrama mea, turcii au distrus satul Bechet și au ars unul sau mai multe vase ce arborau drapelul britanic. Bechetul este un mic port la Dunăre... Nu se aflau soldați — băștinași sau străini — în Bechet. Aceste jafuri fără rost, [efectuate] de-a lungul malului românesc al Dunării, nu pot avea vreun efect asupra mișcării [trupelor] rușești, au dus, în schimb, la exasperarea poporului român... S-a dat ordin trupelor române să deschidă focul contra oricăror bande turcești de jefuitori, care trec Dunărea, iar generalul [colonelul] român Cerchez, care comandă la Calafat, declară că va bombarda Vidinul, dacă bateriile sau canonierele turcești mai trag împotriva orașelor de pe malul românesc...

Guvernul român a trimis o comunicare către puterile garante, enumerînd recentele agresiuni ale turcilor și cerîndu-le sfatul în actuala situație critică...

[Mai tîrziu] la București au sosit vești despre bombardarea Vidinului de către forțele române de la Calafat... Nu se știe în mod public dacă s-a tras asupra Vidinului, ca răspuns la recentele evenimente de pe malul românesc al Dunării, ori că urmare a vreunei provocări locale a turcilor".

„București, [27 aprilie] 9 mai. Focul între Calafat și Vidin a fost deschis de către turci..."

„Viena, [27 aprilie] 9 Mai (de la corespondentul nostru austriac). Domnul Rosetti a propus ieri, în ședința închisă a senatorilor și deputaților, ca independența României să fie declarată în ședința publică de azi. Moțiunea a fost votată [este vorba de pregătirea moțiunii privind declararea războiului, votată două zile mai tîrziu — n.n.]... În aceeași conferință secretă, potrivit altor știri, s-a discutat problema participării României la război... Cum actualul conflict dintre Turcia și România a început cu tirul deschis de bateriile turcești de la Vidin, după care a urmat răspunsul tunurilor române din Calafat, întrebarea dacă războiul este sau nu oficial declarat pare, mai curînd, lipsită de importanță".

„București, [28 aprilie] 10 mai. Duelul de artilerie dintre Vidin și Calafat a încetat la căderea nopții. Românii le-au permis turcilor să tragă șapte lovituri înainte de a replica cu cele cinci baterii...

Azi după-amiază, la ora 8, canonierele turcești au redeschis focul asupra Olteniței și au continuat tirul pînă la ora 7. Artileria română a răspuns și se afirmă că două canoniere turcești au fost distruse...

Se poate spune despre [România] că ea e deja în război cu Turcia, cu toate că războiul nu a fost declarat în mod oficial de nici o parte... Va fi și mai greu dacă ocazia aceasta va fi folosită pentru a se proclama România independentă și pe principele Carol regele ei... Pe bună dreptate, pentru Austria s-ar putea ridica problema în ce măsură ar putea ea recunoaște existența României ca regat la frontiera sa estică..., mai ales că, pe hărțile folosite în școlile din România, de mulți ani, Transilvania, Bucovina și Ungaria estică pînă la Tisa apar ca părți componente ale României".

Trăsura corespondentului de front al ziarului englez The Times *în plină zonă de lupte pe teatrul de operații din Bulgaria*

În p. 7: *Parlamentul român proclamă independența absolută de stat a României (basorelief de pe statuia lui C.A. Rosetti din București)*

„București, [29 aprilie] 11 mai... Ministrul afacerilor străine [M. Kogălniceanu] a afirmat azi în Camerele române că politica guvernului a fost moderată pe durata acestei crize, dar că în urma agresiunilor neprovocate, turcii au pierdut orice drept la simpatia poporului și guvernului român. Otomanii au bombardat orașe neapărate și au ars nave în porturile românești de la Dunăre, indiferent de apartenența lor, iar vase engleze au fost nevoite să apeleze la autoritățile române pentru protecție contra turcilor. Bateriile românești de la Oltenița și Calafat au replicat în final loviturilor turcești și vor continua să procedeze așa.

Acest discurs a fost primit cu puternice aplauze. Mai mulți deputați au luat apoi cuvîntul... Se discută acum o rezoluție care declară că, întrucît Turcia, prin actele sale neprovocate, a rupt orice legătură între ea și România, guvernul va fi împuternicit să la orice măsură va fi considerată necesară în circumstanțele actuale. Este probabil că această rezoluție va fi votată de imensa majoritate și nu e greu de anticipat care va fi decizia pe care o va lua guvernul"[1].

„Viena, [5] 17 mai (de la corespondentul nostru austriac). Se pare că guvernul român a găsit necesar să încerce să-și explice atitudinea, căci a adus în atenția puterilor garante agresiunile comise de turci împotriva orașelor românești de pe malul stîng al Dunării, declarînd că în fața acestor acte din partea Porții, România a fost forțată să se apere și că, drept urmare, ea se consideră în stare de război cu Turcia și ca avînd din nou întreaga libertate de acțiune. Aceasta poate fi o încercare de a pregăti calea pentru independență, trăgînd anumite concluzii din ciocnirile de artilerie de la Dunăre, dintre români și turci, care ar putea justifica linia politică adoptată de România, [linie] care, dacă circumstanțele o vor permite, ar putea fi folosită ulterior ca reazem al viitoarei poziții politice a României..."

„București, [9] 21 mai (prin telegraf de la corespondentul nostru special). Astăzi s-a declarat în Camera Deputaților independența României. Nu a fost niciun vot contra rezoluției... Rezoluția a enumerat agresiunile Turciei, a acceptat starea de război și a terminat prin a declara România liberă și independentă.

Domnul Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe, a anunțat apoi, în mod solemn, instituirea noului statut al României... Declarația de independență se află acum în fața Senatului, dar nu există dubii asupra trecerii ei prin această cameră, încît noua atitudine a României poate fi considerată ca stabilită... Camera Deputaților a subliniat independența țării, instituind ordine și decorații care urmează a fi înmînate fiilor României ce se vor distinge în serviciul ei..."

[Cu aceeași dată de 9/21 mai, corespondentul din București a revenit cu o a doua telegramă]: „Așa cum anticipam în telegrama mea anterioară, Senatul a aprobat declarația de independență cu un vot unanim. Acest lucru a luat pe unii prin surprindere, dar era un fapt inevitabil în circumstanțele date. Ar fi fost imposibil [ca românii] să treacă peste asemenea ocazie de a înfăptui cea mai scumpă ambiție a oricărei națiuni".

[1] Într-adevăr, la 29 aprilie România a declarat război Porții — *n.r.*

cu autografe); la intersecția Podului Mogoșoaiei cu strada Lipscani, în Palatul Dacia, se află redacția *Timpului*, iar din 21 iulie, tot aici, își va stabili sediul o altă publicație, *Resboiul*, avînd ca redactor șef pe H. Grandea. La 26 mai, presa bucureșteană va înregistra o nouă prezență semnificativă, gazeta *Socialistul*, prin intermediul căreia mișcarea socialistă din România își va afirma atașamentul entuziast față de marile idealuri de libertate și independență ale poporului nostru.

În Capitală se află și numeroși corespondenți ai unor ziare din străinătate: *Le Constitutionel*, *La République française* și *L'Estafette* (Franța), *Militär-Wochenblatt* și *Deutsche Zeitung* (Germania), *The Times* și *Daily Telegraph* (Anglia), *Die Presse* și *Le Messager de Vienne* (Austria) și altele. Evenimentele sînt urmărite cu viu interes nu numai în țară, dar și peste hotare. În aceste zile, în numeroase ziare din diverse capitale ale lumii, cititorii întîlnesc relatări care încep cu cuvintele: „Din București, prin telegraf"; „De la corespondentul nostru special".

Națiune de sine stătătoare

La ora 11, într-o atmosferă de mare tensiune, are loc un Consiliu de Miniștri extraordinar, care analizează evoluția situației externe a țării. Guvernul, ținînd seama de voința maselor, hotărăște convocarea unei sesiuni extraordinare a Adunării Deputaților, dezbaterile urmînd să înceapă la ora 13. Vestea se împrăștie rapid și mii de cetățeni se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei, unde se află clădirea[1] care adăpostește sediul Adunării Deputaților, aceeași în care s-au desfășurat și lucrările Adunării Elective din 24 ianuarie 1859. Cu mult înainte

[1] A fost dărîmată în 1907 și în locul ei s-a ridicat, după planurile arhitectului D. Maimarolu, edificiul care există și astăzi.

de ora stabilită, locul rezervat publicului din sala de şedinţe a Adunării, curtea Mitropoliei şi străzile învecinate sînt înţesate de oameni. „S-a adunat tot Bucureştiul în jurul Palatului Legislativ — notează Carrol Tevis, corespondentul din Bucureşti al marelui ziar american *New York Times* — pentru a fi martor la acea solemnitate. Locurile de jur împrejurul clădirii erau ticsite cu vehicule de tot felul, în timp ce pietonii urcau dealul rîpos care ducea spre uşile Palatului Adunării.

Feţe curioase priveau de la ferestrele caselor învecinate în aşteptarea marii hotărîri care avea să decidă dacă România ca naţiune avea să fi sau a nu fi". Intrarea Adunării era păzită de un pichet de infanterişti. Soldaţii neînduplecaţi au întors în cea mai mare parte pe patrioţii curioşi, forţîndu-i astfel să se mişte de colo pînă colo în incinta curţii sau să-şi turtească nasul de ferestrele holului, cu speranţa de a putea surprinde mersul lucrărilor de pe feţele celor dinăuntru".

La ora 13 soseşte guvernul. Mulţimea din curte se retrage murmurînd, făcînd loc miniştrilor, care îşi ocupă locurile în sala arhiplină.

La 13.30, preşedintele Adunării, C.A. Rosetti, deschide şedinţa, dînd citire sumarului şedinţei precedente, după care comunică celor 84 deputaţi prezenţi că „domnul N. Fleva are cuvîntul spre a anunţa o interpelare". Urcîndu-se la tribună, N. Fleva spune că totul se rezumă la două puncte: „1. *Dacă guvernul a comunicat oficial tuturor puterilor ruperea legăturilor noastre cu Turcia şi, prin urmare, independenţa absolută a României. 2. Dacă, în starea de resbel în care ne găsim, în urma provocaţiunei Turciei, d. ministru de externe a rechemat pe agentul român din Constantinopol şi dacă s-a comunicat, în mod oficial, puterilor această stare de resbel, şi dacă s-au luat toate măsurile*"[1].

[1] Stenograma completă a dezbaterilor Adunării Deputaţilor a fost reprodusă în *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

Den Norske Rigstidende, Aftenposten, Aftenbladet:

EVENIMENTUL ZILEI — CĂDEREA PLEVNEI

Trupele române trec Dunărea

Presa norvegiană a acordat, de asemenea, ample spaţii evenimentelor politice şi militare de la Dunăre, consacrînd un loc important aportului românesc. Norvegienii aveau motive deosebite să se intereseze de evenimentele dunărene, deoarece şi ei desfăşurau o susţinută activitate pentru a obţine independenţa, lucru ce s-a realizat în 1905.

Multe din informaţiile prezente în paginile presei din capitala Norvegiei Christiania (Oslo) au fost preluate din marile cotidiene de pe continent, din care cauză au apărut cu o oarecare întîrziere în raport cu evenimentele la care se referă. Apariţia telegrafului şi legătura cu unii corespondenţi aflaţi la faţa locului au redus însă simţitor decalajul între derularea evenimentelor principale şi difuzarea informaţiilor de către ziarele din Oslo.

Cea dintîi ştire a apărut în ziarul Den Norske Rigstidende, la [28 aprilie] 5 mai 1877, pe prima pagină, referitor la o telegramă sosită din Bucureşti, ce relata o declaraţie a lui M. Kogălniceanu, făcută în Cameră, în calitate de ministru de externe: „Camera Deputaţilor — consemna publicaţia amintită — a luat în dezbatere interpelarea domnului Stolojan cu privire la măsurile luate împotriva bombardamentelor turceşti"[1]. Ziarul preciza că guvernul a fost împuternicit „să ia toate măsurile care să asigure existenţa României şi să facă totul ca după încheierea păcii să îndeplinească în mod independent misiunea sa istorică". A doua zi, aceeaşi publicaţie informa că Senatul a adoptat aceeaşi atitudine ca şi Camera.

În zilele următoare, informaţiile s-au înmulţit, reflectînd evenimentele ce au precedat proclamarea independenţei, bombardarea Brăilei de către artileria otomană, ripostа bateriilor româneşti, ca răspuns la agresiunea comisă de otomani asupra Calafatului.

Despre duelurile de artilerie de la Dunăre din această perioadă a informat şi ziarul Aftenposten. La [22 mai] 3 iunie publicaţia amintită a reprodus un reportaj din gazeta engleză Daily News cu privire la acţiunea navei „Rîndunica", ce a scufundat, pe Dunăre, un vas de război otoman.

Participarea efectivă a forţelor armate române la război a constituit obiectul celor mai multe ştiri şi comentarii. La [17] 29 august, Den Norske Rigstidende a reprodus o depeşă obţinută prin Politische Korrespondenz din Viena, în care se arăta că trupele române concentrate la Corabia au trecut Dunărea, iar alte unităţi se pregătesc să facă acelaşi pas pe la Turnu Măgurele. La [24 august] 4 septembrie 1877, în paginile ziarului Aftenbladet apărea următoarea informaţie: „De la biroul [telegrafic] norvegian. Viena — [22 august] 3 septembrie: ziarul Politische Korrespondenz redă următoarea telegramă oficială din Bucureşti, primită la [21 august] 2 septembrie: «Trupele ruseşti şi româneşti din jurul Plevnei sînt trecute sub comanda principelui României. Întreaga armată română, inclusiv rezervele, a început în cursul zilei de simbătă trecerea Dunării la Corabia. Principele pleacă astăzi la Nicopol şi de acolo la noul cartier general la Poradim. Nicopol a fost luat în stăpînire în exclusivitate de trupe româneşti». Viena — [23 august] 4 septembrie. Politische Korrespondenz anunţă din Bucureşti la [21 august] 2 septembrie: «Garnizoana turcească din Silistra a construit un pod spre o insulă pe Dunăre, dar românii au luat toate măsurile spre a împiedica pe turci să treacă Dunărea»".

[1] Se referă la evenimentele premergătoare declaraţiei de război făcută de România la 29 aprilie/11 mai 1877.

Deznodămîntul luptelor din nordul Bulgariei a suscitat un interes deosebit. Aftenbladet cu data de [10] 22 noiembrie a publicat o telegramă primită de la București cu o zi mai înainte și în care erau menționate victoriile obținute de trupele române în sectorul Rahova. „În cursul zilei de ieri [21 noiembrie], trupele române au ocupat Rahova, după o luptă de trei zile. Turcii au fugit în Lom-Palanka și Vidin". La [14] 26 noiembrie, gazeta a revenit asupra evenimentelor amintite, reproducînd o corespondență primită de la Viena, ce descria succesele unităților române comandate de generalul George Lupu și colonelul Gheorghe Slăniceanu. „Trimisul la București al ziarului Politische Korrespondenz — precizează publicația amintită — transmite că diviziile românești «Slăniceanu» și «Lupu» au procedat în comun la operația împotriva Vidinului". A doua zi, același ziar norvegian a publicat o telegramă primită de la Biroul telegrafic norvegian. „București — [15] 27 noiembrie: Brătianu a deschis astăzi cele două camere și a dat citire mesajului tronului, din care citățm: «Independența proclamată de cele două camere... a făcut necesară trecerea Dunării. Principele și cele două camere sînt încredințați că puterile garante vor recunoaște adevărata forță vitală a României pentru care timpul de tutelare și vasalitate este de domeniul trecutului»". Era publicată, de asemenea, o informație potrivit căreia garnizoana Plevnei, complet încercuită, se afla în pragul capitulării. Cu trei zile mai devreme, Aftenbladet semnalase că Plevna era încercuită de forțe româno-ruse cu un efectiv de 90 000 oameni.

Știrile privind capitularea lui Osman paşa și-au găsit, de asemenea, locul cuvenit în coloanele presei norvegiene. „Printr-un număr special editat astăzi la amiază — arăta Aftenbladet din [29 noiembrie] 11 decembrie — aducem la cunoștința publicului evenimentul cel mai important al zilei de pe front, și anume căderea Plevnei și capitularea lui Osman paşa. Tot în cursul zilei am comunicat și alte știri, care în parte confirmă, în parte completează prima telegramă primită în acest sens. Adăugăm mai jos telegramele sosite pînă la ora 4 după-amiază:

Viena — [28 noiembrie] 10 decembrie. Din Șiștov, ziarul [austriac Die] Presse a primit următoarea știre: «Ieri a sosit un sol din partea lui Osman paşa, cu o scrisoare către marele duce Nicolae. Scrisoarea nu a fost deschisă. Solul a fost trimis mai departe la comandantul armatei de încercuire, principele Carol».

Petersburg — [28 noiembrie] 10 decembrie — Agence russe anunță din București: «Osman paşa s-a predat. Osman e rănit, iar trupele sale sînt sleite de foame și de frig. La București domnește o mare însuflețire, orașul este peste tot împodobit cu drapele».

București — [29 noiembrie] 11 decembrie. Potrivit unor știri primite aici, Osman paşa a încercat să opereze o străpungere spre Vidin. Dar, în cele din urmă, el a depus armele, după ce această tentativă a eșuat. Osman paşa e rănit.

De fapt, cele anunțate în aceste telegrame nu constituie un eveniment neașteptat. Mai de grabă se poate spune, după um cititorii noștri au fost informați zilnic în cursul ultimelor luni, că această catastrofă a fost așteptată de la oră la oră. De fapt, ea a devenit inevitabilă după ce cercul alcătuit din trupele rușești și românești s-a strîns tot mai mult în jurul redutei apărate de turci".

Apreciind capitularea fortăreței de la Plevna, ziarul Norge, în numărul său din [6]18 decembrie 1877, sublinia că ea depășește în importanță pe cea de la Sedan (1870), unde împăratul francez Napoleon III a căzut în captivitate prusacă.

Ultimele știri apărute în cursul lunii decembrie în presa norvegiană privitor la evenimentele din Balcani semnalau reîntoarcerea domnitorului Carol la București și orientarea continuă a operațiilor militare române în direcția Vidin.

Eugen GLÜCK
(Traducerea textelor din norvegiană,
prof. Valeriu MUNTEANU)

Ostașii noștri asaltează redutele Plevnei (imagine din revista The Illustrated London News)

Ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, declară că este gata să răspundă pe loc, iar președintele Adunării invită din nou pe N. Fleva la tribună pentru a-și dezvolta interpelarea. Făcînd apel la solidaritatea tuturor forțelor națiunii, acesta spune că în viață sînt momente solemne cînd orice resentimente trebuie să tacă, orice pasiuni să facă loc doar sentimentelor patriotice. Azi, 9 Mai 1877, este un asemenea moment pentru fiecare român, pentru întregul popor. România a încheiat o convenție cu Rusia și, drept represalii, Poarta a început să bombardeze satele și orașele românești de la Dunăre. În această situație, arată el, România trebuie să se proclame independentă. Sala izbucnește în aplauze. Liberă de orice legătură cu Poarta, continuă vorbitorul, România este un stat independent. El cere ca guvernul să răspundă în mod categoric dacă voturile Camerei din 29 aprilie au avut urmarea firească.

În atmosfera provocată de înflăcăratele cuvinte ale lui N. Fleva, urcă la tribună M. Kogălniceanu, care declară că *„a aplaudat limbagiul românesc, energic, patriotic al d-lui Fleva"*. Apoi, privind peste mulțimea din sală care urmărește cu maximă atenție cuvintele sale, continuă: *„Și Camera și Senatul... au recunoscut că suntem în stare de război, au recunoscut că suntem dezlegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă și că acele legături sunt rupte mai întîi de către Înalta Poartă... Cu stare de război, cu legăturile rupte, ce suntem?* SUNTEM INDEPENDENȚI, SUNTEM NAȚIUNE DE SINE STĂTĂTOARE".

Sala aplaudă frenetic. Din sute de piepturi se strigă: *Trăiască România independentă!*

Dar să-l lăsăm pe ziaristul american Carrol Tevis să povestească cele văzute: „S-a ridicat apoi dl. Kogălniceanu, ministrul de externe, să răspundă. Și el era liniștit și poate mai impresionat decît predecesorul său. A și fost aplaudat mai des. Discursul său a fost o sobră relatare de fapte, justificînd conduita gu-

vernului, reenumerînd încălcările flagrante turcești și răbdarea românească. A stăruit apoi asupra marii dorințe a cabinetului [român] de a păstra neutralitatea. A încheiat acceptînd fără rezerve rezoluția d-lui Fleva.

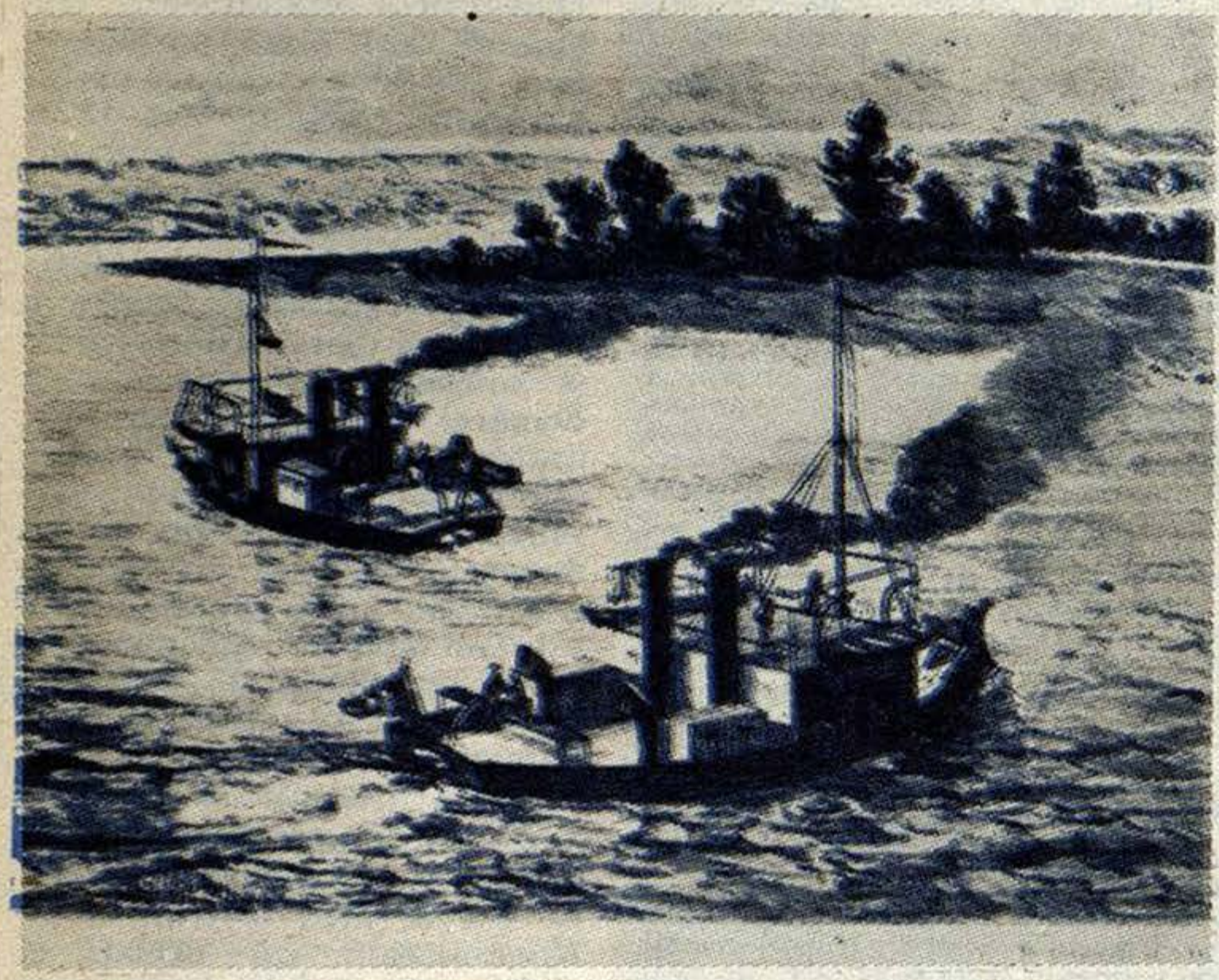

Bombardamentele repetate ale artileriei și flotei otomane au impus României starea de război

Atunci s-a ridicat din nou dl. Rosetti și a adus la cunoștința Adunării că în împrejurări ca acestea țara trebuie să cunoască numele acelora care-i doresc binele. Și că voturile vor fi luate nominal și nu prin urnă, ca în cazurile obișnuite. Unul după altul, deputații s-au îndreptat spre secretarul Camerei și răspunsul fiecăruia din ei a fost «pentru» («for»), pînă la epuizarea listei".

Gata de orice jertfă

Urcat din nou la tribună, *„pentru a arăta deplina... satisfacție în privința celor spuse de dl. ministru de externe"*, N. Fleva prezintă următoarea moțiune: *„Camera, mulțumită de explicările guvernului asupra urmărilor ce a dat votului din 29 aprilie a.c., ia act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială"*.

Lectura moțiunii este primită cu aplauze și ovații, fiind votată în unanimitate: o moțiune similară este votată, de asemenea, de Senat.

Imediat ce hotărîrile luate de Adunare devin cunoscute, mulțimea din curtea Mitropoliei, într-un entuziasm de nedescris, se revarsă spre centrul Capitalei. „Drapelele sînt arborate — notează C. Bacalbașa —, valurile mulțimii străbat orașul, studenții manifestează cu cîntece patriotice, se aude răsunînd *Deșteaptă-te, române*. Și pînă tîrziu, în noapte, poporul Capitalei, fericit, petrece".

Spre seară, ediția specială a ziarului *Românul* este smulsă din mîinile vînzătorilor și citită cu înfrigurare: *„Camera și, peste cîteva minute, Senatul au statornicit în fine într-un mod limpede și bărbătesc noua situațiune a României: nu mai avem a pipăi în nedumerire și necunoscut. Independența absolută a României este oficial consacrată și proclamată. Starea noastră de război față cu Imperiul otoman este asemenea categoric și oficial consacrată și proclamată. Știm în fine pozitiv unde mergem, ce facem și în fața dominațiunii musulmane, devenită odioasă tuturor puterilor din Europa, putem striga, plini de încredere în viitor: Trăiască România absolut independentă!"*

Pînă noaptea tîrziu, orașul întreg este scena unor manifestări de neuitat. Bucuria este generală. „De la o margine la alta a țării — notează în memoriile sale T.C. Văcărescu — toate inimile sînt cuprinse de un nespus entuziasm. Autoritățile și corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata de orice jertfă pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și sîngele ei, libertatea și neatîrnarea patriei".

Bucuria este împărtășită deopotrivă de românii de pretutindeni și ecourile acestei bucurii răzbat în multe colțuri ale lumii. *Gazeta Transilvaniei* scrie că „independența statului român... este astăzi unul din cele mai principale obiecte [subiecte] ce se discută în toată presa europeană".

Comentînd actul de curaj al României din 9 Mai 1877, ziarul austriac *Der Osten* relevă, în același timp, însuflețirea cu care românii de pretutindeni au primit vestea despre evenimentele de la București: „Legăturile care țineau de secole pe România legată de Turcia sînt sfîșiate. România e liberă și independentă. *Milioane de români din Transilvania, Banat și Bucovina urmăresc cu simțăminte frățești această luptă glorioasă a fraților lor... Lumea n-a văzut niciodată o luptă mai dreaptă și pentru o cauză atît de justă*".

Onoarea numelui țării

După aproape patru luni, timp în care, sprijinită entuziast de întreaga națiune, efec-

tuase apărarea frontierei dunărene și asigurase acoperirea strategică pentru deplasarea trupelor ruse spre teatrul de operații, oștirea țării era pregătită să intre în luptă spre a consfinți prin propria-i jertfă independența mult visată. La 19 iulie, marele duce Nicolae — comandantul suprem al trupelor ruse de pe teatrul de operații din Balcani — a adresat prințului Carol cunoscuta telegramă prin care solicita intervenția grabnică a armatei române[1]

O lună mai tîrziu, pe podul de vase construit la Silistioara-Măgura, oștirea română a trecut Dunărea în sunetul „muzicilor și al cîntecelor însuflețite de simțiri eroice și patriotice — cum scria T.C. Văcărescu... În frunte cu steagurile mîndru desfășurate în vînt, batalioanele, escadroanele, bateriile române porniră în lungi șiruri pe podul întins peste luciul larg și măreț al Dunării, în ale cărei unde razele soarelui răsfrîngeau mii de scîntei de pe oțelul săbiilor, al baionetelor și al tunurilor. Impozant și solemn moment! Un freamăt, o emoțiune nespusă cuprinsese pe toți. Părea că deodată înaintea tuturor a dobîndit ființă simbolică imaginea țării; că România însăși s-a întrupat aici tînără, frumoasă, înviată de glorie și neatîrnare și întrarmată în platoșă, dînsa pasă [păşeşte] acum înainte cu fiii ei peste hotar spre a-și apăra dreptul, a restatornici credința și onoarea numelui său".

Ultimele trupe române au trecut podul la 20 august, ora 12[2], într-un cadru solemn, dominat de un mare entuziasm, în prezența miniștrilor și a președinților Corpurilor legiuitoare, sub privirile „unei mulțimi de spectatori, viu mișcați, care alergaseră din toate părțile spre a saluta încă o dată pe cei ce porneau a-și face datoria către patrie". Înainte de a păși pe pod, unitățile române (Divizia de rezervă, comandată de colonelul Mihail Cerchez și alte cîteva subunități din diviziile 3 și 4) au fost trecute în revistă de comandantul suprem al oștirii, prințul Carol. După aceea, s-a adus la cunoștință ofițerilor că domnitorul Carol a preluat comanda tuturor forțelor româno-ruse de pe teatrul de operații de la Plevna. ■

---

[1] „...Turcii, strîngînd la Plevna cele mai mari mase, ne zdrobesc. Rog să faci joncțiune, demonstrație și, dacă e cu putință, trecerea Dunării, așa cum o dorești. Între Jiu și Corabia această demonstrație este absolut necesară pentru a-mi ușura manevrele".

Evoluția defavorabilă a operațiilor militare ale armatelor ruse i-a determinat pe marele duce Nicolae să trimită la 19 iulie această telegramă prințului Carol, solicitînd de urgență ajutor. În memoriile sale, generalul rus Curopatkin, referindu-se la tratativele româno-ruse privind cooperarea militară a celor două părți, menționa caracterul lor sinuos, arătînd că deznodămîntul acestor tratative a fost influențat în mod hotărîtor de desfășurarea evenimentelor militare. „Venind și a doua înfrîngere a rușilor la Plevna în ziua de [18]30 iulie — scrie generalul amintit — întrebuințarea nemijlocită a trupelor române deveni imperioasă. Dar rolurile se cam schimbaseră, căci nu românii, ci rușii țineau acum mai mult să coopereze..."

Tratativele româno-ruse, în vederea încheierii unei alianțe militare au început în septembrie 1876, cînd o delegație condusă de primul ministru I.C. Brătianu a plecat în Crimeea, unde a purtat convorbiri cu cancelarul Gorceakov, fiind primită și de țarul Alexandru II. Într-o primă întrevedere, Gorceakov a cerut premierului român să consimtă trecerea armatei ruse prin România. Primul ministru român a fost de acord, dar a precizat că acest lucru trebuia să se facă pe baza unei convenții semnată de suveranii celor două state. Fără aceasta, România se va opune. Enervat, cancelarul a amenințat că armata română va fi zdrobită. Un lucru posibil, a replicat șeful guvernului român, dar în defavoarea Rusiei, „care merge să elibereze creștinătatea în Orient [și] să zdrobească pe primii creștini pe care-i întîlnește în cale". La despărțire, bătînd în retragere, Gorceakov a spus: „La urma urmelor, domnule Brătianu, tot o să ne înțelegem".

Dar chiar și după semnarea Conventiei de la 4 aprilie 1877, o serie de aspecte privind cooperarea militară româno-rusă au rămas în continuare neclarificate. Începînd din ziua de 2 mai 1877, cînd M. Kogălniceanu a avut o discuție cu marele duce Nicolae, la Ploiești, unde acesta își stabilise cartierul general, s-a văzut că partea rusă n-avea o idee unitară în legătură cu o eventuală participare directă a armatei române la operațiile militare din Balcani. Pe parcurs s-au cristalizat două poziții: una a militarilor, în frunte cu marele duce Nicolae, care solicita cooperarea forțelor române, și o alta a factorilor politici (țarul Alexandru II și cancelarul Gorceakov) care respingea această idee. Raportînd rezultatul sondajelor făcute la Petersburg în această problemă, agentul diplomatic al României, generalul Ioan Ghica, scria: „Am impresia că Cartierul general [rus] ar voi cooperarea cu condiția ca armata românească să fie sub comanda marelui duce [Nicolae]". Într-un alt raport, din 17 mai, I. Ghica arăta cum țarul i-a comunicat că, „în cazul cînd armata română vrea să treacă Dunărea, spre a face război cu cheltuiala sa și pe riscul său propriu, aceasta nu se poate decît numai cînd armata română se va pune sub comanda comandamentului suprem al armatelor imperiale". Și mai categoric era răspunsul lui Gorceakov la o scrisoare a guvernului român prin care se cereau precizări în legătură cu condițiile cooperării: „Rusia n-are trebuință de ajutorul armatei române. Forțele pe care le-a pus în mișcare... sînt mai mult decît îndestulătoare".

Partea română a arătat din capul locului că „armata română nu se poate împărți" și că trebuie „să i se dea o bază de operațiune deosebită și care să fie proprie a el. Se înțelege de la sine că comandamentul român va lucra numai în înțelegere cu cel rusesc".

Deși nu se stabiliseră exact condițiile cooperării, guvernul și Marele Cartier General Român, analizînd situația creată, au răspuns favorabil solicitării comandamentului rus din 19 iulie. La 23 iulie, trupele destinate a trece Dunărea au fost concentrate în cadrul Armatei de operații (diviziile 3 și 4 infanterie și Divizia de rezervă, cu 43 414 oameni și 110 tunuri), iar celelalte trupe au constituit Corpul de observație (11 380 soldați și 74 tunuri), primind misiunea să apere frontiera de la Turnu Măgurele pînă la Gruia (localitate în fața riului Timoc). Între timp, la Gorni Studen, prințul Carol și însoțitorii săi au purtat tratative cu țarul Alexandru II, privind precizarea condițiilor cooperării. Cu acest prilej, s-a hotărît ca trupele române și ruse din fața Plevnei să constituie Armata de vest, sub comanda prințului Carol, avînd ca șef de stat major pe generalul rus Pavel D. Zotov.

[2] Memorialistul M. Theodorian-Carada povestește un moment impresionant, petrecut în ziua de 20 august. „Santinela care păzea podul peste care trupele române au trecut în Bulgaria, la 1877, a ținut în loc pe un bătrîn cu barba și pletele albe, care, pe sub redingota-i civilă, era încins cu o sabie veche. A trebuit să vie un medic militar să spue dorobanțului că bătrînul este «d. general Magheru», pentru ca eroului oltean să i se îngăduie să treacă și el Dunărea", să mai vadă „acele locuri..., scumpe suveniruri ale junețel mele, unde acum 49 de ani am combătut și eu Semiluna".

„NAŢIUNEA ARMATĂ" ŞI SUVERANITATEA NAŢIONALĂ

CONSTANTIN CĂZĂNIŞTEANU, DUMITRU PREDA

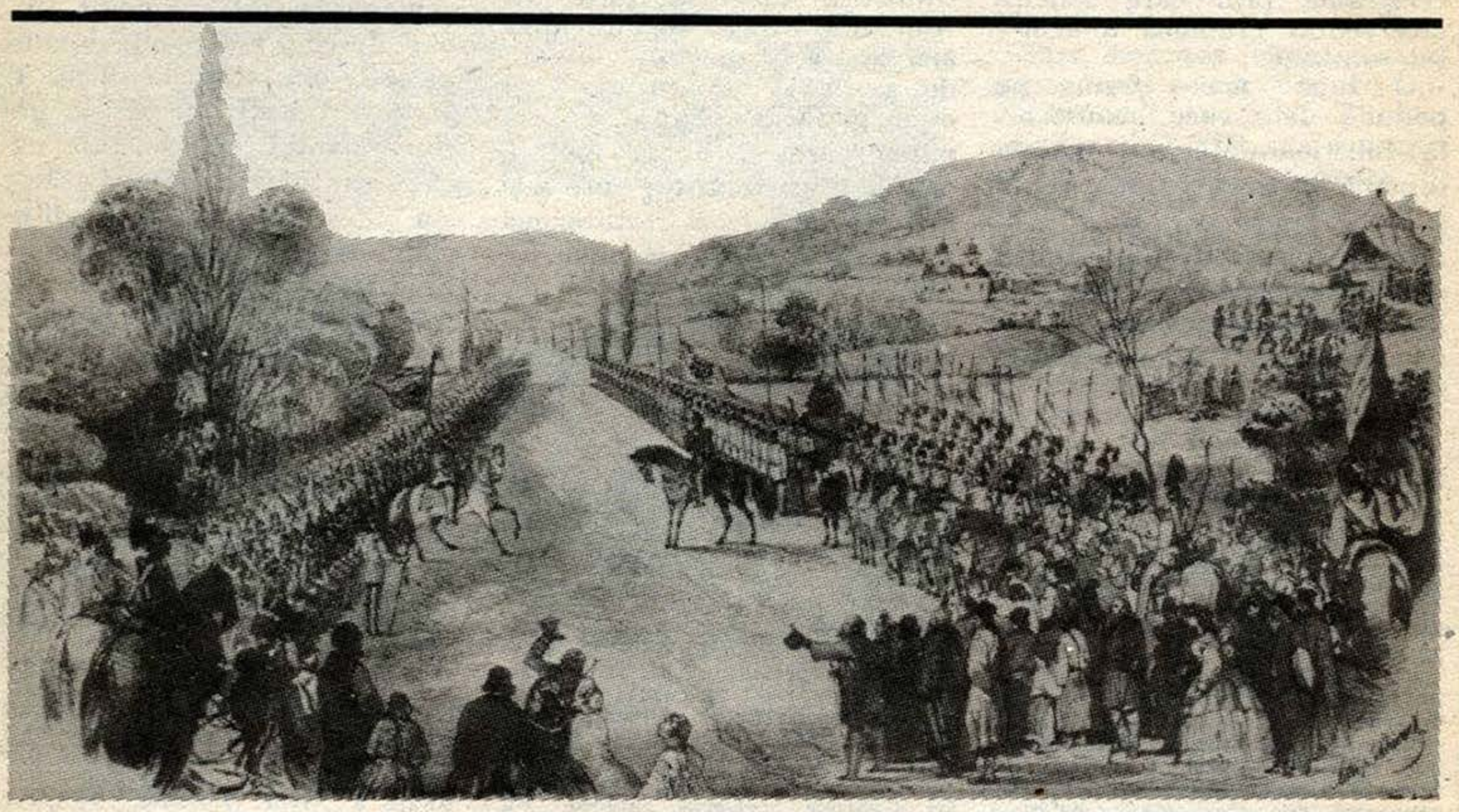

Unirea Moldovei şi Munteniei — eveniment marcant în istoria modernă a ţării noastre — a încununat o etapă însemnată a luptei maselor populare pentru înfăptuirea visului secular de unire al românilor şi a deschis, în acelaşi timp, calea unor profunde mutaţii în toate sectoarele vieţii social-politice, economice, culturale — al căror obiectiv era transformarea Principatelor într-un stat modern. Starea de faţă a ţării — consemna publicaţia Tribuna României, din 7 iunie 1859 — „poate să se rostească într-un singur cuvînt: revoluţie, adică reînnoire în ţotul".

În vastul program reformator aplicat după 24 ianuarie 1859, un loc aparte a fost acordat instituţiei militare, considerată de contemporani drept chezăşia realizării marilor obiective care stăteau în faţa poporului român: consolidarea unirii, menţinerea suveranităţii statului şi cucerirea independenţei României. O condiţie pentru aceasta era, potrivit opiniilor exprimate în epocă, ca armata să fie unificată, bine organizată, dotată, instruită şi echipată pe baze moderne: „Pe lîngă puterea morală ce-i dau tratatele... dreptul şi interesele patriei noastre — afirma Mihail Kogălniceanu, unul din principalii protagonişti ai politicii române din anii de după Unire — reclamă dar ca să avem o armată în stare a ne apăra hotarele şi autonomia".

Organizarea unei armate moderne la scara întregii ţări era însă o acţiune complexă, ce trebuia să se realizeze în strînsă interdependenţă cu celelalte procese: economice, sociale, politice şi culturale ale ţării.

Unificarea într-o singură armată a oştirilor celor două principate — proces care a premers unirea administrativă — s-a desfăşurat paralel cu eforturile întreprinse pe plan diplomatic pentru recunoaşterea dublei alegeri; ea a reprezentat un act de independenţă politică care a contribuit la consolidarea actului de la 24 ianuarie 1859. Unificarea armatei a antrenat, totodată, şi alte instituţii sau sectoare de activitate, constituind un adevărat factor de unitate pentru dezvoltarea în ansamblu a societăţii româneşti.

În toată perioada care a urmat Unirii Principatelor, armata s-a aflat perma-

În imaginea de mai sus: Iaşi, 1859, armata Moldovei şi Munteniei — reunită în cadru solemn — salută înfăptuirea Unirii Principatelor (gravură de A. Asachi publicată în ziarul *Albina românească*).

nent alături de cei care depuneau susținute eforturi pentru consolidarea pe plan intern și extern a Unirii. „Atitudinea demnă și hotărîtoare a armatei române la toate întîmplările urmate de cînd din sînurile voastre ne-am înălțat la tronurile României despărțite a contribuit mult la înălțarea unei singure Românii"—subliniia la 21 decembrie 1861, în fața corpului ofițeresc, domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

„Simbolul întregii istorii a patriei"

În pofida prevederilor Convenției de la Paris din 7/19 august 1858, care stipulau menținerea, în fruntea principatelor, a doi domni, a două adunări elective și, implicit, a două armate, trebuia găsită o soluție care, trecînd peste aceste prevederi, să îngăduie realizarea unei armate unice pentru ambele principate.

Primele măsuri au prins viață în martie 1859, cînd, la București, au sosit două batalioane din Regimentul de mușchetari de la Iași și o baterie din artileria Moldovei care, nota generalul Enric Herkt în *Amintirile unui veteran*, „fură primite cu bucurie și simpatie, ca premergătorii măririi naționale". Concomitent, un regiment de infanterie din Muntenia s-a deplasat la Iași, fiind, de asemenea, întîmpinat cu entuziasm de populație. După această primă luare de contact între unități armate ale ambelor principate, în a doua jumătate a lunii aprilie 1859, a fost organizată tabăra de la Florești, în care au fost concentrate 10 batalioane de infanterie de linie, fiecare cu cîte 750 militari, 6 escadroane de cavalerie a cîte 170 ostași, 5 escadroane de dorobanți a 180 oameni, un batalion de grăniceri cu 800 ostași, două baterii de artilerie ce totalizau 14 piese și 250 militari, 84 elevi ai Școlii de medicină și farmacie și elevi ai Școlii militare. Comanda celor 11 000 militari a fost încredințată inițial generalului Constantin Milicescu, iar apoi însuși domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Prin organizarea acestei tabere s-a realizat „întîiul pas către unirea definitivă a țărilor surori" — potrivit aprecierii formulate în *Monitorul oastei*, din iunie 1859. Scopul organizării taberei era în principal acela de a îngădui o cunoaștere reciprocă, cît mai complexă, a oștenilor din cele două principate. Tabăra, considera gazeta *Zimbrul și Vulturul* din martie 1859, „va consolida înfrățirea între deosebitele trupe, care nu s-ar fi putut dobîndi altfel în zeci de ani".

La Florești, cum nota în amintirile sale unul dintre organizatorii taberei respective, s-a făcut „înfrățirea ambelor oștiri, formînd de aici una și nedespărțită armată română".

Acțiunea de unificare s-a extins, firește, și asupra conducerii centrale a celor două armate, prin constituirea, în mod treptat, a unui singur minister de război. Un prim pas s-a realizat în noiembrie 1859, cînd, în condițiile existenței a două ministere, domnul principatelor Unite a devenit comandant suprem al forțelor militare românești și s-a creat Statul Major General. Prin numirea la conducerea Ministerului de război din Muntenia a generalului Ioan Emanoil Florescu[1] care gira și postul similar din Moldova, s-a realizat, în fapt, unirea celor două ministere. Pe aceeași linie unificatoare, în septembrie 1859 s-a adoptat *Legea asupra recrutării*, care prevedea introducerea unui sistem unic de recrutare prin tragere la sorți, armata urmînd să fie alcătuită „din fiii țării de toate treptele, fie ei bogați sau săraci, orășeni sau săteni", iar în mai 1860, *Legea privitoare la instrucția armatei Principatelor Unite*.

Măsurile de unificare ale armatei au fost completate prin contopirea, în baza ordinului din iulie 1861, a celor două școli militare de la București și Iași în o singură școală, la București. Cu ocazia deschiderii cursurilor ei, la 20 septembrie 1862, domnitorul Cuza și-a exprimat satisfacția „de a prezida astăzi inaugurarea unei singure școli militare a României, unde pentru întîia oară, se găsesc împreună elevi din dincoace și dincolo de Milcov. Acest lucru consacră, o dată mai mult, unirea nedespărțită a românilor".

În culorile roșu, galben și albastru

În sfîrșit, între măsurile unificatoare s-a înscris și înmînarea noilor drapele ale unităților. La 1 septembrie 1862, trupelor din Capitală li s-au distribuit drapele în culorile naționale: roșu, galben și albastru și cu inscripția *Honor et patriae*. „Primind dar steagurile cele noi — spunea domnitorul Alexandru Ioan Cuza, adresîndu-se ostașilor — aduceți-vă pururea aminte că vă încredințez onoarea țării. Steagul e România, acest pămînt binecuvîntat al patriei, stropit cu sîngele strămoșilor noștri și îmbelșugat cu sudorile muncitorilor. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții și unde se vor naște copiii voștri. Steagul e încă simbolul devotamentului credinței, ordinii și al disciplinei ce reprezintă oastea. Steagul e, totodată, trecutul, prezentul și viitorul țării, întreaga istorie a României".

Armata reprezenta o puternică forță în lupta pentru apărarea vetrei străbune, a cuceririi independenței țării. În același timp, în conștiința generală a românilor își făcea loc tot mai evident convingerea că apărarea patriei, cîștigarea independenței — principalul

(Continuare în p. 23)

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

BASARABII ÎNTEMEIETORI

ION CONEA

În istoriografia românească din ultimele decenii, lucrările lui Ion Conea (1902-1974) ocupă, fără îndoială, un loc aparte. Născut la Coteana, jud. Olt, Ion Conea a făcut temeinice studii de geografie, încheiate în 1926 şi încununate printr-un doctorat în 1934. De tînăr, paralel cu studiile geografice, el s-a apropiat, sub influenţa unor mari dascăli şi în primul rînd la îndemnurile lui Nicolae Iorga, de domeniul istoriei. Mai mult decît colegii săi de generaţie, el a înţeles că reconstituirea istoriei româneşti de la începuturile evului mediu pretinde folosirea unui număr cît mai mare de izvoare provenind din domenii variate. A pledat permanent pentru cercetările interdisciplinare, s-a adresat cu stăruinţă şi competenţă unor discipline auxiliare, ca etnografia şi toponomastica şi, mai ales, a identificat pe hartă sau pe teren informaţia din izvoarele scrise. Chiar dacă nu toate concluziile sale istorice au fost unanim acceptate şi chiar dacă lucrările sale au provocat discuţii vii şi polemici intrate în istoria cercetării, este sigur că drumul ales de Ion Conea, ca şi de alţi cercetători — cei „ai coborîrii din cabinet pe teren", pentru a-i folosi propria expresie — este fecund şi condiţionează progresul cunoaşterii.

Monografia sa dedicată în 1935 Ţării Loviştei a reprezentat deschiderea unor căi noi în cercetarea istorică interdisciplinară românească. Studiile sale asupra toponimiei şi antroponimiei pecenego-cumane, întocmite unele în colaborare cu Ion Donat, fac autoritate în literatura de specialitate, după cum participarea sa la cercetările complexe din Ţara Haţegului şi zona Pădurenilor, finalizată printre altele în cele

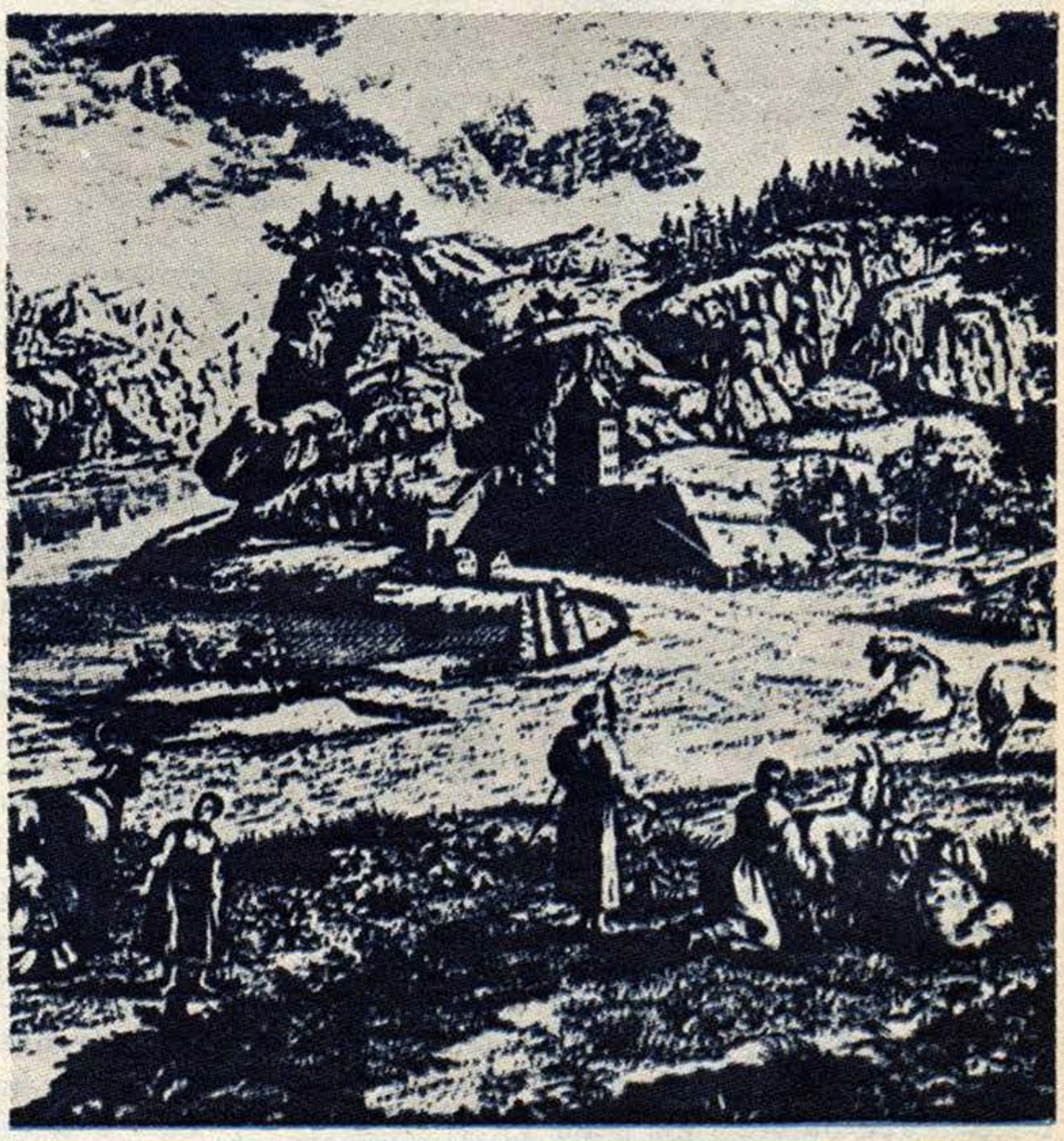

Pasul Turnu Roşu, punte de legătură între români de-o parte şi de alta a Carpaţilor (gravură din sec. XVIII de Adam Wirching, aflată la Biblioteca Academiei R.S. România)

Chipul voievodului Basarab I păstrat într-o frescă de la Curtea de Argeş

două volume ale monografiei Clopotiva, îi asigură un loc de seamă în bibliografia acestui domeniu.

Punctele de vedere adoptate și apărate cu pasiune de Ion Conea nu pot fi, desigur, preluate fără rezerve, dar cu siguranță că nu pot fi nici ignorate sau trecute sub tăcere. Un exemplu concludent în acest sens îi reprezintă studiul publicat, în două rînduri, în anul 1935 (în Rînduiala, an. I, nr. 2, reprodus în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, tom LIV, p. 227-253) și dedicat originii Basarabilor (Basarabii din Argeș. Despre originea lor etnică și teritorială). Pornind de la frecvența și de la vechimea atestată documentar a numelui Basarab în Țara Hațegului, ilustrată cu hărți în care sînt introduse și informații ținînd de onomastica contemporană, inclusiv știrile similare provenind din nordul Olteniei, Ion Conea ajunge la concluzia că „vatra numelui de Băsărabă pe pămîntul românesc este în Hațeg și Hunedoara". El pledează pentru o „descălecare" a Basarabilor din Hațeg în nordul Olteniei și pentru mutarea lor ulterioară de pe Jiu la Curtea de Argeș.

Oricît de atrăgătoare ar fi această ipoteză, argumentele folosite de autorul ei au părut și mai continuă să pară insuficiente istoricilor, astfel încît ea nu s-a bucurat de o prea largă circulație. Este foarte probabil ca din Hațeg în nordul Olteniei să se fi produs o „descălecare" în sec. XII sau, cel tîrziu, la începutul sec. XIII și poate ulterior să fi avut loc și alte „descălecări", dar ele încă n-au fost dovedite. În orice caz, mutarea Basarabilor din nordul Olteniei la Curtea de Argeș este o ipoteză care nu numai că nu dispune de alte argumente, ci este chiar contrazisă de recentele cercetări arheologice din prima cetate de scaun a Țării Românești, cercetări care dovedesc rădăcinile locale ale voievodatului argeșan, vechimea și continuitatea sa de existență din vremea anterioară datei la care, potrivit tradiției, s-ar fi produs „descălecatul" — transferul de autoritate politică. Pe de altă parte, vechimea numelui Băsărabă e dovedită în Țara Hațegului, fără îndoială, și prin numărul mare de documente din sec. XIV care ni s-a păstrat referitor la această „țară". Dacă am dispune de un număr similar de documente vechi referitoare la nordul Olteniei, la părțile Argeșului sau la Țara Făgărașului, unde, de asemenea, este atestat acest nume, probabil că imaginea s-ar schimba sensibil sau poate chiar s-ar inversa. Faptul că numele Basarab-Basarabă este întîlnit pe o arie atît de întinsă și în mai multe medii sociale — în familii feudale ca și ale țăranilor aserviți — ilustrează nu neapărat migrarea lui din teritoriile hațegane în Oltenia și de aici spre Argeș, cît mai cu seamă unitatea poporului român, manifestată și în domeniul onomasticii.

Sînt, în schimb, foarte judicioase și merită reținute observațiile lui Ion Conea despre originea și semnificația antroponimului Basarab ca și concluzia că el a fost inițial un nume comun. Iar părerea după care pe la 1300 numele Băsărabă era demult acasă la ei în acest mediu este perfect îndreptățită.

Atenția acordată de Magazin istoric unor studii vechi de peste o jumătate de veac și care, la vremea lor, au trezit interes deschizînd totodată cercetării drumuri noi, studii care mai figurează și azi în inventarul ipotezelor de lucru ale istoriografiei românești este o inițiativă demnă de laudă[1].

Radu POPA

[1] În decursul anilor, *Magazin istoric* a pus în circuitul științific un mare număr de texte inedite sau mai puțin cunoscute, datorate unor reprezentanți de seamă ai istoriografiei românești, printre care menționăm pe N. Iorga (nr. 6/1971), C. Kiriței-escu (nr. 6/1967, 8-10/1977, 8/1980), Al. Lapedatu (nr. 12/1985), I. Lupaș (nr. 3/1985), S. Mehedinți (nr. 10/1978), P.P. Panaitescu (nr. 3,6/1967, 6/1968, 3/1984, 7/1986), Sextil Pușcariu (nr. 11/1976, 4/1978), Gr. G. Tocilescu (nr. 6,7/1980), Al. Busuioceanu (nr. 12/1978), B.T. Cămpina (nr. 1/1973), N. Densușianu (nr. 10/1980, 3/1981, 11/1985), V.A. Urechiă (nr. 10/1981), R. Vuia (nr. 7/1979), C.I. Brătianu (nr. 11/1985), Ioan Moga (nr. 4/1987), C. Kogălniceanu (nr. 8/1986).

Fragmentele din studiul lui I. Conea au fost transcrise conform normelor ortografice actuale, păstrînd particularitățile stilistice ale autorului; nu am mai marcat prin puncte întreruperile de text. Notele de subsol din p. 18 aparțin autorului. Titlul și intervențiile explicative din paranteze drepte sînt ale redacției.

Istoriografia română n-a dat încă un răspuns precis și unic la întrebarea pe care și-o punea în 1922 N. Iorga: Dacă dinastia din Argeș a domnilor pe „toată Țara Românească" e a urmașilor lui Seneslau de la 1247 sau a coborîtorilor lui Litovoi cel din dreapta Oltului. Unii istorici români înclină pentru aceea că dinastia Basarabilor din Argeș e a urmașilor lui Seneslau și că întemeierea statului muntean li se datorește lor, în vreme ce alții înclină pentru răspunsul opus: că dinastia din Argeș este a coborîtorilor lui Litovoi, care tot ei deci au pus și bazele statului Munteniei[2].

În ziua de 15 noiembrie 1933 am ținut, la un colloquium de geografie, la Universitatea din București, o comunicare cu acest titlu: *Țara Hațegului, teritoriul de origine al Basarabilor de Argeș.* Subiectul comunicării noastre fusese sugerat și provocat de lectura celor ce scria *despre numele Basarab* în cartea sa abia apărută atunci, despre *România în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, profesorul Nicolae Drăganu din Cluj.

După ce face afirmația prețioasă că Basarab este *un nume vechi și cu o răspîndire foarte mare*, Nicolae Drăganu enumeră toate mențiunile cu acest nume, în toponimie și onomastică, pe întreg pămîntul românesc și dincolo, în timp și spațiu.

Aria geografică a acestui nume depășind limitele pămîntului românesc — răspîndirea lui, cu alte cuvinte, nemărginindu-se numai la teritoriul țării noastre — ar fi necesar să stabilim de la început dacă numele de Basarab *a pornit* de-pe teritoriul românesc spre a se întinde și în afară de el, sau, dimpotrivă, el își va fi avînd originea aiurea, dincolo de limitele acestui teritoriu. S-a observat însă, totodată, și cu drept cuvînt, că numele Basarabilor, peceneg sau cuman, nu implică numaidecît și originea pecenegă sau cumană a acestei familii, ci „el poate fi numai rezultatul influenței firești a vecinătății

[2] Vezi în acest sens *Magazin istoric*, nr. 6/1967, 7-8/1968, 4,10/1976, 2/1982.

cu românii de la Dunăre", „o mărturie a legăturilor noastre cu neamurile turco-tătare" [Gh. I. Brătianu în *Revista istorică română*, I/1931].

Mult mai importante pentru noi sînt vechimea și răspîndirea numelui de Basarab pe teritoriul românesc. E mult probabil că prima menționare, în timp, pe un teritoriu românesc a numelui de Basarab este aceea din 1241. Ar fi, după aceea, menționarea familiei domnitoare a Basarabilor în anul 1259 și, în sfîrșit, urmează documentul din 1324, în care numele voievodului de Argeș apare clar pentru toată lumea[1].

Dar numele de Basarab nu este numai al dinastiei din Argeș, ci el a avut o răspîndire întinsă și *în afară* de ea.

În 1341, e menționat în regiunea Tîrnavelor, în Transilvania. În 1344 avem doi *cneji* Basarab („Bozorad") în Carașul Mare și în Carașul Mic. În 1358 se menționează un *cneaz* cu numele Bozorad în Crașova, Banat. În 1398 se menționează *tot un cneaz* cu același nume Bazarad sau *Besserabe* sau *Basarabe* în localitatea *Rîușor de pe valea Streiului, în țara Hațegului*. În 1435 se menționează iarăși un nobil Bazarad la Rîușor. În 1447 găsim pe un Ioan *Basarab* preot în Vaidei, aproape de Orăștie (deci tot în ținutul Hunedoarei). În 1450, un *Bazarad* e pomenit alături de un Litovoi în țara Năsăudului, pe valea Rodnei. În 1546 e amintită în părțile Argeșului de munte o „doamnă Băsărăboaie". În 1592 se menționează un *nobil* „Franciscus *Bazaraba* de Karansebeș (Caransebeș: deci, cum observă N. Densușianu, în marginea hațegană a Banatului). În 1686 trăia în Hunedoara „Stephanus *Bazzarabai*". În 1745, un Iosif Băsărab e menționat în Cugir — tot ținutul Hunedoarei, deci. În 1814 se menționează un Mihai Băsărabă, ciobanu la turmă. Într-un zapis datat Craiova 1817 se menționează un Radu țiganu Basaraba.

[1] Diploma prin care regele Carol Robert răsplătește pe comitele Săjajului, Martin Bulgarul, „care a purtat de mai multe ori solițiile noastre la Basarab, voievodul nostru transalpin".

În Moldova, după cîte știm, numele de Basarab e atestat o singură dată documentar: „Și neavîndu eu banii de unde da, am dat toată partea me, ce să va alege din partea lui *Băsărabu* din Sălișteă de la Podobiți".

În 1862 e menționată o familie *Basaraba* în Cornești (recte Cîrnești) țara Hațegului și una *Basarab* în Peșteana, tot în țara Hațegului.

Acestea sînt principalele mențiuni onomastice ale numelui Basaraba pe cuprinsul pămîntului românesc, găsite pînă azi în documente.

Nu este mai puțin interesantă însă și urmărirea răspîndirii lui toponomastice pe cuprinsul aceluiași pămînt[2].

Îl găsim menționat ca atare undeva în Ardeal (precis nu putem ști unde) încă din 1265 într-un document în care este vorba de „terra abbatis de *Bezered*". Și-l găsim, după aceea, în numele satului Basarabasa-falva, anul 1429. Atît numai în ceea ce privește menționarea lui în documente pentru trecut.

Azi însă îl găsim mult mai răspîndit în toponimia pămîntului românesc. Lîngă Hălmagiu, la apusul Ardealului, există un sat numit Băsărăbeasa (probabil același de mai sus). Există, după aceea, un alt sat Băsărabă, aproape de Zalău. Există iarăși un munte Basarabă la hotarul dintre țara Maramureșului și țara Năsăudului, ca și un deal Basarab lîngă Cotnari.

Marele dicționar geografic al României (vol. I) mai arată încă o *cîmpie Basarab* în Vîlcea, un *iaz Basarab* pe moșia Ripiceni, în Botoșani, un *sat Basaraba* în județul Suceava, un *iaz și o pădure Basarabia* în același județ Suceava, un *sat Basarabi* lîngă Calafat, o *Măgură a Basarabilor* în județul Teleorman, ca și — în sfîrșit — un *deal Băsărăboaia* pe teritoriul satului Băiceni, județul Botoșani.

[2] Oriunde găsim numele de Basarab în toponimie înseamnă că acest nume a existat pe acolo mai în îi în onomastică; așa că, de fapt, aria toponomastică a lui Basarab o întregește sau se încadrează în cea dintîi: aria onomastică.

Foarte importantă însă este răspîndirea numelui de Basarab în *onomastica actuală* a poporului nostru. El se întîlnește în satele Romos, Vaida și Costești, în ținutul Hunedoarei, după cum credem că trăiește încă și în satele Peșteana și Cornești din același ținut. Mai trăiește, încă, în Banat. După aceea în Mehedințul de sus. Dar mai numeros decît oriunde se întîlnește astăzi [1935] numele de Băsărabă în onomastica din nordul Olteniei.

[Sînt trecute, în continuare, în revistă alte toponime Basarab din cuprinsul spațiului locuit de români. Pe baza lor, I. Conea a alcătuit o hartă cu aria de răspîndire a numelui de Băsărabă azi și în trecut în spațiul pămîntului românesc.] Cele ce se desprind din ea — cu privire la numele de Băsărabă și implicit cu privire la dinastia însăși a Basarabilor — sînt lucruri de o importanță care nu poate scăpa nimănui.

Mai întîi, această hartă ne arată o frecvență neașteptat de bogată a numelui, în cadrul pămîntului românesc. Centrul fenomenului — ca să spunem așa — adică locul lui de apariție și formare, din care mai apoi a radiat spre margini, pare a fi fost în România.

Chiar dacă nu va fi avînd originea depărtată și autohtonă pe care i-o atribuie Hasdeu și N. Densușianu [numele de Basarab] este totuși foarte vechi pe pămîntul românesc. Foarte vechi, foarte răspîndit și, în plus, arătînd pe cei care-l purtau ca fiind români și fiind aproape totdeauna cnezi sau nobili. Desemnarea aceasta, drept cnezi sau nobili a purtătorilor lui români încă de pe la 1340, ne arată că pe la 1300 numele de Basarab era de multă vreme la el acasă pe pămîntul românesc.

În secolul XIV îl constatăm ca nume românesc, cu veche existență pe pămîntul dacic și călătorind spre viitoarea capitală domnească de la Argeș nu dinspre răsărit, ci dinspre apus. Indiferent de originea lui etnică, pe la 1300 era, la noi, nume românesc, purtat de români. ■

NICOLAE COSTIN — UN CRONICAR LA RĂSPÎNTIE DE VEACURI

GABRIEL ŞTREMPEL

„Istorila întîi învaţă pre sfetnicul cum să sfătulască binele de obşte, cu urmarea acelor de mai nainte trecute giudecăţi, obicelurile, primejdiile şi învăţăturile, care aduc mare folos către părerile sale şi orice greutăţi întru ale giudeţălor şi alegerea sfatului a dezlega poate... că istorila deştiaptă şi pre cei răi şi făcători de rău, cu certări şi cu grijl a numelui celui rău, îl opreşte istorila de răutăţi; iară celor blagorodnici, pintini le dă istorila; şi că pildele acelor vechi şi de demult cetiţi mai de folos sîntu spre a-i deştepta, a-i pleca şi a le aprinde inimile, decît pravilele lui Solon şi a lui Licurgu".

Cu acest elogiu, adus istoriei şi învăţămintelor ce se desprind din ea, se deschide una din scrierile importante ale istoriografiei româneşti din sec. XVIII: Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601. **Autor — unul dintre marii învăţaţi ai Moldovei din sec. XVII-XVIII, stins din viaţă în urmă cu 275 de ani: Nicolae Costin.**

Logofăt al triile

Nicolae era al doilea născut din cei trei copii pe care îi avusese învăţatul cronicar Miron Costin[1]. Dacă Miron se trăgea dintr-o familie de boieri de mijloc, Ilinca, în schimb, soţia lui, era de neam domnesc: nepoată directă a domnitorului Simion Movilă.

Nicolae s-a născut pe la 1660. Apare pentru prima dată în testamentul unchiului său, Iancu Costin, armaş, datat 22 iulie 1672, prin care acesta îi lăsa părţi de avere de la moşia Zarojeni, din ţinutul Hotinului, dar nu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1983.

În pp. 19-22: viniete şi detalii ornamentale din manuscrisele cronicii lui Nicolae Costin.

mai după moartea Marghitei, sora lui Iancu şi a lui Miron Costin. Nicolae era minor deci la acea dată şi, probabil, mai iubit decît ceilalţi fraţi, Ioniţă şi Pătraşcu, pentru silinţa sa la învăţătură.

Miron, om luminat, şi-a dat copiii la şcoală, mai întîi, la Iaşi, la un „colegiu" iezuit condus de un oarecare Fr. Renzi, trimis al papei în capitala Moldovei. Mare lucru nu vor fi deprins Costineştii la modesta şcoală iezuită şi cronicarul n-a lăsat să li se scurgă zilele fără rost. I-a luat pe toţi trei şi i-a trimis în Polonia, unde cu ani în urmă îşi desăvîrşise şi el instrucţia.

Fiii lui Miron au învăţat, se pare, la Liov. Pătraşcu, cel mai mic, era sigur elev în 1678 la Frăţia ortodoxă, şcoală vestită pentru studiile limbilor slavonă, latină şi greacă. Este de bănuit că şi ceilalţi doi fraţi au fost înscrişi tot acolo. Din viaţa şcolărească a lui Nicolae Costin a străbătut pînă la noi un manual latinesc de retorică. Ştim, de asemenea, că fiii lui Miron, după obiceiul timpului, au întîmpinat cu discursuri de ocazie în 1676 pe domnitorul Antonie vodă Ruset (1675-1678).

În 1684, Miron Costin şi, probabil, copiii săi l-au întovărăşit în exilul din Polonia pe Petriceicu vodă (1683-1684). Toţi trei fraţii erau de vîrstă matură. Acolo au stat şi în timpul scurtei domnii a lui Dumitraşcu Cantacuzino (1684-1685). Abia în septembrie 1685, după urcarea pe tron a lui Constantin Cantemir (1685-1693), tatăl lui Dimitrie, s-au întors fugarii dintr-un exil plin de privaţiuni. La acea dată Velicico, fratele lui Miron, care rămăsese în ţară a fost chemat de domn şi îndemnat cu promisiuni să-i readucă în Moldova pe Costineştii pribegi. Ion Neculce[1] pomeneşte în letopiseţul său de Costineşti, pentru care avea o consideraţie specială, izvorîtă mai ales din recunoaşterea pregătirii lor culturale, relatînd începutul domniei lui Constantin Cantemir: „Vinit-au atunce şi Miron logofătul din Ţara-Leşască, foarte scăpat [sărăcit], şi l-au avut Cantemir vodă în milă şi în cinste. Şi avîndu trii ficiori, i-au boeritu. Pe Ioniţă l-au făcut sărdariu, pe Nicolai logofăt al triile, pe Pătraşco cămăraş mare. Şi ş-au logodit Cantemir vodă şi o fată cu dînsul, pre anume domniţa Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna".

Dregătoria de logofăt al treilea — în care a fost înălţat Nicolae Costin, cel mai învăţat dintre fraţi — cerea cunoaşterea de limbi străine şi un anumit rafinament de salon pentru discuţiile cu străinii, care străbăteau la acea vreme Moldova spre Constantinopol, spre Cracovia sau spre Kiev. Astfel, în vara anului 1690 l-a întîmpinat, din porunca domnului, pe călătorul francez iezuit Philippe d'Avril, în trecere prin Iaşi, îndeplinind oficiul de tîlmaci la întrevederea de la curtea domnească, unde oaspetele a fost primit de către Constantin Cantemir. Nicolae Costin s-a întreţinut cu Philippe d'Avril în limba latină.

Nunta amînată

Printre evenimentele cărora Nicolae Costin le-a fost martor se înscrie şi campania din 1691 a lui Ioan Sobieski în Moldova, cînd Velicico, devenit hatman (comandant) al oştirii moldoveneşti a încercat să facă faţă incursiunilor, după cum povesteşte Neculce. Dar Velicico, unchiul său, nu se bucura de simpatia domnitorului. Între unii dintre marii boieri — printre care şi Costineşti — şi Constantin Cantemir existau o seamă de diferende în privinţa rolului micii boierimi (din rîndul cărora făcea parte însuşi domnul) în procesul de gospodărire a ţării, în detrimentul marilor boieri de ţară. Costineştii nu suportau ca un domn de jos, cum a fost socotit Constantin Cantemir, să înfrunte şi să umilească pe boierii cu mari merite în conducerea ţării şi nici să schimbe orînduielile vechi, ceea ce însemna, în fond, tot o nesocotire a puterii marii boierimi. Velicico, mai ales, îl înfrunta pe domn chiar şi în timpul divanurilor de judecată, cu vorba transmisă de cronica lui Neculce: „Mai des cu păharăle, mărie-ta, şi mai rar cu orînduelile, că ţara-i iertată [de bir] de la Poartă şi-i vrea să-ţi dai mărie-ta sama, odată, şi nu-i putea".

Instigat de marele vistier Iordache Ruset, Constantin Cantemir a poruncit arestarea lui Velicico şi a altor boieri, pe cînd se aflau la o nuntă în ţinutul Bîrladului[2]

în decembrie 1691 şi puneau la cale, se pare, înlocuirea domnitorului cu însuşi Velicico. Fratele său Miron a fost găsit în ţinutul Romanului, la moşia Barboşi, unde îi murise soţia. La instigarea aceluiaşi Iordache Ruset, „matca tuturor răutăţilor", bătrînul cronicar a fost ridicat şi omorît în tîrgul Romanului, la cîteva zile după ce Velicico fusese decapitat la Iaşi, noaptea, în piaţa din faţa curţii domneşti.

Nicolae Costin a fost de asemenea arestat, cu fraţii săi, şi scos din dregătorii. Viaţa i s-a aflat în cumpănă, pînă cînd Constantin Cantemir i-a slobozit pe toţi trei. Aproape doi ani a stat Nicolae Costin fără nici o funcţie şi supus tuturor opresiunilor lui Iordache Ruset, care i-a luat moşii, odoare, acareturi. Prin februarie 1693, s-a

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1985; 9/1984.

hotărît să fugă în Ţara Românească, împreună cu alţi boieri urgisiţi. Urmărit de trimişii domneşti, şi-a găsit adăpost în Cetatea Neamţului, împreună cu fraţii săi, tocmai cînd l-a ajuns vestea că bătrînul Cantemir a închis ochii, la 17 martie. S-a întors atunci la Iaşi.

Dimitrie Cantemir care nu împlinise 20 ani, a fost ales domn de boieri şi, cunoscînd năpasta ce căzuse asupra familiei lui Miron, precum şi calităţile lui Nicolae, om instruit, ca şi el, s-a rugat de iertare, cum spune Neculce, şi i-a promis repararea, pe cît cu putinţă, a tuturor celor îndurate. Neîncrezător în promisiunile tînărului domnitor, Nicolae Costin a luat drumul Ţării Româneşti, spre curtea lui Constantin Brîncoveanu şi de acolo la Constantinopol. De aici, spre sfîrşitul lui iunie 1693, s-a întors în Moldova cu viitorul său cumnat, care primise steagul domniei, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca şi ginere al lui C. Brâncoveanu.

Acum a avut loc şi nunta sa, amînată mai bine de doi ani, cu sora domnitorului, Ileana, cu care se logodise în 1690. Cumnat de domn, viitorul cronicar s-a bucurat de toate onorurile pe care acesta le-a revărsat asupra boierilor tineri, cu care umpluse divanul. I s-a încredinţat dregătoria de hatman, pe care o ocupase şi unchiul său Velicico. În această primă domnie (1693-1695) a cumnatului său, Nicolae Costin nu s-a remarcat decît printr-o solie la vodă Brîncoveanu, în aprilie 1694, solie mai mult familială decît politică, şi printr-o acţiune „fără socoteală", cum o numeşte Neculce, din toamna anului 1695. Atunci, spune cronicarul, venind un capugiu turc cu mazilirea, Nicolae Costin l-a sfătuit pe domn să opună rezistenţă şi să-l omoare pe turc. Acţiunea s-a petrecut cu ajutorul unor oşteni de la Cetatea Neamţului, care i-au atacat pe turci în zorii zilei, chipurile fără ştirea domnitorului. Aceasta n-a putut împiedica mazilirea lui Duculeţ, care i-a reproşat hatmanului sfatul său şi l-a înlocuit din funcţie, cu puţin înainte de a părăsi Moldova, la 9 decembrie 1695.

Alături de Dimitrie Cantemir

În vremea urmaşului lui Constantin Duca, Antioh Cantemir (1695-1700), Nicolae Costin, împreună cu fraţii săi au trecut iarăşi în Ţara Românească unde au rămas pînă la înlocuirea lui Antioh cu acelaşi Duculeţ, în a doua domnie (1700-1703). A primit iarăşi funcţia de hatman. Sub Antioh Cantemir, venit în a doua domnie (1705-1707), a fost numit mare vornic de Ţara de Sus şi, după cîteva luni, mare vornic al Ţării de Jos, calitate în care rezolvă, cum reiese din documentele vremii, pricini de judecată pentru ocini şi moşii. O nouă schimbare de domnie îl aduce pe tron pe Mihalache Racoviţă, care nu-l onorează pe Costin cu funcţii în divan. Retras la una din moşiile sale, Nicolae Costin s-a ocupat în acea perioadă, fără îndoială, de redactarea *Letopiseţului* său.

Succesorul lui Racoviţă, Nicolae Mavrocordat, deşi numit în decembrie 1709, şi-a început stăpînirea propriu-zisă la 25 ianuarie 1710, cînd a stabilit şi divanul ţării. Lui Nicolae Costin, care îi va rămîne boier credincios şi de care se simţea ataşat prin preocupările culturale comune, i-a încredinţat aceeaşi dregătorie de mare vornic. În această calitate, îl întîlnim pe Nicolae Costin în primăvara anului 1710 primindu-l la Copou pe marchizul francez Désalleurs, în trecere prin Polonia spre Poartă şi conducîndu-l în Capitală. Şi de data aceasta conversaţia s-a purtat în limba latină. Tot în vremea primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat (1709-1710), Nicolae Costin a fost însărcinat să-l primească pe mîndrul staroste de Halici, Iosif Potocki, şi să facă pe judecătorul piciniloř ce se iscau la Iaşi între ostaşii care îl întovărăşeau pe staroste şi tîrgoveţi.

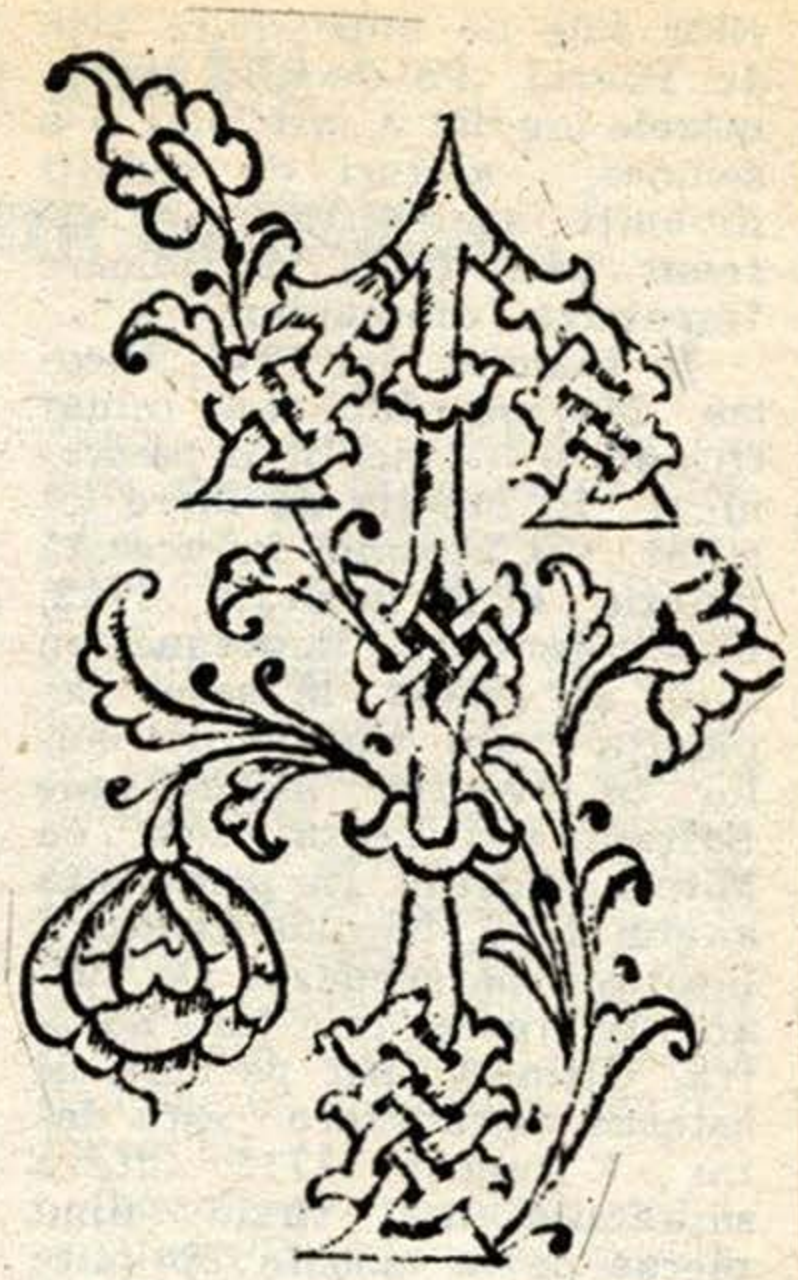

Consemnînd aceste două episoade *Cronica Ghiculeştilor* sublinia priceperea lui Nicolae Costin atît în tainele diplomaţiei, cît şi în cunoaşterea limbilor străine: „S-a întîmplat să vină atunci [aprilie 1710] şi un sol al francezilor, anume marchizul Désalleurs, întru întîmpinarea căruia a ieşit, din poruncă domnească, Nicolae Costin, mare vornic, ca unul ce cunoştea limba latină". Cîtva timp mai tîrziu „voievodul Iosif Potocki... a venit fără de veste aci în ţară... Pentru a-l saluta... domnul a trimis la el pe Nicolae Costin, vornicul de Ţara de Jos, ca unul ce era cunoscător al limbii leşeşti".

Cînd pe tronul Moldovei, în noiembrie 1710, a venit cel mai învăţat om al vremii din întregul răsărit, Dimitrie Cantemir, Nicolae Costin a primit cea mai înaltă funcţie, după a domnitorului, aceea de mare logofăt. Era o recunoaştere directă a meritelor cărturarului, cel mai instruit om din Moldova, după Cantemir.

N-a fost feciorul lui Miron adeptul fără rezerve al politicii rusofile duse de Cantemir şi o parte din boierii moldoveni. Între cei doi cărturari s-a aşternut o preţuire rece; domnul i-a încredinţat marea logofeţie, dar nu l-a consultat niciodată asupra planu-

rilor sale de împotrivire față de Poartă. Pe de altă parte, marele logofăt a fost loial și a semnat, alături de ceilalți divaniți, manifestul lui Cantemir către țară, de ridicare împotriva otomanilor.

În toamna lui 1711, Nicolae Mavrocordat și-a reluat tronul și l-a menținut pe cronicar în funcția de mare logofăt. Îl întîlnim în această funcție la 20 ianuarie 1712, cînd renunță, împreună cu soția sa Ileana, la satul Ceplenița din ținutul Hîrlăului în favoarea mătușii sale Safta spătăreasa, soră cu Miron Costin. În primăvara anului 1712, Nicolae Costin îl însoțește pe suedezul De Briant în trecere prin țara noastră. Ultimul act pe care își așterne semnătura este datat 1 august 1712. Cîteva săptămîni mai tîrziu, fiind plecat pe la moșiile primite în zestre de soția sa, îmbolnăvindu-se grav, Nicolae Costin și-a dat obștescul sfîrșit, înainte să fi împlinit 53 ani. A fost îngropat, se pare, la biserica lui vodă Barnovschi din Iași.

Cea mai răspîndită cronică

De la Nicolae Costin ne-au rămas trei opere. Prima dintre ele, o încercare de istorie a Moldovei de la începuturi și pînă în vremea sa, intitulată *Letopisețul Țării Moldovei*, este, potrivit definiției lui N. Iorga, prima mare compilație din cronicile interne ale Moldovei (în mod special din *Letopisețul* lui Grigore Ureche și din opera realizată de tatăl său, Miron Costin), precum și din știrile cuprinse în scrieri istorice din țări învecinate. Dornic să dea o operă completă, el s-a gîndit să o înceapă, ca pe *Cronografe*[1], de la facerea lumii. Începută pe la 1705-1706, scrierea sa a rămas neterminată, oprindu-se la anul 1601.

Ca și tatăl său, Miron Costin, Nicolae Costin este bine informat despre originea daco-romană a poporului român, unitatea sa teritorială, comunitatea de limbă, iar numele de român „au ținut și țin și pînă astădzi; și încă mai bine muntenii decît moldovenii, că ei și acum dzic și scriu Țară Românească și românii acei de Ardial..."

Sînt evocate faptele de arme ale unor viteji voievozi, precum Ștefan cel Mare, pe care „nărodul îl numește bun, blînd și milostiv", sau Mihai Viteazul.

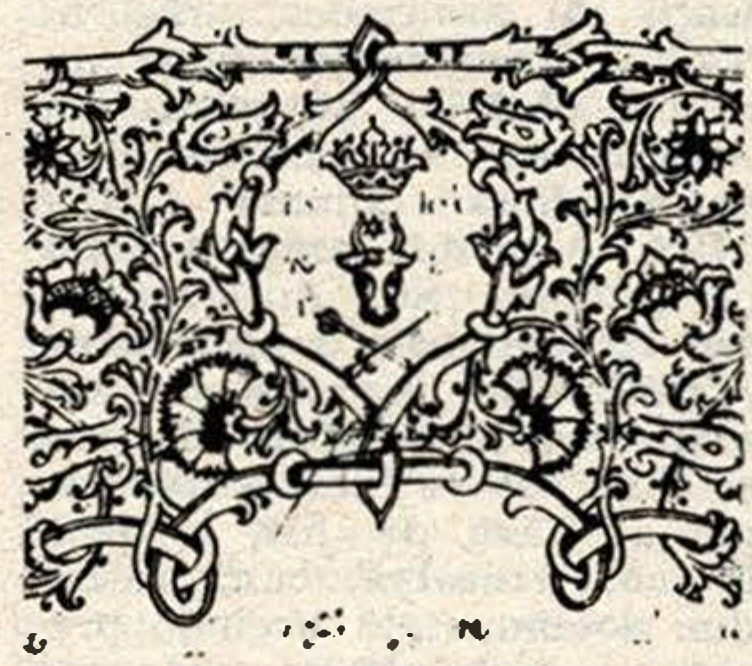

Bine informat, cu numeroase capitole consacrate stărilor de lucruri din țările învecinate cu Moldova, utilizînd adesea istoriografia acestor țări, *Letopisețul* lui Nicolae Costin a cunoscut cea mai largă difuzare manuscrisă din întreaga istoriografie românească a secolului XVIII. Numai în colecțiile Bibliotecii Academiei se păstrează peste 50 volume de copii ale cronicii, transmisă, uneori, în două variante, din care una pentru domn. Este posibil ca textul destinat lecturii lui N. Mavrocordat, care a apreciat înult calitățile de cronicar ale fostului său mare logofăt, să fi fost redactat în vremea primei domnii moldovenești a acestuia din anul 1710. Deosebirile dintre cele două redactări vizează mai ales prefața și mai puțin, sau aproape deloc, textul propriu-zis, care numără trei-patru sute file de manuscris.

A doua operă istorică a lui Nicolae Costin se intitulează *De domnia lui Nicolae Alexandru vodă în Țara Moldovei* și a fost scrisă la cererea domnului. Ea cuprinde evenimentele petrecute între 14 octombrie 1709 și octombrie 1711, așadar și domnia lui Dimitrie Cantemir. Cronică de familie — completată după moartea marelui logofăt de Axinte Uricariul și pentru Țara Românească de Radu Popescu[2] — această scriere este deosebit de prețioasă sub raport informațional, ca una care redă corect evenimentele petrecute după deznodămîntul de la Stănilești (iulie 1711). Cronicarul este singurul martor al stărilor de lucruri pe care le surprinde în scrierea sa cu destulă obiectivitate.

Deși restrînsă ca timp istoric și limitată ca subiect, *Cronica domniei lui N. Mavrocordat* s-a bucurat de interes și difuzare. Probabil că la aceasta au contribuit și domniile succesive ale Mavrocordaților, în ambele principate, precum și interesul legitim al cititorului veacului XVIII pentru literatura istorică, în general.

Nicolae Costin rămîne în cultura noastră și prin traducerea în românește a uneia dintre cele mai reprezentative opere de literatură occidentală datorată spaniolului Antonio de Guevara (1481-1545) și pătrunsă la noi sub titlul de *Ceasornicul domnilor*[3]. Scrierea se compune, de fapt, din două romane (să le spunem așa). Unul, închinat vieții lui Marc Aureliu, împăratul filosof, a fost scris de Guevara în intenția de a-i sluji lui Carol Quintul de model și a fost tipărit, în spaniolă, la Sevilla, în anul 1528. Celălalt, un îndreptar pentru creșterea și educarea principilor, era intitulat *Ceasornicul domnilor* și a circulat numai în manuscris. Chiar înaintea tipăriturii de la Sevilla autorul s-a gîndit să contopească cele două cărți în una singură, amestecînd capitolele, după o formulă ce n-a putut, evident, conferi noii cărți unitate. Așa apare, în 1529, la Valladolid, tot în spaniolă, *Cartea numită Ceasornicul domnilor, în care a fost încorporată celebra carte a lui Marc Aureliu.*

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1986; 2/1987.

[3] Textul a rămas inedit pînă de curînd. În 1976, l-am publicat într-o ediție critică și cu un studiu introductiv la Editura Minerva din București.

Opera s-a bucurat de o difuzare nemaicunoscută în acea vreme în Europa, fiind tradusă în italiană, portugheză, franceză, olandeză, engleză, germană, armeană, maghiară, polonă — în această ultimă limbă după traducerea lui N. Costin. Sub titlul *Horologium principum*, a fost tradusă în latineşte, prima ediţie apărînd la Torgau, în 1601, urmată de alte nouă ediţii la Leipzig, Frankfurt pe Main, Raab, Bratislava, precum şi de altele tipărite în Polonia. O ediţie de la Leipzig, poate cea din 1634, a stat la baza traducerii efectuate de cronicar, înainte de scrierea *Letopiseţului*.

Nicolae Costin nu a făcut însă o traducere obişnuită (de altfel el n-a tradus decît cu puţin mai mult de jumătate din carte), ci şi o restructurare a capitolelor, înlăturîndu-le pe acelea care n-ar fi găsit audienţă la cititorul din ţara noastră, nefamiliarizat cu unele din problemele abordate în scriere, putînd fi deci socotită în bună măsură o creaţie originală. Traducerea ni s-a păstrat în puţine manuscrise; cunoaştem abia şase[1]. Toate au fost copiate după moartea cronicarului, inclusiv exemplarul destinat lui Nicolae Mavrocordat, care poartă data 1713. Originalul s-a pierdut. Traducerea dovedeşte cunoaşterea desăvîrşită a limbii latine şi resursele lingvistice ale lui Nicolae Costin, care, în lipsa oricărui dicţionar, a găsit corespondenţii lexicali necesari unei bune transpuneri în limba română.

Cărturar a cărui operă a intrat în circuitul larg al culturii noastre abia în ultimele decenii — prin tipărirea în ediţii critice a tuturor celor trei scrieri ale sale — Nicolae Costin ni se dezvăluie ca un reprezentant de seamă al umanismului românesc, cu o contribuţie marcantă la dezvoltarea istoriografiei în limba naţională, aşa cum au ctitorit-o Ureche, Miron Costin şi Neculce în Moldova, Radu Popescu şi Radu Greceanu în Ţara Românească. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1986.

„NAŢIUNEA ARMATĂ" ŞI SUVERANITATEA NAŢIONALĂ

(Urmare din p. 15)

obiectiv pe care istoria îl punea la ordinea zilei — trebuie să fie rezultatul luptei tuturor celor capabili să ia armele în mîini, pentru eliberarea patriei. În acest scop, s-a instituit un sistem militar naţional de apărare, bazat pe principiile „naţiunii armate", cum îl preconizaseră revoluţionarii români la 1848. Sesiunea Adunării Legislative a României din 1863-1864 a luat în dezbatere un proiect de lege privitor la organizarea puterii armate a ţării, în virtutea căruia sistemul naţional de apărare urma să cuprindă următoarele cinci elemente: armata permanentă, cu rezerva ei, miliţia activă formată din grăniceri şi dorobanţi, garda orăşenească, miliţia neactivă şi gloatele. Proiectul de lege prevedea că puteau fi chemaţi sub drapel toţi cetăţenii români sau împămînteniţi între 20 şi 50 ani, astfel încît, în caz de primejdie, să poată fi ridicate la arme efective cît mai numeroase, capabile să participe nemijlocit la lupta, pentru apărarea ţării. Situaţia internaţională a amînat pe moment acest proiect. Totuşi ideea creării unui sistem naţional de apărare, capabil să asigure menţinerea integrităţii teritoriale a persistat, concretizîndu-se în *Legea pentru organizarea puterii armate în România*, votată la 27 noiembrie 1864, lege care a păstrat structurile principale ale proiectului din 1863-1864. În virtutea acestei legi, forţele armate se compuneau din armata permanentă (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă, jandarmerie, administraţie, intendenţă şi serviciul sanitar), cu rezerva ei şi din „miliţia" activă (grăniceri, dorobanţi, cu rezerva ei).

Caracterul profund naţional imprimat în acea perioadă puterii armate a ţării s-a menţinut şi în anii ce au urmat, actul normativ legiferat în vremea lui Alexandru Ioan Cuza stînd la baza viitoarelor legi de organizare a instituţiei militare, care îi vor conferi acesteia un larg caracter popular.

Prin întreaga politică militară promovată în răstimpul cuprins între 1859 şi 1866, România a reuşit să-şi creeze o armată unitară, cu o puternică bază de mase, în plin proces de modernizare. Justeţea acestei orientări avea să capete confirmarea deplină pe cîmpurile de luptă din 1877-1878, de la Plevna, Rahova şi Vidin — unde brava armată română avea să dea contur concret independenţei absolute de stat proclamată la 9 Mai 1877. ■

Culorile Columnei

Columna trăiană în culori? Da! În numărul viitor al revistei — mărturii fotografice în premieră absolută. Cunoscutul monument din Roma — impresionant document artistic în piatră al vitejiei geto-dacilor, de sub conducerea lui Decebal în înfruntarea lor cu armatele imperiale romane — întinereşte! În efortul de a-i reda înfăţişarea iniţială, un grup de oameni de ştiinţă şi tehnicieni italieni, specializaţi în tehnica nucleară, au obţinut cea dintîi imagine color aidoma culorilor originare ale unei scene de pe celebrul monument: „Asaltul dacilor liberi împotriva unei cetăţi romane", imagine, pe care o vom prezenta cititorilor români în numărul 6/1987 al Magazinului istoric.

ISTORIE LA MAREA CEA MARE (II)

GHEORGHE I. BRĂTIANU

Străbătută din cele mai vechi timpuri de corăbieri, începînd cu grecii şi romanii, în antichitate, continuînd cu bizantinii, genovezii şi veneţienii în veacurile de început şi mijloc ale evului mediu, Marea Neagră — această placă turnantă a comerţului european, punte de legătură între Europa şi vastele întinderi asiatice — a fost una din cele mai cunoscute luciuri de apă asupra cărela ne-au lăsat însemnări numeroşi călători. Şirul acestora începe cu Herodot, părintele istoriei, al cărui periplu în Pontul Euxin, la Panticapaeum şi Olbia, i-a oferit una din importantele surse despre geţi şi sciţi, şi continuă cu Ovidiu, Pliniu cel Bătrîn şi alţi cărturari şi geografi ai antichităţii. Chiar şi în perioadele aşa-zise întunecate din istoria pontică, în care dominaţia era exercitată de popoare migratoare, Marea Neagră nu a fost o mare incognita **(o mare necunoscută), ci o cale bine cunoscută marinarilor.**

Reconstituind istoria Mării celei Mari, cum adesea era numită, Gheorghe I. Brătianu prezintă în lucrarea sa Marea Neagră. De la origini pînă la cucerirea otomană, **în curs de pregătire, în versiune românească, la Editura Meridiane, un inedit tablou al călătorilor ce au străbătut această zonă şi ţinuturile înconjurătoare în epoca medievală. Imediat următoare marii invazii a tătarilor — în care întinse pămînturi din nordul şi nord-estul Mării Negre erau stăpînite de către ramura apuseană a mongolilor, constituită în Hoarda de Aur — această perioadă a fost considerată o epocă întunecată, în timpul căreia relaţiile comerciale, economice şi politice între lumea europeană şi cea asiatică ar fi fost mult îngreunate, chiar întrerupte. Reconstituind traseele drumurilor unor călători (misionari, negustori sau emisari ai unor suverani ai timpului), Gh. I. Brătianu subliniază persistenţa legăturilor ce au unit prin ţinuturile pontice zonele europene de cele asiatice, precum şi organizarea riguroasă (de factură orientală, mult deosebită de a statelor europene — ceea ce a şi făcut ca ea să reţină atenţia respectivilor călători) a întinsului stat mongol.**

Reproducem în continuare, cu titlul şi subtitlurile redacţiei, un fragment din acest capitol al lucrării amintite. Întreruperile le-am marcat prin puncte de suspensie, explicaţiile din paranteze drepte ne aparţin.

Călători medievali în ţinuturile pontice

Prima relatare [asupra unei călătorii în zona Mării Negre] este anterioară ofensivei armatelor lui Batu şi ale lui Subutai sau, mai exact, ea menţionează întîlnirea cu avangarda mongolă în drum spre noi cuceriri. Este vorba de călătoria întreprinsă de o misiune formată din patru dominicani pentru a merge să descopere... patria primitivă a maghiarilor, a cărei amintire persista în acea vreme şi unde ar fi locuit populaţii rămase păgîne, ce trebuiau convertite. Se răspîndise zvonul despre o invazie a mongolilor şi era un bun prilej de a verifica aceste veşti. În 1235, călugării au părăsit Budapesta, au coborît Dunărea pînă în Bulgaria, unde domneau atunci Asăneştii, şi de acolo au sosit la Constantinopol, capitala Imperiului latin. Acolo s-au îmbarcat la bordul unui vas care, după o navigare de treizeci şi trei de zile, i-a lăsat la *Matrica*, ce nu este alta decît Matracha sau *Taman*, în strîmtoarea Kerci,

la intrarea în Marea de Azov... Din Taman ei au urcat spre gurile Donului, s-au îndreptat apoi de-a lungul acestui fluviu pînă la cotul apropiat de cel al Volgăi, coborînd pe cursul ei pînă la oraşul îtil sau Tordjikan, unde au traversat pe celălalt mal. De acolo au urcat pe cursul Volgăi pînă în ţara bulgarilor şi au ajuns, în sfîrşit, în ţara başkirilor, identificîndu-i drept locuitori ai „Ungariei Mari", pe care se duseseră să o caute atît de departe. Dar partea cea mai interesantă din relatare priveşte multiplele dificultăţi ale călătoriilor efectuate: hărţuielile lor în ţara alanilor, împărţită între sute de mici nobili, care îşi petreceau timpul luptîndu-se unul împotriva altuia, dar respectînd totuşi, creştini fiind, răgazul de duminică. Caravanele obişnuiau să urce spre nord, în căutarea blănurilor; dar ameninţarea invaziei mongole, a cărei apropiere era deja simţită, întrerupsese, pînă şi acest negoţ. Fraţii au trebuit să recurgă la tot felul de subterfugii pentru a-şi continua drumul: comerţ cu linguri de lemn, făcute de unul din ei, contra boabelor de mei, care constituiau hrana lor de bază, iar la un moment dat, au avut chiar în vedere soluţia disperată de a vinde doi dintre ei ca sclavi, pentru ca ceilalţi doi să-şi poată continua drumul cu acest preţ. Dar această resursă le-a fost refuzată, căci, spune relatarea cu naivitate, nu au găsit cumpărători: nu ştiau „nici să are, nici să macine!" În cele din urmă s-au despărţit: doi s-au întors în Ungaria, iar cei doi care rămîneau, fratele Iulian şi fratele Gerard, şi-au continuat imposibila lor călătorie. Fratele Iulian a fost singurul care a ajuns pînă la capăt şi a putut să atingă acel pămînt al făgăduinţei.

Misiune la Batu han

Optsprezece ani mai tîrziu, un alt călător se îmbarca la Constantinopol pentru a traversa Marea Neagră: era franciscanul Wilhelm de Rubruck, însărcinat de Ludovic cel Sfînt cu o misiune pe lîngă acel han al tătarilor, al cărui renume împînzise acum lumea. Itinerariul ne este cunoscut în toate amănuntele, fiind însoţit de o descriere care dovedeşte o cunoaştere în general exactă a geografiei regiunilor traversate. Plecat la 7 mai 1253 din Constantinopol, el debarca la Soldaia, marele port al Crimeei, la 21 mai, după ce a navigat de-a lungul coastei Asiei Mici pînă la Sinope. El descrie Crimeea, împrejmuită în trei părţi de mare, numeşte, la cele două extremităţi ale peninsulei Chersonul şi Matriga, care domină intrarea în Marea de Azov, unde nu au acces decît vasele de mic tonaj. El enumeră ţinuturile de pe coastă: Zichia, ţinutul suanilor din Iberia, încă independent, Trapezuntul şi statele sultanului, supus mongolilor; ţara lui Vatatzes — Imperiul grec al Niceei — care nu depinde de tătari. Dar de la Don la Dunăre totul ascultă de legea învingătorului. Balcanii s-au supus, iar „Valahia", „ţara lui Assan" din Imperiul bulgar, care se învecinează cu Salonicul, plăteşte tribut hanului.

În continuarea călătoriei, traversează Crimeea în direcţia Perekop; notează în trecere „patruzeci de castele" între Cherson şi Soldaia, în munţii abrupţi de pe ţărm, unde mai locuiesc încă descendenţii goţilor, care se folosesc de un idiom germanic. În nordul peninsulei, marile întinderi de sare îi reţin atenţia. Apoi el pătrunde în stepă şi-i întîlneşte pe tătari, în mijlocul cărora are sentimentul că se simte transportat „în alt veac". Descrierea sa este un pasaj clasic, asupra căruia este inutil să mai insistăm. Comerţul modificase deja în parte moravurile primitive: cuceritorii nu mai poartă decît iarna blănurile care le vin din Rusia, din Bulgaria Mare sau din ţara başkirilor; vara ei se îmbracă în mătase şi aur şi în stofe de bumbac pe care le furnizează negustorii din China şi din Persia.

Timp de două luni, urmînd mersul lent al căruţelor cu coviltir, care le transportă bagajele, Rubruck şi însoţitorii săi merg prin stepă, pînă la tabăra lui Sartack, fiul lui Batu; nu întîlnesc nici oraş, nici sat, „numai morminte de cumani în mare număr". Acestea sînt curgane care se înalţă la orizontul monoton al întinderii nesfîrşite. Ei ajung mai întîi în tabăra lui Djagatai, rudă cu Batu, care pare călătorului „un oraş în mare" cu mulţimea căruţelor şi corturilor sale. Deşi creştinii sînt destul de numeroşi, atît alani cît şi ruşi sau unguri, nimeni nu ştie să citească scrisorile scrise în greceşte, pe care le ducea Rubruck. Aici încă o informaţie preţioasă vine să arunce lumină asupra legăturilor comerciale: nu există încă o monedă a noului Imperiu mongol, iar lumea nu are încredere în hyperperul bizantin, al cărui aliaj de proastă calitate este bine cunoscut. Ţesăturile sînt folosite pentru schimb. Din tabăra lui Djagatai pînă la Don, cîteva hanuri rudimentare oferă adăpost călătorilor. Pe fluviu funcţionează un bac, condus de barcagii ruteni. Rubruck este precis orientat: el ştie pînă unde se întind regiunile locuite de cumani, îi cunoaşte pe vecinii apuseni ai Rusiei, la fel ca şi triburile finice, păgîne sau musulmane de pe valea Volgăi. El ştie — şi este poate primul ce o ştie dintre europeni — că „Tanaisul [Donul] se varsă în Marea Pontului" (în realitate în anexa acesteia, Marea de Azov) în timp ce „Etilia [Volga], marele fluviu", se varsă în marele lac interior al Caspicii; el cunoaşte, de asemenea, ca nume, principalele popoare din Caucaz: cerkesii şi alanii creştini, lezghienii musulmani.

La 31 iulie [1253] el este primit în tabăra lui Sartack unde, de această dată, are de-a face cu o cancelarie organizată, care îi examinează scrisorile de acreditare. Un funcţionar nestorian, preot la armeni, un emisar al hanului, ce fusese pînă în Cipru.

slujesc drept interpreţi. Acolo există un *yam*, un loc de schimbat caii bine organizat, care îi primeşte pe călători şi-i îndrumă spre destinaţie. Creştinii sînt numeroşi: ruteni, blaci, bulgari din Bulgaria Mică (cea din Balcani), neamuri din Crimeea, cerkesi sau alani se înghesuie în tabăra mongolă, ducînd daruri pentru han şi demnitarii săi. Se auzea toaca sunînd, care chema la slujba religioasă pe creştinii ritului grecesc, acolo unde nu puteau să bată clopotele.

După o scurtă şedere, călătorii şi-au continuat drumul: pe malurile Volgăi, „cel mai mare fluviu din lume", au găsit un întreg serviciu de navigaţie, cu luntraşi ruşi care îi transportă la *Ordu*, curtea hanului Batu. Ei admiră corturile ridicate într-o ordine deplină în jurul locuinţei imperiale, într-o imensă aglomerare, întinsă cît suprafaţa unui oraş. Această capitală nu este încă fixată definitiv: ea se deplasează în fiecare anotimp, „transhumînd" în acelaşi mod ca şi turmele. Primăvara, „Hoarda" urcă pe Volga spre regiuni mai răcoroase, iar la sfîrşitul lui august coboară din nou pe cursul fluviului spre Marea Caspică, instalîndu-se tot în aceleaşi locuri. Dar şi acolo uzanţele se modifică: în anul următor, la întoarcerea din Mongolia, Rubruck trece din nou prin Serai, capitala mobilă a Kîpciakului, şi semnalează construirea unui nou cartier. Corturile din pîslă încep să fie înlocuite cu aşezări mai solide şi mai puţin efemere.

Numele însuşi de „Hoardă" evocă într-o oarecare măsură eroarea istoriografiei europene. Se cunoaşte sensul ei peiorativ din limbile moderne: este sinonim cu tîlhăria şi dezordinea. Or, el provine evident din cuvîntul mongol *ordu*, care, la fel ca în turca veche, înseamnă „tabără" sau „palat", deci tocmai dimpotrivă, o noţiune de ordine şi de conducere reglementată: este aproape un simbol pentru contrastele statornicite, cu timpul, între impresiile contemporanilor şi clişeele din expresiile mult prea uzate din vocabularul cotidian.

Urmarea călătoriei lui Wilhelm de Rubruck priveşte mai puţin direct subiectul nostru. Dar este de ajuns să comparăm relatarea sa cu cea a dominicanilor care l-au precedat pe aceeaşi cale, ca să constatăm cît de mult se îmbunătăţiseră condiţiile de călătorie şi de transport de la ocupaţia mongolă. Neplăcerile de care are parte trimisul lui Ludovic cel Sfînt sînt cu totul neînsemnate. Vreo santinelă, la graniţă, prea lacomă, care cere o sticlă de vin în plus, sau vreo „chinezărie" administrativă în examinarea scrisorilor ce le avea asupra sa. Dar nu este mai puţin evident că se poate acum călători din etapă în etapă, cu adăposturi şi cai de schimb asiguraţi, din Crimeea pînă în Ural, iar mai departe spre misteriosul Cathay [China], unde îşi are sediul curtea marelui han, şi este posibilă întoarcerea: pe acelaşi drum fără nici un pericol. Nu mai există riscul de a muri de foame, nici de a cădea în mîinile vreunui şef de bandă iresponsabil, nici de a căuta sclavia pentru a putea subzista. Această epocă de anarhie s-a încheiat: ordinea mongolă domneşte atotstăpînitoare şi reglează traficul.

De la Marco Polo la Ibn Batuta

Cel mai de seamă dintre călătorii din secolul al XIII-lea, ilustrul Marco Polo, a parcurs, de asemenea, Marea Neagră la întoarcere. Dar el n-a făcut decît să treacă din Persia la Trapezunt, ca să întreprindă de acolo călătoria ce avea să-l readucă, prin Constantinopol, în patrie. Cu toate acestea, el a cules despre ţara şi ţinuturile pe care le traversa numeroase informaţii interesante, ce pot fi găsite în relatarea sa. Cunoaşte în Asia Mică industria covoarelor bogat colorate, la hotarele Georgiei, izvorul de unde ţîşneşte uleiul în cantitate mare, „încît o sută de corăbii s-ar putea încărca în acelaşi timp, dar nu este bun de mîncat, este numai de ars şi de uns cămilele care au rîie". Desigur, nu putem să-i facem reproşul că nu a prevăzut, încă din 1294, dezvoltarea ce avea să o cunoască, şase secole mai tîrziu, industria petrolului la Baku. El menţionează Georgia, ţară creştină de rit grec, cu numeroase castele, unde nobilimea duce o existenţă pe de-a întregul feudală, procurîndu-şi veniturile din comerţul şi din meşteşugurile care implică o populaţie pricepută şi ingenioasă în prelucrarea ţesăturilor şi a metalelor. Mai la nord, misteriosul regat *Lak* se dovedeşte în cele din urmă a fi acela al lezghienilor, popor de munteni caucazieni, în parte creştini, în parte musulmani, care trăieşte din comerţul cu blănuri. Marco Polo nu a ajuns la coasta septentrională a Mării Negre, dar avea să o cunoască prin membrii familiei sale care fuseseră acolo. În 1260, unchii săi Nicolo şi Maffeo se duseseră la Soldaia ca să meargă la curtea hanului Kîpciacului, iar după douăzeci de ani, fratele lor, Marco cel bătrîn, lăsa moştenire franciscanilor o casă pe care o avea la Soldaia, unde locuiau copiii săi, verii călătorului. Pentru omul care dezvăluise europenilor minunile unei lumi necunoscute, cea a Extremului Orient unde şezuse atît de mult, regiunile pontice nu prezentau decît un interes relativ, şi aceasta este explicaţia tăcerii sale în legătură cu ele. „Doar că nu am spus nimic, scrie el la sfîrşitul cărţii sale, despre Marea cea Mare şi despre provinciile care sînt în jurul ei, cu toate că le cunoaştem foarte bine. Dar mi se pare inutil şi de prisos să vorbesc de aceste locuri în care oamenii se duc mereu. Căci sînt aşa de mulţi cei ce navighează în mod constant de jur împrejurul acestei mări, veneţieni şi genovezi şi pisani, şi mulţi alţii încă, încît toată lumea ştie cum este acolo, şi iată motivul pentru care prefer să nu mai spun nimic". Frecvenţa acestor călătorii este ea singură un indiciu

pentru marea schimbare ce a avut loc în timpul primei jumătăți de secol a dominației mongole.

Pentru a înțelege deplin toate efectele acestei transformări, trebuie să recurgem la povestirile călătorilor și scriitorilor orientali, care și ei în număr mare au străbătut Imperiul Kîpceak. Două din aceste relatări datează din prima jumătate a secolului al XIV-lea: ele ne prezintă capitala întemeiată din nou de Berke, fratele și urmașul lui Batu și adevăratul organizator al imperiului. Sarai-Berke va înlocui, într-un alt loc din regiunea Volgăi, prima reședință, Sarai-Batu. „Prea virtuosul Khodja-ed Din Abderrahman El Kharun, dragoman — scrie arabul Al Omari — mi-a povestit că orașul Sarai a fost clădit de hanul Berke pe malurile Turanului[1]. Se află în mijlocul unei saline și nu are deloc ziduri. Reședința hanului este un mare palat peste care se înalță o semilună de aur grea de două kantire egiptene. Palatul este înconjurat de ziduri, turnuri și case unde locuiesc emirii; iarna, aceștia locuiesc cu hanul. Fluviul (Itil) îmi spune Khodja-ed Din, are mai mult decît trei ori lungimea Nilului. El este brăzdat de corăbii mari, care merg în țările rusești și slave; pe pămîntul acestora din urmă își are izvorul. Sarai este un mare oraș, unde sînt iarmaroace, băi, așezăminte religioase. Este un oraș care atrage din belșug mărfurile". Descrierea pe care o face Ibn Batuta[2] este mai exactă, căci provine de la un martor ocular; el a avut ocazia, în cursul călătoriilor sale, să viziteze Capitala în 1333. „Sarai, scrie el, este unul din cele mai frumoase orașe care există. Este construit pe un șes și mărimea sa este extraordinară. Are bazare frumoase și străzi largi pe care se îmbulzește lumea. Într-o zi, însoțit de unul din «bătrîni», am plecat călare să facem ocolul orașului pentru a-i cunoaște

(Continuare în p. 109)

[1] Alt nume al Volgăi.
[2] *Magazin istoric*, nr. 12/1981.

Cetatea Enisala, în nordul Dobrogei, a constituit vreme de secole un puternic centru de rezistență în fața popoarelor migratoare

Tezaur de monede tătărești din sec. XIII-XIV, descoperit la Babadag

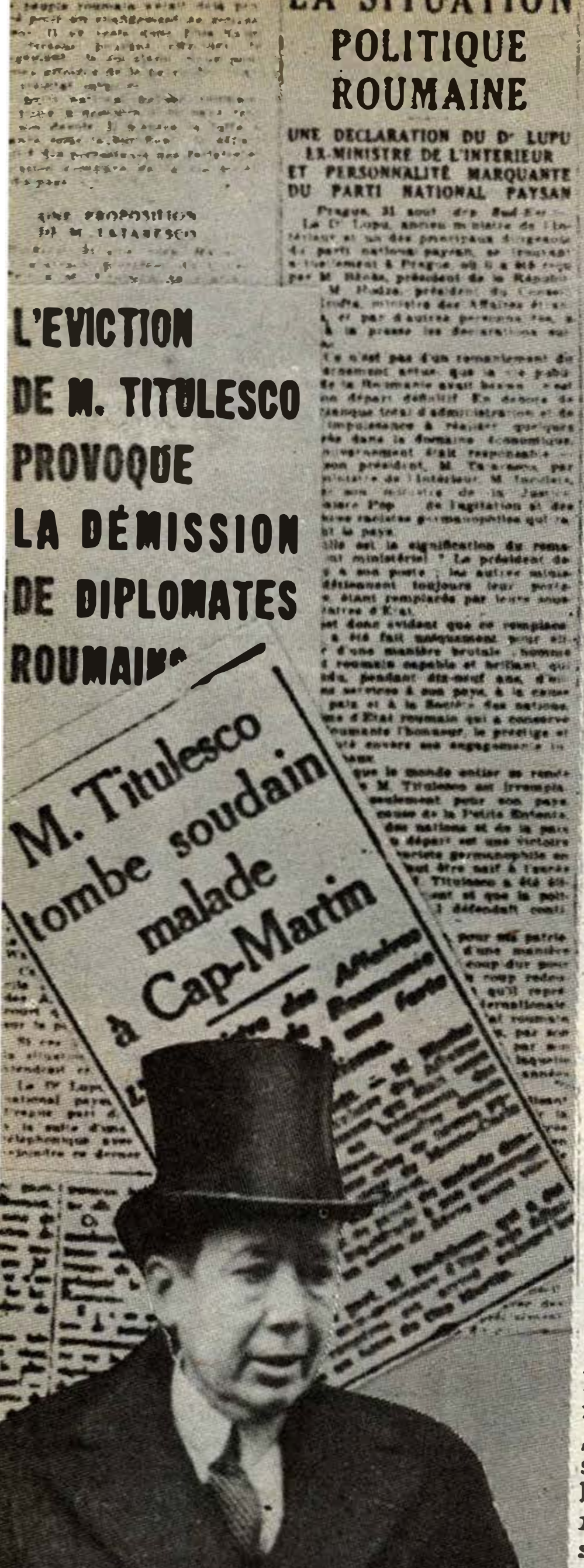

Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu

TREPTELE DIZGRAŢIEI

GEORGE G. POTRA

● Rechemare din post ● Cercul intrigilor se lărgeşte ● Ministrul sancţionează, regele decorează ● Tătărescu este şi el nemulţumit ● Spionii la lucru

După cum s-a putut constata în episodul apărut în numărul trecut al revistei, la începutul anului 1935 Carol II era mai hotărît ca oricînd să-l înlăture pe Nicolae Titulescu de la conducerea politicii externe româneşti. Nu se gîndea însă deloc ca, prin această măsură, să dea şi o altă orientare generală relaţiilor externe ale ţării. Altminteri nu se explică de ce regele nu a ieşit în întîmpinarea sugestiilor şi uneori chiar presiunilor ce se făceau asupra lui de la Berlin.

Intrigile lui Arciszewski

În mod cert, situaţia lui Nicolae Titulescu devenise mai nesigură ca niciodată. „Regele vrea să scape de el", scria Constantin Argetoianu, la 9 mai 1935. Cu două zile mai înainte, Argetoianu fusese pus la curent de către ministrul Poloniei la Bucureşti, Miroslaw Arciszewski, că, în cursul unei convorbiri pe care o avusese cu Carol II, regele dovedise un interes deosebit faţă de informaţiile pe care el i le dăduse în legătură cu „scăderea acţiunilor lui Titulescu la Paris". După un dejun, în noiembrie 1935, Poklewski constata că între Carol II şi N. Titulescu „există mai mult decît răceală", persoana şi acţiunea ministrului român de externe fiind supuse ironiilor şi aprecierilor critice ale regelui.

Înlocuirea, în octombrie 1935, a titularului Legaţiei României de la Varşovia, Victor Cădere, cu Constantin Vişoianu, un om de încredere al lui Nicolae Titulescu, a provocat iritare extremă în capitala Poloniei. Titulescu a făcut presiuni serioase asupra lui Carol II pentru a obţine rechemarea lui Victor Cădere, suveranul fiind obligat să cedeze, cu toate simpatiile ce le avea pentru trimisul extraordinar şi ministrul plenipotenţiar român în Polonia, fapt exprimat fără rezerve şi cu ocazia audienţei acordate lui C. Vişoianu, înainte de a pleca să-şi ia în primire postul de la Varşovia.

Carol II îl intriga profund pe Nicolae Titulescu prin faptul că acorda numeroase şi prelungite audienţe lui Miroslaw Arciszewski. Acesta — reprezentant tipic al di-

plomației Sanației[1], antisovietic visceral și profascist disimulat, intrigant notoriu — își asigurase uși deschise în cele mai înalte cercuri. Regina Maria îl asculta cu toată atenția. „Regina — raporta M. Arciszewski lui Joseph Beck, ministrul de externe al Poloniei — a discutat cu mine mai mult despre situația politică generală din Europa, despre problema Rusiei Sovietice și mi-a spus că frecvent influențează pe fiul ei, făcîndu-l atent să nu se angajeze în combinații politice cu Moscova. Ea mi-a vorbit în această privință destul de optimist de dispoziția regelui Carol". Diplomația Sanației beneficia, de asemenea, de concursul reginei Elisabeta a Greciei, sora lui Carol II, căreia i se înmînau memorii cu „indicarea că dl. Titulescu sabotează în mod consecvent dezvoltarea schimburilor comerciale între cele două țări".

Presa străină includea informații și comentarii privind intriga cercurilor guvernante și diplomatice poloneze împotriva lui Nicolae Titulescu, despre demersurile ministrului Poloniei la București pe lîngă Carol II, în scopul modificării poziției față de problema încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic. *Journal de Moscou* din 3 decembrie 1935 scria: „Legația poloneză la București se străduiește să influențeze pe oamenii politici ai României în sensul pe care ea îl dorește; fără a se împiedica de nici un obstacol pentru a-și atinge scopurile sale, ministrul Poloniei la București a încercat să impresioneze pe șeful statului însuși".

Faptul că, în ciuda protestelor și intervențiilor sale, Carol II a continuat să primească și să asculte pe ministrul Poloniei la București, a nemulțumit adînc pe Nicolae Titulescu. G. G. Mironescu îl informa pe Armand Călinescu, la 9 octombrie 1935, că „Titulescu e nemulțumit de întrevederile regelui cu ministrul Poloniei". Armand Călinescu afla, de asemenea, de la Ion Sîn Georgiu, la 22 octombrie 1935, despre cererile exprese pe care Nicolae Titulescu le formulase suveranului român în cazul lui Miroslaw Arciszewski, fiind informat în același timp despre refuzul monarhului de a da curs rugăminților și sfaturilor conducătorului diplomației românești.

Poziții diametral opuse

Se știe prea bine că regele Carol II n-a împărtășit intransigența manifestată de Nicolae Titulescu față de politica agresivă a Italiei mussoliniene. Poziția adoptată de ministrul român în problema sancțiunilor hotărîte de Societatea Națiunilor împotriva Italiei pentru agresiunea în Etiopia a întîmpinat serioase rezerve din partea lui Carol II, care nu și-a refuzat critici deschise în fața unor vîrfuri ale vieții politice românești și, o afirmăm doar ca o supoziție, nu este exclus, chiar față de unii oameni politici străini. În exprimarea unor asemenea rezerve, Carol II a fost stimulat și sprijinit de pozițiile adoptate de Alexandru Averescu, Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu și Pamfil Șeicaru. Unii dintre aceștia au condamnat sancțiunile împotriva Italiei, alții au exprimat doar rezerve față de rolul deosebit de activ pe care șeful diplomației românești l-a avut în adoptarea acestora, ca și față de virulența unora dintre pozițiile sale față de Italia mussoliniană. Întreaga campanie de propagandă dezlănțuită de presa fascistă ostilă țării noastre, în general, și lui Nicolae Titulescu, în particular, au prilejuit, de asemenea, primului ministru român de la acea dată, Gheorghe Tătărescu, exprimarea unor serioase rezerve față de politica lui Nicolae Titulescu în privința Italiei, ministrul român al afacerilor străine fiind făcut responsabil de deteriorarea relațiilor României cu Italia. Aprecierile primului ministru în această chestiune, concordante sau nu cu cele ale regelui, au servit neîndoielnic lui Carol II ca punct de sprijin în acțiunea îndreptată împotriva lui Nicolae Titulescu, pus astfel, cu multă abilitate, în postura de conflict nu doar cu monarhul, ci cu însuși guvernul din care făcea parte.

Observatorilor politici nu le-a scăpat, de asemenea, în aceeași ordine de idei, semnificația politică a unor gesturi ale lui Carol II, gesturi care, la prima vedere, ar fi putut să pară simple atitudini protocolare. La mai puțin de două săptămîni de la adoptarea deciziei de ridicare de către România a sancțiunilor împotriva Italiei, începînd cu data de 15 iulie 1936, Carol II primea în audiență și reținea la dejun pe Ugo Sola, ministrul Italiei la București, împreună cu un grup de ofițeri italieni de marină, care aduseseră în țară submarinul românesc „Delfinul". Cu această ocazie, Ugo Sola a fost decorat de către rege cu marele cordon al Ordinului „Steaua României"; au fost, de asemenea, decorați și ceilalți ofițeri prezenți. Valoarea politică a gestului nu putea scăpa niciunui observator cît de cît avizat în relațiile româno-italiene. Se acredita ideea că la București existau două atitudini diametral opuse față de Italia mussoliniană, una avînd ca protagonist pe rege, iar cealaltă pe Nicolae Titulescu. Carol II rupea flagrant cu politica lui Nicolae Titulescu; marcînd o dispoziție nouă pentru relațiile cu Italia, el făcea un gest pe care scurta perioadă de timp care trecuse de la înfruntările directe din cadrul Societății Națiunilor nu-l justifica cel puțin în acel moment. Alegerea lui Ugo Sola pentru a fi decorat cu unul dintre cele mai înalte ordine ale României era un afront direct adus lui Nicolae Titulescu, știut fiind că incidentul de la Societatea Națiunilor, cînd ziariștii fasciști italieni l-au atacat pe diplomatul român, a prilejuit ministrului Italiei la București o reacție violentă la adresa șefului diplomației românești.

---

[1] *Sanacjia* (Sanația), de la latinescul *Sanatio* = însănătoșire; lozincă propagandistică desemnînd programul politic, social, economic și moral lansat de Jozef Pilsudski și adepții săi, după lovitura de stat din mai 1926. Prin extensiune, termenul a devenit sinonim cu regimul politic din Polonia perioadei 1926-1939.

Bănuit, urmărit și acuzat

În prima jumătate a anului 1936, relațiile dintre Nicolae Titulescu și Carol II vor evolua din ce în ce mai contradictoriu. O anumită grijă a șefului diplomației românești în direcția menajării sensibilităților regale creează colaboratorilor impresia — greu de afirmat în ce măsură era vorba de o stare reală — unei îndulciri a conflictului între cei doi. „Odată cu reîntoarcerea regelui de la Paris — se remarca într-un raport al Legației germane din București, datat 4 martie 1936 — relațiile sale cu Titulescu s-au schimbat, în sensul că ministrul de externe — în opoziție evidentă cu comportarea sa anterioară — se menține acum mult pe planul al doilea și îl lasă pe rege să apară pe primul plan ca purtătorul propriu-zis al politicii externe românești. În cercurile informate se presupune că regele a devenit în fapt, prin călătoria sa, mai sigur de sine în chestiunile de politică externă și urmărește dorința de a fi de acum propriul său ministru de externe... Pe de altă parte, nimeni nu se așteaptă că Titulescu se va resemna atît de simplu cu noul său rol. Informații din surse foarte de încredere arată că în secret activează cu atît mai zelos să-și aplice în continuare politica «sa», adică în primul rînd să promoveze pactul cu Rusia[1]. Titulescu pare a se fi identificat atît de mult cu acest plan — în primul rînd față de prietenii săi francezi —, încît se va strădui pentru realizarea lui...“

Situația era însă departe de a se ameliora. „În raporturile dintre rege și Titulescu — se preciza într-un alt raport al aceleiași legații, purtînd data de 16 martie 1936 — criza[2] îl întărește pe acesta din urmă. După șederea lor comună la Paris, a crescut simțul de independență și siguranță proprie a regelui, iar Titulescu a fost împins pe planul al doilea. Fără a fi obținut o promisiune pozitivă din partea lui Litvinov, neglijat de Flandin[3] și lacunar informat [Titulescu] s-a retras supărat în patul unei boli diplomatice... Acum vede ceasul lui sosit din nou: în sunetul armonios al intereselor românești cu Rusia — în front comun cu Franța —, își poate relua din nou politica «sa»..., să ajute la salvarea păcii mondiale prin jocul său cu sistemul de pacte... Regele însă, care sperase să preia el însuși în mînă politica externă a statului său și în primul rînd principala misiune — reglementarea relațiilor românești cu Rusia — s-o rezolve în sensul său, se vede, acum, sub presiunea crizei pactelor de la Locarno, redus din nou la o simplă figură de șah și prin forța împrejurărilor silit să aprobe o apropiere de forța sovietică, pe care, altfel, ar fi putut încerca cel puțin s-o frîneze în ritmul ei“.

Relațiile întreținute de șeful diplomației românești cu cercurile anticarliste din țară și din străinătate, ironiile și criticile pe care ministrul afacerilor străine le formula adeseori la adresa regelui, denunțurile și acuzațiile acumulate pe masa regală ani de-a rîndul au făcut ca raporturile dintre Carol II și Nicolae Titulescu să se degradeze complet. Unii — cum erau Grigore Filipescu sau Constantin Cesianu, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Paris, apropiat al lui Carol II — îl acuzau de o acțiune directă împotriva regelui. Alții, mai puțin categorici în acest sens, așa cum era A.C. Cuza, imputau ministrului afacerilor străine pasivitatea sa față de campania sau numai față de atitudinile anticarliste ce se manifestau într-o serie de capitale europene. Alții, în fine, precum Nicolae Iorga, consemnau pur și simplu atitudinile anticarliste ale lui Nicolae Titulescu, făcînd aluzii că ele ar corespunde unei campanii mai mult sau mai puțin directe pe care acesta ar desfășura-o împotriva monarhului prin intermediul presei străine.

Urmărit cu neîncredere, atît în acțiunea sa din interiorul, cît și din exteriorul țării, Nicolae Titulescu va fi supus unei stricte supravegheri, cu scopul de a i se cunoaște toate mișcările și atitudinile care s-ar fi putut adăuga incriminantului dosar ce i se pregătea. Convorbirile telefonice i-au fost înregistrate și transmise spre informare regelui. Prezența stenogramelor unor astfel de convorbiri în arhivele fostei Case Regale nu lasă credem dubii asupra scopului urmărit: compromiterea unui înalt demnitar. Desigur din înalt ordin.

Spionii de la P.T.T.

Convorbirile telefonice ale lui Nicolae Titulescu, ca și ale altor oameni politici, erau interceptate nu doar spre știința lui Carol II, ci și a Elenei Lupescu. Astăzi există certitudinea că încă din 1934 Elena Lupescu își avea un restrîns serviciu propriu de informații, condus de Pitulescu, director general al P.T.T. și Cernăianu, ziarist. Rezultatele supravegherii — realizate prin ascultarea convorbirilor telefonice, prin deschiderea și citirea corespondenței, prin culegerea a o sumă de informații vehiculate în cercurile politice, economice, militare și de presă românești — erau prompt comunicate, prin rapoarte informative periodice, adresate direct Elenei Lu-

---

[1] La 21 iulie 1936, Nicolae Titulescu semnează, împreună cu Maxim Maximovici Litvinov, la Montreux, Protocolul Tratatului de asistență mutuală româno-sovietic, acțiune pentru a cărei negociere ministrul român al afacerilor străine primise depline puteri din partea lui Carol II și a guvernului (*Magazin istoric*, nr. 1/1967).

[2] Se referă la așa-numita criză renană, provocată de denunțarea, la 7 martie 1936, de către Germania a Tratatului de la Locarno și ocuparea zonei demilitarizate renane de către trupele hitleriste.

[3] Pierre Flandin, ministrul de externe al Franței în timpul crizei renane.

pescu. „Dl. Iuliu Maniu continuă şi domnia sa, ca şi dl. Titulescu — se aprecia într-unul din aceste rapoarte informative, trimis Elenei Lupescu în decembrie 1934 — să constituie unul din cei mai înverşunaţi duşmani ai dumneavoastră... Ca şi dl. Titulescu, îşi are constituit un birou de informaţii din care fac parte — în mod absolut secret — mai mulţi ziarişti, printre care vă dăm numele lui Fermo de la *Universul*, cît şi cîţiva devotaţi puşi în legătură cu comandantul gărzilor maniste din Bucureşti, d-rul Tempea şi cu secretarul său particular, Petruşca, care stă în mod continuu în Bucureşti în vederea acestui scop".

În mai multe rînduri, comunicînd rezultatele spionării lui Iuliu Maniu şi a unor apropiaţi ai acestuia, precum Grigore Filipescu, Virgil Madgearu şi Eugen Cristescu, informatorii amintiţi evocau numele lui Nicolae Titulescu. În legătură cu acţiunea dusă de Grigore Filipescu împotriva Elenei Lupescu şi iniţiativa sa de a constitui, la Palatul Telefoanelor, un serviciu care intercepta toate convorbirile lui Carol II cu Elena Lupescu, se aprecia că informaţiile obţinute erau imediat comunicate pentru exploatarea lui Iuliu Maniu şi lui Nicolae Titulescu. Persoana lui Eugen Cristescu, îndepărtat de la Siguranţa Generală a Statului ca urmare a intervenţiei Elenei Lupescu, a fost pusă în mai multe rînduri în discuţie, acesta fiind suspectat că întreţine legături cu diverşi ziarişti şi foşti informatori ai Siguranţei Generale a Statului în scopul de a obţine material despre Elena Lupescu şi pe care îl punea la dispoziţia Partidului Naţional-Ţărănesc prin intermediul lui Armand Călinescu. „Sîntem, de asemenea, informaţi — comunicau Pitulescu şi Cernăianu — că domnia sa [Eugen Cristescu] caută ca prin dl. Titulescu să schimbe părerea Majestăţii Sale regelui, că ar fi lucrat vreodată potrivnic Majestăţii Sale. În acest scop, strînge tot felul de date cu privire la dumneavoastră, care sînt făcute cunoscute Majestăţii Sale regelui prin dl. Titulescu". Într-un alt raport înmînat Elenei Lupescu, Pitulescu şi Cernăianu lansau un atac deosebit de virulent împotriva lui Nicolae Titulescu. „Cel care întreţine însă spiritul acestei comportări a guvernului faţă de dv. este tot duşmanul dv. de moarte, dl. Titulescu. Cu toată străduinţa d-lui Franasovici de a-l înlătura pe acest om din viaţa politică a ţării şi a partidului liberal, totuşi, el rămîne tare pe poziţia politică, dat fiind preponderenţa politicii externe, pe care şi-a cîştigat-o... Şi Majestatea Sa regele e convins că acest om a devenit un pericol pentru Majestatea Sa şi, deşi se străduieşte ca să diminueze cel puţin din puterea acestuia, totul este zadarnic, fiindcă forţa politică din ţara românească este prizoniera d-lui Titulescu".

Nicolae Titulescu era desemnat şi ca principalul dirijor al campaniei desfăşurate împotriva Elenei Lupescu atît în ţară cît şi în străinătate. Printre sursele sale de informaţii din ţară era numit un oficiu funcţionînd sub directa conducere a lui Savel Rădulescu, subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine, cît şi mareşalul Palatului însuşi. Autorii raportului informativ, Pitulescu şi Cernăianu, acuzau pe Nicolae Titulescu că, folosind mijloace diverse, răspîndeşte în străinătate informaţii defavorabile Elenei Lupescu şi că în toate convorbirile sale telefonice cu regele Carol II, convorbiri desfăşurate fie din străinătate, fie din ţară, acesta îi atrăgea mereu atenţia asupra consecinţelor dezastruoase ale continuării legăturii cu Elena Lupescu. Aceste noi date şi informaţii

Expulzarea ziariştilor fascişti italieni din Sala de şedinţe a Societăţii Naţiunilor cu prilejul discutării agresiunii Italiei mussoliniene împotriva Abisiniei

contribuie la o întregire semnificativă a imaginii noastre privind conspirația urzită împotriva lui Nicolae Titulescu, la cunoașterea diversității factorilor și mijloacelor antrenate împotriva ministrului român.

Cert este că, și după demitere, Nicolae Titulescu a fost suspectat, cenzurat, spionat, căutînd a i se paraliza orice activitate politică, publică în general. Adresîndu-se, la 12 mai 1939, sorei sale, Cornelia (Nely) Nenișor, Nicolae Titulescu scria: „Cei ce mă controlează — și știu bine că ce îți scriu trece prin control — pot să o confirme". Din ordinul lui Carol II, în vara-toamna anului 1937, la Londra se alcătuia un „dosar" despre Nicolae Titulescu.

De ce 29 august 1936?

Evoluția relațiilor Carol II-Nicolae Titulescu din toți acești ani duce în mod firesc la formularea întrebării: care au fost cauzele ce au determinat pe rege să nu adopte, pînă la 29 august 1936, o atitudine categorică? Ce l-a împiedicat, dat fiind caracterul ireconciliabil al raporturilor lor, să procedeze la eliminarea din guvern, într-o formulă sau alta, a lui Nicolae Titulescu?

În legătură cu elementele declanșatoare ale crizei de guvern de la 29 august 1936, cercetări din ultimii ani au adăugat noi și importante informații revelatoare. Se poate afirma astăzi, pe baza unor mărturii documentare, că un rol însemnat în adoptarea deciziei lui Carol II de scoatere a lui Nicolae Titulescu din guvern și, implicit, din viața politică a României, a avut-o atitudinea ministrului român al afacerilor străine față de guvernul republican spaniol, acordul său pentru transferarea unor comenzi de armament (în principal avioane) făcute de România la uzinele franțuzești către guvernul republican spaniol[1].

Observatori din afara țării, oameni politici, diplomați sau ziariști, au remarcat pe bună dreptate că momentul demiterii lui Nicolae Titulescu a fost stabilit nu atît în funcție de criticile formulate din exterior de diverse cancelarii sau cercuri politice (ceea ce nu înseamnă absolut deloc că acestea ar fi avut o pondere minoră în adoptarea hotărîrii respective), cît mai ales în funcție de aprecierea de către rege a oportunității politice interne și externe. Credem că acesta este sensul celor scrise și de diplomatul sovietic acad. I.M. Maiski, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Uniunii Sovietice la Londra: „Ultima mea întîlnire cu el [Titulescu] a avut loc în vara anului 1937, după ce fusese înlăturat din postul de ministru al afacerilor externe de către regele Carol". Tot Maiski scrie: „Titulescu a căzut în dizgrația regelui Carol II și a Lupeascăi și a murit în 1941, bolnav și izolat". Păreri exprimate în același sens de o serie de alte persoane din țară și străinătate concură la afirmația că regele Carol II este cel ce a hotărît în acel moment înlăturarea lui Nicolae Titulescu din motive care nu au avut totdeauna directă și strînsă legătură cu obiectul atacurilor formulate din exterior sau din interior contra ministrului de externe român. Desigur, Carol II a încercat să acrediteze ideea că răspunde exclusiv presiunilor din interior și exterior. Aceasta ține de abilitatea regelui și de intenția sa ca, lovind în Titulescu, să obțină în același timp, cu titlul de „recompensă", gratitudinea și înțelegerea tuturor celor care au acționat împotriva acestuia și pe care regele, direct sau prin apropiați, i-a ascultat întotdeauna cu solicitudine. ■

---

[1] George G. Potra: *Certitudine și probabilitate privind elementele declanșatoare ale crizei de guvern din 29 august 1936*, în *Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1982; Jacques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, Nyon, 1976; Andreas Hillgruber, *Hitler König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen. 1938-1944*, Wiesbaden, 1965; George G. Potra, *14 august 1936. Nicolae Titulescu — Pierre Cot. Multiplele consecințe ale unui demers personal*, în *Magazin istoric*, nr. 10 (151), octombrie 1979; Gh. Zaharia, D. Tuțu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1933-1936*, în *Anale de istorie*, an. XI, nr. 5/1965; Cristian Popișteanu, *Istoria clipei*, București, 1984.

PLANSELE NOASTRE

Cronică în imagini a eroismului și vitejiei ostașilor români în timpul războiului pentru cucerirea independenței absolute de stat a României, reconstituită cu ajutorul unor imagini reproduse după desenele apărute în presa străină.

① Ostași și ofițeri români din diferite genuri de arme **(L'Illustration)**
② Trupe române la asediul Plevnei **(The Illustrated London News)**
③ Pe orice vreme, avangardele românești rămîn neclintite în fața Plevnei **(La Ilustracion Española y Americana)**
④ Moartea eroică a căpitanului Valter Mărăcineanu **(Illustrirte Zeitung)**

L'ILLUSTRATION

JOURNAL UNIVERSEL

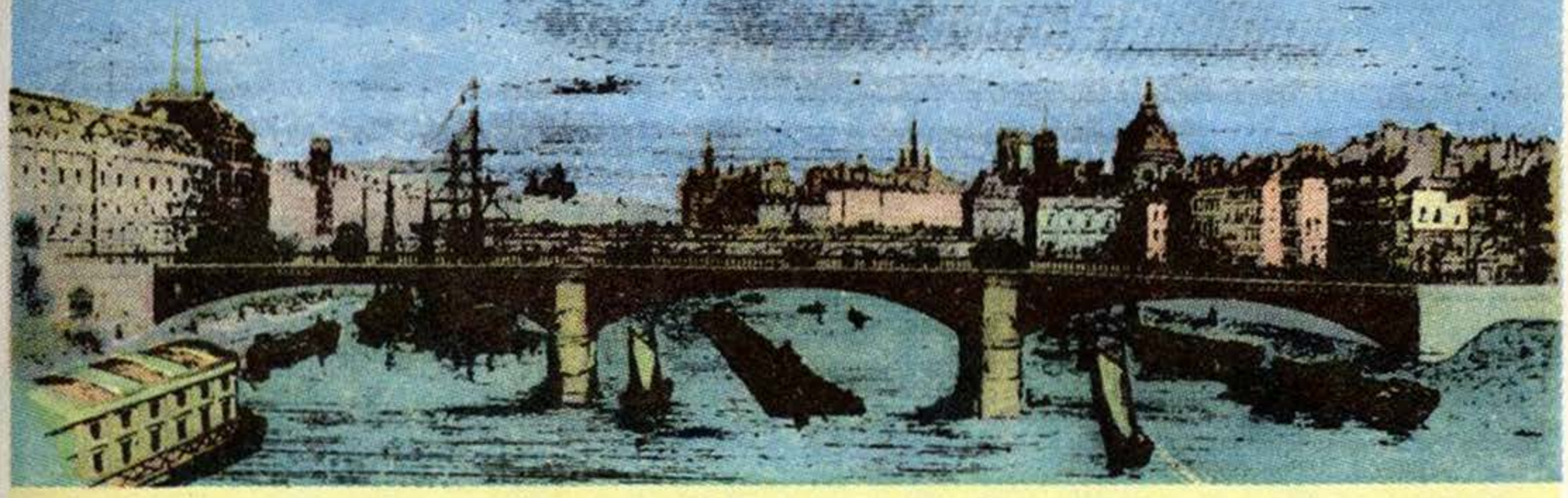

LES ÉVÉNEMENTS D'ORIENT. — L'ARMÉE ROUMAINE

SERVICE SANITAIRE, CAVALERIE RÉGULIÈRE, MÉDECIN, INTENDANCE, ADMINISTRATION ET TRAIN.

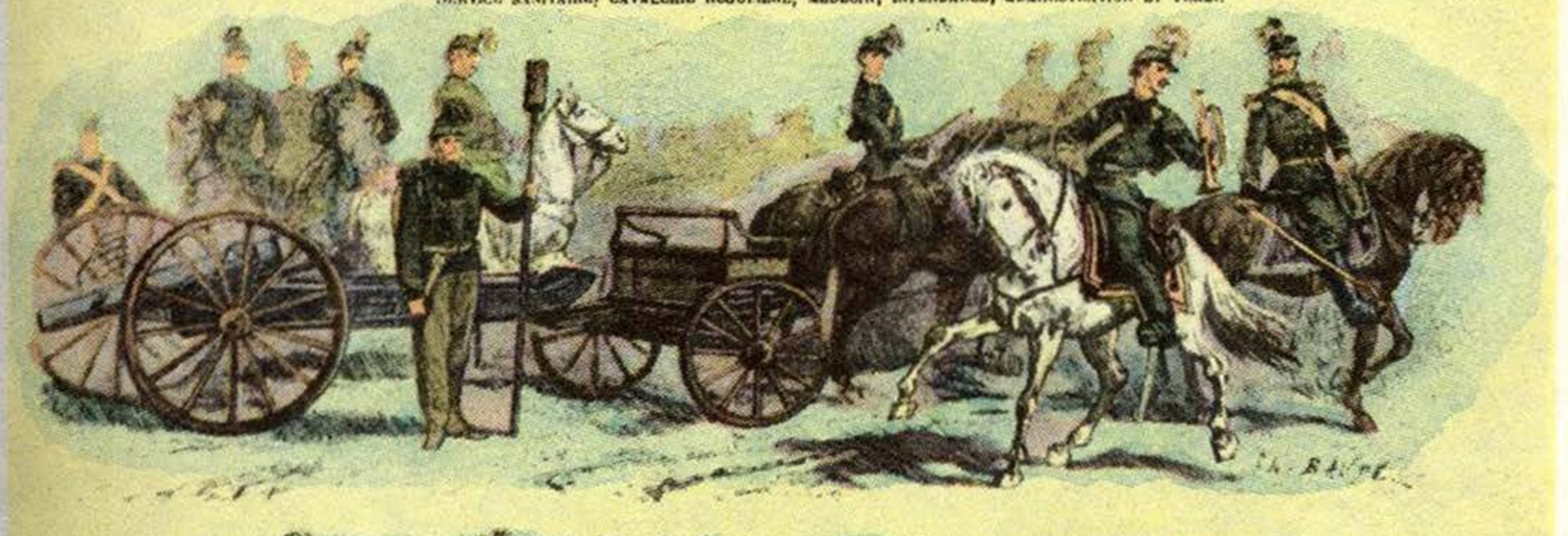

ARMÉE TERRITORIALE, GARDE NATIONALE, MILICE ET LANDWEHR.

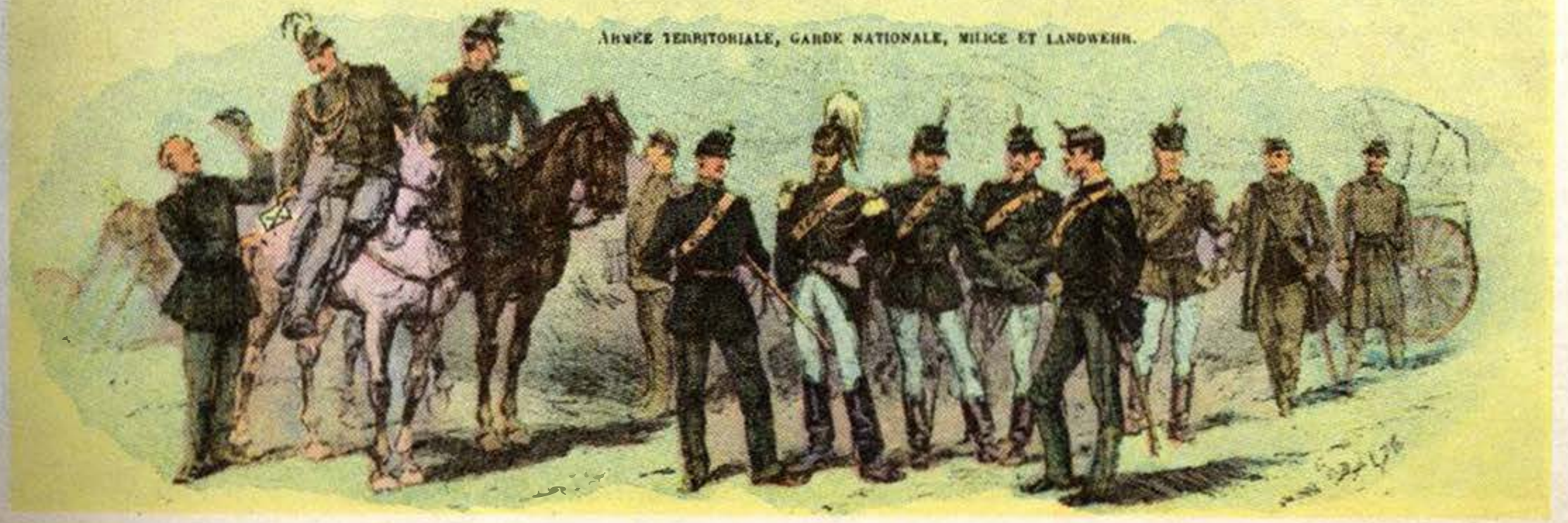

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS.

SATURDAY, OCTOBER 20, 1877. SIXPENCE

LA ILUSTRACION ESPAÑOLA
Y AMERICANA

PRECIOS DE SUSCRICION.

	AÑO.	SEMESTRE.	TRIMESTRE.
[illegible]rid	30 pesetas	16 pesetas	8 pesetas
[illegible]ranca	60 id.	32 id.	16 id.
[illegible]ranjero	120 id.	64 id.	32 id.

AÑO XXI.—NÚM. XLII.

DIRECTOR-PROPIETARIO, D. ABELARDO DE CÁRLOS.

ADMINISTRACION: CARRERA DE SAN JERÓNIMO, 15.

Madrid, 15 de Noviembre de 1877.

PRECIOS DE SUSCRICION Á PAGAR EN ORO.

	AÑO.		SEMESTRE.	
Cuba y Puerto-Rico	72 pesos fuertes.		36 pesos fuertes.	
Filipinas	75	id.	38	id.
Méjico y Rio de la Plata	75	id.	38	id.

En los demas Estados de América fijan el precio los Srres. Agentes.

SUMARIO.

[illegible] Fernandez Espinosa.—Nuestros grabados.—[illegible] Manuel de Velasco.—El catolicismo y la filosofía, por D. [illegible] Manuel.—Boletin correspondiente de la Armada.—[illegible] y Cuentos de Navidad, por *El Solitario*.—[illegible] para [illegible] y D. Manuel del Palacio.—Exposicion de [illegible] en Barcelona, continuacion, por [illegible].—[illegible] por D. Francisco Pinto Arenas.—Noticia [illegible] por D. Francisco Alvarez Lopez.—[illegible] premiados á esta Relacion por autores [illegible] editores por V.—Problema de ajedrez y solucion del anterior.—Suelto.—Anuncios.

Grabados.—*Crónica ilustrada de la guerra.* Avanzada rusa en las trincheras frente á Plewna. Dibujo del natural, por el Sr. Pellicer.—Retrato del Excmo. Sr. D. Mauricio Alvarez de las Asturias, dibujo de Gor, mariscal de campo, etc.; y en Burdeos (Francia), el 13 de Octubre último.—Retrato del Excmo. Sr. Conde de Fallaves, senador del Reino, presidente de la Comision Directiva de la Exposicion Regional de Lugo.—Bosque. Entrada de la iglesia de santa María la Real de las Huelgas. De fotografía del Sr. Lacoste.—Exposicion regional de Lugo. Composicion que representa los principales grupos de aquel concurso artístico, industrial y artístico [illegible] por D. Pedro [illegible].—Bellas Artes. Retrato [illegible], personaje [illegible] de novela [illegible], cuadro de Mr. W. S. Ro[illegible] Fotograbado [illegible] boceto original del Sr. Pellicer.—[illegible] desarrollo de la guerra. Campo ruso frente á Plewna. Salt[illegible] primer rayo de sol, [illegible] de Plewna. En marcha para un reconocimi[illegible] Trabajos del natural, por nuestro corresponsal artístico Sr. Pulido [illegible] Guadalajara: El [illegible] de Fuentenovilla. Dibujo del natura[illegible] el Sr. Salcedo.—Mayagüez (Puerto-Rico): Nuevo mercado construi[illegible] el año actual, segun el proyecto del ingeniero D. José de Echever[illegible] Ajedrez.—Aparato para la fabricacion de bebidas gaseosas, por J. [illegible]mann-Lachapelle, de Paris.

CRÓNICA ILUSTRADA DE LA GUERRA DE ORIENTE.

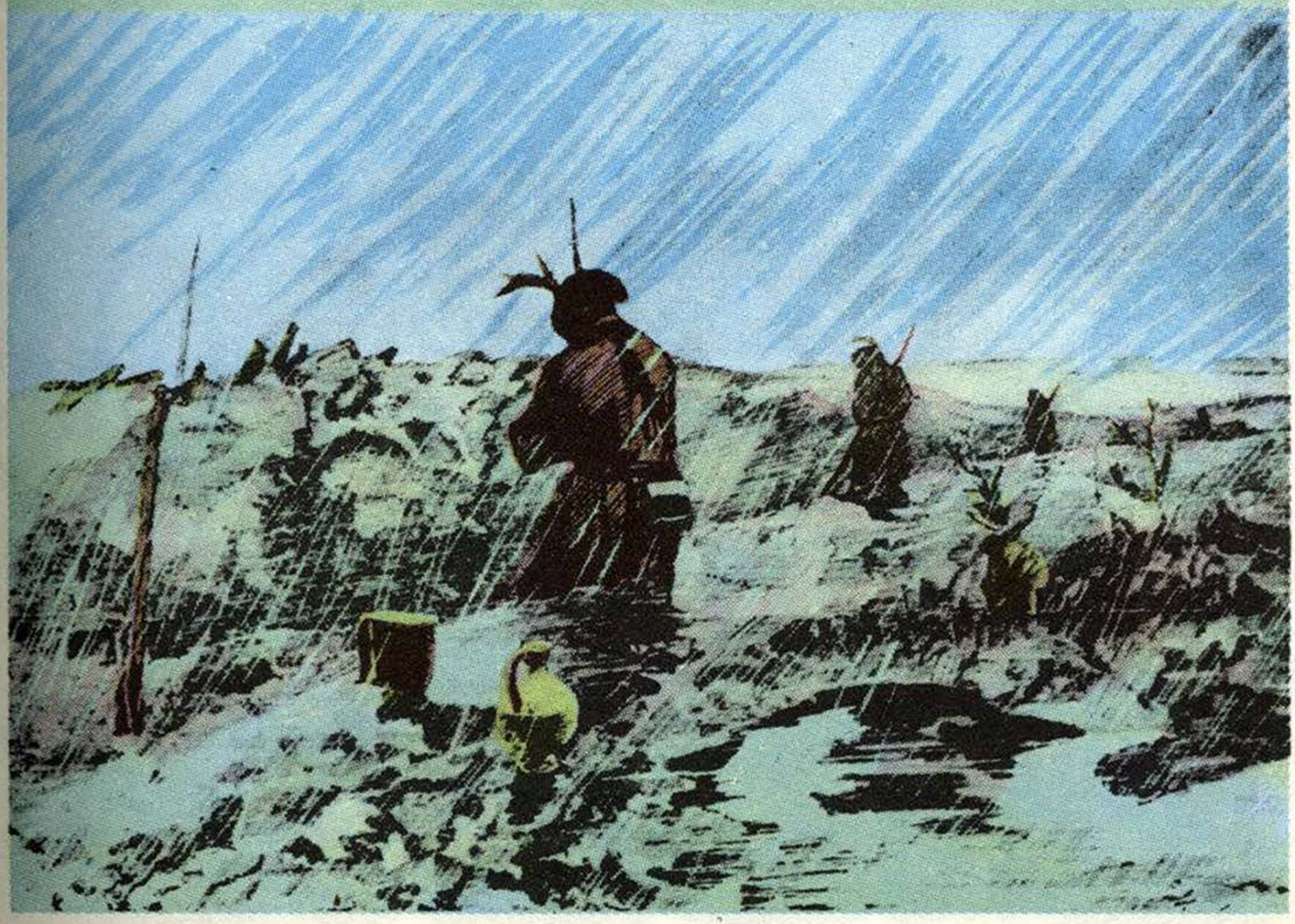

Illustrirte Zeitung.

FALSIFICAREA CONŞTIENTĂ A ISTORIEI SUB EGIDA ACADEMIEI UNGARE DE ŞTIINŢE

Acad. ŞTEFAN PASCU, dr. MIRCEA MUŞAT, dr. FLORIN CONSTANTINIU

În Editura Academlei de Ştiinţe a R. P. Ungare a apărut, recent, lucrarea *Istoria Transilvaniei* (Erdély története), amplă sinteză în trei volume, însumînd circa 2 000 de pagini, realizată de un colectiv de cercetători, redactor responsabil fiind ministrul culturii al R. P. Ungare, Köpeczi Béla. Obiectul investigaţiei echipei de cercetători unguri constituindu-l Transilvania — străvechi pămînt românesc — este firesc interesul pe care lucrarea l-a stîrnit în rîndul istoricilor români. Cu atît mai mult cu cît ei sînt îndreptăţiţi să cunoască în ce chip s-a renunţat la vechile teze şi clişee naţionaliste, şoviniste, vehiculate în vechea orînduire şi în vechea istoriografie.

La antipodul realităţii istorice

Istoria Transilvaniei, sub coordonarea lui Köpeczi Béla, nu răspunde în nici un fel acestei aşteptări. Cu părere de rău constatăm, de la început, că ne aflăm în faţa unei lucrări care nu se deosebeşte în ceea ce priveşte tezele şi concluziile ei fundamentale de vechea istoriografie ungară de orientare şovinistă şi revizionistă. Parcurgînd filele acestei lucrări, cititorul are impresia unei incredibile ieşiri din cadrul temporal, pentru că volumele tipărite în 1986 de Editura Academiei Ungare de Ştiinţe par a fi scrise cu peste patru decenii în urmă. Şi totuşi realitatea este că această lucrare a văzut lumina tiparului în zilele noastre, sub girul celui mai înalt for ştiinţific şi avîndu-l ca redactor responsabil pe un membru al guvernului ungar.

Specialiştii români vor analiza *Istoria Transilvaniei* şi îşi vor spune cuvîntul în fiecare din problemele majore abordate în paginile acestei lucrări. Ceea ce dorim acum este să oferim cititorilor noştri o imagine de ansamblu asupra lucrării, pentru a evidenţia elementele necesare unei aprecieri ce nu poate duce decît la o singură concluzie : ne aflăm în faţa unei denaturări grosolane a istoriei Transilvaniei şi, implicit, a istoriei poporului român, în faţa vehiculării unor teze pe cît de nocive pe atît de jignitoare la adresa poporului nostru, în faţa încercării deliberate de a contesta integritatea teritorială a României. În problemele fundamentale ale istoriei poporului român cum sînt : continuitatea strămoşilor geto-daci, originea daco-romană, permanenţa în vatra strămoşească, unitatea românilor în evul mediu şi statutul lor politic şi juridic, lupta de emancipare naţională şi socială a românilor transilvăneni, marile bătălii purtate pentru neatîrnare, făurirea statului naţional unitar ca şi locul românilor în istoria universală, în toate aceste coordonate esenţiale ale trecutului românesc, autorii *Istoriei Transilvaniei* se situează — aşa cum se va vedea — la antipodul realităţii istorice, denaturînd şi falsificînd adevărul istoric.

De la primele capitole, consacrate istoriei străvechi, se vădeşte cu limpezime intenţia autorilor de a nega orice continuitate de locuire în Transilvania, ca de altminteri în întreg spaţiul etnic românesc. Firește, nimeni nu tăgăduieşte că în epocile istorice : paleolitic, neolitic, bronz şi fier au avut loc deplasări de populaţii. Cercetările arheologice au arătat însă că, în ciuda acestor mişcări de populaţii, a existat mereu o masă de băştinaşi care nu a fost dislocată de migraţiile succesive ale altor grupuri de populaţie. Ceea ce îi preocupă însă pe autorii *Istoriei Transilvaniei* este de a face din această parte a ariei dacice un fel de vad al populaţiilor, care vin, pleacă, îl lasă deseori gol şi care, în fond, nu aparţine nimănui. Este o modalitate de a contesta orice continuitate de locuire şi de a tăgădui astfel vechimea elementului autohton, geto-dac, organizarea lui statală în vremea regelui Burebista, acum peste două milenii.

Mergînd pe firul istoriei, regăsim, apoi, teza devenită obsesie a istoriografiei ungare : exterminarea dacilor de către cuceritorii ro-

mani, teză susținută pentru a se contesta continuitatea statornică de locuire în marea arie dacică de la nord de Dunăre și, mai ales, în interiorul arcului carpatic. Ceea ce citim în această privință în *Istoria Transilvaniei* este aidoma vechii istoriografii ungare naționaliste : *„În analiza depopulării nu este indiferent nici faptul că tocmai partea centrală a țării lui Decebal* (adică Transilvania — *n.n.) a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război — care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu — ci și pentru că aici dacii au rezistat pînă la sfîrșit, au rămas fideli lui Decebal pînă la cupa cu otravă. Romanii au masacrat, în primul rînd, populația acestei regiuni, ea a ajuns în sclavie sau s-a refugiat în fața cuceritorilor pe teritoriile neocupate“* [1]. Autorii ignoră în mod deliberat și în această problemă rezultatele cercetărilor arheologice care au scos la lumină, în chiar interiorul castrelor romane din Transilvania [2], vase sau fragmente de vase dacice — Micia, Angustia, Bologa, Bucium, Orheiu Bistriței — pentru a nu mai stărui asupra așezărilor dacice descoperite la Lechința de Mureș, Cașolț, Noșlac, Obreja etc., sau cimitirele de incinerație ale aceleiași populații autohtone dace, precum cele de la Soporu de Cîmpie, Cașolț, Obreja etc., ce dovedesc — alături de alte mărturii — că la întrebarea pe care și-o punea încă, la timpul său, savantul B. P. Hasdeu, *Perit-au dacii?* răspunsul este un categoric NU [3]. Și dacă totuși autorii *Istoriei Transilvaniei* au eludat cu bună-știință și cu rea-credință rezultatele descoperirilor arheologice, dovezi incontestabile ale culturii materiale și spirituale, ale continuității dacice pe această vatră de locuire, o cerință elementară îi obliga să cunoască vestita inscripție de la Grammeni, lîngă anticul oraș Philippi din Macedonia, inscripție care a produs o întreagă revelație în frontul istoric mondial [4]. În nici un caz această inscripție nu amintește — așa cum fac autorii lucrării — că regele erou Decebal a murit *„bînd cupa de otravă“* împreună cu *„clasa conducătoare a dacilor care s-a sinucis în masă“* (p. 81).

Relansînd vechea teorie neștiințifică a lui Robert Roesler din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre originea sud-dunăreană a românilor, autorii *Istoriei Transilvaniei* neagă posibilitatea romanizării Daciei, pretinzînd că *„Înlocuirea limbii, care reprezenta gradul cel mai înalt al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei, nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibile“* (p. 93). Afirmația le este necesară autorilor pentru a plasa procesul formării poporului român în exclusivitate la sud de Dunăre, undeva prin Munții Balcani, unde, în anul 271, cu prilejul retragerii administrației și armatei romane din Dacia, hotărîtă de împăratul Aurelian, ar fi plecat și coloniștii romani din această provincie : *„Este posibil* — admit în mod «concesiv» autorii — *ca nu întreaga populație să fi părăsit provincia, deși nimic nu vine în sprijinul acestei posibilități. Oricum, pe baza celor arătate pînă acum, se poate afirma că numărul celor rămași a fost nesemnificativ“* (p. 103). Și, mai departe : *„Cercetarea arheologică veche de două sute de ani din Transilvania nu a putut oferi pînă acum o dovadă certă a continuității populației «romane» din Dacia, care să poată fi luată în considerație“* (p. 113). În cea mai pură posteritate roesleriană, întrecîndu-și chiar „maestrul“, autorii reiau teoria vidului de populație daco-romană la nord de Dunăre pentru a putea prezenta apoi Transilvania ca un pămînt golit de autohtoni și de coloniști, *„o țară a tuturor și a nimănui“*, cum formulează undeva autorii. Apoi pe acest pămînt al nimănui se succed goți, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, dar nu ar fi existat nici o urmă de populație daco-romană și apoi românească.

Nici de dragoste, nici de frică

Au uitat autorii că un istoric ungur — Huszti András — a scris rînduri ca acestea : *„Urmașii geților trăiesc și astăzi acolo unde au locuit părinții lor, rostesc în limba în care glăsuiau mai de mult părinții lor. Nici o națiune nu are limba atît de apropiată de acea veche limbă romană* (latină) *ca limba românilor ; ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Transilvania urmașii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea : numele acestui popor în limba lui proprie este de «roman» adică de la Roma, sau român“*. Nu invocăm acest autor ca argument determinant, voim doar să amintim că unii istorici unguri au putut rosti cu obiectivitate un adevăr al istoriei poporului român : continuitatea daco-romană și românească la nord de Dunăre.

În timp ce, după autorii lucrării, spațiul dintre Carpați și Dunăre s-ar fi aflat sub stăpînirea primului țarat bulgar, în anul 894, în bazinul carpatic își fac apariția ungurii : *„primul loc de descălecare a ungurilor a fost deci Transilvania. Drumul parcurs apoi de descălecare a fost prin valea Mureșului și a Crișului Repede și poate prin trecătoarea Meseș, în direcția Cîmpiei Pannonice“* (p. 200).

Autorii *Istoriei Transilvaniei* încearcă să schimbe arbitrar realitatea istorică, inversînd situațiile, adică făcînd din români, migratori, și din migratori, sedentari. Or, realitatea este că după venirea triburilor ungare în Cîmpia Pannonică în anul 896, și apoi, după înfrîngerile care le-au barat drumul spre Apus, ele au început incursiuni spre interiorul arcului carpatic, deci în Transilvania. Aici însă românii trăiau de secole organizați în formațiuni politice atestate de diferite surse istorice între care însăși Cronica Notarului anonim al regelui Bela, adică

---

[1] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 82 (trimiterile ulterioare se vor face în text).

[2–4] *Magazin istoric*, nr. 7/1970, 5, 6/1980, 5/1981 ; 3/1979 ; 6/1971, 6/1974.

de o sursă principală a istoriografiei ungare. În locul acestei realități, autorii *Istoriei Transilvaniei* prezintă triburile ungare ca „descălecînd“ mai întîi în Transilvania, în mijlocul unei populații slave, alături de care s-ar fi aflat și elemente proto-bulgare, pentru ca după aceea să se îndrepte spre Cîmpia Pannonică. Transilvania devine astfel „peste noapte“ un străvechi „leagăn“ al triburilor ungare, mai vechi decît însăși Cîmpia Pannonică, unde se află astăzi statul ungar.

Dar românii ? se întreabă cititorul ; unde au fost cei care formau majoritatea populației Transilvaniei ? Autorii declară cu falsă prudență : *„Nu ne putem angaja aici în disputa cu privire la așa-numita continuitate dacoromană, adică a dăinuirii continue în Transilvania, începînd din antichitate, a unei populații romanizate, ci trebuie doar să repetăm acea constatare anterioară că înainte de începutul secolului al XIII-lea nu există dovezi nici istorice, nici arheologice, nici toponimice cu privire la existența populației române în Transilvania“* (p. 301). În realitate, aceste dovezi există și ele sînt numeroase, rod al unei investigații de decenii a istoriografiei române. Autorii *Istoriei Transilvaniei* le ignoră, le minimalizează sau, pur și simplu, le „desființează“.

Un exemplu concludent al negării izvoarelor, care îi deranjează în tiparele prefabricate îl constituie „tratamentul“ aplicat Notarului anonim al regelui Bela (Anonymus). Pe pagini întregi, autorii încearcă să „demonstreze“ că acesta s-a înșelat afirmînd că ungurii i-au găsit pe români în Transilvania, cînd au început primele incursiuni în interiorul arcului carpatic. Efortul de „desființare“ a lui Anonymus întreprins de autori este deopotrivă straniu și amuzant : rareori s-a văzut într-o istoriografie o asemenea înverșunare pentru a discredita și infirma relatările istorice oferite de unul din cele mai vechi izvoare ale propriei sale istorii. Vina lui Anonymus ? În ochii autorilor este de o gravitate excepțională : îi menționează pe români în Transilvania și Banat și amintește de *„un oarecare român“* Gelu, *„ducele românilor“*. Este lesne de înțeles că pentru cei ce neagă continuitatea românilor în Transilvania, Notarul anonim este un „obstacol“ anevoios, culpa lui reclamînd sancțiunea „lichidării“ cronicii sale sau, mai precis, a informațiilor despre Transilvania și, în primul rînd, despre românii transilvăneni. Autorii decretează că Anonymus s-a înșelat, înțelegînd greșit un pasaj din vechea cronică rusă *Povestea vremurilor de demult* și proiectînd. în secolele IX-X o realitate din timpul său, adică de la sfîrșitul secolului al XII-lea : existența imperiului româno-bulgar.

Nu vom relua aici discuția — atît de veche — asupra valorii de izvor a cronicii lui Anonymus. Ne mărginim să repetăm obser-

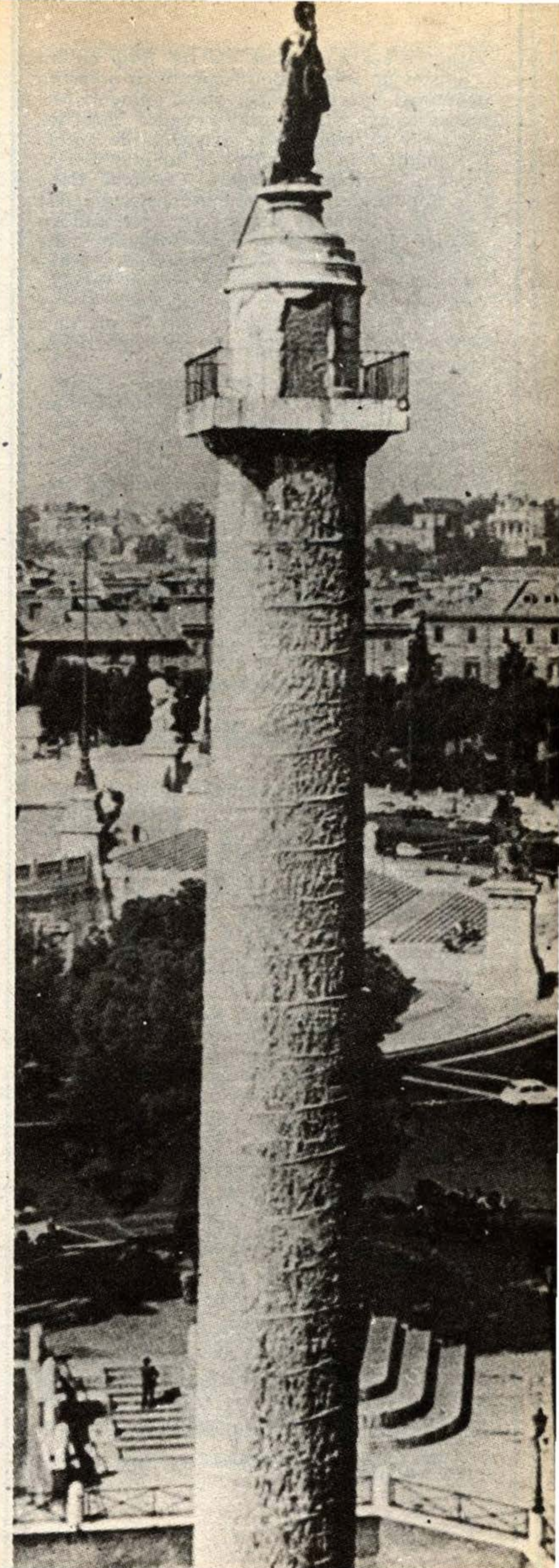

Columna traiană — operă a celebrului Apollodor din Domasc, monument reprezentativ al antichității, ce se înalță de două mii de ani în centrul Romei — este admirată ca o glorioasă mărturie a vitejiei și eroismului geto-dacilor în aprига confruntare cu Imperiul roman

vaţia, ce s-a mai făcut, că atit timp cît nu a existat un interes politic pentru a prezenta denaturat istoria Transilvaniei, nimeni, nici măcar cineva din anturajul regilor Ungariei, nu ezita să recunoască existenţa de secole a românilor în Transilvania, inainte de incursiunile triburilor ungare. Cu toate limitele impuse de timpul său, Anonymus a fost mult mai aproape de adevăr decît autorii *Istoriei Transilvaniei,* care folosesc toate mijloacele pentru a denatura adevărul : autohtonia şi continuitatea românilor in spaţiul carpato-danubiano-pontic, deci şi în Transilvania, atestate concludent de mărturii istorice, arheologice, lingvistice, toponimice, etnografice, logice etc.

Oare se poate pune la îndoială existenţa la finele secolului IX şi începutul secolului următor a unor formaţiuni politice cuprinzătoare pe teritoriul Transilvaniei de tipul voievodatelor (ducatelor) sau „ţărilor", cum le numeau, în epocă, românii ? Relatînd pătrunderea ungurilor în Transilvania, Anonymus arată cum oştile ungare au cucerit mai intîi, în urma unor aprige lupte, teritoriul unui asemenea voievodat, situat spre vest pînă la Tisa, la nord de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului şi Porţile Meseşului şi spre sud pînă la Mureş.

Notarul regal sub tirul hipercriticismului

O asemenea formaţiune politică, ţară *(terra)* menţionată de cronicar, corespunde pe deplin, ca teritoriu, marii concentrări de aşezări constatată în nord-vestul Transilvaniei ; conducătorul ei *(dux)* se numea, potrivit aceluiaşi cronicar, Menumorut [1], şi-şi avea reşedinţa în cetatea Biharea [2] (în apropiere de Oradea). Iată ce relatează cronica Notarului regal Anonymus : *„În adevăr, trimişii lui Árpád, Usubuu şi Veluc, au trecut peste rîul Tisa în vadul Lucy şi, după ce au plecat de aici, venind în fortăreaţa Bihor, au salutat pe ducele Menumorut şi i-au prezentat darurile, pe care ducele lor i le trimisese. La urmă, însă, comunicîndu-i ce aveau să spună din partea ducelui Árpád, au pretins teritoriul numit mai sus. Ducele Menumorut i-a primit însă cu bunăvoinţă. şi, încărcîndu-i cu diverse daruri, a treia zi le-a cerut să se întoarcă. Totuşi le-a dat răspuns, zicîndu-le : Spuneţi lui Árpád, ducele Hungariei, domnul vostru : datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare fiindcă e om străin şi duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunăvoinţei noastre nu îl vom ceda niciodată, cită vreme vom fi în viaţă. Şi ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie din frică, ceea ce se tăgăduieşte. Noi însă, nici din dragoste nici de frică nu-i cedăm nici o palmă de pămînt, deşi a spus că are un drept asupra lui. Şi vorbele lui nu ne tulbură inima că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Attila, care se numea biciul lui Dumnezeu"* [3].

Autorii noii *Istorii a Transilvaniei* declară însă că *„personajele romantice şi luptele neînsemnate descrise de Anonymus"* nu-şi găsesc nici un fel de confirmare. Să amintim mai întîi că nu ne aflăm în faţa unicului caz în care o realitate istorică îşi găseşte reflectarea într-o singură sursă narativă, cum este Anonymus. Important, în astfel de situaţii, este ca izvorul să fie supus unei analize riguroase care să dea la iveală elementele autentice. „Hipercriticismul" autorilor *Istoriei Transilvaniei* faţă de Anonymus ne aminteşte de ştiuta zicală a aruncării din albie a copilului odată cu apa. Elementele legendare — care se întîlnesc în cronicile medievale, inclusiv în cea a lui Anonymus — nu trebuie să escamoteze realitatea, mai ales că este confirmată şi de alte izvoare scrise şi arheologice : în întregul spaţiu locuit de români existau în secolele VIII-X formaţiuni politice, conduse de juzi şi voievozi. Fixarea pe hartă a descoperirilor arheologice din interiorul arcului carpatic oferă o conturare chiar şi celor trei formaţiuni politice menţionate de Anonymus, care s-a putut înşela în unele detalii, nu în marea realitate a anteriorităţii românilor faţă de unguri în Transilvania : copacii nu trebuie să ne împiedice să vedem pădurea.

Negînd, ocolind, falsificînd sursele istorice, autorii *Istoriei Transilvaniei* readuc în actualitate vechiul arsenal al adversarilor continuităţii româneşti la nord de Dunăre. Pentru ei, românii au reprezentat o populaţie pastorală, care, pe măsură ce se împuţinează la sud de Dunăre, sporeşte la nord de fluviu. Pentru a se prezenta preocupaţi de „rigoarea" ştiinţifică, autorii scriu cu simulată precauţie : *„trebuie să riscăm, totuşi, ipoteza că apariţia documentară relativ tîrzie a vlaho-românilor în Carpaţii Meridionali, cu trimitere înapoi cel mult pînă la 1210, nu înseamnă că ei efectiv nu au apărut aici doar cu puţin mai înainte"* (p. 308). Şi pentru a nu „risca" prea mult în afirmaţia lor, autorii acceptă că în loc de anul 1210 se poate admite că organizarea românilor din Carpaţii Meridionali, ca paznici ai frontierelor, numiţi de regii unguri (desigur !), *„poate fi considerată a fi avut loc între 1150 şi 1200"* (p. 301).

Odată „lansată" teza venirii tîrzii a românilor mai întîi in Muntenia şi Moldova şi, după aceea, în Transilvania din „patria lor sud-dunăreană", autorii se străduiesc statornic să convingă cititorul că un şir de calamităţi abătute asupra Transilvaniei au favorizat exclusiv pe români ! Dacă în anul 1241 marea invazie mongolă a produs mari devastări în Transilvania, beneficiarii au fost cine ? românii ! „O *urmare directă a invaziei tătare a fost şi imigrarea masivă a românilor"*, scriu autorii. Apoi, se afirmă

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1976, 3, 4, 12/1980, 10/1985 ; 9/1978, 6-9, 11/1985.

[3] G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, *Anonymi Bela Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Bucureşti, 1934, p. 91.

Epitaful centurionului Tiberius Claudius Maximus — document epigrafic cunoscut întregii lumi istoriografice — confirmă adevărul despre sfîrşitul eroic al regelui Decebal

că regalitatea ungară a populat domeniile pustiite din jurul cetăţilor cu *„păstori români, care s-au retras din Bulgaria şi Serbia spre nord“*. Un alt *„aliat“* al românilor, în viziunea autorilor *Istoriei Transilvaniei*, ar fi fost marea epidemie de ciumă, care a lovit continentul spre sfîrşitul primei jumătăţi a veacului al XIV-lea : *„Epidemia de ciumă din 1348-1349 care a adus distrugeri în întreaga Europă şi care, după surse din ţară şi din străinătate, a decimat şi populaţia Ungariei [...] a deschis românimii calea spre satele ungurilor şi saşilor dispăruţi. Stăpînii de pămînt, care duceau lipsă de forţă de muncă, au colonizat în satele din Transilvania interioară, parţial sau în întregime depopulate, românii care au fost mai puţin loviţi de ciumă şi care, oricum, se înmulţiseră la număr prin migraţie permanentă“* (p. 342). Lăsăm la aprecierea cititorilor dacă aceasta poate fi calificată drept argumentare ştiinţifică !

Odată „noma dizaţi“ ca mod de trai şi „balcanizaţi“ ca arie de obîrşie, românii sînt înfăţişaţi drept o populaţie primitivă, aflată la un nivel de dezvoltare inferior celorlalte etnii din Transilvania. Autorii se complac în a stărui asupra înapoierii acestor păstori, infiltraţi, pe tăcute şi neştiute, în interiorul arcului carpatic, unde ar fi fost „absorbiţi“ ca urmare a politicii de colonizare şi a calamităţilor generatoare de mari spaţii nelocuite. Totuşi autorii uită că din rîndurile acestei populaţii prezentată drept *„hoinară, primitivă şi desculţă“* s-a ridicat una dintre cele mai strălucite personalităţi politice şi militare ale secolului al XV-lea — Iancu de Hunedoara[1] — ajuns şi guvernator al Ungariei. În viziunea autorilor, singurul progres făcut de românii transilvăneni este acela al unei sedentarizări progresive, dar foarte lente : *„Cei care au trecut la modul de viaţă sedentar reprezintă la sfîrşitul secolului al XVI-lea doar o mică parte a ţărănimii române din Transilvania. Majoritatea ei şi-a păstrat modul de viaţă seminomad, de păstorit şi creştere a vitelor“* (p. 745). Şi mai departe : *„Aceste colectivităţi, care diferă, datorită modului de viaţă, de oricine, nelegate de pămînt, migrînd liber cu animalele lor vor deveni întruparea românilor din Transilvania secolului al XVII-lea“* (p. 746).

Românii transilvăneni ar fi dispus — după opinia autorilor — de o armă puternică, în măsură să le asigure victoria pe planul structurii demografice a Transilvaniei : ei, aceşti păstori rătăcitori cu turmele lor, ar fi sfîrşit prin a deveni majoritari în raport cu sedentarii maghiari, saşi şi secui, graţie a trei factori : sedentarizarea, care pune capăt deplasărilor şi oferă astfel autorităţilor posibilitatea de a-i lua în evidenţă (deci nu este vorba de o creştere autentică a populaţiei române, ci numai de înregistrarea ei de către stat sau seniorii feudali), imigrare şi natalitate. Potrivit autorilor *Istoriei Transilvaniei*, în anumite perioade se constată fluxuri masive de populaţie românească venită de peste Carpaţi — din Muntenia şi Moldova — pentru a se pune, mai ales, la adăpost de povara fiscală. Şi Transilvania îi primeşte, căci, ne spun autorii : *„Transilvania pînă în 1687 este o ţară care poate asigura protecţie, o ţară cu consolidare relativă, cu noi posibilităţi şi necesităţi din ce în ce mai mari în privinţa forţei de muncă. Deci se bucură de orice venetic“* (p. 807).

Voievodatul românesc — acelaşi de-o parte şi de alta a Carpaţilor

Sîntem de acord cu autorii că la acea dată Transilvania era *„o ţară relativ consolidată“* numai că în acea vreme era un principat autonom şi nu făcea parte din regatul ungar, prăbuşit şi dezagregat la 1541, după transformarea centrului şi sudului Ungariei în paşalîc otoman ; Transilvania — la fel celorlalte două ţări româneşti, Moldova şi Muntenia — se bucura de o largă autonomie, accentuînd şi mai mult legăturile dintre ele.

Cît priveşte sporul natural de populaţie, să amintim doar că în privinţa românilor „nomazi“ din Transilvania, autorii nu ezită să amintească de... „poligamia lor“.

Ne-am văzut siliţi să reproducem afirmaţiile şi caracterizările de mai sus, jignitoare

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1978, 1/1986.

și defăimătoare la adresa poporului român, pentru ca cititorul să-și facă o imagine cît de cit despre „probitatea științifică" a autorilor, despre elementara lipsă de respect față de adevărul istoric, față de multimilenara istorie a poporului român. Dar să lăsăm istoria — această „carte de căpătîi a fiecărei națiii" — să judece adevărul.

Ne oprim acum asupra altei probleme. De ce *Istoria Transilvaniei* nu relatează motivul pentru care regalitatea ungară a adoptat voievodatul ca formulă politico-administrativă a Transilvaniei, adică o instituție care în societatea românească medievală avea un conținut specific, asemănător voievodatului muntean și celui moldovean, ce-l integrează în structurile politice ale spațiului românesc ? De ce nu explică nicăieri o mare realitate a evului mediu, și anume că, așa cum a demonstrat istoriografia românească, voievodatul Transilvaniei [1] prezintă caractere fundamentale identice cu acelea ale voievodatului muntean sau moldovean ? Este știut că, la fel ca în Moldova și în Muntenia, voievodul transilvănean concentra în demnitatea sa toate atribuțiile militare, administrative și judiciare ale statului. El dispunea de o autoritate completă — ca și dincolo de munți — cu singura deosebire că nu se putea intitula „singur stăpînitor". Nici o explicație în această *Istorie a Transilvaniei* de ce, așa cum s-a dovedit, *„nicăieri pe teritoriul vechiului regat al Ungariei — atît de întins odinioară — nu găsim urmele vreunei organizații teritoriale și politice similare aceleia a voievodatului transilvan. Această organizație este, și pe un versant și pe altul al Carpaților, un produs specific românesc pe care penetrațiunea ungară în centrul spațiului nostru politic n-a putut-o nimici, cu toate încercările repetate pe care le-a făcut în decursul veacurilor* [2]. Era de așteptat ca în paginile acestei lucrări de sinteză a istoriei Transilvaniei să se explice specificul structurilor voievodatului în raport cu organizarea administrativă a regatului ungar, dar astfel de probleme — care sînt totuși esențiale — nu i-au preocupat pe autori și este lesne de înțeles de ce. Ei ar fi trebuit să admită atunci că, datorită prezenței românilor cu instituțiile lor specifice, voievodatele și cnezatele, organizate pe întreg cuprinsul Transilvaniei, regalitatea s-a văzut silită să recunoască și să accepte instituțiile politico-administrative ale băștinașilor români. În locul unei analize solide și obiective a istoriei Transilvaniei, autorii au preferat falsul și denigrarea. Pentru ei obiectivul principal nu a fost adevărul, adică reconstituirea veridică a faptelor, ci „demonstrarea" unei teze preconcepute, cu o vădită finalitate politică : absența românilor în Transilvania, în perioada pătrunderii ungurilor în teritoriul arcului carpatic și contestarea, pe această cale, a drepturilor legitime ale poporului român asupra vetrei sale strămoșești [3].

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1981, 3/1985.

[2] Victor Papacostea, *Voievozi și cnezi* în *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 227.

[3] *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982.

De ce oare autorii lucrării ignoră opiniile istoricului Farczády Elek, care încă în 1912 scria : *„Regii Ungariei au fost siliți să încuviințeze organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi puternici în fruntea ei, sub presiunea stringentă a necesității, deoarece sentimentul independenței aici era așa de adînc înrădăcinat, încît formațiunea statală, pornită odată, nu mai putea fi oprită"* [4].

Un alt exemplu concludent pentru procedeele „științifice" ale autorilor este prezentarea statutului nobilimii române transilvănene și începuturile politicii de excludere a românilor din viața politică a Transilvaniei. În viziunea autorilor, regimul de discriminare socială, națională și confesională la care au fost supuși românii transilvăneni — reduși, în cele din urmă, la situația de populație „tolerată" — apare drept consecința venirii lor tîrzii, prin imigrarea elementelor pastorale sau prin refugierea în secolele XVII-XVIII a țăranilor din Muntenia și Moldova, ceea ce ar explica situația lor marginală în viața social-politică transilvăneană. Autorii „admit", cum s-a văzut, sedentarizarea unei părți a populației românești și existența unei nobilimi române, dar ei explică astfel absența unei „națiuni" (în sens politic al termenului ; în evul mediu „natio" includea numai pătura privilegiată a unei comunități etnice) române medievale : *„românimea la sfîrșitul evului mediu ajunsese în mase mari să fie iobăgimea nobilimii ungare sau săsești, în parte a nobilimii române ridicate din rîndurile sale. Acesta este și motivul pentru care nu s-a format o «națiune» nobiliară română separată, căci iobagii indiferent de naționalitate, nu aveau drepturi politice, iar nobilimea, tot fără deosebire de naționalitate, reprezenta o singură națiune"* (p. 344).

Viena recunoaște legătura strînsă dintre Transilvania, Moldova și Muntenia

Nu stăruim aici asupra afirmației denigrante despre „cazurile izolate" de luptă împotriva Porții otomane, pentru că orice cititor poate măsura mistificarea săvîrșită de autori cînd știe că aceste „cazuri izolate" sînt în fapt epopeea istoriei medievale a poporului român, biruitor al puterii militare otomane, în atîtea rînduri, sub conducerea unor domnitori viteji și iubitori de țară : Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul și care, cu oastea formată din oamenii pămîntului cu o mînă pe plug și cu alta pe sabie, au asigurat țărilor române un statut de autonomie față de Poarta otomană, în timp ce majoritatea statelor din centrul și

[4] Farczády Elek. *Az erdély vajdák igazságszolgáltatási Katásköre és működése 1437 előtt*, Budapest, 1912, p. 7.

sud-estul Europei au fost desființate și transformate în pașalîcuri [1]. Oare pentru ce motive acești conducători de țară și de oști au fost recunoscuți de opinia publică europeană a vremii drept apărători ai civilizației europene ? Ceea ce voim să arătăm, în legătură cu istoria poporului român, sînt metodele de falsificare folosite de autori, atunci cînd realitatea istorică sfidează încercările lor de a o prezenta denaturat. Se știe că în anul 1366, regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, a luat un șir de hotărîri, care marchează începutul eliminării românilor din viața politică a Transilvaniei. Cea mai gravă dintre deciziile regale a fost condiționarea recunoașterii statutului nobiliar de adeziune la confesiunea catolică. Constatăm cu uimire că acest moment de excepțională însemnătate din istoria Transilvaniei nu este discutat de autori în chip serios în paragrafele despre români, ci apare, în chip surprinzător, la capitolul... *Cultura medievală în Transilvania,* în paragraful cultura bisericească medievală a românilor transilvăneni. O problemă de istorie politică de cel mai mare interes este pur și simplu escamotată ca o măruntă problemă confesională ; în chip deliberat, autorii asociază, pentru a crea confuzie, măsurile regelui Ludovic I de Anjou și propunerile de convertire silnică, făcute suveranului de vicarul Bartolomeo de Alverna, și autorii conchid că *„acest zel respingător nu numai că nu a avut efect asupra lui Ludovic cel Mare, care nu a pornit la o nouă acțiune de convertire, dar a stîrnit în mulți repulsie, îndeosebi în rîndurile nobililor maghiari transilvăneni interesați în stabilizarea românilor“* (p. 407). În realitate, măsurile din anul 1366 promulgate de suveranul ungar marchează începutul unui proces ce va culmina cu alianța dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsesc și fruntașii secuilor *(Unio trium nationum* din 1437), formula politică pe care se va întemeia structura Transilvaniei secole de-a rîndul și care va face din locuitorii autohtoni și majoritari — românii — „tolerați“ pe propriul lor pămînt.

În același paragraf consacrat culturii medievale din Transilvania, autorii discută și problema creștinismului. Ei arată că în Ungaria au conviețuit la început creștinismul de rit latin și cel de rit ortodox și că *„Transilvania s-a aflat la confluența și, în același timp, la periferia celor două culturi creștine. Biserica romană era reprezentată de etnicul ungar și german, cea bizantină de etnicul român și rutean“* (p. 366). În privința românilor, autorii afirmă că tradițiile lor creștine erau de obîrșie balcanică și slavă. Ne aflăm din nou în fața procedeelor „științifice“ utilizate de autori. Ei ignoră faptul îndeobște cunoscut că terminologia de bază a creștinismului este în limba română de origine latină, că pe teritoriul Transilvaniei au fost descoperite urme creștine din perioada de după retragerea armatei și administrației romane din Dacia și că, deci în momentul infiltrării triburilor ungare în interiorul arcului carpatic exista o populație românească de

[1] *Magazin istoric*, nr. 1, 2/1977.

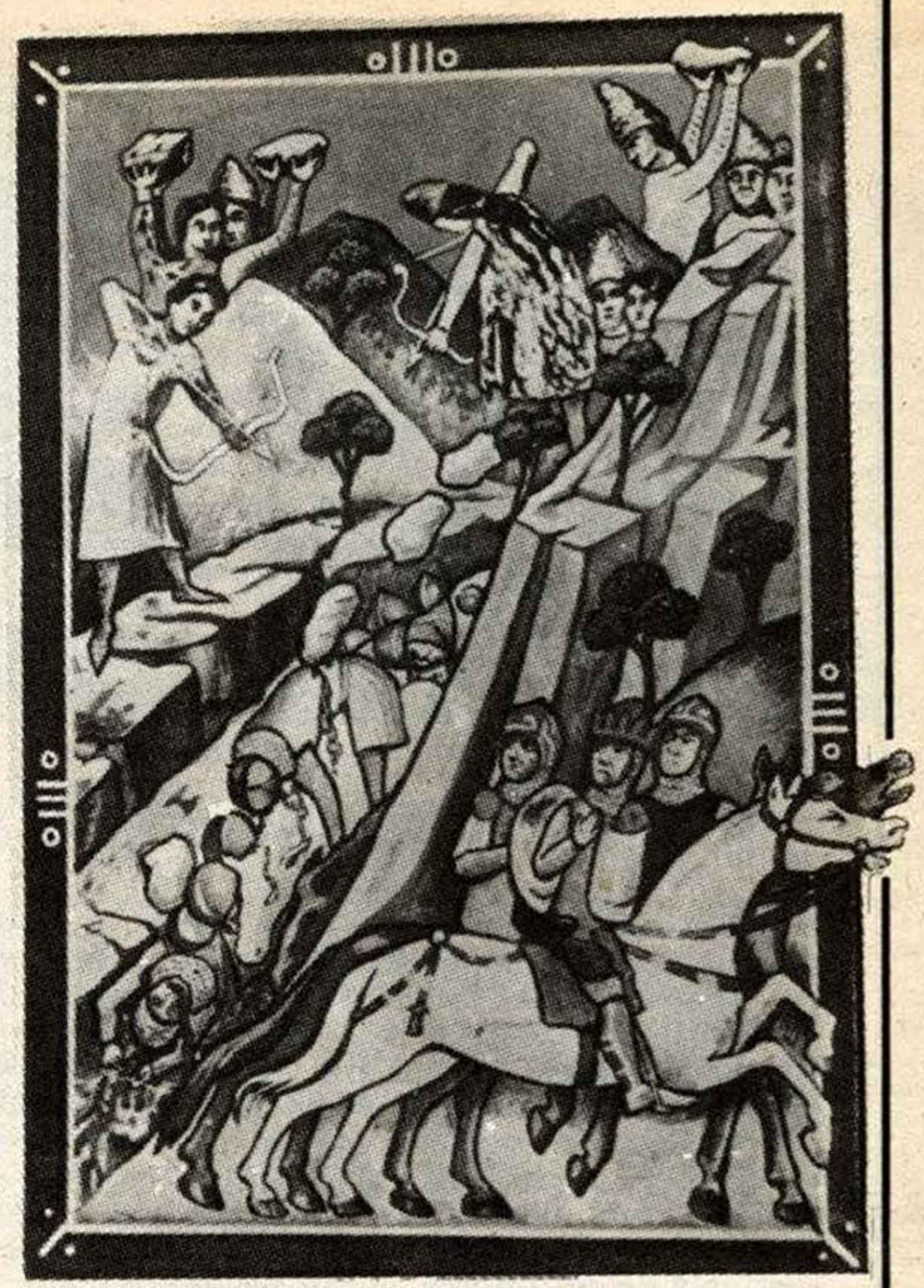

9-12 noiembrie 1330. Tendințele expansioniste ale regalității ungare la sud de Carpați s-au lovit de împotrivirea hotărîtă a românilor lui Basarab Întemeietorul care, prin victoria de la Posada, a consfințit independența statului feudal Țara Românească , imagin din Cronica pictată de la Viena

religie creștină, gravitînd în jurul patrlarhiei de la Constantinopol și a Imperiului bizantin. Creștinarea ungurilor a avut loc la anul 1000 sub egida Bisericii romane (schisma între Roma și Bizanț a avut loc în anul 1054, dar ea a fost precedată de tensiuni și rupturi) și la început, cum arată corect autorii, cele două rituri au coexistat. Este lesne de înțeles că, în aceste condiții, prezența românilor creștini din Transilvania a favorizat difuzarea noii religii în rîndurile populației ungare. Preocupați însă să-i „aducă“ pe români din sudul Dunării, pînă în secolul al XIV-lea autorii nu suflă nici un cuvînt despre acest aspect al istoriei Transilvaniei.

După ce „a rezolvat“ originea românilor, locul lor de baștină, lăsîndu-i să umble *„hoinari prin munții Transilvaniei în urma turmelor de oi“*, autorii trec la altă problemă și anume : înfățișarea Transilvaniei drept o parte componentă a Ungariei. Prăbușirea regatului ungar în urma bătăliei de la Mohács (1526) și noul statut politic al Transilvaniei, devenită principat autonom în relații de dependență față de Poarta otomană, ca și celelalte două țări române, nu-i împiedică pe autori — continuatori fideli și în această problemă ai

istoriografiei ungare naționaliste — să prezinte acest străvechi pămînt românesc, locuit dintotdeauna de români, reprezentînd permanent majoritatea populației, drept o nouă „țară" ungurească : „*Domnitori unguri și conducători ai politicii ungare determină deci soarta Transilvaniei, devenită stat. Astfel, în deceniile de după 1556, în privința esenței sale, noul stat, care și-a rezolvat propria soartă cu tot mai multă conștiință, a rămas ceea ce devenise în deceniile sîngeroase ale formării sale : o rămășiță împinsă spre răsărit a statului medieval ungar. Constrîngerea din afară a rupt aceste teritorii din țaramamă, i-a schimbat forma de stat și a impus conducătorilor săi o politică externă nouă și îndrăzneață. N-a putut însă să înfrîngă gîndirea, conștiința maghiarității forțelor conducătoare ale societății*" (p. 446). Așadar, principatul Transilvania este prezentat ca o continuare a regatului ungar, o entitate politică deosebită de celelalte două state românești, muntean și moldovean. Autorii se separă aici de un șir de cronicari, istorici și geografi care au stăruit asupra orientării total diferite a Transilvaniei de Ungaria. Astfel, cronicarul Cserei Mihály observă că „*amenințarea pentru Transilvania a venit întotdeauna de la Ungaria și de la unguri*" [1], în timp ce istoricul Szilágyi Sándor releva în anul 1866 că „*istoria Transilvaniei nu poate fi integrată istoriei ungare, întrucît ea are un caracter specific*" [2], pentru ca geograful Cholnoky Jenö să sublinieze că „*Transilvania își are propria istorie, distinctă de cea ungară*" [3]. Distinctă de cea ungară, și integrată, adăugăm noi, ansamblului spațiului și societății românești. Este ceea ce recunoștea Cancelaria aulică transilvană din Viena cînd, în anul 1779, releva „*legătura strînsă care exista între marele principat al Transilvaniei și țările vecine, Moldova și Muntenia*" [4], cu care forma o adevărată unitate economică [5].

Calomnia deghizată în cercetare istorică

Încă din prefața lucrării, autorul susține că „*timp de secole, istoria Transilvaniei s-a întrepătruns cu istoria poporului ungar*". Se știe, de asemenea, cît caz s-a făcut în vechea istoriografie ungară și cît caz se mai face și astăzi — mai ales în cercurile emigrației ungare — despre stăpînirea milenară a Ungariei asupra Transilvaniei. Dar o simplă aritmetică arată că perioada în care Transilvania a constituit o parte componentă a Ungariei se reduce la cei 51 ani care separă instituirea dualismului austro-ungar în 1867 de hotărîrea Marii Adunări Naționale a românilor transilvăneni din 1 Decembrie 1918 de a uni Transilvania cu România [6]. În rest ? Pînă cînd Ungaria a căzut sub lovitura lui Soliman Magnificul, Transilvania a fost, cum s-a mai spus, un voievodat cu o individualitate politică viguros conturată. Devenită, în 1541, un principat autonom, ea nu mai putea avea legături cu Ungaria — cum susțin autorii — pentru că Ungaria încetase să mai existe ca stat, Buda însăși devenind centrul unui pașalîc otoman. Cînd ofensiva habsburgică a determinat, după 1683, retragerea otomană, Transilvania a devenit principat în cadrul imperiului habsburgic, apoi Mare Principat administrat separat de Ungaria. Unde sînt atunci secolele și mileniul de stăpînire ungară ? Numai în mințile înfierbîntate ale revizioniștilor care nu mai sînt în stare nici măcar de un calcul elementar.

Nu se găsește în această *Istorie a Transilvaniei* o prezentare cît de cît obiectivă a strînselor relații politice, economice, militare și culturale dintre românii de o parte și de alta a Carpaților. Unitatea poporului român este negată, iar colaborarea politică, economică, militară dintre cele trei țări române este eludată. Cea dintîi unire a țărilor române, realizată de Mihai Viteazul, este înfățișată într-un chip care stîrnește revoltă. Nu numai că marele voievod este prezentat ca un „mercenar", ca un instrument al împăratului Rudolf și nerecunoscător față de „binefăcătorii lui" Bathorești, dar contestă conștiința de neam a poporului român și a celui care, pentru prima dată, i-a unit pe români sub un singur sceptru : „*Nu avem* — arată autorii — *nici o dată din care să reiasă că Mihai intenționa să dea un rol politic românimii transilvănene. Dimpotrivă. Așa cum a adus în Transilvania cîțiva credincioși munteni, în Muntenia a chemat secui și maghiari pentru ajutor în guvernare*" (p. 530). Deci opera politică a celui dintîi unificator al românilor [7], unul din simbolurile scumpe ale unității naționale, este prezentată cu aceeași rea-credință care alterează pînă la desfigurare realitatea istorică. Măsurile luate de Mihai Viteazul în beneficiul țăranilor și al clerului român, precum și politica sa confesională, în care se distinge lesne efortul de a disloca, prin confesiune, formula lui *Unio trium nationum* sînt ignorate voit de autori, preocupați de a-l prezenta pe marele voievod drept un cuceritor brutal și sîngeros : „*Domnitorul-conducător de oști a pornit cu soldații săi împotriva Moldovei, iar în mai 1600 l-a gonit pe Ieremia Vodă, prieten al Poloniei. Prada nesemnificativă care se găsea în această țară săracă nu putea da o rezolvare decît pentru cîteva săptămîni ; spre sfîrșitul verii, mare parte a oastei triumfătoare nu se putea întreține decît prin jaf. Populația locală — maghiarii și românii deopotrivă — încercau să se apere cu arma, dar acest lucru nu făcea decît să amplifice represiunile*" (p. 530). Imaginea luminoasă a uneia dintre cele

---

[1] *Nagyajtai Cserei Mihály históriája, 1661-1711.* Pest, 1852 ; E. Lukinich, *Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1600*, „Bulletin d'information des sciences historique en Europe Orientale", V (1933), p. 9.

[2] Szilágyi Sándor, *Erdélyország története*, Pest, 1868, vol. I, p. VI.

[3] Cholnoky Jenö, *Budapest földrajzi helyzete*, „Földrajzi Közlemények", XLIII, V, 1915, p. 206.

[4] I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în secolul al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj*, VII (1937-1938), p. 144.

[5-7] *Magazin istoric*, nr. 11/1978 ; 3, 4/1986 ; 7/1986.

Horea, Cloşca şi Crişan, conducătorii marii răscoale populare a românilor din Transilvania anului 1784 pentru înlăturarea dublei exploatări, naţionale şi sociale, exercitată de nobilimea maghiară şi autorităţile habsburgice

mai de seamă personalităţi ale istoriei poporului român, care a semnat cu jertfa sîngelui său actul unirii tuturor românilor, este astfel pătată de noroiul calomniei, deghizată în cercetare istorică.

Nu este de mirare că fiind obsedaţi de dorinţa de a contesta caracterul românesc al Transilvaniei, organica ei integrare în pămîntul, istoria şi viaţa românească, autorii prezintă la fel de deformat principalele etape ale luptei de emancipare naţională a românilor transilvăneni, români care ar fi devenit majoritari — spun autorii — abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ! Se pune sub semnul întrebării caracterul naţional al revoluţiei din 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, lipseşte analiza revendicărilor cuprinse în *Supplex Libellus Valachorum* (1791), căreia i se substituie afirmaţia că *„autorii săi nu puteau să se aştepte în mod real că, în sistemul celor trei naţiuni, naţiunii lor i se va asigura un loc ca entitate politică separată“*, este grav denaturată istoria revoluţiei din 1848. Lupta românilor transilvăneni este înfăţişată ca o mişcare contrarevoluţionară, Munţii Apuseni, unde Avram Iancu a condus rezistenţa românilor, luînd chipul unei pretinse „Vendée“ transilvane (referire la provincia franceză, unde în timpul Marii Revoluţii s-au organizat acţiuni contrarevoluţionare). Gravele greşeli în politica naţională a guvernului condus de Kossuth Lajos sînt total ignorate iar hotărîrea nefastă a nobilimii maghiare de unire a Transilvaniei cu Ungaria este justificată de autori *„chiar şi numai din autoapărare“*. Hotărîrea Dietei din Cluj de la 30 mai 1848 care a votat această unire este caracterizată ca realizînd *„unirea celor două patrii surori“*, Ungaria şi Transilvania. În schimb, revoluţia română şi conducătorii ei sînt aspru criticaţi : Simion Bărnuţiu prin concepţia sa *„confuză“* ar fi stîrnit *„neîncredere externă“* şi a ameninţat *„armonia între naţiuni“*, provocînd *„ruperea de realităţi“*. În Adunarea de la Blaj din mai 1848 s-ar fi manifestat tendinţe contrarevoluţionare, intelectualii români aţîţînd *„ura religioasă şi naţională“*.

În contextul evenimentelor din 1848-1849 se evidenţiază în privinţa românilor aspectele de violenţă : *„Răsculaţii români în retragere, «din pură răzbunare» au dat foc Aiudului, cu colegiul, biblioteca acestuia şi au organizat o îngrozitoare baie de sînge în oraşul maghiar“* (p. 1413).

Note discordante în concertul civilizaţiei

Dieta de la Sibiu de la începutul anilor 1860, în care românii aveau majoritatea deputaţilor, este apreciată ca *„unealta docilă a guvernului de la Viena“*, iar delegaţii sibieni la Viena *„cerşetori“*, *„figuranţii guvernului“* (p. 1502). Minimalizînd lupta românilor şi a Dietei de la Sibiu pentru drepturi naţionale şi sociale, se afirmă : *„Împotriva păturii conducătoare a societăţii maghiare, a taberei liberale şi conservatoare maghiare, forţa cea mai veche a ţării, cu poziţiile economice cele mai puternice, cu potenţialul politic cel mai mare, avînd aliaţi puternici dincolo de Piatra Craiului nu se poate obţine o rînduială durabilă“* (p. 1500).

În schimb, dualismul austro-ungar, instaurat în 1867, încorporarea Transilvaniei la Ungaria şi politica de maghiarizare nu găsesc în carte condamnarea meritată. Mai mult, românii nu ar fi ştiut să preţuiască *„constituţionalismul, precum şi uniunea românilor din Transilvania cu cei din Ungaria, aducerea lor într-o singură tabără“*. Era de aşteptat din partea istoricilor unguri să întreprindă o analiză profundă a consecinţelor formulei dualiste pentru monarhia austro-ungară, pe care Marx, Engels şi Lenin au denunţat-o ca un stat al oprimării sociale şi naţionale, o adevărată închisoare a popoarelor. Au uitat autorii că încă din anul 1848,

Friedrich Engels caracteriza monarhia austriacă drept *„un complex pestriț, rezultat din moșteniri și furtișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii“* ? (Fr. Engels, *Începutul sfîrșitului Austriei*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1963, p. 511). Au uitat autorii ceea ce scria Marx în 1875 : *„În Ungaria, majoritatea populației supusă ungurilor nu-i simpatizează, suportă împotriva voinței lor jugul acestora de unde o luptă neîntreruptă“* ? (K. Marx, *Conspectul cărții lui Bakunin „Statul și Anarhia“*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 18, Editura Politică, București, 1964, p. 609). Au uitat autorii că în 1916 V. I. Lenin împărtășea ideea că *„lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare“* ? (V.I. Lenin, *Broșura lui Junius*, în *Opere complete*, vol. 30, Editura Politică, București, 1964, p. 8). Trecînd sub tăcere această pagină întunecată a istoriei universale, autorii se mărginesc a face totuși o critică superficială. Astfel, cînd se amintește de o politică mai severă pe timpul guvernării lui Bánffy Dezsö urmează imediat concluzia „științifică“ : *„dar și atunci* (pe timpul lui Bánffy Dezsö — *n.n.) a fost mai mult fum decît foc“* (p. 1068).

Este o realitate arhicunoscută că în scurta etapă de 51 de ani dintre 1867 și 1918 guvernul de la Budapesta a promovat o politică de nedreptățire și oprimare a naționalităților neungare, de maghiarizare forțată a acestora cu mijloace draconice, încît a stîrnit oprobiul întregii opinii publice internaționale. Iată, de exemplu, ce scria marele scriitor rus Lev Tolstoi despre politica de deznaționalizare, de maghiarizare : *„Ceea ce e mai trist este faptul că în străinătate contele Apponyi* (unul dintre cei mai vehemenți politicieni de la Budapesta în măsurile de deznaționalizare — *n.n.) are reputația unui pacifist, pe cînd în Ungaria el nu recunoaște nemaghiarilor nici măcar calitatea de oameni. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebuie să smulgă de pe fața acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregii lumi că nu este un binefăcător, ci o pasăre de pradă“* [1]. Iar scriitorul norvegian *B. Bjoernson*, „Uriașul de la Nord“, cum era caracterizat declara : *„În tinerețe am iubit și admirat mult poporul maghiar. Mai tîrziu, cunoscîndu-l mai de aproape, am început să-i detest șovinismul. Aceste nedreptăți vor duce Ungaria mai devreme sau mai tîrziu la pieirea sa“* [2]. Politica economică și culturală, învățămîntul și justiția, biserica și colonizările, jandarmeria și închisorile, totul a fost pus în joc pentru a modifica raporturile demografice, economice și sociale din Transilvania, pentru a-i schimba străvechea sa fizionomie românească.

[1] Apud Milton Lehrer, *Ardealul pămînt românesc*, București, 1944, p. 104.

[2] Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 373.

Mișcarea memorandistă [3] este desconsiderată, autorii încercînd să o prezinte ca pe o acțiune izolată, privită de contemporani drept *„cerșetorie de anticameră“*. Oare astfel pot evalua istorici ce pretind că analizează trecutul de pe pozițiile materialismului istoric, revendicările naționale ale românilor transilvăneni, supuși unui regim de discriminare și opresiune ? A folosi astăzi termenul de *„cerșetorie de anticameră“* este o insultă adusă memoriei luptătorilor români și cei care o utilizează se identifică cu cei care i-au trimis pe memorandiști în temniță.

Merită a fi reamintite cuvintele pline de un mare adevăr, rostite de Ion Rațiu, președintele Partidului Național Român din Transilvania, la procesul memorandiștilor : *„Noi nu sîntem acuzați, ci acuzatori. Poate fi aci vorba de judecată, de apărare în înțelesul juridic ? Nu ! Faceți ce voiți. Nevinovați sîntem, dar dumneavoastră sînteți stăpîni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză este conștiința națională a poporului român. Nu sînteți dumneavoastră competenți să ne judecați, ci este un alt tribunal, mai mare, mai luminat și desigur mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți : e tribunalul lumii civilizate, care vă va osîndi odată mai mult și mai aspru decît v-a osîndit pînă acum. Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osîndindu-ne, veți izbuti numai ca să dovediți lumii că maghiarii sînt o notă discordantă în concertul civilizațiunii“* [4].

O imagine deformată a anului 1918

Ne surprinde faptul că în 2 000 de pagini cît cuprinde această lucrare, autorii nu au atribuit nici o pagină legitimității istorice a statului modern român din 1859, a cărei necesitate obiectivă era consecința firească a procesului legic de afirmare a națiunii române, în întreaga arie dacică. Zadarnic am căuta în paginile *Istoriei Transilvaniei* o analiză a constituirii națiunii, a problemei naționale, a drumului legic al reîntregirii statului național. În locul unei astfel de analize, întîlnim o imagine deformată a marilor evenimente din anul 1918, în cadrul căreia efortului și voinței întregii națiuni române de a se regăsi în frontierele unui singur stat — statul național unitar [5] — i se substituie acțiunea *„unui grup al burgheziei române din Arad“* (pp. 1717-1718).

O realitate de domeniul evidenței demonstrează că tratatele de pace din anii 1919-1920 au dat recunoaștere internațională creării sau desăvîrșirii unității naționale a statelor din centrul și sud-estul Europei. În

[3] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1978, 7/1984.

[4] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, 1913, pp. 668-669.

[5] *Magazin istoric*, nr. 12/1978, 12/1983.

acest cadru larg se înscrie şi lupta românilor pentru desăvîrşirea unităţii naţional-statale în virtutea dreptului la autodeterminare, în cadrul unor adunări reprezentative, democratic alese, plebiscitare, a voinţei românilor — aflaţi sub stăpînire străină — de a se uni cu Ţara. Această realitate este şi ea escamotată şi denaturată. Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) este prezentat ca un tratat imperialist care a dus la *„destrămarea statului istoric ungar"*. Impuse de state imperialiste, tratatele de pace *„nu au ţinut seama de dreptul popoarelor la autodeterminare, iar în multe situaţii nici de realităţile etnice"*, afirmă autorii, precizînd că singurul stat socialist, Rusia Sovietică, nu le-a recunoscut şi *„niciodată n-a renunţat la Basarabia, nici Bulgaria n-a acceptat ca Dobrogea de sud să aparţină României* (pp. 1733-1734). Referindu-se la lupta pentru unitate a românilor şi a fruntaşilor lor, se arată că aceştia, în loc să accepte rezolvarea echitabilă a problemei naţionale pe baza convieţuirii multiseculare în statul ungar, au lăsat *„decizia definitivă pe seama armatei regale române şi a tratatelor de pace"*. Tratatul de la Trianon este făcut corresponsabil de orientarea reacţionară, fascistă a Ungariei horthyste : *„Faptul că destrămarea statului istoric ungar s-a făcut concomitent cu înfrîngerea unor revoluţii şi cu aranjamente de pace ce au adus grave prejudicii naţionale, a împiedicat ca în ţară să se instaureze o democraţie în cadrul căreia societatea ungară ar fi acceptat treptat procesul legic al schimbărilor şi ar fi trecut peste necazuri şi, raportîndu-se în mod creator la noile condiţii, să fi căutat, împreună cu popoarele vecine, căile de conlucrare"*. O jalnică încercare de reabilitare a lui Horthy şi a regimului său prin *„sistemul de pace imperialist"*, pe care autorii i-l acordă ca un comod alibi. Faţă de regimul fascist al lui Horthy, autorii manifestă o „discreţie" surprinzătoare, arătîndu-se cu totul avari în binemeritata lui condamnare, validată de mult de istorie.

Perioada de după primul război mondial este tratată sumar, *„în lipsa unor date şi prelucrări corespunzătoare"* (p. 10) — cum afirmă în mod fals autorii, căci astfel de date există din abundenţă : *„După 1918* — se afirmă în lucrare — *istoria Transilvaniei este parte a istoriei României. Procesele economice, sociale, politice şi culturale care continuă, sau cele noi, în desfăşurare, trebuie să le analizăm de acum prin prisma întregii Românii. Şi situaţia din teritoriul pe care îl examinăm se schimbă"* (p. 1733). Unirea Transilvaniei cu România a avut consecinţe negative asupra transilvănenilor — afirmă în mod tendenţios autorii — din cauza „alipirii" la o ţară slab dezvoltată şi a acaparării, chipurile, a bogăţiilor şi întreprinderilor de aici de către „regăţeni", colonizaţi masiv. Sfidînd realitatea anilor interbelici, autorii susţin că naţionalitatea maghiară nu a avut posibilităţi depline de dezvoltare *„parţial din cauza unor procese economico-sociale nefavorabile, parţial din cauza politicii naţionale ce făcea diferenţieri, sau a procesului de românizare... Maghiarii din Transilvania au trăit primele momente ale transformării istoriei dezorientaţi, demoralizaţi. Nu puteau accepta nici ideea că organizarea de stat milenară, din care făceau parte organic şi ei, dispare în cîteva săptămîni şi nici ideea că prin anexarea la o ţară străină, clădită pe o bază economică socială mai puţin dezvoltată, îi aşteaptă soarta de minoritari"*.

„Conştiinţa noastră este conştiinţa naţională a poporului român". Animaţi de înaltul ideal al desăvîrşirii unităţii naţionale, participanţii la ampla mişcare memorandistă au ilustrat, prin faptele şi jertfele lor, credinţa nestrămutată în înfăptuirea statului unitar naţional român,...

Ca urmare, după 1918, niciodată in lucrare nu se vorbeşte de integrarea organică a Transilvaniei în statul naţional unitar român, de faptul că ea s-a unit cu celelalte provincii româneşti sau de reîntregirea României, ci tot timpul numai de „*schimbarea stăpînirii*".

Autorii ignoră total de-a lungul prezentării istoriei Transilvaniei aprecierile documentelor româneşti privind momentele cruciale ale acestei istorii, nu găsesc spaţiu de-a lungul celor 2 000 de pagini să consacre cîteva rînduri legăturilor organice — economice, demografice, culturale — dintre Transilvania şi celelalte provincii româneşti, dar, ajungînd la perioada de după 1918, cînd năzuinţa statornică a românilor de a făuri şi a trăi într-un stat naţional unitar a devenit un fapt împlinit, o realitate istorică ireversibilă, ei îşi aduc aminte, în sfîrşit, de un citat dintr-un document — este vorba de hotărîrea Congresului al III-lea al P.C.R. (1924), impusă, după cum se ştie de Comintern, prin care „*s-a declarat dreptul la autodeterminare a popoarelor pînă la despărţire, s-a stabilit că România, prin unificarea diverselor regiuni, s-a transformat dintr-un stat naţional, într-un stat multinaţional*" (p. 1736).

Cumplita teroare horthystă

Dictatul fascist de la Viena este prezentat ca un „*arbitraj*" cerut de guvernul român, iar represiunile şi crimele regimului horthyst sînt estompate printr-o inventată politică similară a autorităţilor române : „*A început astfel aşa-numita politică naţională de reciprocitate, la expulzări s-a răspuns cu expulzări de cealaltă parte, la internări cu internări, la închiderea de şcoli s-a răspuns cu închiderea de şcoli, creîndu-se totală nesiguranţă a soartei românimii din Nord, respectiv maghiarimii din Sud*" (p. 1754). Aşadar, se pune semnul identităţii între situaţia celor două populaţii, trecîndu-se sub tăcere faptul că dincolo de expulzări şi internări de care pomenesc autorii, în nord-vestul României s-a dezlănţuit o teroare de o ferocitate fără precedent. Bărbaţi şi copii măcelăriţi, femei gravide spintecate, familii întregi exterminate, intelectuali de vază şi clerici asasinaţi, masacre în masă ca cele de la Ip şi Trăznea, crime oribile ca cele de la Moisei şi Sărmaş — iată ce a jalonat anii de groază ai cotropirii nord-vestului României de către horthyşti. Acestea sînt fapte care nu pot fi escamotate, pentru că ele sînt încă vii, dureros de vii în memoria oamenilor acestor meleaguri româneşti.

Fără cele mai elementare scrupule faţă de realitatea istorică, autorii, consecvenţi în preocuparea lor de a denatura şi falsifica, sugerează un paralelism asemănător şi în privinţa situaţiei evreilor din Transilvania în anii celui de-al doilea război mondial. Se afirmă că din teritoriul cotropit de horthyşti a fost „*transportată o parte importantă a populaţiei evreieşti, cca. 90 000-100 000*". În timp ce în România „*au fost asasinaţi cca 387 000 de evrei*" (pp. 1757-1758). Să nu ştie oare, nici unul din autori că din teritoriul de sub ocupaţia horthystă au fost deportaţi nu o parte însemnată, ci absolut toţi, nu 90 000-100 000 ci peste 160 000 de evrei ? Să nu ştie oare chiar nici unul că însuşi Horthy a recunoscut că deportarea aşa cum a făcut-o jandarmeria ungară, a întrecut prin cruzime chiar şi ceea ce s-a întîmplat în Germania nazistă ? Este posibil să le fie autorilor complet străine lucrările istoricului american Randolph Braham despre holocaustul în Ungaria şi în partea smulsă României prin dictatul de la Viena, istoric american care a subliniat că evreii de aici „*au fost exterminaţi într-un ritm fără precedent prin cel mai teribil program de deportare şi masacrare nemiloasă întîlnit în întregul război*" ?[1]. Iar referindu-se la România, acelaşi istoric afirmă că în acele cumplite împrejurări, România a constituit un liman pentru evrei[2].

Credem că sînt suficiente exemplificările de falsificare a istoriei Transilvaniei şi de denigrare a istoriei poporului român. Totuşi, mai adăugăm concluzia lucrării care este pe cît de gravă, pe atît de tendenţioasă : „*Transilvania este o entitate etnică şi culturală deosebită în Europa centrală şi răsăriteană şi evoluţia situaţiei ei influenţează dezvoltarea acestei regiuni...*" (p. 1778). Aşadar, Transilvania nu este, după opinia autorilor, o parte componentă a statului român, ci o „*entitate etnică şi culturală deosebită*", suveranitatea statului român este implicit limitată, de vreme ce „*situaţia ei* (a Transilvaniei — *n.n.) influenţează dezvoltarea acestei regiuni*" (a Europei centrale şi răsăritene — *n.n.*). În faţa acestor neadevăruri, orice cititor onest, orice om de bună-credinţă nu poate citi aceste rînduri fără ca lectura lor să nu stîrnească indignarea şi protestul faţă de afirmaţiile provocatoare ale colectivului de autori condus de Köpeczi Béla. Cum îşi permit autorii acestei cărţi, pe a cărei copertă este scris *Istoria Transilvaniei*, să încerce anularea rezultatului unei lupte îndelungate, care a impus poporului român jertfe şi sacrificii, pentru îndeplinirea unei statornice aspiraţii multiseculare : unitatea naţională ? Cum poate sluji o asemenea lucrare „prieteniei dintre cele două popoare", aşa cum declara emfatic redactorul responsabil al lucrării ?

Este un fapt unanim cunoscut că în ţara noastră, graţie politicii Partidului Comunist Român, problema naţională a fost integral şi definitiv rezolvată : românii şi naţionalităţile conlocuitoare au aceleaşi drepturi şi îndatoriri şi sînt angajaţi în efortul comun al edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Dar despre marile realizări ale României socialiste, obţinute în toate domeniile, inclusiv în problema naţională, autorii nu spun aproape nimic, motivînd, din nou, în mod pueril, că... nu dispun de informaţii.

---

[1] Randolph L. Braham. *Genocid and Reward*, Boston, Haga, Dordrecht, Lancaster, p. 691.
[2] *Ibidem*, p. 905.

Rezoluțiunea
Adunării Naționale de la Alba-Iulia
din 18 Noembrie/1 Decembrie 1918

I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 Noembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea tuturor românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea Națională proclamă în deosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întregul Banat cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomia provizorie până la întărirea Constituantei ce se va alege pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, cu principiile fundamentale la clădirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce le alcătuesc.
2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.
3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe și parlament.
4. Deplină libertate de presă, asociere și întrunire. Libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.
5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza unui asemenea act fiecare țăran va primi pământ cât îl muncește el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare va fi de o parte promovarea păturii sociale, pe de altă parte ridicarea producțiunii.
6. Muncitorimii industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din apus.

IV. Adunarea Națională dă expresiune dorinței sale ca Congresul de pace să înfăptuiască comunitatea națiunilor libere în asigurarea dreptății și libertății să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războaiele cu mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în acest loc salută pe frații lor din Bucovina, scăpați de sub jugul monarhiei Austro-Ungare, unirea cu țara mamă România.

VI. Adunarea Națională salută cu iubire și entuziasm liberarea popoarelor subjugate până aci în monarhia Austro-Ungară, aceste naționalități ale coroanei ungare, cehoslovacii, austro-germanii, iugoslavii, polonii și ucrainenii și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bărbați români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea Națională dă expresiune mulțumirii și admirațiunii sale tuturor puterilor aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu vitejie împotriva unui dușman pregătit de mulți ani pentru război, au scăpat civilizațiunea din ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște înființarea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toate însușirile de reprezentanță națiunei române, până când și prealuminoșii fați de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiile pe care le va afla necesare în interesul națiunii.

Iuliu Maniu C. m. p.
Vice-Președintele Adunării Naționale.

Dr. Laurențiu Comșa,
Notar al Adunării Naționale.

...ideal devenit realitate la 1 Decembrie 1918, cînd 1 228 delegați și peste 100 000 participanți din toate colțurile Transilvaniei la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia au promulgat rezoluția unirii Transilvaniei cu România „pentru toate veacurile"

În realitate, din lectura lucrării se desprinde constatarea că autorii nu sînt preocupați atît de soarta naționalității maghiare din România, cît mai ales de a crea o diversiune și de a induce în eroare opinia publică. Acțiunea lor se integrează astfel încercărilor de a crea o falsă problemă a „minorităților din România" pentru care nu există nici un temei obiectiv. Înfrățite prin lupta și munca lor de-a lungul secolelor, poporul român și naționalitățile conlocuitoare dau astăzi un chip nou patriei lor comune, Republica Socialistă România.

Prin orientarea ei politică, *Istoria Transilvaniei* apare ca o lucrare întocmită în spirit revizionist și șovin, racordîndu-se astfel perfect literaturii istoriografice ungare naționaliste, care din secolul trecut și pînă astăzi încearcă să justifice reînvierea unor structuri politice și teritoriale anacronice.

Cum nu trebuie scrisă istoria

Din noianul de lucrări ale propagandei horthyste, amintim doar volumul *Transilvania*, tipărit de Societatea ungară de istorie, a cărei prefață este datată 1 august 1940. Redactată — și aceasta — de un colectiv de autori, între care și primul ministru de atunci al Ungariei, Teleki Pál, precum și cîțiva istorici, între care Makkai László, prezent și acum între redactorii *Istoriei Transilvaniei*, lucrarea *Transilvania*, urmărea să-i convingă pe Hitler și Mussolini că Transilvania trebuie să aparțină Ungariei. În ajunul odiosului dictat de la Viena, regimul horthyst ceruse, așadar, istoriografiei ungare să dea, prin reprezentanții ei, legitimarea istorică a pretențiilor revizioniste, anexioniste asupra Transilvaniei românești. Să mai amintim că Ministerul Propagandei al Reichului hitlerist a cerut unei comisii de specialiști, condusă de W. Czell, o expertiză asupra acestei lucrări. Cel solicitat a întreprins o examinare riguroasă a lucrării, la capătul căreia a conchis că ceea ce era destinat să influențeze poziția marilor puteri fasciste nu era decît o „șarlatanie politică". Interesele Germaniei hitleriste și Italiei fasciste au determinat totuși dictatul de la Viena prin care partea de

nord-vest a României a fost oferită Ungariei horthyste [1].

În 1946, în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris [2], același Makkai László a publicat, în limba franceză, o *Istorie a Transilvaniei* al cărei rost era să convingă, de această dată, coaliția antihitleristă că Transilvania aparține prin întreaga ei istorie Ungariei și că deci pretinsa injustiție de la Trianon nu trebuie repetată. „Argumentarea" autorului nu a convins și negustoria meschină încercată la Paris, pentru a smulge măcar o parte din teritoriul Transilvaniei în beneficiul Ungariei, a eșuat.

Astăzi același Makkai László, care a scris pentru Hitler și Mussolini, apoi pentru învingătorii lor, își încearcă — alături de alți colegi — obiceiul de falsificator și denigrator al istoriei poporului român. Considerat în țara sa „specialist" al istoriei Transilvaniei el apare în fapt ca „apostolul" întîrziat al unui crez revizionist invalidat de istorie.

Pe cine vor autorii să convingă acum că Transilvania este o *„entitate etnică și culturală deosebită"* ? Cine confruntă cele trei lucrări citate care merg din timpul Ungariei horthyste pînă în zilele noastre constată că tezele de bază sînt aceleași, iar, uneori, chiar și formularea lor. Promisiunile autorilor privind „aplicarea categoriilor fundamentale ale materialismului istoric" se dovedesc vorbe goale : ne aflăm în fața unei lucrări scrise în spirit reacționar, naționalist, cu izbucniri șovine, revizioniste.

Metoda colectivului de autori unguri este, cum s-a văzut, foarte „simplă" : tot ceea ce nu intră în tiparele interpretării lor predeterminate, cu o finalitate politică de cea mai clară esență revizionistă, este eliminat. Caracteristic, în această privință, este tratamentul aplicat lucrărilor românești de istorie, ale căror concluzii sînt ignorate sau declarate „depășite". Dialogul, adică adevăratul schimb de opinii, desfășurat cu competență și obiectivitate, devine astfel imposibil. Își închipuie însă autorii *Istoriei Transilvaniei* că, închizînd ochii în fața mărturiilor care infirmă tezele lor, ele încetează astfel să mai existe ? Venite din secole și milenii, aceste mărturii — de la cea a lui Herodot despre geți și pînă la sursele contemporane — vor fi întotdeauna dovezile de neclintit ale continuității și unității românești în vatra dacică. Și orice construcție interpretativă care le ignoră va sfîrși prin a se prăbuși.

O precizare este necesară : nu întîlnim în această lucrare enormitățl cu care ne obișnuise vechea istoriografie ungară, ca, de pildă, afirmația că românii au devenit majoritari în Transilvania grație regimului alimentar caracteristic păstorilor, adică întemeiat pe produse lactate ! Falsificatorii de azi s-au mai rafinat. Nu mai invocă astfel de enormități : se străduiesc acum să strecoare propaganda lor într-un ambalaj mai credibil : acela al unei cercetări „științifice", „obiective". Este ceea ce a încercat să facă, spre exemplu, așa-numitul „Comitet pentru Transilvania", creat de emigranți de origine ungară din S.U.A., care a tipărit, în 1980, un supliment al publicației sale *Carpathian Observer*, sub titlul *Transilvania și teoria continuității daco-romano-române*. Între cele susținute de autorii textelor din acest supliment și cei ai *Istoriei Transilvaniei* nici o deosebire notabilă. Poate de aceea s-a și reprodus discuția dintre patru istorici din R.P. Ungară — Györffy György, Hanak Péter, Makkai László, Mócsy András (ultimii doi redactori ai *Istoriei Transilvaniei*). Între istoriografia emigrației ungare și istoriografia din R.P. Ungară nu există deosebire cînd e vorba de Transilvania, mai exact de poziția revizionistă față de ea.

Uimește și indignează că o astfel de lucrare, care sfidează adevărul istoric, falsificînd grosolan și denigrînd gloriosul trecut multimilenar al poporului român, a putut să apară sub egida Academiei Ungare de Științe. Cum se poate admite ca o instituție menită să reprezinte cel mai înalt for de probitate științifică și etică profesională să-și dea girul unei lucrări care nu are nimic comun nici cu știința, nici cu etica, care ignoră, falsifică și denaturează fără scrupule cele mai elementare adevăruri, care reînvie calomnii și teze ce le credeam de mult îngropate în lada cu gunoi a istoriei, vehiculînd idei nocive, periculoase, ce nu pot stîrni decît dispreț și mînie, nu pot decît să dezbine, să creeze disensiuni, să învenineze atmosfera ?

Istoria Transilvaniei este un model de cum *nu* trebuie scrisă istoria. Ignorarea deliberată a surselor ce nu convin și a literaturii de specialitate cu concluzii diferite, interpretările arbitrare (un exemplu sugestiv îl oferă manipularea tendențioasă a datelor despre populație oferite de conscripții și recensăminte), falsurile și denigrările caracterizează această lucrare care ne apare ca o ediție întîrziată, anacronică și regretabilă, a vechilor poziții ale istoriografiei ungare, și încă din perioada Ungariei horthyste.

Istoria este, în primul rînd, chemată să găsească și să rostească adevărul și tot ce se clădește pe adevăr este tralnic și benefic. Ca și limbile din celebra fabulă a lui Esop, istoria — în funcție de cum este scrisă — poate apropia sau dezbina popoarele. Trăim într-o lume care aspiră la pace, securitate și cooperare : de ce să nu punem istoria în slujba acestor idealuri ale întregii omeniri ? De ce să nu se slujească, așa cum se cuvine, cauza nobilă a cunoașterii reciproce și apropierii între popoare ? De ce să o înjosim la ingrata funcție de propagatoare a urii ? Procedînd astfel pîngărim istoria ca știință și ne descalificăm ca profesioniști ai ei ; este ceea ce au uitat, din păcate, autorii *Istoriei Transilvaniei* punîndu-se în postură de falsificatori ai istoriei. ■

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8-10/1985 ; 1, 2/1987.

TEZE FALSE PRIVIND FORMAREA POPORULUI ŞI LIMBII ROMÂNE

Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU, dr. LUCIA MARINESCU,
conf. univ. dr. IANCU FISCHER, dr. GHEORGHE TUDOR

Incontestabil, una dintre cerinţele actuale ale scrierii istoriei este punerea în lumină a acelor fapte şi fenomene care, petrecute într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat, să servească drept învăţăminte, să contribuie la educarea maselor în spiritul păcii, înţelegerii şi colaborării între popoare. Tezele eronate, invalidate de rezultatele unei tot mai extinse şi atente cercetări istorico-arheologice, şi cu atît mai mult cele tendenţioase, nu sînt nocive numai din punct de vedere ştiinţific, ci dăunează deopotrivă colaborării şi prieteniei popoarelor în general. Se pare însă că lecţiile trecutului nu sînt totdeauna înţelese în chip just. Este cazul lucrării *Istoria Transilvaniei*, apărută recent la Budapesta, editată sub patronajul ministrului culturii al R. P. Ungare, Köpeczi Béla. Abordînd istoria unui străvechi şi glorios pămînt românesc, istoricii unguri scot din tenebrele unei propagande profund reacţionare, vehiculată cu decenii în urmă, instrumente strîmb create şi strîmb folosite, proferează himerice afirmaţii care nu-i îndepărtează prea mult de pseudoistoricii de conjunctură care au făcut de vreo 200 de ani încoace, şi încă fac, carieră politică. Astfel de idei şi teze prefabricate, preconcepute şi mult îndepărtate de simţul obiectivităţii şi adevărului istoric sînt luate *apriori* drept argumente justificative pentru acţiuni politice iredentiste şi şovine.

Nestinsa dragoste a geto-dacilor pentru pămîntul lor

Autorii lucrării amintite se referă în treacăt doar, dar cu rea-credinţă şi clară intenţie de a jigni demnitatea poporului român şi a strămoşilor lui, la războaiele dintre daci şi romani în timpul lui Decebal [1]. Deşi aceste războaie sînt evenimente de istorie universală de mare importanţă în dezvoltarea istorică din aceste părţi ale Europei, autorii le abordează doar pentru a putea formula concluzia, vădit preconcepută, că poporul dac a fost „masacrat" în cele două războaie, acreditînd astfel ideea, lipsită de orice temei, că „descălecarea" de mai tîrziu a ungurilor în Transilvania s-ar fi făcut într-un spaţiu lipsit de orice continuitate de locuire daco-romană. Autorii aveau nevoie de această prezentare denaturată a realităţii istorice pentru a-şi fundamenta teza potrivit căreia Transilvania a fost o ţară *„a nimănui şi a tuturor"*. În istoriografia ştiinţifică, conformă adevărului, confruntările militare daco-romane constituie capitole importante şi semnificative. Astfel, istoricii antichităţii au subliniat, la vremea lor, importanţa marilor războaie dintre Imperiul roman şi regatul Daciei. Dio Cassius, spre exemplu, consideră că *„cel mai mare război de atunci pentru romani a fost împotriva dacilor, peste care atunci domnea Decebal"* [2]. La rîndul său, istoricul A. D. Xenopol arăta că *„Ceea ce a făcut nemuritori pe daci şi a ridicat pe Decebal în rîndul oamenilor mari a fost crîncenul război purtat de el pentru a-şi apăra ţara şi poporul său, opunînd romanilor o împotrivire atît de cerbicoasă"*.

Ca popor cu o organizare statală multiseculară, locuind dintotdeauna pe aceleaşi plaiuri, dacii şi-au apărat libertatea şi independenţa împotriva tuturor cotropitorilor, fie ei oricît de puternici. Istoria vorbeşte de această dragoste de pămînt şi libertate a geto-dacilor, a daco-romanilor şi a românilor.

Confruntările dintre daci şi romani au fost numeroase şi îndelungate. Dar cu cît ne apropiem de epoca lui Decebal, regele erou, cu atît sporeşte frecvenţa luptelor dintre daci şi romani. Statul dac şi regalitatea dacică reprezentau atunci o forţă militară şi politică de temut pentru romani.

Faţă de aceste realităţi istorice de necontestat, receptate în epocă de conştiinţa europeană şi perpetuate în istoriografia universală, te cuprinde cel puţin mirarea că în *Istoria Transilvaniei*, apărută în anul 1986 la Budapesta, întîlneşti formulări şi opinii care mistifică în mod grosolan adevărul istoric, încercîndu-se în acest fel să se ignore sau să se conteste existenţa şi continuitatea geto-dacilor chiar în spaţiul lor de etnogeneză şi vieţuire, precum şi continuitatea şi aria de

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1969, 12/1973, 3, 6/1974, 9/1976, 4/1987.

[2] Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVII, 6, 1.

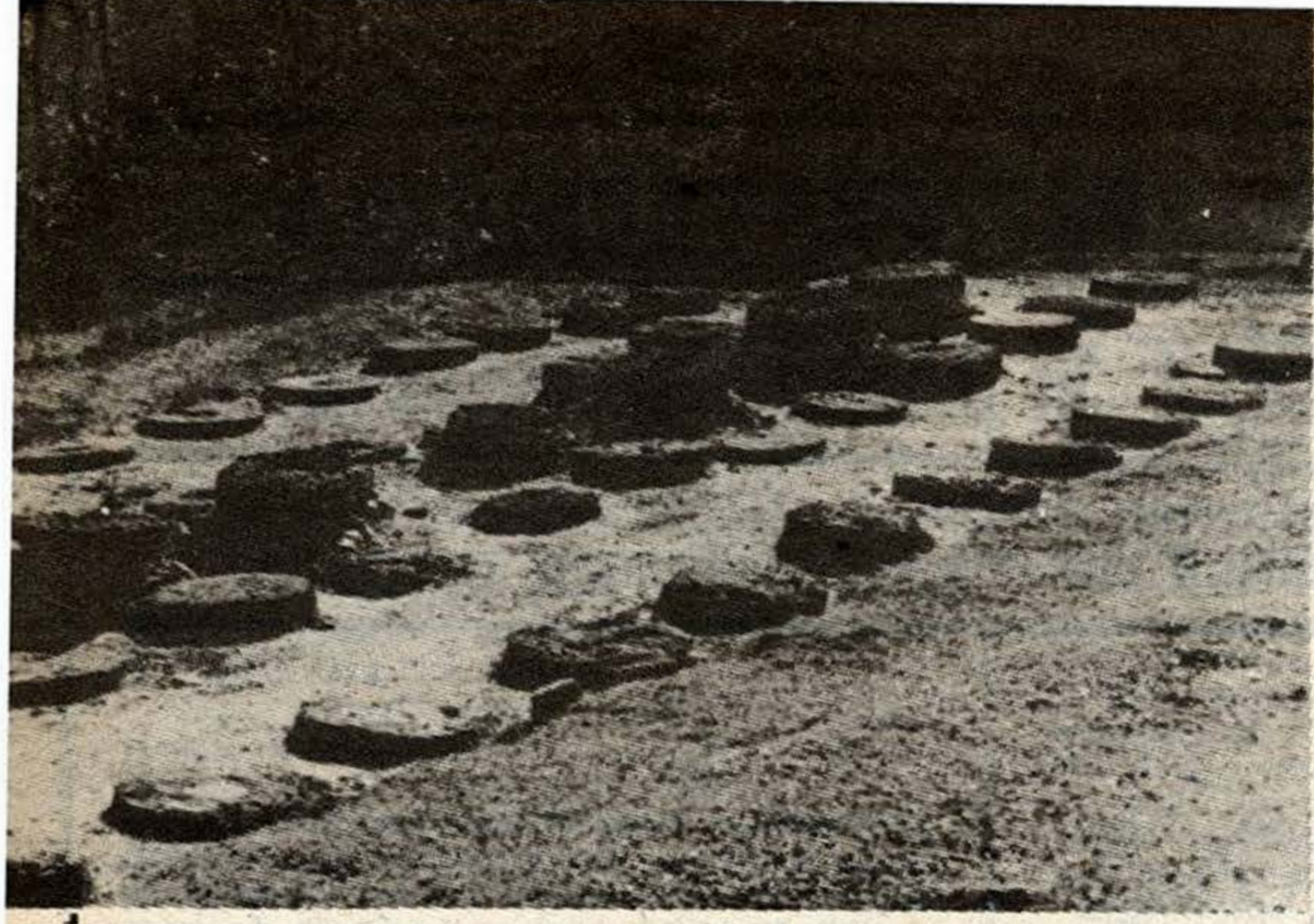

Sarmizegetusa: un nume simbol, ilustrînd continuitatea de viețuire geto-dacică după transformarea unei părți a regatului lui Decebal în provincie romană. Cum se știe, majoritatea denumirilor localităților și apelor Daciei sînt — potrivit aprecierilor unor reputați specialiști din țară și de peste hotare — de origine dacică

În imagini: sanctuarul dreptunghiular de la Sarmizegetusa Regia — strălucit lăcaș de artă și civilizație geto-dacică din capitala regatului lui Burebista și Decebal (stînga)...

întindere a statalității lor. Cum ar putea fi calificate altfel contestarea hotarelor Daciei în timpul lui Decebal, atestate de Ptolemeu și atîția alți istorici ai antichității — limitîndu-le *„de la Dunăre la Mureș și din Banat pînă la Olt"* [1], afirmația că după campania din 101-102 regatul dacic *„era deja ca inexistent"*, sau concluzia potrivit căreia *„Amănuntele celor două războaie de cucerire care au avut loc în 101-102 și 105-106, în cadrul a două campanii deosebit de sîngeroase, nu pot fi clarificate pe baza cunoștințelor de care dispunem. Singura reprezentare coerentă păstrată care a eternizat acest război este Columna lui Traian, ale cărei benzi de basoreliefuri, în ciuda tuturor eforturilor făcute de cercetare, nu s-au dovedit o reprezentare demnă de încredere, în care să fie relevate momentele esențiale"* [2]. Ignorînd rezultatele cercetării istorico-arheologice, lingvistice, etnografice obținute de-a lungul anilor de istoriografia românească și străină, selectînd texte, răstălmăcind afirmații, schimonosind realitățile obiective, autorii noii istorii a Transilvaniei eludează pînă și adevăruri arhicunoscute.

Incontestabile mărturii arheologice

Înscriindu-se în ideea generală care străbate, de altfel, întreaga lucrare tendențioasă și falsificatoare a originii și rădăcinilor poporului român, a drepturilor sale istorice asupra unui străvechi pămînt care i-a aparținut dintotdeauna, autorii își fac un crez istoric și politic în a susține ideea exterminării complete sau în foarte mare măsură a poporului geto-dac în timpul și după războaiele daco-romane. Principalul argument îl constituie, pentru istoricii unguri, dintru început, textul lui Eutropius, care arată că *„Dacia a fost secătuită de bărbați"*. *„Exterminările"*, *„uriașele pierderi de vieți ale dacilor"*, *„scăderea simțitoare a populației"*, *„refugierile de sub jugul roman"*, *„depopulările"*, *„masacrele de populație"* [3], sînt expresii curente ale autorilor privitoare la situația populației după sfîrșitul războaielor daco-romane. Acești pseudo-istorici ignoră nu numai izvoarele epigrafice, numismatice, iconografice — deci documente oficiale, de epocă — la îndemîna oricărui istoric obiectiv, dar îndeosebi ceea ce cercetarea arheologică și istorică românească mai cu seamă din ultimii 30 de ani a demonstrat fără putință de tăgadă : continuitatea poporului dac în vatra sa milenară și participarea lui activă la procesul sintezei daco-romane.

Viața a demonstrat, așa cum sublinia Simion Mehedinți, că *„un popor de dimensiunile celui dac, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punctul de vedere al hainei vegetale), nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contrazicere cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare"* [4].

Transformarea unor întinse zone carpato-dunăreano-balcanice, din Podișul Transilvaniei și pînă la Munții Balcani, în provincii romane a însemnat includerea unei dense populații autohtone geto-dace într-un nou cadru politic-administrativ [5]. Așa cum o demonstrează mărturiile arheologice, absolut obiective, cît și documentele istorice scrise, etnicul de bază la Carpați, Dunăre și Marea Neagră pe care s-a altoit în secolele I-III elementul roman colonizator, l-a constituit vigurosul trunchi geto-dac.

Cercetările arheologice au putut identifica sute și sute de vetre de sate cu urme de locuire dacice și romane. Păstrarea în terminologia politico-administrativă română a unor toponime din epoca dacică (*Cedonia, Certiae*.

[1] *Erdély története*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 45.
[2] *Ibidem*, p. 45.
[3] *Ibidem*, p. 80, 82.
[4] Apud M. Mușat, *Vidul de locuire, o teorie anacronică și tendențioasă*, în *Magazin istoric*, an. XVI, nr. 10/1982, p. 13.
[5] *Magazin istoric*, nr. 6/1977, 3, 12/1978, 7/1980, 10/1983.

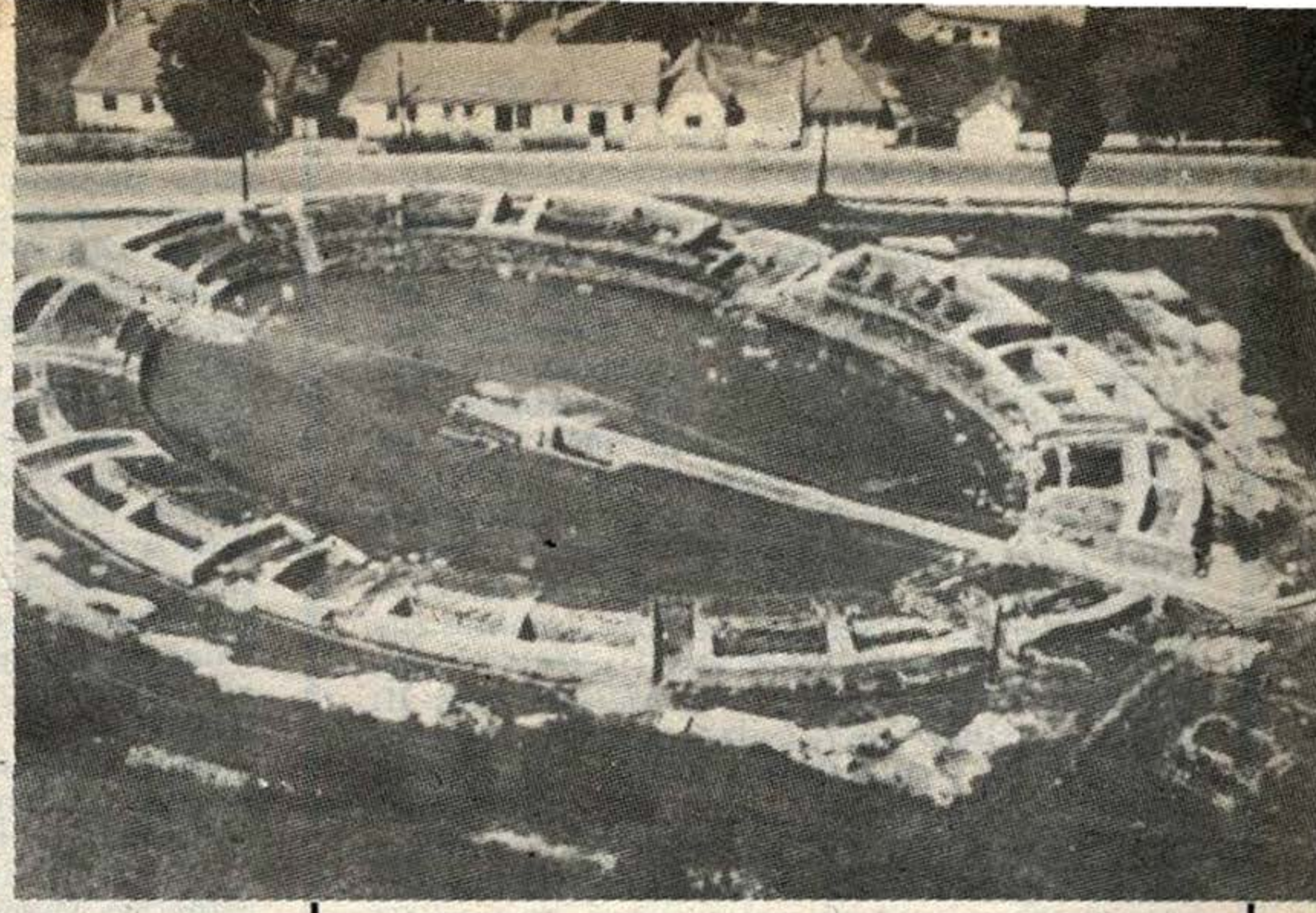

...și amfiteatrul roman de la Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa — reședință a provinciei Dacia

Vicus Pirustarum, Vicus Patavissensium, Vicus Ansamensium), re-numirea primei colonii romane Ulpia Traiana Augusta Dacica cu vechea denumire a fostei capitale a dacilor *Sarmizegetusa*, însăși păstrarea numelui de Dacia pentru teritoriul cucerit — toate dovedesc existența unui puternic mediu dacic [1]. Mediu confirmat, de altfel, de numeroasele așezări în care populația autohtonă își continuă viețuirea în vechile ei tradiții, dar profund influențată de noile condiții social-politice. Descoperirea unor așezări ca acelea de la Boarta (jud. Sibiu), Arhiud (jud. Bistrița-Năsăud), Cernatu (jud. Covasna), Cipău, Lechința de Mureș (jud. Mureș), Soporu de Cîmpie (jud. Cluj), Mugeni (jud. Harghita), Noșlac, Obreja (jud. Alba), Feldioara (jud. Brașov) etc. [2], infirmă complet afirmațiile despre *„numărul foarte mic al populației autohtone"*, *„lichidarea populației"*, *„distrugerea fizică"* a dacilor [3]. Este cel puțin curioasă din punct de vedere științific, dar explicabilă față de obiectivele tendențioase ale acestor denigratori ai istoriei, afirmația că *„tocmai partea centrală a țării lui Decebal a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război — care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu —, ci și pentru că aici dacii au rezistat pînă la sfîrșit, au rămas credincioși lui Decebal pînă la cupa cu otravă"*. Or, tocmai în aceste regiuni densitatea populației autohtone a fost mai mare, așa cum atestă izvoarele și mărturiile timpului. Unele date arheologice obținute din cercetarea platoului numit „Podei" de lîngă Alba Iulia permit sesizarea unor aspecte privind participarea populației autohtone la viața orașului și a legiunii, după înființarea castrului și apariția canabelor. În necropola orașului s-au descoperit 12 morminte de incinerație, datînd din epoca stăpînirii romane și aparținînd unor autohtoni daci. Poziția stratigrafică a acestora indică un raport de posteritate față de unele morminte de inhumație cu coșciug de lemn (aparținînd evident unor coloniști), pe care le suprapune. În unele gropi de incinerație cu urme de ardere secundară au fost descoperite și fragmente de vase provincial-romane și monede, dovadă că unele rituri ancestrale s-au menținut și în epoca romană, elementele lor purtătoare fiind autohtonii, cu o prezență distinctă și activă la viața principalului centru politico-militar al provinciei Dacia [4]. Se poate aprecia că angrenarea și participarea masivă și activă a unei părți a populației autohtone dace la *„manifestarea cea mai de masă a vieții de stat din Imperiul roman — serviciul militar"* atît în provincie, cît și în restul Imperiului [5] a însemnat o rapidă transformare pe plan social și economic, o ridicare pe o treaptă superioară de dezvoltare și transformare a ei într-un puternic factor de sinteză culturală între daci și romani.

Construirea zecilor de fortificații romane în provincia Dacia a atras fără îndoială necesitatea angajării populației locale din zonă. Pe de altă parte, bogata ceramică geto-dacă din castre, ca acelea de la Bologa, Gilău (jud. Cluj), Breț cu, Comalău (jud. Covasna), Buciumi (jud. Bihor), Orheiu Bistriței (jud. Bistrița-Năsăud) etc., constituie dovezi de necontestat ale raporturilor strînse care s-au stabilit între populația autohtonă și garnizoanele locale.

---

[1] M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, pp. 116-148. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1969, 11/1970.

[2] D. Protase, *Problema continuității în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, pp. 24-26 ; idem, *Autohtonii în Dacia*, București 1980, pp. 42-76 ; idem, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cîmpie, contribuție la problema continuității în Dacia*, București, 1976 ; G. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980.

[3] *Erdély története*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 82

[4] D. Protase, *Autohtonii în Dacia*, București, 1980, pp. 136-153.

[5] I. I. Russu, *Daco-geții în Imperiul roman*, București, 1980, pp. 57-64.

Între rea-credință și rea-voință

Masivele recrutări, crearea unor unități auxiliare cu etnicul *Dacorum* (a dacilor), pătrunderea dacilor în toate categoriile de unități militare romane spulberă interpretările și tezele autorilor privitoare la totala inexistență a unei populații de sex bărbătesc în Dacia după războiul din anii 105-106 și cu atît mai mult teza *„exterminării"* dacilor, a *„refugierii de sub jugul roman"*, a *„numărului foarte mic al populației autohtone* [1].

Este sugestiv, de altfel, faptul că în provincia Dacia, cu puține excepții, monumentele epigrafice puse de militarii activi — care, începînd cu deceniile 2 și 3 ale secolului II, proveneau clar din mediul autohton — sînt redactate în limba latină, aceeași pe care ei o vorbeau în timpul serviciului. Sînt numeroase cazuri cînd părinții, și ei, la rîndul lor, militari, poartă nume daco-trace, în timp ce fiii lor își iau nume tipic romane. Dar însăși redactarea inscripției în limba latină folosită indică un grad înalt de asimilare rapidă a acesteia. Odată cu introducerea recrutării locale, fiecare unitate își împrospăta efectivele cu recruți din așezările rurale din imediata vecinătate a castrului, procesul fiind același și în cazul centrelor urbane. Această conviețuire castru-așezare civilă sau oraș-teritoriu rural, alături de participarea dacilor autohtoni la viața economică a garnizoanei respective au accentuat și accelerat puternica romanizare a dacilor și nu *„eliminarea lor din procesul de romanizare"*, cum afirmă autorii. Folosirea pe scară largă și intensă a limbii latine de către populația dacică atît în mediul rural cît și în cel urban, păstrarea în limba română a unor cuvinte specifice teritoriului unde aceasta a fost adoptată și vorbită, intensitatea colonizării și puternicul mediu militar în care și-a continuat existența populația dacică din provincia romană arată că procesul asimilării limbii latine ca limbă oficială și răspîndită în toate mediile provinciale — exprimînd gradul cel mai înalt de romanizare — s-a desfășurat cu intensitate în cei 165 de ani cît a durat stăpînirea romană.

Expediind și respingînd conținutul și rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în localități menționate și mai sus — Obreja, Lechința de Mureș, Soporu de Cîmpie, Locusteni — în care prezența inventarului roman stă alături de cel dac, autorii conchid că *„procesul de romanizare îndelungat, complex... nu se poate atesta în Dacia"* și că *„observațiile demonstrează că rămășițele populației dacice nu puteau să se romanizeze"* [2].

Prin astfel de „argumente" ce afirmă apodictic în loc să demonstreze, prin mistificări și ignorări voite ale evidențelor istorice și arheologice, prin marea doză de rea-voință și rea-credință, autorii încearcă a netezi calea pentru demonstrațiile din următoarele capitole. Reluînd teze demult condamnate de istorie, încercînd să reteze rădăcina unui popor multimilenar ancorat în vatra sa străbună, spațiul carpato-danubiano-pontic, *Istoria Transilvaniei* de la Budapesta reeditează idei și acțiuni regretabile, care seamănă cu cele roesleriene, fascisto-horthyste, revizioniste.

Săpăturile arheologice de amploare desfășurate în țara noastră aduc, an de an, noi dovezi ale continuității dacice în epoca romană, ale conviețuirii dacilor cu romanii, ale faptului că în provincia de la nordul Dunării s-a adoptat modul de viață roman, că orașele au fost focare de răspîndire a civilizației și că, deși în forme schimbate, viața continuă în centrele urbane și după retragerea aureliană, fiind axiomatic faptul că ea continuă în majoritatea așezărilor rurale.

O privire sintetică, obiectivă, asupra așezărilor din Dacia romană, bazată pe datele oferite de izvoarele arheologice, epigrafice, numismatice și literare, arată că în orașele și așezările rurale, chiar în cele din preajma castrelor, băștinașii au conviețuit cu coloniștii, că există așezări și necropole ale dacilor, că pretutindeni, și acolo unde se păstrează forme tradiționale de ceramică sau de rit de înmormîntare, se impune limba latină ca unic mijloc de comunicare între băștinași și noii veniți și se impun produsele romane.

Toponimia Daciei romane este în general de origine dacică. Toate orașele, cu excepția Romulei, au nume dacic, cum au și multe așezări rurale (Buridava, Arcidava, Germisara). Toponimele dacice înregistrate de documentele și mărturiile antichității cum sînt Tabula Peutingeriana, scrierile geografului Claudiu Ptolemeu s-au păstrat datorită faptului că coloniștii romani le-au preluat de la băștinașii cu care au conviețuit, că multe din noile așezări s-au întemeiat în apropierea celor vechi. Romanii nu puteau să preia toponimia dacică după războiul din 101-102, cum susțin autorii *Istoriei Transilvaniei*, pentru că în primul război ei nu au cucerit întreaga Dacie ; or, toponime dacice se găsesc pînă în nordul Daciei romane. De altfel, că în epoca romană s-a menținut toponimia dacică, e o realitate recunoscută nu numai de savanți români, ci și de străini [3].

Problemele sînt tratate tendențios, insidios și în subcapitolul ce se ocupă de așezările din Dacia romană. Se contestă dovezile neîndoielnice ale continuității dacice în epoca romană și aspectele importante ale procesului de romanizare a autohtonilor daci [4]. Astfel, este negată valoarea de argument pentru continuitate a toponimiei de origine dacică, susținîndu-se — așa cum s-a arătat mai sus — că denumirile de localități au fost preluate

---

[1] *Erdély története* Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 88.
[2] *Ibidem*, p. 92.

[3] Pentru problemele de toponimie vezi : I. Fischer, *Latina dunăreană*, București, 1985 ; H. Mihăescu, *La Langue latine dans le sud-est de L'Europe*, București-Paris, 1978 ; I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970 ; idem, *Etnogeneza românilor*, București, 1981.
[4] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 7/1977.

de romani în decursul primului război dacic, într-o vreme cînd *„așezările dacice mai existau încă“* [1], că procesul de urbanizare în Dacia a fost întîrziat, că orașele au depins în exclusivitate de armată și că ele nu au favorizat în suficientă măsură propagarea civilizației romane, a limbii latine. Dintr-o asemenea abordare a problemei rezultă limpede concepția neoroeslerianâ, după care dacii, puțini și neromanizați, și coloniștii romani, retrași împreună cu armata în 271, nu au format la nordul Dunării poporul român, aici rămînînd mai multe secole un spațiu deschis migratorilor, poporul român născîndu-se în sudul Dunării și venind la nord începînd cu secolul al XIII-lea [2].

Alba Iulia „cea bogată în aur“

Noii roeslerieni „uită“ că in Dacia procesul de urbanizare a fost progresiv și constant, determinat de dezvoltarea demografică și economică a unor așezări, de politica de romanizare dirijată, conștientă și voită dusă de Imperiul roman. Așa se explică rapiditatea și eficiența cu care s-a desfășurat acest proces de urbanizare, 12 orașe obținînd statut juridic de *municipia*, iar unele dintre ele dobîndind mai tîrziu și statut de *coloniae* [3].

Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, întemeiată între 108-110 de guvernatorul Daciei, în calitate de trimis al împăratului, a fost capitala Daciei, centrul politic, administrativ și cultural al provinciei, locul în care se întrunea conciliul provinciei [4], fiind calificată în inscripțiile din secolul III drept *metropolis*. Alte orașe ale Daciei au fost *Napoca* (Cluj-Napoca) — municipiu în timpul împăratului roman Hadrian (117-138) și colonie în timpul lui Marcus Aurelius (161-180) ; *Drobeta* (Drobeta-Turnu-Severin) — municipiu sub Hadrian și colonie sub Septimius Severus (193-211) ; *Potaissa* (Turda, jud. Cluj) — *municipia* și colonie sub Septimius Severus ; *Dierna* (Orșova), *Porolissum* (Moigrad, jud. Sălaj), *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin) și *Ampelum* (Zlatna, jud. Alba) au devenit municipii sub Septimius Severus. O situație deosebită are cel mai important centru economic și militar al Daciei — *Apulum* (Alba Iulia) [5] unde s-au dezvoltat două orașe, unul, din canabele situate la nord, est și sud de castrul legiunii a XIII-a Gemina, devenit municipiu sub Septimius Severus și colonie sub Traianus Decius (249-251) [6], și un alt oraș dezvoltat pe malul Mureșului — actualul cartier Partoș al Albei Iulia — devenit municipiu sub Marcus Aurelius și colonie sub același împărat sau sub fiul său, Commodus (180-192), și purtînd în sec. III titlul de *Colonia Aurelia Chrysopolis* (Colonia Aurelia „cea bogată în aur“), după cum atestă o inscripție dedicată lui Volusianus din anul 253. Faptul că orașul civil are o dezvoltare mai rapidă decît cel din preajma castrului reprezintă încă o infirmare a tezei false susținute de autorii unguri că orașele au depins și s-au dezvoltat exclusiv legate de armată.

Orașele Daciei, înconjurate de incinte, cu două străzi principale care se întretăiau, aveau în interiorul zidurilor construcții publice, piețe, construcții de cult, ca și construcții private. În afara zidurilor se găseau amfiteatre (descoperite la Sarmizegetusa, Porolissum și Micia), iar de-a lungul căilor de acces în oraș — necropole.

Cu excepția Sarmizegetusei romane, ai cărei locuitori au fost la întemeiere cetățeni romani, celelalte așezări au obținut progresiv statutul de oraș, fapt explicabil nu numai prin colonizare sau colonizări succesive, cî și prin integrarea autohtonilor în viața urbană a provinciei [7].

Pe lîngă așezările cu statut de oraș în Dacia existau și alte așezări a căror cercetare a demonstrat că au avut o dezvoltare cvasiurbană, ca Micia (Vețel, jud. Hunedoara), Aquae (Călan, jud. Hunedoara), Alburnus Maior (Roșia Montană, jud. Alba), Sucidava (Celei, jud. Olt) etc. Dintre acestea, Micia și Aquae sînt menționate ca *pagi* în inscripții. Nu sînt așezări rurale, cum s-a crezut, ci districte teritoriale din teritoriul Coloniei Sarmizegetusa avînd o conducere independentă, *magistri* la Micia și un *praefectus* la Aquae. Ceramica lucrată cu mîna, tipic dacică, descoperită în aceste așezări, atestă că autohtonii au participat la viața acestora.

Localitățile din Dacia Romană nu se reduc numai la orașe sau la cele cu dezvoltare cvasiurbană. Există sute de așezări descoperite de arheologi, cu caracter agricol-păstoresc, așezări ale lucrătorilor din mine, cariere de piatră sau ocne de sare, ferme *(villae rusticae)* [8]. La acestea se adaugă canabele din

---

[1] *Erdély története*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 72.

[2] *Magazin istoric*, nr. 11, 12/1982.

[3] Din vasta bibliografie privind urbanizarea Daciei, vezi : H. Daicoviciu, în *Apulum*, XIII, 1975, pp. 85-94 ; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969 ; M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983 ; D. Tudor, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, București, 1969 ; H. Wolff, în *Acta Musei Napocensis*, XII, 1975, pp. 139-158 și XIII, 1976, pp. 99-123.

[4] Pentru susținerea ideii că procesul de urbanizare a fost întîrziat autorii *Istoriei Transilvaniei* aduc ca argument faptul că în Dacia conciliul provinciei este atestat în sec. III. Dar, chiar așa fiind, cu toate că adunarea provincială s-ar putea să fi fost creată deja sub Marcus Aurelius, ea demonstrează o romanizare puternică și o situație stabilă, căci altminteri nu ar fi fost necesară înființarea conciliului. De asemenea pentru a diminua numărul așezărilor urbane din Dacia se spune că Drobeta a aparținut provinciei de la sudul Dunării, C.C. Petolescu, în *SCIV*, XXII, 1971, 3 și *Revista de istorie*, XXXII, 1979, 2 a demonstrat că Drobeta a făcut parte din Dacia Superior, fapt confirmat de o diplomă militară descoperită la Drobeta. Vezi I. Piso — D. Benea, în *Acta Musei Napocensis*, XXI, 1984, pp. 111-124.

[5-7] *Magazin istoric*, nr. 5/1975, 9/1982 ; 12/1974 ; 1/1971, 10/1973.

[8] Pentru așezările rurale din Dacia vezi : I. Mitrofan, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, pp. 141-162 ; D. Protase, în *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, pp. 505-511 ; idem, *Autohtonii în Dacia*, I, București, 1980.

preajma castrelor. Pretutindeni, cultura materială este de factură romană, cu produse lucrate în majoritatea cazurilor în Dacia, alături de care persistă produse de tradiție dacică.

Un nesfîrșit șir de mistificări

Este adevărat că odată cu transformarea unei părți a Daciei în provincie romană a incetat viața unor centre fortificate, de unde populația a fost mutată în alte zone, cum s-a întîmplat cu așezările din centrul statului dac din munții Orăștiei. Se constată însă că cele mai multe așezări din perioada premergătoare cuceririi continuă și în epoca romană, ca Sibiu-Guștericța, Slimnic, Ruși, Lechința de Mureș, Sf. Gheorghe-Iernut etc. În același timp apar și așezări noi, ca la Săcădate, Bradu, Ocna Sibiului etc. Chiar dacă orașele Daciei se situează, cele mai multe, pe marea arteră care ducea de la Dunăre în nordul Daciei la Porolissum și se legau de rețeaua de drumuri care străbătea Imperiul roman, deci în vestul și centrul Daciei, în estul provinciei există o mare densitate de așezări rurale daco-romane [1].

Semnificativ este faptul că în castrele romane, ca la Bologa, Buciumi, Bumbești, Comalău, Gilău, Mehadîa, Orheiu Bistriței, Porolissum, Rîșnov, Vețel etc., se constată puternic prezența dacilor, dovedind conviețuirea și participarea lor la diferite îndeletniciri [2].

Continuînd șirul mistificărilor, autorii nu găsesc necesar să se oprească, de pildă, nici asupra artei provinciale romane din Dacia, care oferă, fără îndoială, suficiente elemente privind persistența populației dacice și fenomenul influențării reciproce, al împletirii celor două civilizații, în domeniul manifestărilor artistice. Vom da, ca exemplu, pentru a dovedi că romanii se găseau în mijlocul populației dacice existentă aici și după războaiele daco-romane, monumentul funerar de la Cașei pe Someș, atît de cunoscut în lumea științifică ; Iulius Crescens de pe stela de la Cașei apare imbrăcat în cea mai caracteristică sarică mițoasă locală, dacică ! Este cunoscut, de asemenea, că în Dacia, continuîndu-se o veche tradiție tracică, se cristalîzează iconografia cavalerilor danubieni [3]. Dar patima și tezele preconcepute ale autorilor au eliminat și de data aceasta obiectivitatea științifică. Trebuie știut că autohtonii au dobîndit și ei meșteșugul sculpturii în piatră și chiar dacă unele opere sînt rezultatul unor mîini mai puțin experimentate, ele poartă amprenta și mesajul sincer și autentic al operelor de artă populară, autohtonă. Chiar în cadrul general al artei provinciale romane, arta din Dacia poartă o caracteristică specifică, izvorîtă tocmai din dăinuirea populației locale, pe care autorii o vor cu orice preț, „nimicită" ! De asemenea și în cadrul persistenței unor categorii de unelte, se constată o împletire a celor doi factori, cel dac și cel roman. Amintim, în această privință, că brăzdarul de plug tipic dacic nu dispare în 106 e.n., ci, din contră, el dăinuie secole după cucerire, ceea ce dovedește că dacii au continuat să locuiască pe aceleași vetre străbune și să asigure forța de muncă în satele lor. În același timp, în fermele rurale romane și pe pămîntul proprietarilor romani se foloseau unelte de factură romană. În depozite sau în straturi de cultură, cele două tipuri de brăzdare de plug, cel dac și cel roman, apar impreună [4]. Aceasta nu este, pe lîngă atîtea altele, o dovadă a dăinuirii populației daco-romane ? Proprietarii și arendașii romani se găseau în legătură permanentă cu lucrătorii agricoli locali. Așa ne putem explica și prezența unor inscripții latine în mediul sătesc, cît și tezaurizarea monedelor dinainte și de după cucerire, făcută tot de către băștinași. Fără îndoială că nici un om de știință obiectiv nu poate contesta — așa cum fac autorii cărții de la Budapesta — că orașele și centrele militare au reprezentat un focar activ în procesul de contopire a celor două civilizații și de etnogeneză a românilor. Un atare proces avea loc și în mediul sătesc, el cuprinzînd totalitatea populației. Subliniind rolul factorului dacic și al celui roman, N. Iorga fundamenta concepția științifică a împletirii celor două elemente esențiale ale sintezei daco-romane și ale etnogenezei noastre. N. Iorga se sprijinise și pe descoperirile arheologice, puține acum mai bine de o jumătate de veac, dar excepțional de bogate în zilele noastre, pe care însă autorii *Istoriei Transilvaniei* le trec sub tăcere. În urmă cu peste cinci decenii, în 1934, unul dintre semnatarii rîndurilor de față (D. Berciu), avînd în vedere cercetări făcute în Dacia Inferioară, vedea astfel contopirea daco-romană, — idee reținută de savant : *„Viața urbană, superioară în formele sale romane, nu rămîne izolată de viața locală, simplă, rurală, a autohtonilor ; au loc împrumuturi, se imită vase, se contrafac monede, se fac schimburi de tot felul ; e o colaborare de ambele părți. Se descopăr cîteodată amîndouă civilizații asociate, fie în așezările romane, civile sau militare, fie în așezările modeste ale localnicilor* : așa începe procesul romanizării noastre".

Oamenii pămîntului și-au continuat dăinuirea

Autorii *Istoriei Transilvaniei* au neglijat cu rea-credință, întreaga documentare arheologică actuală din țara noastră, iar atunci cînd se referă la ea, interpretarea lor este cu totul

[1] L. Bîrzu, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979 ; I. Glodariu, în *Acta Musei Napocensis*, XIV, 1977, pp. 95-109 ; idem, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981.

[2] N. Gudea, în *SCIV*, XXI, 1970, 2. p. 299, sqq ; idem, în *Acta Musei Napocensis*, VI, 1969, p. 503 sqq ; D. Protase, *op. cit.*

[3] N. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1984, *L. Teposu-Marinescu*, în *Muzeul Național*, VII, 1983, pp. 75-81.

[4] *Magazin istoric*, nr. 2/1980, 4/1981.

neştiinţifică, tendenţioasă. Toate faptele concrete duc în mod natural la concluzia că procesul etnogenezei, al contopirii celor două elemente constitutive ale poporului român, a fost un proces complex, că el a cuprins toate compartimentele vieţii materiale şi spirituale a dacilor, că populaţia băştinaşă nu a fost „exterminată" — aşa cum afirmă autorii *Istoriei Transilvaniei* — în cursul celor două războaie, că ea a continuat să se dezvolte pe aceleaşi planuri, că a avut loc o convieţuire permanentă între ea şi elementele romane latinofone, că sinteza daco-romană s-a petrecut printr-un proces adînc şi că însăşi limba română se cristaliza pe măsură ce se desfăşura închegarea etno-culturală daco-romană. Dacii, care creaseră — ceea ce autorii *Istoriei Transilvaniei* trec complet sub tăcere şi neagă fondul milenar tracic unitar — o civilizaţie unitară şi înaintată, au putut mai uşor să adopte şi să asimileze procesele tehnice superioare romane şi modul de viaţă roman. Ei au cunoscut o puternică dezvoltare social-economică în timpul stăpînirii romane, pusă în lumină de descoperirile arheologice şi la dacii liberi. Factorul roman devenise din ce în ce mai activ în geneza sintezei daco-romane, în care au intrat şi dacii liberi, care se găseau dincolo de hotarele provinciei Dacia şi ale Moesiei Inferioare, dar care au păstrat permanente legături cu fraţii lor şi au avut strînse raporturi cu romanii [1]. Descoperirile arheologice şi numismatice făcute în teritoriile locuite de dacii liberi — din Maramureş, Crişana, Bucovina şi din întreaga Moldovă —, arată că aceştia au fost prinşi şi ei în procesul romanizării, al contopirii celor două civilizaţii. Este suficient să amintim că aproape în toate aşezările săteşti ale dacilor liberi se întîlnesc mărturii ale civilizaţiilor dace şi romane. Astfel, la Panic, jud. Sălaj, la 14 km depărtare de *limesul* roman, s-a găsit în locuinţele de acolo un însemnat inventar de caracter roman, asociat cu un altul de vădită factură autohtonă, dacică, tradiţională. Aceeaşi situaţie se întîlneşte şi la Mediesu Aurit, jud. Satu Mare, şi nu numai acolo. Dacii liberi au jucat un rol important în procesul continuităţii şi al sintezei generale daco-romane. Ei au păstrat în permanenţă legătura cu fraţii lor din provincie şi au dus mai departe, în Dacia liberă, elementele romanităţii, generalizînd-o şi contribuind în felul acesta la refacerea unităţii Daciei străvechi, de data aceasta devenită daco-romană. Prin dacii liberi s-a fortificat fondul de persistenţă dacic şi vitalitatea daco-romanismului. Vestigii ale culturii populaţiei daco-romane s-au găsit în toate fostele oraşe romane (Apulum, Napoca, Drobeta, Porolissum etc.) şi în numeroase aşezări săteşti. Monedele datînd de după anul 271-275 şi descoperite în Transilvania, — ca şi pe întregul teritoriu al Dacoromaniei — aparţin băştinaşilor, nu altor neamuri.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1972, 2/1983.

Latina — unic mijloc de comunicare

Cucerirea militară şi transformarea unei părţi a Daciei în provincie a deschis drumul pătrunderii limbii şi culturii latine şi a creat premisele unui proces lent şi ireversibil : romanizarea. Simpla cucerire militară nu constituie însă decît una din condiţiile romanizării, necesară, dar nu suficientă : Grecia continentală, de exemplu, a fost cucerită în 146 i.e.n. şi a rămas în componenţa Imperiului pînă la sfîrşitul acestuia, fără a fi fost romanizată niciodată ; prestigiul cultural al limbii greceşti a împiedicat romanizarea (nu însă şi pătrunderea unor elemente latine importante în lexicul grec). Romanizarea nu se poate produce decît acolo unde, pe de o parte, există un număr suficient de vorbitori nativi ai limbii latine (sau măcar persoane pentru care latina e principalul mijloc de comunicare) şi, pe de altă parte, pentru populaţia băştinaşă există o motivare a învăţării limbii latine ; fiindcă nu trebuie uitat că romanizarea nu e echivalentă cu prezenţa, oricît de masivă, a unor romani, ci presupune în mod obligatoriu preluarea, în decurs de generaţii, a limbii latine de către băştinaşi mai întîi ca mijloc secundar de comunicare, apoi ca mijloc principal şi, în sfîrşit, ca mijloc unic.

Urmează să examinăm dacă Dacia îndeplinea aceste condiţii, dacă, altfel spus, existau transmiţători şi receptori ai limbii latine (fapt negat de autorii *Istoriei Transilvaniei*). Transmiţătorii erau : 1. trupele romane dislocate în provincie şi răspîndite în aşezări militare de pe tot cuprinsul ei (pînă la limita extrem orientală, foarte aproape de arcul Carpaţilor, la Angustia, azi Breţcu, jud. Covasna) ; 2. funcţionari administrativi şi fiscali ; 3. comercianţi, meseriaşi şi muncitori ; 4. diverşi colonişti, urbani sau rurali, cu sau fără cetăţenia romană. Trebuie subliniat, ca o trăsătură specifică noii provincii, numărul ridicat al coloniştilor. Textul-sinteză e celebrul pasaj din Eutropius, 8, 6, 2 : *„Traianus, uicta Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas"* (*„Traian după înfrîngerea Daciei, a strămutat acolo din întreaga lume romană o nesfîrşită mulţime de oameni pentru a cultiva ogoarele şi a popula oraşele"*). Răspîndiţi pe tot întinsul Daciei, aceşti vorbitori ai limbii latine au constituit punctul de plecare al romanizării lingvistice, într-o primă etapă a procesului, pe care o putem numi „implantarea" limbii latine [2].

Receptorii erau constituiţi din ansamblul populaţiei autohtone, mai întîi locuitorii oraşelor şi ai aşezărilor din imediata lor apropiere, apoi şi cei ai satelor. Care vor fi fost factorii determinanţi ai învăţării de către aceştia a limbii latine ? Fără îndoială că nu constrîngerea : Imperiul nu avea o „politică lingvistică" sistematică şi nu era preocupat de asimilarea populaţiilor cucerite ; nu admitea însă ca demnitarii să ignore limba latină. Impulsul a venit din interior : contactele cu

[2] Cf. I. Fischer, în *Studii clasice*, 21, 1983, p. 69.

romanii erau strict necesare pentru obligatoriile raporturi cu administrația, pentru exercitarea comerțului și a meseriilor, pentru desfacerea produselor, pentru participarea la întreaga viață economică, aceasta cunoscînd o înflorire bruscă după cucerire. La toate acestea se adaugă și prestigiul limbii latine ca limbă a Imperiului și ca purtătoare a unei culturi avansate. Prima etapă a învățării limbii latine, pe care o putem situa în epoca „implantării", trebuie să fi avut un scop pur practic — stabilirea minimului de legături indispensabile cu latinofonii —, iar latina vorbită de băștinași trebuie să fi fost destul de depărtată de norma literară. Într-o a doua etapă, cînd băștinașii participau mai activ la noua viață a Daciei romane, cînd erau înrolați în armată [1] limba vorbită de autohtoni se deosebește din ce în ce mai puțin de cea a romanilor colonizați : răspîndirea școlilor, intensificarea urbanizării, dezvoltarea vieții culturale fac ca latina să devină unicul mijloc de comunicare a întregii populații, indiferent de originea ei, ceea ce are drept consecință „corectarea" limbii, apropierea ei de norma lingvistică a Imperiului (această normă nu este identică cu cea a limbii literaturii beletristice, ci reprezintă limba comună de civilizație, mijloc de înțelegere între locuitorii statului roman, denumită convențional „latina vulgară"). Există desigur mici diferențe provinciale și o parte a lor se datorează tocmai aportului autohton la lexicul latinei de aici, acceptat însă și de coloniști și de descendenții lor (unificarea lingvistică se suprapune cu o unificare etnică, realizată în decurs de mai multe generații ; nu mai există romani, pe de o parte, și daci, pe de alta, ci daco-romani [2]. Pătrund astfel în latina provincială denumiri de plante sau animale (menținute în românește sub forma *brad, coacăză, ghimpe, mazăre ; barză, cioară, viezure)* termeni referitori la configurația terenului *(baltă, măgură, mal),* la așezări și locuință *(cătun, gard, vatră),* la păstorit și creșterea vitelor *(baci, mînz, strungă, țarc)* etc. Toți acești termeni au pătruns în latina din Dacia, fapt care rezultă din structura lor fonetică și morfologică, identică cu cea latină : *viezure* are aceeași structură cu *iepure, brînză* cu *osînză* etc. Dar indiferent de amploarea aportului dacic [3]

[1] Cf. I. I. Russu, *Daco-geții în Imperiul roman*, București, 1980.

[2] Termenul *daco-roman* este modern. Uzajul roman, pornind de la realitățile geografice și nu etnice, numea *daci* pe toți locuitorii provinciei, după cum multă vreme după stingerea sciților din Dobrogea, romanii de acolo erau numiți *scythi.*

[3] Lucrările consacrate elementului de origine dacică din limba română sînt numeroase și destul de deosebite ca rezultate, deoarece limba dacă nu este cunoscută din texte, ci trebuie reconstituită cu ajutorul unor metode filologico-lingvistice, printre care locul principal îl ocupă comparația cu albaneza (descendentă a unei limbi balcanice antice). Pentru a evita cititorului nespecialist recurgerea la unele elucubrații bazate pe ignoranța aliată cu fantezia debordantă, dăm aici cîteva trimiteri la lucrări cu caracter științific : *Istoria limbii române*, II, București, 1969, pp. 313-365 ; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1978, pp. 265-286 ; I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970 ; idem, *Etnogeneza românilor*, București, 1981 ; Gr. Brâncuși, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983 ; din bibliografia străină : W. Bahner, *Die lexikalischen Besonderheiten des Frühromanischen in Sildosteuropa*, Berlin, 1970, pp. 21-35 ; G. R. Solta, *Einführung in die Balkanlinguistik*, Darmstadt, 1980, pp. 11-63.

[4] Cf. I. Fischer, în *Studii clasice*, 21, 1983, pp. 73-82.

Stela de la Cașei, jud. Cluj, o expresivă dovadă artistică a preluării de către romani a unor modele vestimentare dacice: demnitarul roman Iulius Crescens purtînd pe umeri caracteristica sarică mițoasă dacică

elementele de unitate latină predomină, iar limba română de azi este continuatoarea neîntreruptă, pe același teritoriu și fără enclave ale vreunei limbi preromane, a limbii latine unice vorbite la nordul și la sudul Dunării, în Dacia și în cele două Moesii (contactul populațiilor situate pe cele două maluri a fost intens cel puțin pînă în secolul al XII-lea), caracterizată printr-un arhaism fonetic și morfologic, care-și are originea în corectitudinea (față de normele latinei vulgare) [4] a limbii vorbite aici în antichitate. Aceasta este în fond dovada peremptorie a romanizării și are în favoarea ei evidența documentară și logică, fiind recunoscută de lumea științifică, internațională. Vom cita numai spre exemplificare, un pasaj datorat cunoscutului îndoeuropenist iugoslav R. Katičić : *„Domeniul românesc propriu-zis coincide în linii mari cu cel al provinciei romane Dacia. Este așadar verosimilă derivarea limbii române din latina vulgară dacică, respectiv din romanica dacică"*. După ce expune și teoria originii sud-dunărene a limbii române, autorul continuă :

„populația romanică a sudului Dunării a participat și ea fără îndoială la constituirea limbii române. Dar nu e de înțeles de ce ar trebui să admitem că latina vulgară din nordul Dunării a fost total suprimată după evacuarea Daciei" [1].

Scopuri străine apropierii dintre popoare

Există, desigur, într-un proces atît de complex, semne de întrebare, la care trebuie să se dea răspunsuri prin examinarea obiectivă a documentelor existente, prin interpretarea critică a valorii lor. Or, tocmai acestor cerințe elementare ale unei cercetări științifice senine și fără teze preconcepute, nu răspund autorii recentei *Istorii a Transilvaniei.*

Problemele se referă : 1. la perioada Daciei romane (106-271) și 2. la cea de după retragerea administrației și armatei. Prima întrebare se poate formula astfel : cei 165 de ani de stăpînire romană au fost suficienți pentru romanizare, cînd în alte regiuni procesul a fost mai îndelungat și nu s-a realizat în întregime ? Întrebările subsidiare se referă la statutul lingvistic al transmițătorilor și receptorilor, ca și la persistența în provincie a populației băștinașe. La prima întrebare s-ar putea răspunde, chiar cu perfectă bună-credință, negativ și tocmai de aceea s-a încercat prelungirea în trecut a perioadei (nu ne vom ocupa aici de elucubrațiile unor diletanți, care au adus mari deservicii informării publicului larg prin zgomotoasele lor afirmații privind descendența latinei din dacă etc. ; acestea n-au nici o legătură cu știința și n-a existat nici un punct de contact, în nici una din direcții, între grupul diletanților și mișcarea științifică). S-a considerat astfel că romanizarea a fost facilitată, pregătită chiar, de mai vechi contacte între nordul și sudul Dunării, care au dus la un bilingvism timpuriu al unor pături sociale dace, cele din vîrful ierarhiei. Asemenea contacte sînt neîndoielnice și existența unor cunoscători ai limbii latine (pe lîngă tehnicienii și comercianții romani care-și desfășurau activitatea în regatul lui Decebal) verosimilă. Dar o pregătire de acest tip a romanizării nu este o ipoteză necesară, deoarece, în anumite condiții, romanizarea este posibilă în 165 ani (ceea ce însumează totuși 6-8 generații) : declanșarea și ritmul desăvîrșirii procesului nu depind de durata stăpînirii romane ci de intensitatea romanizării însăși. Așadar, pentru ca răspunsul afirmativ pe care-l dăm primei întrebări să fie dovedit trebuie să elucidăm problemele privind latinofonia armatei și a coloniștilor, ca și caracterul contactelor dintre cuceritori și băștinași. Or, tocmai aici se poate observa o utilizare voit simplificatoare a documentelor de către autorii *Istoriei Transilvaniei.* Se știe că armata romană din Dacia, ca și din întregul Imperiu, era alcătuită din unități provenite din numeroase regiuni, unele din zonele elenofone sau orientale ; mai mult chiar, s-au găsit cîteva inscripții care atestă folosirea în cultele orientale practicate de soldați a limbii lor de origine [2]. De aici concluzia pripită că soldații romani nu vorbeau latinește și că nu puteau difuza această limbă. Cum se poate imagina însă ca într-un stat centralizat ca Imperiul, care a rezistat grație armatei timp de secole unor presiuni externe deosebit de grave, soldații să nu cunoască limba oficială ? Tocmai proveniența lor regională diversificată îi obliga să utilizeze, pentru înțelegerea între ei, limba latină. Elementul militar și-a adus contribuția la romanizare și după încheierea serviciului, stabilindu-se în provincie (unde veteranii erau împroprietăriți). Această realitate este negată de autorii *Istoriei Transilvaniei* într-o manieră care-l lasă perplex chiar și pe cititorul neavizat : pornind de la faptul că la sudul Dunării s-au găsit trei inscripții și o diplomă militară ale unor veterani din Dacia, se trage concluzia că aceste patru texte *„demonstrează fără nici un echivoc migrarea veteranilor din Dacia"* ! Dar deplasările individuale erau un lucru obișnuit înlăuntrul limitelor Imperiului roman : găsim veterani din Dacia și în alte regiuni, mult mai depărtate (Asia Mică, Macedonia etc.). În schimb, nu ni se spune nimic despre veteranii rămași în provincia Dacia : numai în volumele II și III ale noii culegeri *Inscripțiile Daciei romane,* se găsesc 47 inscripții ale unor veterani, dintre care 27 funerare. Același lucru se poate afirma despre latină ca limbă comună a coloniștilor veniți *ex toto orbe Romano* : dacă și-ar fi menținut individualitatea lingvistică locală n-ar fi fost justificat elogiul adus Romei, la începutul secolului al V-lea, de un poet originar tot dintr-o provincie marginală, Gallia : *fecisti patriam diuersis gentibus unam* („ai făcut o patrie unică pentru popoare diferite" — Rutilius Namatianus, *De reditu suo,* I, 63). Dar, spre a dovedi „incapacitatea" coloniștilor de a difuza limba latină, se face apel și la prezența în provincie a unor... analfabeți, ca și cum am putea proiecta standardul de civilizație a secolului XX asupra secolului II. Într-adevăr, în patru con-

[1] R. Katičić, capitolul *Die Balkenprovinzen* din lucrarea colectivă, editată de G. Neuman și J. Untermann, *Die Sprachen im römischen Reich der Kaiserzeit,* Köln-Bonn, 1980, pp. 116-117.

[2] Cf. S. Sanie, *Cultele orientale în Dacia romană,* I, București, 1981.

tracte de muncă din Transilvania proprietarul nu semnează documentul, ci se adresează unui scrib de profesie *quia se litteras scire negauit* („deoarece a spus că nu știe carte"), dar autorii trec cu vederea alte 20 contracte similare, semnate și de martori. În privința receptorilor romanizării, persistența acestora este suficient sprijinită de dovezile arheologice ale continuității de locuire [1] pentru a se mai putea menține ideea exterminării dacilor în lupte, prin masacre și deplasări în masă. Populația locală a avut un contact permanent și intens cu armata și cu coloniștii, dovedite arheologic prin obiectele de factură tradițională dacică găsite in interiorul și în preajma așezărilor romane. În lumina constatărilor și concluziilor de mai sus se vădește totala lipsă de fundament științific, precum și caracterul tendențios al tezelor autorilor *Istoriei Transilvaniei* : *„Înlocuirea limbii, care reprezenta cel mai înalt grad al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibile"* [2].

Care a fost situația după retragerea administrației romane ? Autorii revin la vechea utilizare a surselor care vorbesc de o retragere practic totală a populației din provincie, insistînd asupra faptului că nu ar exista nici o dovadă a folosirii limbii latine la nordul Dunării după anul 271, iar rămășițele populației vor fi fost desigur distruse ulterior și nu ar putea constitui nucleul pentru formarea unei limbi romanice. Nu vom relua nici această dezbatere, dar vom sublinia cîteva fapte. Nimeni n-a susținut și nu susține că numai în Transilvania s-ar fi perpetuat latina din Dacia ; limba română provine din latina ambelor maluri ale Dunării. Oricît ar părea de paradoxal, procesul romanizării se dezvoltă cu forțele lui proprii și în perioada dificilă de după retragere, deoarece persistă o dublă condiție favorabilă : latina se bucura de prestigiul de a fi limba Imperiului, opusă „barbarilor" și, după secolul al III-lea, limba creștinismului, opusă păgînilor. Cît despre pretinsa distrugere a populației în timpul migrațiilor, ea nu poate fi luată în considerație, deoarece condițiile de teren (munții și codrii) permiteau replierea românilor în vremurile de criză ; mai mult chiar populația romanică a putut asimila pe migratorii sedentarizați (în primul rînd pe slavi).

Iar dovezile persistenței (pe lîngă rarele inscripții creștine și neclarele mărturii ale unor texte) există [3] ; ne vom opri asupra

[1] Vezi D. Protase, *Autohtonii în Dacia*, Bucureşti, 1980.
[2] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. p. 93.
[3] *Magazin istoric*, nr. 1/1976, 2/1981.

uneia, prea puțin luată în discuție. În anul 341, Ulfila (Wulfila), de origine gotică, este numit episcop la nord de Dunăre. Semnificația acestui act administrativ este subliniată de un specialist francez al istoriei creștinismului, R. Gryson, editorul *Scoliilor ariene la Conciliul din Aquileia* : goții fiind în majoritate păgîni, Ulfila a fost numit episcop *„pentru a lua conducerea creștinilor locuind pe teritoriul gotic. Acești creștini se recrutau printre descendenții populației romanizate a regiunii, care făcuseră parte din Imperiu pînă la domnia lui Aurelian [...] ; se știe că obiceiul vechii biserici nu era de a trimite un episcop pentru a evangheliza un teritoriu păgîn, ci de a aștepta existența unui nucleu de credincioși spre a le da un conducător și a-i recunoaște ca o comunitate autonomă"* [4]. Așadar, existau la nordul Dunării suficient de numeroși romanici creștinați spre a face necesară desemnarea de către Constantinopol a unui episcop.

Există, în sfîrșit, în așa-zisa *Istorie a Transilvaniei*, o idee obsesivă, cea a caracterului seminomad, pastoral, al populației romanice, devenită apoi românească. Limba poate oferi o dezmințire a acestei aserțiuni : numeroși termeni din limba română care dovedesc sedentarismul sînt moșteniți din latinește. Vom aminti aici cîțiva ; din domeniul locuinței : *casa/casă, paries/perete, murus/arom. mur, ostium/ușă, porta/poartă, fenestra/fereastră, cellarium/celar, cohors* (și cu forma *curtis*)*/curte* ; al mobilierului : *mensa/masă, scamnum/scaun, coctorium/cuptor* ; viața economică : *comparare/cumpăra, uendere/vinde, pretium/preț, negotium/negoț, impromutuare/împrumuta, debitor/dator* ; viața socială : *dominus/domn, iudex/jude, iudicium/județ, uicinus/vecin* ; în terminologia agricolă se păstrează denumirile tuturor cerealelor (cu excepția ovăzului) și a numeroase plante cultivate, care cer o așezare îndelungată ; operațiile agricole au, de asemenea, denumiri latine : *arare/ara, seminare/semăna, sementia/sămînță, machinari/măcina, mola/moară, cos/cute* etc. etc. [5]

Din cele de mai sus rezultă, credem în mod clar, că recenta contrafacere a *Istoriei Transilvaniei* este viciată de idei preconcepute, străine de realitatea demonstrabilă și demonstrată, iar argumentele folosite pentru slujirea acestor idei sînt — și nu se putea altfel — șubrede, ele constituind o lucrare discutabilă, tendențioasă, pătrunsă de idei false menite să slujească altor scopuri, străine apropierii și cunoașterii dintre popoare. ■

[4] R. Gryson, *Scolies ariennes sur le Concile d'Aquilée*, Paris, 1980, p. 147.
[5] Pentru repartiția pe domenii a vocabularului latin moștenit de limba română vezi *Istoria limbii române*, II, 1969, pp. 129-173.

METODE ŞI STILURI ÎN SERVICIUL FALSIFICĂRII INTENŢIONATE A ISTORIEI

TITUS POPOVICI

O profundă amărăciune interioară prezidează scrierea acestor rînduri : incredulitatea, stupefacţia, indignarea, mînia, tentaţia de-a răspunde cu aceeaşi monedă — acţiune *nedemnă* de un intelectual ce nu şi-a pierdut respectul de sine, dar oarecum explicabilă după lectura în original a celor 2 000 de pagini intitulate *Erdély története (Istoria Transilvaniei)* — s-au decantat în această amărăciune spirituală ce se cere exprimată.

Din copilărie, mama mea, care a studiat la Budapesta, mi-a insuflat interesul şi dragostea faţă de limba şi literatura maghiară ; sensibilitatea mea virgină a receptat aproape în acelaşi timp şi pentru totdeauna pe Eminescu şi Petőfi, *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce România* şi *Egy gondolat bánt engemet* (Mă bîntuie un gînd).

După ce amiralul — fără flotă — Horthy Miklós a intrat triumfal în Oradea, primită cadou-momeală de la Hitler şi Mussolini, pe un cal alb cu potcoave de aur oferite respectuos de un bogat hotelier evreu, care peste patru ani se topea cu întreaga familie în sinistrul fum de la Auschwitz — în timp ce jandarmi cu pene de cocoş la ceacău ne conduceau, brutali şi dispreţuitori, către vagoanele de vite ale expulzării — Pistike şi Jancsika, prietenii jocurilor nebune prin misterioasele străduţe ale Oradiei natale, mă însoţeau şi ei plîngînd spre gară, întrebîndu-mă cînd vin înapoi.

Mai tirziu, adolescent a cărui conştiinţă era adînc rănită de sarabanda de foc, nebunie şi bestialitate generată de concepţiile antiumane ale fascismului, am considerat că una din sarcinile fundamentale pe care necruţătoarea Istorie le-a pus în faţa generaţiei noastre de intelectuali născuţi şi formaţi pe acest frămîntat pămînt al Transilvaniei, români şi maghiari, este şi va fi lupta în numele umanismului pentru eradicarea *definitivă* a concepţiilor, „teoriilor“ şi prejudecăţilor pe care clasele dominante le-au folosit — trebuie să recunoaştem : cu eficientă pricepere — pentru învrăjbirea celor ce n-aveau de împărţit decît mizeria, împilarea şi speranţa într-o lume mai bună. Acest rol, revenit nouă, truditorilor cuvîntului „ce exprimă adevărul“, se înscria, firesc, în procesul larg, complex, nu rareori dificil, iniţiat de un partid de concepţie internaţionalistă, care-şi asuma sarcina istorică de a crea între oameni, naţionalităţi şi naţiuni, acea unitate dialectică superioară ce nu se poate realiza prin negarea, dispreţuirea şi, în ultimă analiză, încercarea de anihilare a personalităţii, tezaurului cultural, istoriei şi demnităţii celuilalt, ci numai prin înţelegerea învăţămintelor istoriei, prin cunoaşterea reciprocă, respect, colaborare în efortul comun, consecvenţă în urmărirea ţelului ce ni l-am propus.

Dovezile ignoranţei

De aceea n-am avut linişte morală pînă nu mi-am procurat *Istoria Transilvaniei* ce poartă girul unei instituţii în principiu respectabile : Academia Ungară de Ştiinţe. Am trecut de mult de vîrsta surprizelor, totuşi, nu pot numi altfel decît şoc impresia produsă de citirea, cu creionul în mînă, a respectivei tipărituri. *Incredulitate* faţă de dovezi de ignoranţă care l-ar duce la repetenţie pe un elev de şcoală medie ; *stupefacţie* faţă de vehicularea nonşalantă a unor aberaţii „istorice“ de mult infirmate de cea mai elementară cercetare a celor mai elementare surse ; *mînie* pentru insultele şi calomniile suburbane, proferate pe un ton condescendent. Ca la sfîrşitul secolului XX, într-o ţară socialistă vecină şi prietenă — dacă luăm ca punct de orientare, cum e şi firesc, tratatele oficiale ce statuează relaţiile reciproce, într-un spirit nou, socialist ; *după ce* personalităţi politice ungare declară reiterat că nu există intenţia să se pună în discuţie Tratatele de pace rezultate din tragedia celui de-al doilea război mondial şi că Ungaria nu are pretenţii teritoriale în Transil-

vania, este îngrijorător să fie publicată, nu de o editură din sectorul particular („Maszek"), o tipăritură voluminoasă în care, pe lîngă multe altele ce le vom analiza fatalmente sumar, răsună, incredibil, pînă şi accente ale urii şi disprețului de rasă — căci somnul raţiunii naşte şi *renaşte* monştri — şi ne obligă la clasica întrebare : care este scopul, finalitatea acestei acţiuni ? *Cui prodest ?* Este această operaţie, a cărei ducere la capăt a necesitat, desigur, travaliu şi timp, un „act gratuit" ? Expresia unui impuls *brusc*, necontrolat ? O parodie a kantianului „an sich und fiir sich" („în sine şi pentru sine") ? Răspunsul logic posibil, singurul răspuns posibil duce la concluzii atît de grave, încît cred că e preferabil să nu considerăm (ne-ar fi şi greu s-o facem) această tipăritură drept o lucrare istorică, ci... un roman. Un roman ieftin, mă grăbesc să adaug, aşa cum erau cele apărute la noi, pe vremuri în „Colecţia celor 15 lei", sau în Ungaria aşa-numitele „ponyva regény". Alexandre Dumas-tatăl, titanul romanului istoric popular, romantic şi generos, acuzat că n-ar prea respecta „ad litteram" datele istorice, a răspuns printr-o ascuţită butadă : *„On peut violer l'histoire à condition de lui faire un enfant"*. Cum se prezintă *Erdély története*, produsul născut mort al unui viol în grup al istoriei, ne vom strădui să arătăm fără indulgenţă pentru profilul „intelectual" al autorilor acestei confecţiuni hibride de un simplism şi de o sărăcie dezolantă pînă şi a nuanţelor. Ca prim exemplu, cuvîntul „probabil" (valószinüleg) care nu prea are ce căuta într-o lucrare istorică, dar într-un roman, mai ales din categoria „ponyva" se mai admite, se repetă cu o frecvenţă ce pare a dovedi pauperitatea lingvistică a autorilor şi lipsa de vigilenţă a redactorului : după ce l-am numărat de peste o sută de ori, am renunţat. Dar la o analiză mai atentă pasiunea pentru acest adverb nu mai apare ca o simplă neglijenţă : folosirea lui pînă la saţiu este menită a înlesni formularea celor mai stridente aberaţii istorice, deoarece prezenţa providenţialului „probabil" oferă oricînd o portiţă de scăpare. Desigur o asemenea „deontologie" reflectă o oarecare laşitate. Dar pentru autorii porniţi pe panta demonstrării nedemonstrabilului, important este că acest modest „probabil" nu anulează, mai ales în mintea cititorului nespecialist, efectul afirmaţiei nefondate ştiinţific, ori pur şi simplu mincinoase.

Dispreţ de grofi

Un alt procedeu face parte dintr-o tehnică, despre care André Malraux (ministru al culturii în timpul generalului de Gaulle) şi — cer iertare memoriei marelui scriitor francez — omolog deci al d-lui Kőpeczi Béla (coordonatorul „ştiinţific" al acestui roman) spunea : *„Este vorba totdeauna de obţinerea reflexului condiţionat, adică a face ca un anume epitet, sistematic agăţat de anumite nume, să lege aceste nume de sentimentele pe care epitetul le trezeşte în mod firesc"*. Astfel, armata română este peste tot armata *regală* română, spre deosebire de cea *numai* maghiară. Se încearcă deci acreditarea ideii că armata română a fost mereu una de clasă, spre deosebire de cea maghiară, naţională ori internaţionalistă. Cele trei naţiuni *feudale (Unio trium nationum)* sînt denumite în imensa majoritate a cazurilor *numai* naţiuni. Se încearcă astfel crearea voluntară a unei false percepţii istorice. Căci dacă în cadrul naţiunilor *feudale* poporul român era doar tolerat, întrucît imensa lui majoritate nu întrunea cerinţa fundamentală de a intra în rîndul naţiunii *feudale* : catolicismul şi maghiarizarea, „escamotarea" termenului feudal şi „substituirea" ideii de naţiune în sens modern vor să creeze impresia că românii sînt o non-entitate. (La jocul de cărti asemenea „procedee" au un nume precis, rău famat.) O altă metodă, la care recurg fără încetare aceşti „romancieri" ahtiaţi după succes profitabil (cui ?), este preluată „creator" din arsenalul reclamelor comerciale americane de acum vreo 30 de ani (deoarece actualmente procedeul e interzis în S.U.A. prin lege federală). S-a constatat că o fotogramă lăudînd cutare produs, introdusă de repetate ori pe parcursul unui film, nu este înregistrată şi receptată ca atare, dar că se fixează, un timp, în subconştient. Astfel, după ce a plîns la *Gone With the Wind* spectatoarea simte, nici ea nu ştie de ce, dorinţa irezistibilă de a cumpăra un anume detergent. Cuvîntul predilect care ia, în cazul *Istoriei Transilvaniei*, locul fotogramei este IMIGRAŢIA (a românilor, evident), care-i obsedează pe autori. A-ţi imagina un popor, care se ia şi se duce cale lungă, trece Dunărea în masă, bărbaţi, femei, copii, bătrîni, se aşază în munţii Balcani şi stă acolo o mie de ani, apoi într-o bună zi se ia din nou şi vine *exact* pe locurile de unde a plecat, nepăstrînd în tradiţie, în legende, în cîntece, în folclor — ca să nu vorbim de dovezi materiale, arheologice — *nici o* urmă a unei asemenea prodigioase aventuri, face ca o astfel de „Istorie" să se auto-exileze din domeniul ştiinţei şi să „imigreze", ca să folosim un cuvînt scump autorilor cu pretenţie academică, în zonele suprarealismului, ale renunţării la logica elementară, la bunul simţ. E adevărat că, în momente de rară luciditate, literaţii-amatori recunosc că aceste mişcări de mase mari de oameni sînt *„la fel de dificil de reconstituit în ultima treime a secolului XVI"* [1] (ca şi în secolul X, *deci*, adăugăm noi), dar imediat îşi revin la starea lor „probabil" (valószinüleg) obişnuită şi afirmă că au fost *„puternice"*, apoi *„de anvergură"*, apoi *„val masiv de imigrare"* şi tot aşa şi-n secolele următoare, ba chiar spre sfîrşitul multelor pagini să insinueze timid că ar avea loc şi azi. Pentru ca „teoria" acestei imigraţii permanente să poată purta

[1] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 492.

măcar minuscula foaie de viță a unei aproximative verosimilități, literatorii îi fac pe români *exclusiv* păstori. Pornind „probabil" (valószinüleg) de la premisa că această ocupație este, prin natura ei, infamantă, nu se jenează să-i prezinte ca pe niște suboameni, subdezvoltați mintal, trăind în bezna superstițiilor și în promiscuitatea poligamiei, *„foarte instabili, aproape nu se puteau lega de pămînt"*. (Observați finețea stilistică a acestui „aproape" !). Mă întreb de unde apare acest dispreț grofesc pentru una dintre cele mai vechi și mai nobile preocupări umane : domesticirea și creșterea animalelor, ocupație care, ținîndu-l pe om într-un permanent contact cu natura, l-a condus spre înțelegerea fenomenelor ei, l-a îmbogățit spiritual, l-a făcut să intuiască și apoi să sistematizeze și să transmită urmașilor învățăminte de astronomie, de geografie, de botanică, de medicină veterinară, de alimentație rațională, i-a format o etică a bunei conviețuiri și a întrajutorării, o concepție artistică ce a creat opere de o zguduitoare măreție filosofică *(Miorița)* mult superioare, de pildă, monopolizării șovine a lui Dumnezeu la care a putut să coboare un poet atît de mare, un geniu ca Petőfi, dus de valul nefericit al exaltării naționaliste ! (..A *magyarok* istnére, eskiiszünk" — Pe *dumnezeul* ungurilor jurăm — subl. mea.). Dar, în definitiv, cu ce e mai de admirat — chiar de niște snobi ce se pretind marxiști — călărețul nomad ce poartă sub șa, spre frăgezire, carne răpită cu sila acestor muncitori cinstiți și pașnici ? Desigur însă, ca să-l justifici pe prădător, trebuie să-l înjosești pe cel prădat. Neguțătorii de sclavi, negrierii, nu procedau altfel.

Fantezii lingvistice calomnioase

Ajuns în acest punct, sila mea e provocată și de faptul că nivelul incredibil de jos al acestei tipărituri pretențioase mă obligă, fie și citînd din paginile ei, să mă simt eu însumi oarecum diminuat intelectual. Tot André Malraux observa în legătură cu tehnicile propagandei totalitare că : *„Imprumută adversarului propriile-ți tare pentru ca cititorul să nu mai înțeleagă nimic, este de asemenea un procedeu banal"*. Mînuitorii de cuvinte fără altă acoperire decît a redactorului șef, considerînd „probabil" (valószinüileg) *migrarea* drept o tară, foarte infamantă, încearcă s-o exorcizeze, azvîrlind-o ca pe ceva rușinos poporului român. Numai cel ce supraliciteză rolul subconștientului ar putea descifra ce complex de inferioritate, specific micului-burghez, care ar da oricît să se poată mîndri și el cu un blazon ereditar (în cazul de față *continuitatea, stabilitatea)*, se ascunde în dosul acestei științific-suspecte obstinații.

Intr-o perspectivă cît de cît științifică, *migrarea*, care în cazul maghiarilor a fost totdeauna numită „honfoglalás" — (stabilire in patrie) sună mai nobil ! — e un fenomen istoric *obiectiv ;* el nu diminuează cu nimic

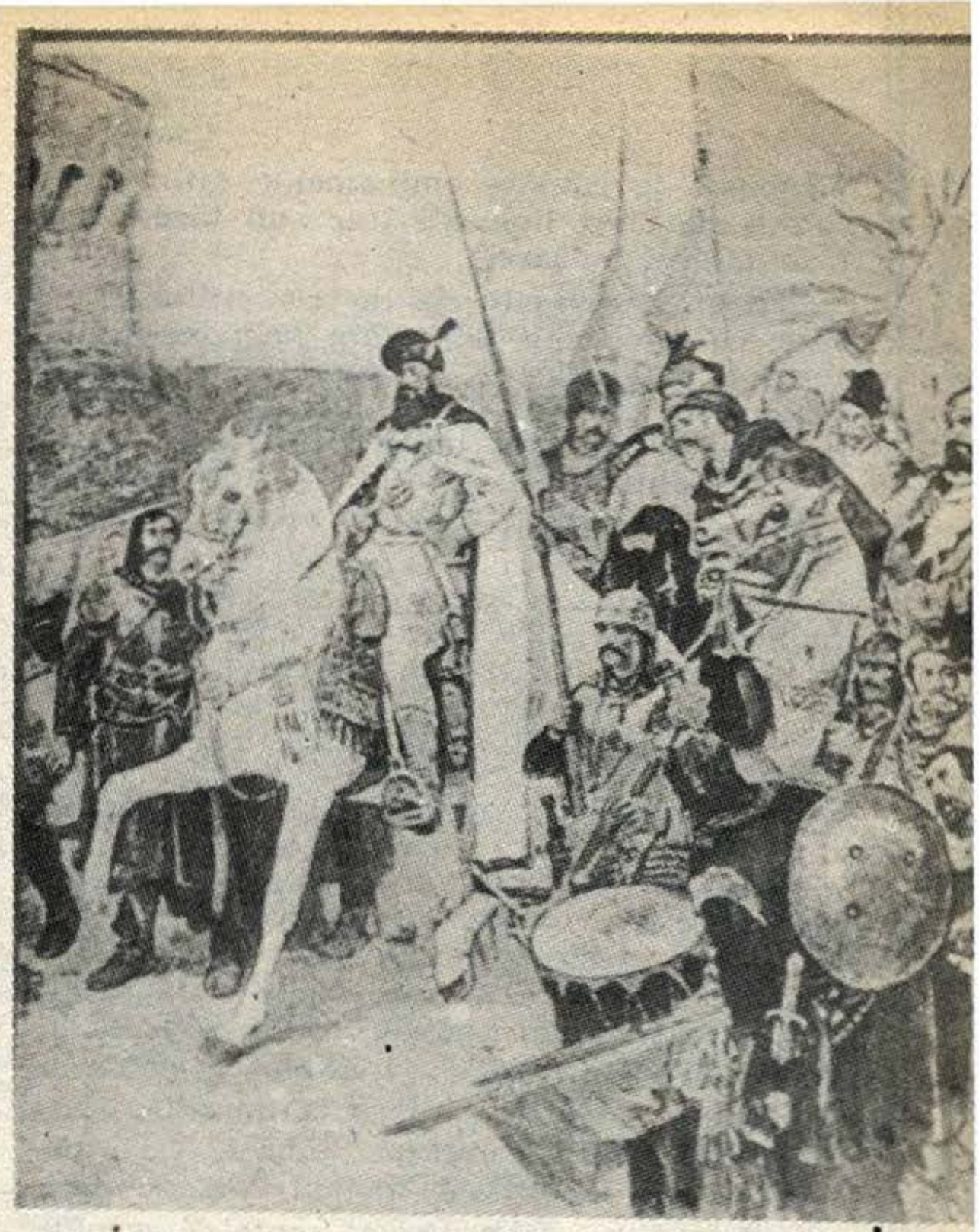

Mihoi Vodă Viteazul, primul făptuitor al Unirii țărilor române — ideal care a strălucit secole de-a rîndul, ca o flacără mereu vie, în cugetul și simțirea românilor — intrînd triumfal în Alba Iulia

calitățile și multiplele realizări ale celor de azi, urmașii unui popor migrator, dar nici nu le conferă dreptul de a pretinde în virtutea dreptului *istoric* (decît în fantezie) teritorii ce nu le-au aparținut, întrucît cuceririle creează *posesiune* nu *proprietate !*

Faptul că astăzi ideea popoarelor „alese" nu mai are nici o valoare de argument, deci truda de a confecționa strămoșilor *alt* statut, *altă* biografie, *altă* istorie, și inutilă și ridicolă, nu-i deranjează pe fabulatorii istorici, redactați de ministrul culturii lor. Ei merg mai departe și după ce au creat acest erou-negativ, păstorul român năvălitor, își descoperă și veleități de lingviști. Și astfel stabilesc „ex cathedra" că acești imigranți „probabil" (valószinüileg) n-aveau limbă, întrucît dacii au murit cu toții sau au fost împrăștiați, ajungînd pînă în Britania. (Dacă „logica" revendicativă a d-lui Makkai & Comp. ar fi molipsitoare, am putea și noi fi îndrituiți să avem pretenții, întîi „istorice", apoi... „mai vedem noi" asupra Yorkshire-ului, Sussex-ului sau Walles-ului !) Așadar, după ce dacii au fost șterși de pe fața Transilvaniei pînă la unul cu limba lor cu tot, s-a mai întîmplat că ostașii romani și coloniștii aduși de Traian... nu vorbeau latina ! Ei vorbeau greaca, iraniana, arameica, vorbeau „probabil" (valószinüileg) și alte limbi, azi necunoscute, dar nu latina ! Cum se face că după aproape două milenii de condiții de o vitregie rar întîlnită în istoria universală, româna *este* azi una dintre cele mai viguroase limbi romanice, cu o structură gramaticală *identică* celei latine, cu un *fond*

principal de cuvinte eminamente latin, literatorii deveniți lingviști trec sub tăcere, cu o impudică pudoare.

Pentru a înveseli cît de cît cititorul pe care, cu neplăcere îl purtăm prin teritoriile fetide ale falsificării, calomniei și relei-credințe, vom spune că „probabil" (valószínüleg) în timp ce au stat un mileniu prin necunoscute sihle ale Balcanilor, păstorii au învățat acolo latinește la vreo Sorbonă misterioasă !

În fine, după ce și-au epuizat resursele de fantezie lingvistică, autorii redevin literați și încearcă să uzurpe și domeniul umorului — e drept macabru — cu o abilitate care „probabil" (valószínüleg) îl face să se răsucească în mormînt pe unul din marii maeștri ai acestui gen, strălucitorul Karinthy Frigyes. Umoristică e furia cu care îl reduc la neant pe bietul Anonymus, vinovat că a pomenit de existența românilor încadrați în forme statale la sosirea lui Árpád : macabră e similitudinea care a dus la executarea în 1849 a lui Stephan-Ludwig Roth [1] culpabil de crima de : *„Introducere a limbii române ca limbă oficială în afacerile Comitatului : protocolul redactat în aceast limbă a fost înfățișat Curții ca* Corpus delicti", după cum informează pe John Paget, contele „revoluționar" Karacsay care l-a condamnat pe Roth la moarte („For introducing the Wallack language as the official language in the County business : the protocol was drawn up in this language and was produced before the Court as *Corpus delicti")* [2]. Singura întrebare ce ne-o trezește tratamentul aplicat notarului regelui Béla este : de ce se mai păstrează, în plină Budapesta, statuia acestui falsificator ? Pe vremea de tristă memorie a dogmatismului, în cadrul unui proces „bine aranjat" (koncepciós per), d. Makkai, care are experiența reîncarnărilor ideologice, l-ar fi putut acuza pe sărmanul notar-cronicar că a fost agent plătit și spion al lui Gelu și Menumorut.

Ridicolul ucide

Umorul macabru atinge însă sublimul atunci cînd aflăm că ciuma care a pustiit Europa în 1348-49... i-a evitat pe români ! ! ! Fantezia „creatoare" a colectivului de libretiști este însă, totuși, limitată. Se putea merge mai departe : se putea afirma (ce mai conta) că „probabil" (valószínüleg) păstorii români invadatori au inventat „avant la lettre" războiul bacteriologic și *ei* au fost aceia care au împrăștiat microbii ciumei, pentru a rări populația maghiară sedentară și a-i ocupa casele, „probabil" (valószínüleg) după o prealabilă dezinfecție. Dictonul franțuzesc *„Il n'y a que le ridicule qui tue"* (numai ridicolul ucide) nu este adevărat : altfel d-nii Makkai & Comp. nu ne-ar mai bucura cu prezența lor pe acest pămînt.

Cu cît ne apropiem de epoci în care evenimentelor nu li se mai poate aplica miraculosul „probabil" (valószínüleg), calomnia apodictică (Academia Hungarica locuta est !) începe să prolifereze zgomotos în ceea ce ne privește pe noi, românii, în timp ce maghiarii, eroi-pozitivi prin definiție, sînt atît de încărcați cu toate virtuțile, încît devin excesiv de schematici. Astfel lupta *necurmată* a țărilor românești pentru apărarea independenței și stăvilirea expansiunii otomane, care a îmbrăcat toate formele posibile, este nu numai minimalizată, dar pur și simplu prezentată cu semn schimbat. *„Ca funcție, voievozii ei* (ai Munteniei — *n.a.) nu însemnau mai mult decît guvernatorii turci"*. Asta în 1593, sub Mihai, *„căruia,* mai tîrziu *(s.n.) i s-a adăugat și apoziția Viteaz"* [3]... *„Turcii trebuiau să înțeleagă, la fel ca și în 1551-1556, că Transilvania nu este Muntenia sau Moldova, și că dacă este exploatată prea tare poate deveni foarte periculoasă"* [4]... *„Drumul voievodatelor române reduse la soarta de slugi"* ș.a.m.d. *ad nauseam.* Și este instructiv pentru cunoașterea gradului de decădere intelectuală la care poate duce patima necontrolată, ori mentalitatea neepurată de vestigiile unei gîndiri pervertite de ură neputincioasă, să poți citi asemenea afirmații despre singurele țări din centrul și sud-estul Europei care n-au fost *niciodată* reduse la starea de pașalîc, nu pentru că Poarta n-ar fi dorit-o, ci pentru că s-a convins, din proprie experiență militară, că acest lucru este cu neputință — în timp ce la Buda timp de peste un secol și jumătate din minaretele moscheilor au răsunat chemările la rugăciune ale muezinilor ! În schimb, printr-un tendențios contrast, din clipa cînd *„ELEMENTUL DE ELITĂ al societății, NOBILIMEA MAGHIARĂ"* [5] *(s.n.)* ajunge în contact diplomatic cu otomanii, tonul se schimbă. *„Începînd din 1556 politica filoturcă este piatra fundamentală a conducerii STATULUI UNGAR DE RĂSĂRIT"* [6] (o altă formă eufemistică de a susține apartenența organică a Transilvaniei la Ungaria !) se afirmă cu solemnitate, ca despre un remarcabil succes. E drept, acestei pietre fundamentale, elementele „de elită" i-au rămas multă vreme fidele, dacă și în 1877 — cînd armata română cucerea la Griviția

---

[1] *Magazin istoric,* nr. 4/1967, 3/1972.
[2] Cornelia Bodea, *1848 la români,* vol. II, București. 1982, p. 1018.
[3] *Erdély története,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 526.
[4] *Ibidem,* p. 538.
[5] *Ibidem,* p. 540.
[6] *Ibidem,* p. 445.

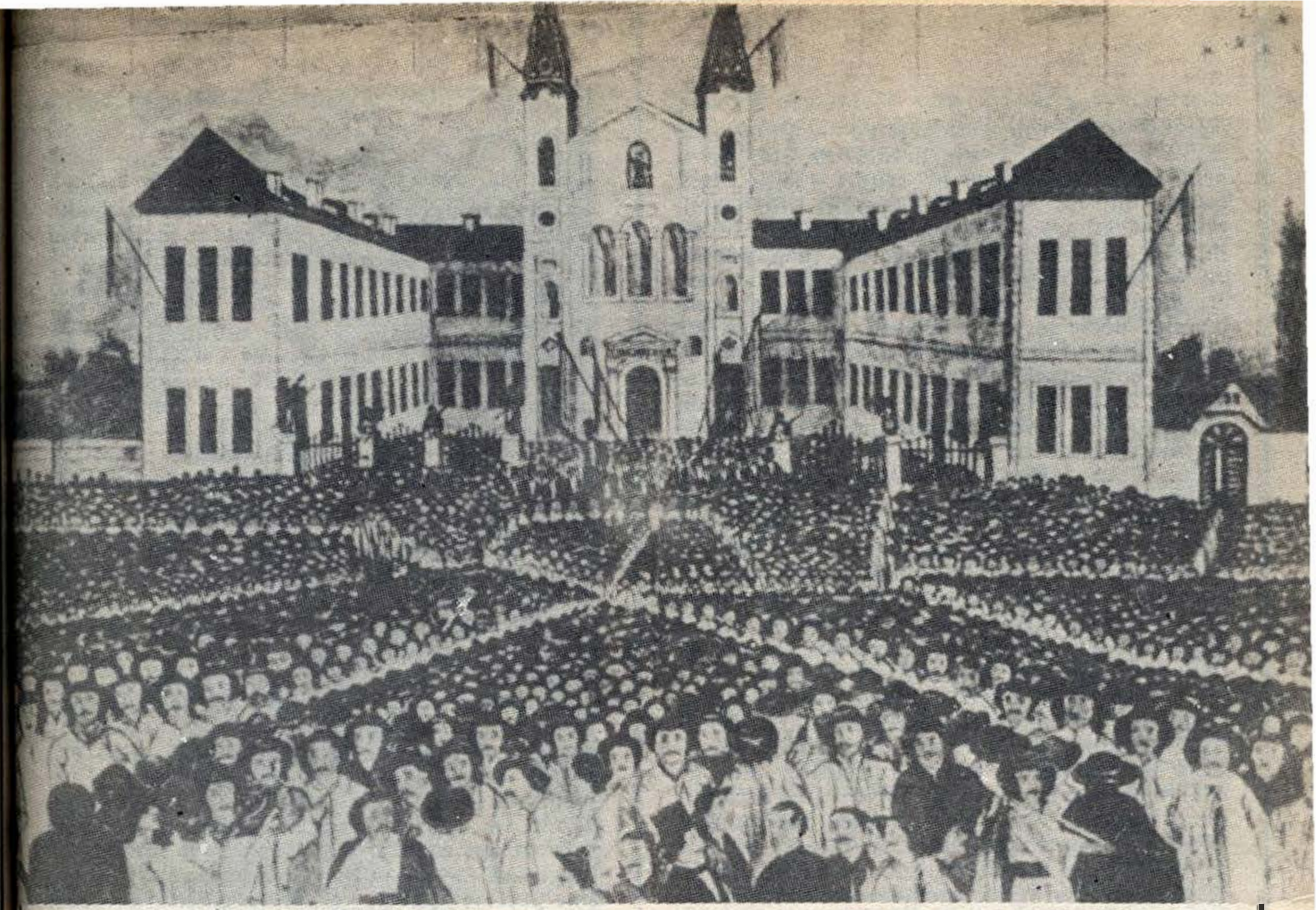

„Noi vrem să ne unim cu țara!" Iată voința tuturor românilor transilvăneni, căreia îi dau expresie și cei 40 000 participanți la Marea Adunare Națională de la Blaj, din 3/15 mai 1848

și Plevna independența deplină a țării[1] — ele doreau public și oficial victoria lui Osman Pașa! Remarcabilă logică! După ce-și fac un titlu de glorie, adesea exagerat — din rezistența lor singulară antiotomană, amintind într-un sfîrc de frază de „cazurile izolate" românești (care s-au numit Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ion Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul), romancierii debutanți trec la polul opus, cu o dezinvoltură aproape amuzantă. S-ar putea spune încă multe, dacă tehnica falsificării și denaturării nu ar deveni, pînă la urmă, fastidioasă și plictisitoare prin monotonia ei încăpățînată.

Dreptul istoric „dincolo de care se află tunul"

Cercetarea evenimentelor din 1848[2] capătă în ochii mei o importanță esențială, depășind cadrul strict istoric. Am considerat întotdeauna că în tragedia acestei revoluții se găsește cheia multor evenimente ulterioare și că numai o aprofundare sinceră, dezbărată de toate poncifele declamatorii ori unilaterale, de explicațiile parțiale și subiective, o analiză *științifică* bazată pe documente și efectuată cu obiectivitate și rigoare pot contribui la formularea tuturor concluziilor atît de necesare rezolvării, în sfîrșit firești, a problemei naționale, pe acest pămînt, unde celor mai vechi și celor mai mulți locuitori li se negase pînă și existența. S-ar părea, la o lectură superficială, că autorii *Istoriei Transilvaniei* sînt animați pe neașteptate de dorința de a cîntări *sine ira et studio* responsabilitățile prăbușirii unei revoluții care părea să aibă toate șansele de a schimba destinele Europei, devenind unul dintre acele evenimente cruciale care influențează hotărîtor mersul istoriei. Din păcate însă și aici, cu ceva mai multă abilitate, e drept, reapar toate metodele (mai corect spus : tertipurile) nedemne de un istoric, de un om de știință, de un om de cultură pur și simplu : afirmații gratuite, fără acoperire, denaturarea faptelor evidente, insinuările rău voitoare, ocolirea sau trecerea sub tăcere a mărturiilor ce nu convin, diminuarea și înjosirea românilor și a rolului lor — totul deghizat sub aparențele unui obiectivism așezat sub aripa unei iezuitice *„reservatio mentalis"*. Să vedem, așadar, cum arată „viziunea critică", dînd cuvîntul autorilor. *„În cursul amarnicei autoexaminări care a urmat după Șiria, emigrația a ajuns la recunoașterea faptului că obținerea independenței era condiționată de colaborarea cu celelalte popoare ale Ungariei* istorice, *în primul rînd cu românii din Transilvania"*[3]. Adică a acelei Ungarii ce înglobează Transilvania în virtutea arbitrarei hotărîri a Dietei din Cluj care a proclamat unilateral unirea Transilvaniei cu Ungaria fără parti-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1917 ; 3, 4-6, 7, 11/1973.

[3] *Erdély története*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1986, p. 1449.

ciparea românilor, împotriva voinței lor, cauza *principală* a conflictului militar ce a urmat... Pe ce baze în sfîrșit lucide, *noi*, deduse din examinarea cauzelor înfrîngerii, urma să aibă loc această colaborare ? se va întreba cititorul. Ne grăbim să răspundem : pe *aceleași* despre care Avram Iancu [1] declara că românii sînt dispuși să moară pînă la unul decît să le primească, acceptarea lor echivalînd cu sinuciderea națională. Dar să vedem cum arată, pe viu, „amarnica autoexaminare". Am în fața mea o splendidă ediție de cinci volume masive, totalizînd peste 2 500 de pagini, apărute în condiții cu totul excepționale : *Az 1848-49. Magyar Szabadságharc története (Istoria luptei maghiare pentru libertate din 1848-49)*, de Gracza György apărută la Budapesta în editura Lampel Robert (Wodianer F. & Fiai) decembrie 1894, deci la aproape o jumătate de secol de la evenimente, timp suficient pentru o autoexaminare. fie și neamarnică. Luptele eroice purtate de armatele revoluționare maghiare împotriva unui inamic ce le covîrșea numericeşte, victoriile strălucite, înfrîngerile, martiriul final al generalilor spînzurați la Arad, sînt înfățișate veridic, cu emoție, cu talent, tulburător. Lucrurile se schimbă radical, devin literalmente dezgustătoare cînd vine vorba de români. „Păstori nomazi, subdezvoltați mintal, fericiți în întunericul înapoierii lor, turmă incultă"... (Unde am mai citit asemenea „înălțătoare" aprecieri ?) Eroii Revoluției Române, Ianku Ábrahám, Axente Szeverusz, *„acești doi monștri cu înfățișare umană" (két emberi szörnyeteg)*, *Belecescu Miklós, alt agitator (másik agitátor) care...* (!) *ia cuvîntul pe Cîmpia Libertății* — (unde n-a fost niciodată — *n.a.*) *în fața unei mulțimi care...* atenție, apare și în această lucrare cuvîntul atoatesalvator : „probabil" (valószinüleg) *nici nu știe despre ce e vorba, dar care desigur (természetesen) urmează orbește îndemnul lui Belecescu Miklós* (e vorba, sper că s-a înțeles, despre Nicolae Bălcescu) *ca* o *delegație să se ducă la Viena, să-l asigure pe Împărat de credința românilor" (!?)*.

Este îndeobște cunoscut că vechea istoriografie maghiară se caracteriza prin apelarea insistentă la o fantezie fără frîu și incontinență verbală. Iată doar cîteva din epitetele cu care sînt „onorați" Barnucz Simon, Butyaniu János, Dobra Péter : ... „Hiene... umblînd în sînge pînă la genunchi... tăind sînii femeilor... ucigînd copilași cu lănci speciale (e vorba de „coasele îndreptate") al căror desen încadrează un fioros portret al lui Ianku Ábrahám, de mîinile căruia atîrnă, în chip de brelocuri, cranii, cnuturi, lanțuri și cătuși. Așa arăta, în 1894, „amarnica autoexaminare" despre care sîntem asigurați că ar fi avut loc, după Șiria.

Să-l lăsăm însă pe Gracza György, înaintemergător al d-lor Makkai & Comp. și să vedem cum apare în viziunea acestora din urmă respectivul proces istoric de conștiință... *„Kossuth încă la Brussa, în Turcia, a intrat în legătură cu Ion Ghica, care (cu aprobarea lui Bălcescu) în primăvara lui 1850 i-a ridicat ideea confederației ungaro-româno-sîrbești, dar atunci fostul guvernator încă nu a dorit să-și asume obligații"*... (Pesemne nu începuse procesul de autoexaminare !). *„Teleki i-a recomandat în zadar acceptarea proiectului, el (Kossuth) văzînd în aceasta în primul rînd tendința românească de acaparare a Transilvaniei"* (fără comentarii !). *„E drept, Kossuth însuși sublinia încă în iunie 1850 că Ungaria «ori n-are viitor, ori dacă are, viitorul ei e să formeze o federație cu națiunile vecine, mai mici»*, dar — îl justifică autorii — *pe temeiul amestecului dintre naționalitățile Ungariei și al imposibilității delimitării lor teritoriale — a respins în repetate rînduri ideea desființării unității statului* istoric *ungar"* [2] *(s.n.* — idee fixă). Mai departe. *„Cele două emigrații au încercat să se convingă reciproc asupra dreptății poziției lor. Românii s-au cramponat de concesiile privind autonomia teritorială* [gravă culpă contrarevoluționară «probabil» (valószinüleg), în ochii autorilor !], *iar ungurii de dreptul istoric... «dincolo de care se află tunul !»"*. [3] (Această frază a contelui Andrássy este expresia cea mai sinceră a „amarnicei autoexaminări" !). „Metoda" d-lor Makkai & Comp. e clară : întîi se oferă o premisă falsă drept concluzie : „După Șiria, emigrația maghiară s-a amarnic autoexaminat", apoi imediat se reiau necritic, ca atare, toate argumentele și „ideile" care au *obligat* pe români să ia armele pentru a-și apăra ființa națională direct, nemijlocit și necamuflat amenințată. *„La un moment dat* — apreciază colectivul coordonat de redactorul-ministru — *Kossuth a avut o idee genială (zseniális ötlet) : a despărțit în esență în așa fel viața de stat de organizarea politică a diferitelor naționalități, încît o lăsa pe cea dintîi în mîna moșierimii — intelectualității maghiare, iar pe a doua o integra într-o formulă ad-hoc, independentă de aparatul de stat, ca apoi ponderea și influența lor să evolueze potrivit jocului liber al forțelor reale în determinarea viitorului statului (și al diferitelor regiuni)"*. Și un analfabet politic își dă seama care putea fi rezultatul jocului „liber" între forța *reală* a organizației de stat, aflată în mîna moșierimii, și formula ad-hoc a organizării „probabil" (valószinüleg) într-un fel de cluburi, sau asociații cultural-religioase a naționalităților ! Și se mai miră acest colectiv în volumul III al *Istoriei Transilvaniei* că în 1918, la întrebarea exasperată a lui Jászi Oszkár (care propunea Consiliului Național Central Român soluții aproape identice : „În fond ce vor românii ?". Iuliu Maniu i-a răspuns scurt și cuprinzător : „Despărțire definitivă !" (teljes elszakadás !)... Dar să vedem cum se continuă ideea genială (a zseniális ötlet). *„Pentru început* — ne liniștesc autorii redeveniți istorici cu pretenții de obiectivitate — *nu voia să desființeze total poziția privilegiată a clasei conducătoare maghiare, dar oferea*

[1] *Magazin istoric*, nr. 7, 9/1972, 10/1974, 10/1975.

[2] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 1450.

[3] *Ibidem*, p. 1451.

Conducător al revoluției române din 1848 din Transilvania, Avram Iancu și-a consacrat toată energia realizării programului votat la Adunarea de la Blaj

garanții serioase...“ [1] Încercînd să ne păstrăm calmul în fața unui asemenea monument de insolență, să vedem ce „garanții serioase“ oferea românilor Kossuth Lájos în 1848, cînd era guvernator al Ungariei, cu puteri dictatoriale și nu un oarecare emigrant, redus la pomana otomanilor la Brussa.

Un document lugubru

Într-un apel (kialtvány) către poporul valah (az oláh néphez), semnat în numele Comisiunii apărătoare de țară așezată prin Dietă (Az ország védelmére megbizott országgyülés választmány), apel republicat în: Kossuth Lájos, *Összes munkái (Opere complete)*. XIII (III), Budapest, 1952, pp. 153-154, după ce le promitea românilor drepturi sociale, bineînțeles în cadrul statului *istoric* ungar și în schimbul renunțării la revendicarea naționalității politice, conducătorul revoluționar îi povățuia: *„Pentru aceasta, ia seama, ca nu cumva lăsîndu-te înșelat să atragi asupră-ți nimicirea totală... căci altfel, precum e adevărat că există un dumnezeu în cer... așa e adevărat că va coborî asprimea pedepsei pe capetele vinovaților și viteaza noastră armată — care tocmai a spulberat o turmă trădătoare de patrie* (acești sîrbii numiți cu un termen pejorativ «ráczok», care, și ei, luptau cu arma în mînă pentru recunoașterea drepturilor naționale) *va porni asupra voastră și atunci vai și amar de fiecare ațițător. Atunci ar fi fost mai bine să nu vă fi născut, pentru că nimeni dintre cei ce s-au răsculat împotriva patriei nu se poate aștepta la îndurare. DAR ȘI PÎNĂ ATUNCI (s.n.*, adică — pînă s-ar răscula cineva, deoarece pînă la apariția acestui generos și inteligent apel, românii nu întreprinseseră nici o acțiune armată !) *se va ordona maghiarilor și secuilor să se ridice și ca viforul să măture fiecare gunoi nerecunoscător, ... ca să se scoale poporul maghiar în masă și să șteargă de pe fața pămîntului pe fiecare trădător de patrie și rebel, care nu vrea să asculte de vorbă bună“.* În continuare guvernatorul revoluționar devine și mai concret în ceea ce privește soarta celor ce nu renunță de voie la naționalitatea lor și nutresc pretenția „contrarevoluționară“ de a le fi și recunoscută: *„Pămîntul li se va lua și va fi împărțit între fiii credincioși ai patriei, iar el va pieri de mîna călăului sau de sabie“* [2]. În fața acestui document lugubru te întrebi: care putea fi răspunsul unui popor care ținea la demnitatea lui națională mai mult decît la viață? Cît de adevărat sună amara judecată a lui Bălcescu: „Kossuth a guvernat slab și rău, el mi-a dovedit și mai mult că un demagog nu poate fi om de stat. El a pierdut Ungaria“.

Să ne mai amintim? De pildă, de cuvintele lui Vasvári Pál. „Demosthenele maghiar“, înflăcăratul luptător pentru libertate, care, însă, îndată ce se adresa românilor devenea de o ferocitate inumană?: *„Să întindem prietenește o mînă către cei înțelegători, dar în cealaltă să sclipească sabia nemiloasă a răzbunării. Ne silim a-i convinge prin vorbe și cu proclamații.* (Faptele ar fi fost mai concludente !). *Dar asupra celor care nu se convertesc* (adică nu acceptă de bună voie deznaționalizarea — *n.a.) și continuă răscoala pronunțăm sentința: acest neam a fost stîrpit !“* (e faj kiirtatott). Frumosul și avîntatul tînăr a plătit cu viața această parte întunecată a gîndirii sale, la Fîntînele, sub securile și coasele moților care nu voiau nici să se convertească, dar nici nu acceptau cu mîinile în sîn să fie exterminați!

Să-l pomenim pe Csány Lajos, comisar general al Transilvaniei, ale cărui patru luni de guvernare l-au adus la exasperare pînă și pe generalul polonez Iosif Bem, prin cruzimile și represiunile cărora le-au căzut victimă peste 6 000 de români, pe lîngă cei aproape 40 000 asasinați în timpul revoluției în sutele de sate scrumite? Era firesc ca groful Csány să se comporte astfel, din moment ce opinia lui despre români era: *„De cînd există omenire, nicăieri nu se vorbește în paginile nenumărate ale istoriei despre libertatea vieții voastre naționale. Ați fost slugi pe vremea romanilor, slugi ați fost sub domnia popoarelor migratoare* (deci

[1] *Ibidem*, p. 1452.

[2] Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 920.

acestea i-au găsit, totuşi, aici pe români !), *slugi aţi fost şi mai tîrziu în cursul veacurilor*".

Acelaşi conte Csány, om în vîrstă, bolnăvicios, cel mai bun prieten al lui Kossuth, a murit ca un erou în timpul terorii contrarevoluţionare a lui Haynau, „hiena din Brescia", smulgînd lacrimi pînă şi călăului : a sărutat ştreangul cu care urma să fie spînzurat spunînd : „Şi asta o suport cu drag, pentru ţara mea !" (Hazámért ezt is szivesen)...

Ce orgoliu nesăbuit, ce hipertrofie maladivă a naţionalismului şovin, ce dihotomie sufletească îi făcea pe aceşti oameni oricînd gata de sacrificiul suprem pentru cauza libertăţii, s-o refuze cu o oarbă înverşunare altor popoare, mai ales românilor ? În scrisoarea către comandantul de brigadă Simonffy József, care făcea o ultimă încercare disperată, cînd era prea tîrziu, de altfel, de a găsi o modalitate de aplanare a conflictului româno-maghiar, Avram Iancu scria : *„Crede-ne, frate, că trebuie să mărturisim cu cea mai mare sfîşiere a inimii că noi pînă acum armele le-am întrebuinţat împotriva împilatorilor noştri; însă prin această afirmaţie nu vrem să necinstim caracterul întregii naţiuni maghiare, nu ! de aşa ceva să ne ferească dumnezeul popoarelor ! Vrem să vă trezim şi să vă arătăm că între voi e viermele ce vă roade rădăcina ; în Senatul vostru s-a încuibat răzbunarea întrupată... ca să nu vă puteţi apropia simpatia unui popor prin natura lui compact... ca să nu vă puteţi însuşi sincera amiciţie a unui popor de secole virtuos, aşa cum l-aţi putut vedea şi cînd mîna lui era lipsită de arme şi cum vi-l vor mai arăta timpurile critice care ne ameninţă în viitor !"* [1]

Perseverare diabolicum est

Caracterizarea drept „contrarevoluţionară" a mişcării unanime a unui popor, al cărui conducător răspunde *în acest fel* valului de injurii şi ameninţări (din care am citat numai o parte infimă), mă dispensează de efortul de a caracteriza moralitatea intelectuală, probitatea politică şi chiar simpla decenţă umană a tipăriturii intitulate *Erdély története* !... Uriaşei figuri a lui Avram Iancu, erou român al Transilvaniei, care va dăinui mereu prin puritatea şi consecvenţa idealului său revoluţionar, prin sacrificiul conştient al întregii sale vieţi, prin tragedia lui personală, *o tragedie a lucidităţii*, echipa de pseudo-istorici adăpostită sub coloanele Academiei Ungare de Ştiinţe îi acordă cîteva rînduri condescendente, repede umbrite de caracterizări negative, în timp ce — ca să luăm un exemplu la întîmplare — nehotărîtului Báthory Zsigmond, cel cu atît de jalnic rol în timpul lui Mihai Viteazul, i se consemnează pînă şi eşecul din patul conjugal, în noaptea nunţii cu Maria Kristierna !

Dar veleitatea de-a induce în eroare „în mod subtil" pare să fi devenit a doua natură a mai sus-amintiţilor şi iată cum este prezentat Iancu după înfrîngerea revoluţiei : *„Conducătorul idolatrizat al poporului român din munţi lupta acum cu furia leului neputincios, închis în cuşcă. La Cîmpeni a doborît vulturul bicefal de pe clădirea erariului, a îndemnat poporul la rezistenţă, apoi i-a atacat pe conscriptorii cadastrali, pînă cînd în august 1852 a fost arestat şi în temniţă a fost maltratat. Sub greutatea răspunderii moral-politice care l-a copleşit brusc* (hirtelen) *în ultimii ani, prăbuşirea totală a obiectivelor sale locale privind ameliorarea situaţiei naţiunii sale... sistemul său nervos nu a mai rezistat"*.[2]

Trecînd cu vederea banalitatea calculată a formulărilor n-ar fi nimic de obiectat, dacă micul cuvînt, în aparenţă nevinovat, *brusc* n-ar demasca tehnica de care uzează şi abuzează aceşti scamatori întru ale istoriei. Ce vrea să afirme, insinuînd, acest „brusc" ? Nimic altceva decît ceea ce se susţine în toate tezele false ale vechii şi noii istoriografii ungare, despre caracterul revoluţiei române din 1848 ! Dacă *abia* în 1852 Iancu a fost copleşit *brusc* de greutatea *răspunderii* sale moral-politice înseamnă că *înainte*, adică în timpul evenimentelor, n-o avea ! De aceea „probabil" (valószinüleg) „s-a încrezut" în promisiunile habsburgice. Nu s-a încrezut nici o clipă, dar nu avea ce face ; politica faţă de naţionalităţi a guvernului kossuthist nu-i lăsase altă şansă ! De altfel Kossuth Lájos declarase limpede, în stilul său bombastic obişnuit, deputaţilor români de Banat şi Transilvania din parlamentul maghiar : *„Cînd cineva vrea naţionalitate şi-o cîştigă cu armele !"* Simpla lectură a cunoscutei scrisori către colonelul Simonffy i-ar fi putut lămuri pe încăpăţînaţii denaturatori ai evidenţei în ce raporturi politice *conştiente* se situa Avram Iancu : *„Să nu credeţi, domnilor, că răscularea noastră s-a întîmplat din pricina amăgirilor Austriei (după cum d-voastră sînteţi rău informaţi), ci pre noi ne-au răsculat nerecunoaşterea naţionalităţii politice, tiraniile şi barbariile conservatorilor şi aristocraţilor transilvani maghiari, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi şi de care intelectualitatea s-a scîrbit cu totul ; am fost siliţi a ridica arme şi a le purta contra aceluia care mai de aproape ne asupreşte şi ne apasă existenţa politică"*. Se poate ceva mai limpede, mai fără echivoc ? Să nu uităm că aceste pagini sînt scrise într-un moment cînd soarta revoluţiei maghiare era clar pecetluită, cu trei luni înainte de capitularea generalului Görgey Arthur la Şiria. Unii le-ar putea considera o imprudenţă politică faţă de austrieci ; eu le socotesc dovada unei purităţi revoluţionare, neatinsă de aripa oportunismului. La declaraţiile şi apelurile conducătorilor revoluţionari maghiari care ofereau alegerea între exterminare şi un fel de „apartheid" politic, cultural, civic, tînărul prefect răspunde : *„Fraţilor, credeţi-ne nouă că prea luminat vedem şi cu putere credem că în aceste DOUĂ PA-*

[1] Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 1091.

[2] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 1444

Grandioasa manifestaţie dela Cluj, pentru apărarea fruntarilor

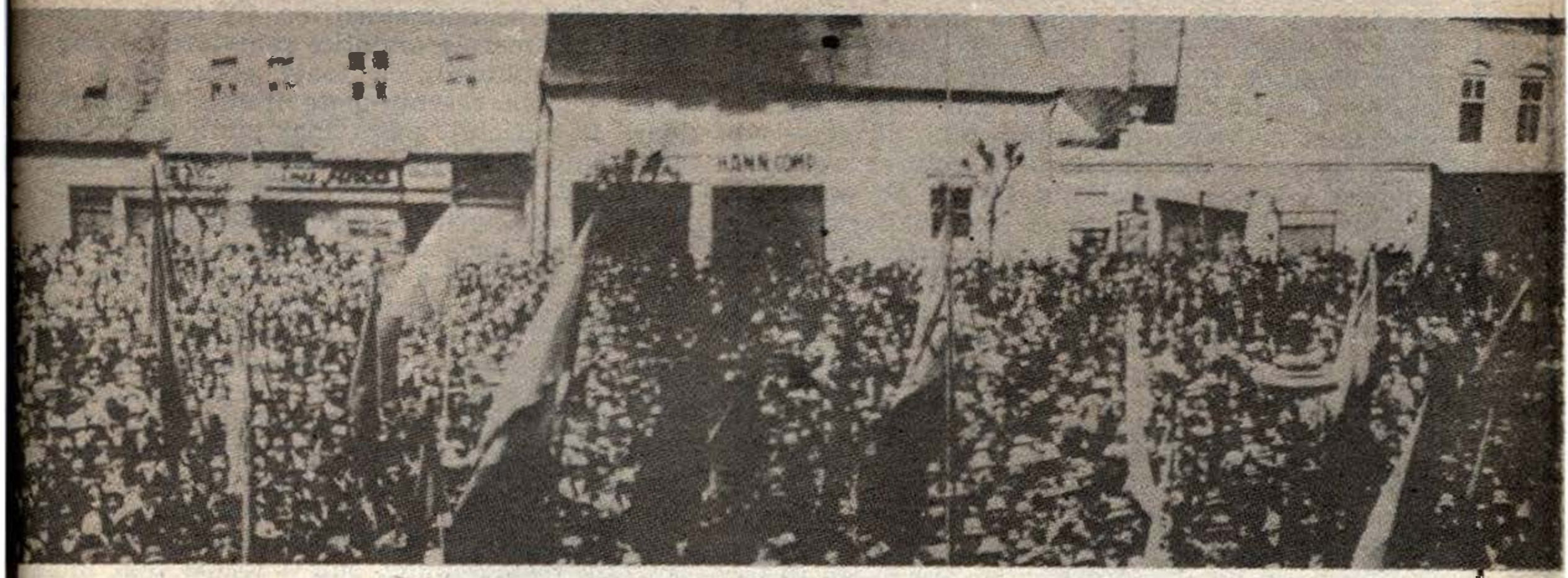

Presa vremii a exprimat pe larg protestul poporului român contra dictatului imperialist de la Viena. La aflarea stirii despre odioasa sentinţă, locuitorii Clujului, alături de cei ai altor mari centre româneşti, protestează împotriva actului samavolnic

TRII SURORI (s.n.: cu fermitate Iancu respingea ideea Ungariei istorice !) *maghiarul nu poate vorbi de viitorul şi de existenţa lui fără român şi nici românul fără maghiar. Credem şi vedem limpede că peste noi şi peste voi voieşte să-şi dea mîna, azi-mîine, un element gigantic care în curînd ne va îneca şi nu vor rămîne decît urmele existenţei noastre !"*... Probabil că redactorul şef nu cunoştea aceste documente, aceasta nu intra în atribuţiile lui : în atribuţiile lui intra orientarea generală, politică a tipăriturii. Dar cei ce se pretind istorici ? Am mai putea analiza cum este prezentată în *Istoria Transilvaniei* moartea nefericitului deputat Ioan Dragoş, care venise la Iancu animat de dorinţa sinceră de a apropia cele două forţe revoluţionare, şi căruia Kossuth personal îi dăduse un salvoconduct cu valoare de armistiţiu, ca în acelaşi timp, acelaşi Kossuth să ordone maiorului Hatvani Imre să profite de acest armistiţiu şi să pătrundă pe furiş în citadela, pînă atunci inexpugnabilă, a munţilor Apuseni, acţiune de o etică militară şi revoluţionară care n-are nevoie de nici un comentariu. Înfrînt ruşinos, în goana lui bezmetică, Hatvani a asasinat pe prefecţii Buteanu şi Dobra care se încrezuseră în cuvîntul guvernatorului Ungariei ! Am putea cita în întregime, pentru concepţia ce se desprinde din ea, scrisoarea-ordin a lui Axente Sever, către lăncierii săi (parafrazată sărăcăcios de autori), după capitularea de la Şiria şi din care spicuiesc : *„Lupta care să încinsă între noi şi maghiari acuşi un an să pare că să precurmă. Suferinţele îmbelor părţi sunt aşa de mari încît nu le poate cineva vorbi nici scrie... Dacă mai găsiţi recruţi şi cătane ungureşti prin păduri, rătăciţi, dezarmaţi-i, daţi-le pîne în traistă, un călăuz şi drumu... de acum înainte e păcat a omorî unguri, şi moartea cu moarte să va răsplăti"* [1].

Am pus faţă în faţă două atitudini revoluţionare, două etici. Speranţa că cel puţin istoricii unguri de azi ar fi capabili de o examinare căreia, după scurgerea unui secol şi jumătate, nimeni nu-i cere să fie şi amarnică, ci numai elementar obiectivă mi-a fost repede spulberată : mai puţin virulenţi în expresie, schiţînd chiar şi mici tablouri critice (marşul secuilor care au pornit împotriva românilor cu lumînări aprinse, ca într-o procesiune, ca apoi după jaf să înceapă a se bate între ei în jurul prăzii, suferind mai multe pierderi decît în timpul luptei), d-nii Makkai & Comp. reiau cu formulări ceva mai ambigue aceleaşi „teorii", aceleaşi mentalităţi de aristocraţi plini de obtuzitate, din pricina cărora în 1848 s-a ratat, sînt ferm convins de acest lucru, cea mai mare şansă europeană. Perseverenţa lor voită în eroare mă dispensează să mai insist asupra acestui moment, deşi *nu există frază* în care, vorbindu-se despre români, să nu se strecoare un fals, o calomnie, o insinuare. Conchid parafrazînd virgilianul *„Timeo Danaos et dona ferentes"* (Mă tem de ahei, mai ales cînd fac daruri) spunînd *„Timeo rerum scriptores Hungaros veritatem se dicere dicentes"* (Mă tem de istoricii unguri cînd susţin că spun adevărul).

Atîta că denaturările şi falsificările lor nu produc teamă. Cel mult, dispreţ.

[1] Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 1115.

Triştii cavaleri

ai unei cauze pierdute

Cu cît ne apropiem de epocile contemporane, apare cu forţa necesităţii întrebarea inevitabilă : care este, pînă la urmă, *scopul* final al acestei masive tipărituri, căruí ţel se subordonează efortul apreciabil, dar numai pe plan strict cantitativ, al autorilor, căci din punct de vedere al conţinutului, al metodelor de cercetare, al filosofiei politice, care au stat la baza travaliului lor, li se poate aplica, perfect, constatarea lui Talleyrand despre emigraţia aristocratică franceză de la Koblenz : *„Ils n'ont rien appris, et rien oublié"* (Ei n-au învăţat nimic şi n-au uitat nimic). Înţelegeam că pentru colectivul academic formularea deschisă a unei finalităţi, a unei concluzii este — în condiţiile actuale — imposibilă : ea ar însemna recunoaşterea făţişă a intenţiilor revanşarde, revizioniste şi o asemenea asumare deschisă a unei grave responsabilităţi nu stă nici în caracterul probităţii profesionale a autorilor, dar nici în posibilităţile lor, chiar dacă redactorul şef al tipăriturii, d. Köpeczi Béla, este membru al guvernului ungar.

Dar în problema aceasta, a reînvierii şi repunerii în circulaţie a vechilor slogane revizioniste cele mai virulente, este foarte activă emigraţia ungară, care pare a dispune de mari resurse materiale, dacă e să considerăm cantitatea şi varietatea formelor de propagandă pe care le vehiculează, cu orice prilej. O unitate care, dacă s-ar făuri în jurul unui scop constructiv, ar fi impresionantă, adună asupra falsei probleme a „minorităţilor din România" pe toţi cei ce trăiesc în afara graniţelor R. P. Ungare, de la bătrîni szálasişti la relativ mai puţin vîrstnicii, unii din ei chiar „de stînga", care şi-au părăsit ţara în urma evenimentelor din 1956 şi chiar după aceea. Nestînjeniţi de nici un fel de considerent ce ar decurge — în alte cazuri — din documentele inter-statale, aceste publicaţii, numeroase, dau glas făţiş scopului ce „însufleţeşte" pe animatorii lor. Cu toată repulsia şi dureroasele amintiri reînviate de tonul acestor publicaţii, cu toată grija de a nu stîrni cumva resentimente inutile şi dăunătoare în sufletul unora mai labili emoţional din rîndul generaţiilor tinere, pe care Partidul Comunist Român, legile ţării privind drepturile şi îndatoririle naţionalităţilor (aceleaşi pentru toţi locuitorii României), efortul comun de ridicare a patriei socialiste comune i-au format în spiritul convieţuirii frăţeşti, al preţuirii şi respectului reciproc, frecvenţa nocivă a unor asemenea manifestări ne obligă să reproducem o mostră. După laborioasa lectură a celor 2 000 de pagini intitulate *Erdély története* tonul ei nu ni se pare necunoscut. Desigur, aceasta fără voia şi spre maxima indignare — încă neexprimată public ! — a celor care, confecţionînd o *„Istorie" a Transilvaniei* unde, sub o formă mai mult sau mai puţin voalată, reapar toate „tezele", toate „teoriile", întreaga concepţie a claselor condamnate de istorie, dau în mod obiectiv apa la moară uneltirilor zgomotoase şi perseverente ale celor care, autoexilîndu-se din propria lor ţara, au pierdut *ipso facto* şi orice drept de a vorbi în numele ei. E vorba de un manifest publicat recent şi răspîndit de „Hungarian Freedom Fighters Federation" (Magyar Szabadságharcos Szövetség — Federaţia Luptătorilor Maghiari pentru Libertate) : *„Dragi prieteni concetăţeni ! Azi cînd fraţii noştri din Transilvania trăiesc sub cruda opresiune*

Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a rămas în istorie ca o expresie a politicii de forţă. În timpul terorii horthyiste, zeci de mii de români sînt trimişi în tabere de muncă forţată, sînt deportaţi în Germania, unde mulţi vor pieri. În imagine: români din Bihor, maltrataţi şi expulzaţi în noiembrie 1940

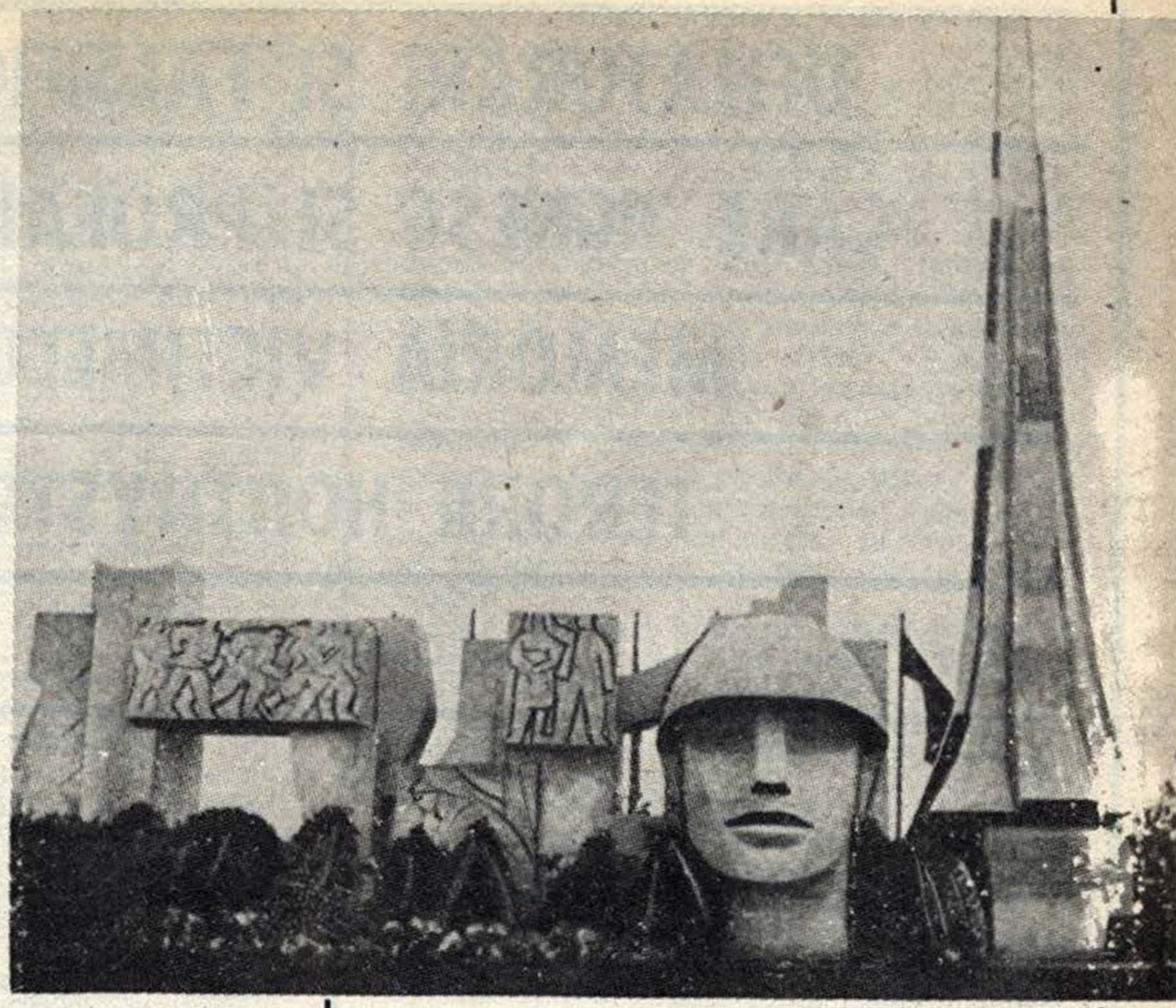

Monumentul ostaşului român de la Carei. Ideal al întregului popor român, eliberarea pămîntului sfînt al patriei s-a încheiat la 25 octombrie 1944, armata română continuînd lupta pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei, pentru victoria deplină asupra fascismului

românească, putem noi să nu facem nimic? Cu toate că sîntem împrăştiaţi în lume şi obligaţi să fim liniştiţi, trebuie să acţionăm pentru copiii noştri, pentru bătrîni, pentru mamele şi neamurile din Transilvania. Ce ideal mai drag poate avea un maghiar la sfîrşitul acestui secol decît lupta pentru Patria Maghiară? Să nu ne cufundăm în noaptea uitării şi apatiei, să grăbim timpul cînd maica-patrie va fi iarăşi între sfintele ei graniţe. Să fim gata pentru acest moment. Să rostim ca pe o rugă de îmbărbătare, ca pe un jurămînt de credinţă cuvintele lui Dücsö Csaba: «Voi ucide pe fiecare român care-mi va tăia drumul. Îi voi stîrpi pe unul şi pe toţi! Fără milă! Noaptea am să aprind satele româneşti. Voi spinteca locuitorii cu sabia mea. Am să otrăvesc fîntînile. Am să gîtuiesc pruncii. Voi fi fără milă! Faţă de toţi! Nu voi avea milă faţă de copii, ori faţă de muieri însărcinate. Răzbunare! Fără milă, cruntă răzbunare!». Acesta este idealul luptei noastre. Numai uniţi vom fi victorioşi. Trebuie să purtăm Transilvania în sîngele nostru şi să n-o uităm nici în somn. Să trezim încredere şi speranţă în fraţii noştri din Transilvania şi să luptăm. Ca buni maghiari. Ca adevăraţi maghiari".

Dă oare *Istoria Transilvaniei* (Erdély története) un răspuns cît de cît convingător, cît de cît politiceşte angajat, teoriilor de ură şi dispreţ care nasc asemenea îndemnuri la repetarea — pe scară mai largă — a ororilor de la Ip şi Trăznea, de la Moisei şi Sărmaş? Cu un profund regret, în numele respectului ce-l nutresc şi-l voi nutri întotdeauna pentru valorile nepieritoare ale culturii maghiare, pentru opera lui Petőfi şi Jókai, Ady şi Kosztolányi, Jőzsef Attila şi Babits, care au îmbogăţit substanţial tezaurul spiritual al omenirii, deci şi sufletul şi cugetul meu, — răspunsul este un NU categoric. „Concepţia" care stă la baza acestui voluminos manifest, purtînd prin contrabandă titlul de „Istorie", se aşază, ca un dig şubred, de altfel, împotriva curentului nobil, romantic, impetuos, plin de strălucitoare generozitate care caracterizează *adevărata* cultură maghiară, pe care tentative ca ale d-lor Makkai & Comp., chiar sub nevigilenta supraveghere a redactorului-ministru, nu fac decît să încerce — inutil — s-o dezonoreze!

Aş vrea să mă despart de dînşii, aşa cum Marx spunea că omenirea se desparte de trecutul ei, rîzînd. Dar nu pot. Au zgîndărit prea multe amintiri dureroase, unele din ele personale, altele pe care le port — povară a unui trecut de împilări şi umilinţe, dar mai ales de luptă necurmată — de la înaintaşii mei.

Şi atunci ca să le adresez, totuşi, acestor trişti cavaleri ai unei cauze compromise şi pierdute, un ultim cuvînt, chem în ajutor finalul poeziei *Strămoşii*, a lui Octavian Goga, a cărui prietenie, stimă şi comuniune întru înaltă spiritualitate progresistă cu Ady Endre ar trebui să fie, *in aeternum*, îndemn dar mai ales exemplu:

Vă văd, şi oastea mea pe-acasă
O-ndemn încet să se strecoare...
Vai, toată ura mea mă lasă,
Căci sărăcia ta mă doare... ■

DENATURĂRI ŞI FALSIFICĂRI CARE JIGNESC ŞI PROFANEAZĂ MEMORIA VICTIMELOR TERORII HORTHYSTE

Dr. OLIVER LUSTIG

Terminînd de citit *Istoria Transilvaniei*, recent apărută la Budapesta, mă văd silit să constat, cu amărăciune şi indignare, că, în ciuda înaltului for — Academia Ungară de Ştiinţe — care a patronat-o, ea se abate, cu o consecvenţă demnă de o cauză mai nobilă, şi de la probitatea ştiinţifică, şi de la etica istoriei.

Ca fiu al plaiurilor transilvane, cetăţean român de naţionalitate evreu, obligat de soartă, la un moment dat, să beau pînă la fund paharul umilinţelor şi suferinţelor generate de ură şi vrajbă, mă simţeam îndreptăţit să sper că o carte, apărută în zilele noastre într-o ţară socialistă, carte ce-şi propune să evoce amplu, în trei volume masive, istoria Transilvaniei, să fie — sau cel puţin să încerce să fie — o caldă şi sinceră pledoarie pentru colaborarea între ţările şi popoarele noastre, condamnînd energic şi fără rezerve toate acele idei, teze şi orientări care, în diferite momente ale istoriei, au propagat ura, diversiunea, asuprirea şi dispreţuirea, ajungînd pînă la acea teroare horthystă desănţată, care s-a soldat cu exterminarea fizică a zeci şi zeci de mii de români şi evrei din nord-vestul României. Cred — şi nimeni nu mă poate clinti din această convingere — că o carte de istorie trebuie să militeze — tocmai pe baza învăţămintelor cristalizate de istorie — pentru o mai bună cunoaştere, pentru apropiere, pentru respectul reciproc al trecutului popoarelor noastre.

Dar pînă la ocupaţia germană?

Deschizînd primul volum al *Istoriei Transilvaniei* cu astfel de gînduri, am ajuns ca la terminarea celui de-al treilea să fiu stăpînit de o totală deziluzie, sufletul să-mi fie plin de durere şi revoltă. Da, de durere şi revoltă, pentru că în paginile celor trei volume s-au condensat nu doar erori şi aprecieri tendenţioase, nu doar imprecizii şi date greşite, ci, mai ales, denaturări şi falsuri, care merg pînă la pîngărirea celor mai luminoase momente din istoria poporului român, pînă la jignirea demnităţii naţionalităţilor ce au convieţuit şi convieţuiesc de secole pe străvechiul pămînt românesc al Transilvaniei, pînă la reînvierea şi relansarea unor teze extrem de nocive, şoviniste şi revizioniste, pe care le credeam de mult înmormîntate. În loc să apropie popoarele şi naţionalităţile ţărilor noastre vecine, cele trei volume ale *Istoriei Transilvaniei* — prin falsuri grosolane şi inadmisibile omisiuni deliberate, prin aprecieri batjocoritoare şi calomnii făţişe — provoacă nedumerire şi revoltă, generează animozităţi şi disensiuni, înveninează atmosfera, subminează, prin atacurile sale directe, un bun dobîndit de-a lungul unei zbuciumate istorii : conlucrarea, buna înţelegere.

Nu numai ansamblul lucrării la care ne referim prezintă o imagine denaturată a istoriei Transilvaniei, ci fiecare capitol al ei falsifică etapele şi momentele pe care le abordează.

În cele ce urmează nu mă voi referi la faptele incriminate de mult de istorie : masacrele, teroarea fără egal, reprimarea, lagărele de muncă forţată, expulzările exercitate de horthyşti în anii 1940-1944 impotriva populaţiei româneşti majoritare din teritoriul de nord-vest al României ocupat ca urmare a dictatului de la Viena din august 1940. Din multitudinea problemelor privind teroarea horthystă, probleme prezentate denaturat şi fals ori pur şi simplu omise, mă voi referi, pentru exemplificare, la un singur moment : *deportarea şi exterminarea popu-*

lației evreiești din partea de nord-vest a României, cotropită de Ungaria horthystă.

Pare de necrezut și totuși aceasta este realitatea : din 2 000 de pagini, mai precis, din cca 90 000 de rînduri, autorii lucrării consacră doar *patru rînduri și jumătate* exterminării de către horthyști a evreilor din nordul Transilvaniei. Expediază, așadar, într-o singură frază, deportarea și nimicirea fizică a unei populații care trăia de secole întregi pe aceste plaiuri. Pentru precizie, pentru a vorbi „la concret", reproducem în întregime fraza : *„După ocupația germană, în 1944, autoritățile ungare — în pofida protestelor curajoase ale intelectualilor progresiști și ale capilor bisericești, ca de pildă, a episcopului Márton Áron — au transportat o parte însemnată a populației evreiești din Transilvania de Nord, vreo 90-100 000 de oameni, în lagăre de concentrare din Germania, condamnîndu-i la pieire"* [1].

Dincolo de faptul că reducerea la *atît* a eliminării fizice a evreimii din nordul Transilvaniei reprezintă o minimalizare de-a dreptul profanatoare a unuia din cele mai mari asasinate în masă din istoria omenirii, fraza de mai sus denaturează, falsifică și induce în eroare opinia publică mondială atît prin omisiuni de neiertat cît și prin fiecare afirmație, prin fiecare cuvînt al ei.

Să le luăm pe rînd.

Autorii încep evocarea holocaustului evreilor din nordul Transilvaniei așternînd pe hîrtie, fără să le tremure mîna, *„După ocupația germană..."*. Cititorul însă nu poate să nu se întrebe : dar *pînă atunci*, pînă la ocupația germană din martie 1944, evreilor din nordul Transilvaniei chiar nu li s-a întîmplat nimic ? Consider jignitoare și profanatoare deopotrivă pentru memoria victimelor și pentru suferințele supraviețuitorilor vehicularea cu insistență și în alte lucrări a tezei potrivit căreia evreilor din Ungaria și din teritoriile pe care le cotropise „nu li s-a clintit nici un fir de păr" — cum le place să declare unora — pînă la 19 martie 1944. Este o impietate pe care mă simt dator s-o resping în numele acelui dureros de lung șir al victimelor din satele și orașele Transilvaniei de Nord, ucise de gloanțele unor ofițeri sau soldați horthyști. ucise cu patul puștii, cu vînă de bou ori izbite cu capul de pereți de jandarmii și polițiștii regimului de teroare ungar sau gonite în masă spre marele masacru de la *Kamenec-Podolsk*.

Desigur, pătrunzînd în nord-vestul României pe baza samavolnicului dictat de la Viena, întregul aparat represiv, întreg mecanismul opresiunii horthyste și-a îndreptat tăișul împotriva populației românești, săvîrșind mii de crime individuale și colective, devastînd și maltratînd, semănînd deopotrivă la sate și orașe spaimă și frică, instaurînd o teroare fără precedent în sălbăticia sa.

Dar încă de atunci, din primele zile ale trecerii frontierei, printre victime, alături de români, se numărau tot mai mulți evrei. În marele masacru de la Trăznea — din septembrie 1940 — au fost uciși și șase evrei. Au căzut, de asemenea, alături de români, doborîți de glonț sau spintecați de baionetă horthystă, evrei din Cerișa și Marga (județul Sălaj), din Vișeu și Tășnad etc. La Sucutard, lîngă Gherla, la sugestia grofului din comună au fost uciși doi tineri țărani români — Iosif Moldovan și Ion Cotin. În aceeași zi, locotenentul Papucs a dispus asasinarea a două tinere evreice — Roza și Ester Rozenberg. Evocînd această crimă într-o carte, Michael Bar-On din Israel consemnează : *„După război, cadavrele au fost exhumate. Ungurii, cărora le place să facă paradă de spiritul lor cavaleresc, îngropaseră victimele într-un mod infam : pe fundul gropii au așezat fetele, iar peste ele pe cei doi bărbați"*.

Oare chiar nici unul din autorii volumelor să nu cunoască faptul că pentru primul asasinat în masă din lungul șir al celor care au jalonat aplicarea „soluției finale" de către naziști, adică pentru cumplitul masacru din 1941 de la *Kamenec-Podolsk*, din cele peste 20 000 de victime, cca 16 000 au fost furnizate de autoritățile horthyste din rîndurile evreilor din nordul Transilvaniei și Ucraina subcarpatică ? E greu de crezut, pentru că lucrarea lui Ghideon Hausner, procurorul general în cunoscutul proces intentat criminalului de război Eichmann, apărută în traducere la Budapesta cu titlul *Sentință la Ierusalim* arată că în vara lui 1941, la scurt timp după ce Germania nazistă atacă Uniunea Sovietică, autoritățile ungare îi strîng pe toți așa-zișii „evrei din Răsărit", adică pe cei care nu aveau cetățenie ungară (foști evrei polonezi, români și cehoslovaci) și-i tîrăsc în zonele abia cucerite din Polonia Răsăriteană. Acolo, S.S.-Obersturmbannführer Jeckelm s-a angajat „că pînă la 1 septembrie îi va lichida pînă la unul pe acești jidani" (pe cei deportați din Ungaria, din Transilvania de Nord și pe cei localnici — *n.n.*). Și s-a ținut de cuvînt. Einsatzgruppe C. de sub comanda lui i-a măcelărit pe toți la *Kamenec-Podolsk* și în orașele vecine. Numărul victimelor a depășit cifra de 20 000. Doar cîțiva au reușit să scape ca prin minune, să ajungă la Budapesta și să povestească cele întîmplate.

Din șapte, șase au pierit

Și cum se poate trece peste suferințele celor peste 50 000 de bărbați evrei în floarea vîrstei — dintre aceștia 15 000 au fost din nordul Transilvaniei — pe care autoritățile horthyste, constituindu-i în detașamente de muncă forțată și de pedeapsă, i-au trimis în Ucraina cu scopul premeditat de a-i lichida ? După cum reiese din memoriile fostului ministru al apărării din Ungaria horthystă general-colonel Nagybaconi Nagy Vilmos, din fiecare șapte evrei trimiși în Ucraina șase au

[1] *Erdély története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 1757.

pierit : de foame, de frig, uciși în bătăi, împușcați sau arși de vii la Dorosici.

Fraza continuă „...*în 1944 — în pofida protestelor curajoase ale intelectualilor progresiști și ale capilor bisericești ca de pildă al episcopului Márton Áron...*". Aici ar fi fost absolut necesar să se facă referiri concrete cel puțin la un singur document, la un singur memoriu public semnat de un intelectual ungur de vază sau de un grup de intelectuali. Noi, cei aflați în ghetouri, așteptam un astfel de protest cu sufletul la gură. Dar nici atunci, nici pe timpul desfășurării deportărilor nu s-a auzit de un astfel de protest. Da, Márton Áron, singurul pe care-l numesc autorii, a protestat curajos, numai că el nu era capul unei biserici din Ungaria, cum lasă să se înțeleagă autorii, ci era episcop cu reședința în Alba Iulia, deci în România ; de acolo a trecut granița vremelnică, și, la 18 mai 1944, și-a rostit protestul în catedrala „Sf. Mihail" din Cluj, fapt pentru care, chiar la sfîrșitul acelei luni, a devenit „persoană nedorită" pe teritoriul ocupat de Ungaria horthystă și expediat înapoi.

Este adevărat că, pe la mijlocul lui iunie, a existat din partea bisericii reformate o încercare de a organiza un protest comun al bisericilor ungare. Încercarea a eșuat însă din cauza poziției primatului Ungariei, Serédi Jusztinián, capul bisericii majoritare. Peste ani, apărătorii primatului vor susține că el, aidoma unui strateg militar, a așteptat să atace „*la timpul oportun, cu forța necesară și în locul potrivit*". Numai că atunci, cînd oamenii erau duși spre moarte într-un ritm de 12 000 pe zi, „așteptarea și amînarea" nu reprezentau nici strategie, nici tactică ci, pur și simplu, abandonarea victimelor.

Deci, în pofida protestelor curajoase (pentru a căror atestare nu ni se oferă mărturii), spun autorii în continuare, autoritățile ungare „...*au transportat o parte însemnată a populației evreiești din Transilvania de Nord, vreo 90-100 000 de oameni în lagărele de concentrare, condamnîndu-i la pieire*".

Pentru mine — supraviețuitor al acelui calvar — este de neînțeles cum și-au permis autorii să mistifice în asa hal faptele, să eludeze, cu asemenea lipsă de scrupule, o realitate atît de gravă. Las la o parte expresia „*au transportat*" * — deși nu pot să ascund că mi se înfige în inimă ca un cuțit orice încercare de voleire a unei realități de o cruzime și o sălbăticie fără asemănare în istoria omenirii — dar nu pot, n-am dreptul să nu protestez cînd nu se respectă adevărul nici măcar în privința faptelor și cifrelor arhicunoscute. Cum poți să spui că doar „*o parte însemnată*" a evreimii din nordul Transilvaniei a fost deportată, cînd este un lucru notoriu că jandarmeria și poliția horthystă — cu o precizie și meticulozitate, cu un zel ce i-au surprins pînă și pe hitleriști — au scotocit fiecare casă din fiecare sat și oraș și, pe baza datelor de la serviciile de „evidență a populației" și a „listelor speciale", întocmite din timp, i-au strîns „om cu om" *pe toți evreii* din nordul Transilvaniei în ghetouri, apoi, înghesuindu-i cîte 80-90 într-un vagon de vite, i-au expediat la moarte în trenuri de cîte 50 de vagoane. Cei exceptați — cîțiva mari mutilați de război etc. — reprezintă o cifră atît de infimă încît n-au cum să schimbe datele problemei.

Și nu acoperă realitatea nici afirmația că au fost transportați „*în lagăre de concentrare din Germania*". Într-adevăr, *Reich*-ul nazist era împînzit, la acea dată, de mii de lagăre de concentrare, în care deținuți de toate naționalitățile din Europa erau supuși unor munci istovitoare și unui tratament imposibil de suportat. Evreii din nordul Transilvaniei au fost însă expediați *fără excepție, în lagărul de exterminare Birkenau-Auschwitz*, unde 70-75%, uneori chiar 80% din cei sosiți erau duși, de pe peron, direct în camerele de gazare. Și numai cei 20-30%, rămași în viață au fost trimiși, ulterior, în lagărele de concentrare din Germania.

Deși la *Birkenau-Auschwitz* era pusă la punct o bandă rulantă a morții și exista o experiență de cîțiva ani în asigurarea funcționării ei fără perturbări în vederea sosirii într-un ritm fără precedent a deportaților din Ungaria și din teritoriile pe care le cotropise s-a luat un șir întreg de măsuri speciale. Locotenent-colonel *S.S.* Rudolf Höss, fostul comandant al lagărului, numit între timp inspector general în centrala lagărelor de concentrare, a fost din nou detașat la *Auschwitz*.

Garniturile au fost renovate. furnalele recositorite, coșurile întărite cu benzi de oțel ; au fost săpați kilometri de șanțuri : în imediata vecinătate a crematoriilor, pregătindu-se arderea pe ruguri a cadavrelor ce nu vor putea fi mistuite de cele patru crematorii în zilele și nopțile cînd capacitatea lor va fi depășită [1].

Chiar și camerele de gazare primitive, care fuseseră folosite înaintea construirii celor moderne, au fost repuse în stare de funcționare.

S-a construit o nouă linie ferată între *Auschwitz* și *Birkenau*, iar punctul de debarcare a fost adus mai aproape cu 200 m de crematorii. Numărul *Häftling*-ilor din cele două *Sonderkommando*-uri (detașamente speciale) ce lucrau la camerele de gazare a fost sporit de la 224 la 860, iar *Kommando*-ul care sorta prada din trenuri a fost majorat la aproape 2 000 de oameni. Cu toate aceste măsuri, Rudolf Höss a fost nevoit să se deplaseze de cîteva ori la Budapesta pentru a pune de acord ritmul exagerat al deportări-

---

* Naziștii au trimis direct sau au patronat trimiterea la moarte, gazare și ardere a cca șase milioane de evrei. În toate documentele vremii emise de autoritățile hitleriste se vorbește însă doar de „transportarea spre Răsărit", de „evacuarea", de „strămutarea", de „aplicarea unui tratament special" evreilor. Niciodată de uciderea, de asfixierea, de exterminarea lor. Urmînd acest trist exemplu, în documentele vremii, elaborate de autoritățile horthyste, se folosește același limbaj eufemistic de un rar cinism, ocolindu-se, de fiecare dată, pînă și cuvîntul „deportare". Cred că ar fi timpul să spunem lucrurilor pe nume !

[1] Vezi și *Magazin istoric*, nr. 2/1968, 2/1969, 5/1971, 1/1980, 2/1982, 2/1984.

„Jandarmii cu pene de cocoș la pălărie" , escortă horthystă a căruțelor cu deportați spre ghetouri, spre lagărele de concentrare

lor horthyste cu capacitățile de gazare și ardere de care dispunea *Birkenau*-ul.

Cît privește cifra de *90-100 000 de oameni*, pe care o dau autorii, nu poate fi explicată altfel, decît ca o tendință deliberată de a micșora dimensiunile crimei săvîrșite de horthyști și, implicit, de tenuare a răspunderii făptuitorilor ei.

Un calcul cît de cît apropiat de realitate era ușor de făcut. Recensămîntul din 1941 întreprins de organele horthyste a pus în evidență existența a 151 125 de evrei în nordul Transilvaniei. Se știe însă că, datorită legilor antievreiești, au fost supuse prigonirii, ghetoizării și deportării și persoanele care se considerau creștine dar care aveau părinți și chiar numai bunici evrei. Astfel, numărul lor a crescut cu cca 10%. Cert este că, potrivit datelor cunoscute în literatura de specialitate, numărul evreilor din nordul Transilvaniei supuși acțiunii de exterminare a fost de peste 166 000, dintre care peste 150 000 au fost deportați de autoritățile horthyste la *Birkenau-Auschwitz,* iar în jur de 15 000 au fost trimiși la moarte în Ucraina. Nu-mi pot explica cum au ajuns autorii să aprecieze numărul victimelor la maximum 100 000. Chiar dacă ei s-ar fi limitat să consulte datele incomplete, consemnate de Comandamentul militar ungar din Kosice, pe unde au trecut trenurile cu deportați spre *Birkenau-Auschwitz,* ar fi văzut că sînt înregistrate 27 de garnituri, indicîndu-se ziua trecerii, numărul deportaților aflați în vagoanele lăcătuite și ghetoul din care provin.

Adunînd cifrele găsite acolo ar fi ajuns la un total de 131 641, la care neapărat trebuiau să-i adauge pe cei 15 000 trimiși în Ucraina.

Apoi se cuvenea, era obligatoriu să menționeze cel puțin, dacă nu și să comenteze cutremurătoarea realitate, că dintre cei deportați — transportați, cum se exprimă eufemistic autorii — 84,5% *au fost exterminați* [1].

Prima legislație antisemită în Europa

De altfel, nu este singurul fapt grav eludat. Din păcate, omisiunile sînt atît de multe și de neiertat încît, în unele privințe, ele sînt mai de condamnat decît înseși denaturările comise.

Am recitit paragraful în cauză de cîteva ori; nu-mi venea să trec mai departe. Nu-mi venea să cred, nu puteam să concep că într-o carte ce se pretinde de istorie, apărută sub egida Academiei Ungare de Științe și din al cărei colectiv redacțional face parte un membru marcant al guvernului de la Buda-

[1] *Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupația horthystă,* Federația comunităților evreiești din Republica Socialistă România, București, 1985, p. 59.

pesta, se consemnează pur și simplu exterminarea unei întregi populații fără să se dea acestei crime odioase nici un fel de caracterizare, fără să se facă cea mai vagă referire la cauzele care au generat-o, fără să se spună un singur cuvînt de condamnare la adresa făptuitorilor.

Înainte de toate trebuia și trebuie spus răspicat, fără ocolișuri, că aplicarea *„soluției finale"*, cu alte cuvinte *„rezolvarea definitivă a problemei evreiești în stil horthyst"* a fost urmarea directă a politicii fasciste, șoviniste, rasiste și antisemite, promovată de regimul lui Horthy. De altfel, mai marilor acestui regim le plăcea să se mîndrească — și nu fără temei — că în perioada de după primul război mondial, Ungaria a fost primul stat din Europa care a legiferat măsuri antisemite. Într-adevăr, încă în 1920 s-a adoptat legea privind reglementarea admiterii în învățămîntul superior, scopul declarat al legii fiind *„contingentarea cu înțeleaptă chibzuință a numărului studenților"*. În realitate era vorba de limitarea la anumite procente a studenților aparținînd naționalităților conlocuitoare.

În 1938 a apărut din nou o lege antievreiască, purtînd un titlu nevinovat : *„Asigurarea mai eficientă a echilibrului vieții sociale și economice"*, menită să limiteze accesul evreimii la viața economică și socială din Ungaria.

Peste numai o jumătate de an, parlamentul ungar a adoptat o altă lege antievreiască, care stabilea că trebuiau considerați evrei, alături de cei de religie izraelită, toți acei cetățeni unguri care aveau un părinte ori doi bunici de religie izraelită, în momentul ori înaintea intrării în vigoare a legii. Noțiunea de evreu a fost extinsă apoi prin legea din 1941 privind „apărarea rasei".

Bazîndu-se pe această realitate, *vitéz* Endre László, numit de Horthy secretar de stat la Ministerul de interne, într-o declarație difuzată la posturile de radio și reluată de întreaga presă ungară, a combătut vehement *„concepția potrivit căreia problema evreiască ar fi apărut din nou* (adică după 19 martie 1944 — *n.n.) ca rezultat al situației politice mondiale"*. El a subliniat că *„unanimitatea societății ungare apărătoare a purității rasiale urgentează de aproape 25 de ani rezolvarea problemei evreiești. Antisemitismul ungar nu este o politică la modă, nu este copierea sau imitarea unor tendințe și idei actuale. Nu de un an-doi, ci de decenii întregi, ca să spunem așa, prima în Europa, ungurimea a simțit, pe propria piele, ce pericol catastrofal reprezintă creșterea în proporții tot mai mari a influenței evreiești. De-a lungul unei lupte de decenii s-a cristalizat convingerea că numai o rezolvare radicală poate duce la rezultatul definitiv și satisfăcător, dorit de ambele părți.*

Convingerea noastră de nestrămutat — și-a continuat declarația primul colaborator al ministrului de interne horthyst — *putem s-o sintetizăm astfel : pentru neamul nostru ungar, evreimea este un element care nu este dorit, nici din punct de vedere moral, nici spiritual, nici fizic. Conștienți de această descoperire, trebuie să căutăm acea rezolvare care departajează și elimină în întregime evreimea din viața ungurimii"* [1].

Sintetizînd această realitate istorică, Tribunalul Poporului din Cluj, judecînd în mai 1946 pe criminalii horthyști vinovați de exterminarea evreilor din nord-vestul României, releva în actul de acuzare adevărul că : *„În Ungaria horthystă a fost cel mai vechi fascism din Europa, fiind primul care a introdus legi antievreiești, deja în anul 1920, prin legiferarea instituției «Numerus clausus» în universitățile din Ungaria. Aceeași opresiune a practicat-o prin prigoana muncitorilor, a elementelor progresiste, asasinate politice, avînd legătură, din primul moment al venirii la putere, cu regimul hitlerist din Germania. Drept consecință a statornicirii unui astfel de regim fascist în Ungaria horthystă au fost adoptate o serie de legi antievreiești, s-au înfăptuit măsuri inumane cum au fost deportarea unui număr de evrei în vara anului 1941 la Kamenec-Podolsk, expulzările ordonate de comandamentele militare din nordul Ardealului, pogromul de la Ujvidék și alte fapte similare"* [2].

Mă simt dator să stărui asupra acestor realități, pentru că, nevorbind despre ele, așa cum procedează autorii așa-zisei *„Istorii a Transilvaniei"*, se creează confuzii, tinerele generații sînt induse în eroare. Aici nu-i vorba de o simplă omisiune. A prezenta holocaustul evreilor din Ungaria și teritoriile cotropite de ea ca un fapt accidental, a sugera fie și indirect ideea că el a fost exclusiv urmarea intrării trupelor naziste în Ungaria reprezintă o gravă eroare politică și istorică, o încercare condamnabilă de a micșora — dacă nu chiar de a absolvi — răspunderea statului ungar de atunci. O astfel de poziție din partea unor istorici nu poate decît să dezinformeze opinia publică, tinerele generații care au obligația morală să vegheze, să militeze activ ca niciodată, nicăieri în lume asemenea dezastre să nu se repete.

Au perfectă dreptate supraviețuitorii ghetoului Gherla cînd, destăinuindu-și gîndurile cele mai intime în volumul evocator al calvarului, intitulat : *Gherla, Iclod și împrejurimile*, spun : *„Trebuie să scriem, dacă nu pentru noi, care am fost martorii acestor orori, care am văzut cu ochii noștri vărsarea de sînge dezlănțuită de monștri cu chip de om, am simțit sălbăticia jandarmilor cu pene de cocoș la pălărie... atunci pentru urmași, care peste una-două generații nu vor crede că așa ceva s-a putut întîmpla. Trebuie să scriem pentru ca lumea să știe și peste zeci mii de ani că au existat cîndva și asemenea țări care au văzut că începe sfîrșitul, că frontul a sosit la granița lor și ele totuși, în acele momente critice, nu s-au preocupat decît de lichidarea evreilor"*.

---

[1] *Vádirat a nácizmus ellen* (Act de acuzare împotriva nazismului), Budapest, 1958, vol. I, pp. 88-89.

[2] Randolph Braham, *Genocid and Reward* (Genocid și pedeapsă), Boston, Haga, Dordrecht, Lancaster, 1983, p. 17.

Este, cred, semnificativ faptul că Iankó Péter, președintele Tribunalului Popular din Budapesta, care a funcționat în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, caracterizînd nocivitatea și pericolul propagandei șoviniste și rasisto-horthyste, urmările dezastruoase ale atîțării patimilor, s-a simțit dator să sublinieze : *„În ciuda prezenței trupelor germane și a violentelor pretenții ale lui Hitler, această acțiune sîngeroasă* (deportarea — *n.n.) n-ar fi putut fi efectuată atît de complet, dacă din partea populației creștine s-ar fi manifestat o împotrivire mai mare, așa cum s-a întîmplat în alte părți. După opinia mea, această acțiune rușinoasă, inumană a fost posibilă nu numai datorită guvernului Sztójay, ci și datorită inducerii în eroare și exacerbării urii poporului ungar printr-o propagandă antisemită de decenii și, nu în ultimul rînd, datorită atîțării instinctelor gregare ale lepădăturilor flămînde de pradă...“* [1].

Cred că și autorii *Istoriei Transilvaniei* erau datori să releve nocivitatea ideologiei horthyste, tocmai pentru a sublinia adevărul că vina pentru cele întîmplate n-o poartă poporul în ansamblu, ci, în primul rînd, regimul horthyst, exponenții și ideologii lui care, pe diferite trepte ierarhice, au propagat și exacerbat vrajba, ura rasială, teroarea.

[1] Lévai Ienő. *Zsidósors Magyarországon* (Destin evreiesc în Ungaria), Magyar Téka p. 139.

Berlinul temperează Budapesta

Revenind la omisiunile condamnabile la care m-am referit, consider, de asemenea, că trebuia și trebuie spus, în al doilea rînd, că aplicarea *„soluției finale“*, cu alte cuvinte *„rezolvarea definitivă a problemei evreiești în stil horthyst“* s-a făcut în Ungaria și teritoriile cotropite de ea cu un zel și o cruzime fără asemănare, întrecînd în multe privințe tot ce s-a întîmplat în alte țări europene, inclusiv în Germania hitleristă.

„Nu, ungurii nu i-au vîndut pe evrei naziștilor — exclamă Singer Zoltán în cartea sa— *ci pur și simplu le-au plătit ca să-i ia și să-i ducă.* (Eichmann a mărturisit că «guvernul ungar a plătit 5 000 de mărci pentru deportarea fiecărei familii de evrei» — *n.n.) Putem afirma cu inima curată că nu a existat popor în Europa care să se fi purtat mai cumplit, mai inuman cu evreii decît ungurii“* [2].

În volumul *A Ieruzsálemi per* (Procesul de la Ierusalim), Schön Dezsó arată că a avut o discuție cu cîțiva oameni de la *Liska 06*, cu aceia care aproape de-a lungul unui an, zi și noapte, au studiat exclusiv holocaustul, în vederea procesului intentat lui

[2] Singer Zoltán, *Volt egyszer egy Dézs..*, (A fost odată la Dej...). Tel-Aviv, vol. II, p. 411.

Comisia constituită de autoritățile române după eliberarea părții de nord a Transilvaniei pentru anchetarea masacrului săvîrșit de horthyști în comuna Sărmaș, jud. Harghita

Eichmann. Așa a ajuns la concluzia că : *„Ungurii au fost cei mai neîndurători. Atîta sălbăticie, atîta inumanitate față de evrei n-am constatat la nici un alt popor din Europa... Este dureros să consemnezi această constatare, îndeosebi este dureros să consemnezi acest lucru in limba maghiară“.*

După reconstituirile lui Stern Samu, pe atunci președinte al Consiliului Central Evreiesc din Budapesta, situația devenise atît de insuportabilă, încît *„La mijlocul lui aprilie, ne-am adresat pentru ajutor lui Eichmann. împotriva lui Endre László. I-am zugrăvit ororile din ghetourile din provincie și am solicitat — în numele minimei omenii — să ne ajute în situația dată. Firește, răspunsul a fost un refuz rece. Atunci a făcut Eichmann faimoasa afirmație : «Endre Will die Juden mit Paprika fressen»* (Endre vrea să-i înfulece pe evrei cu paprika)“ [1].

Cu prilejul unei întîlniri cu Freudiger Fülöp, președintele comunității evreiești din Budapesta, Wisliceny, colaborator al lui Eichmann, a remarcat : *„Ungurii par a fi cu adevărat descendenți ai hunilor, nu am fi reușit niciodată o asemenea performanță fără ei“*. Krumey, locțiitor al lui Eichmann, s-a exprimat în același sens : *„Jandarmii unguri își fac treaba cu o brutalitate asiatică autentică“* [2].

Lévai, unul din experții în holocaustul din Ungaria, a rezumat astfel realitatea : *„Datorită numărului lor redus, naziștii nu erau practic capabili nici măcar să supravegheze deportările, cu atît mai puțin să le efectueze. Marcarea evreilor cu Steaua lui David, strîngerea lor în ghetouri și lagăre de concentrare au fost posibile numai pentru că jandarmeria — bine pusă la curent cu situația și avînd circa 20 000 de oameni la dispoziție — putea fi sigură, oriunde, și de ajutorul poliției locale“* [3].

Uimit de zelul horthyștilor, Veesenmayer, împuternicitul lui Hitler la Budapesta, raporta încă la începutul acțiunii, la 31 martie 1944, lui Ribbentrop că *„ținînd seama de împrejurările de aici* (Ungaria — *n.n.) evoluția poate fi apreciată ca neobișnuit de rapidă“*. La numai cîteva zile subliniază din nou, într-o telegramă, că în privința măsurilor antievreiești *„guvernul ungar procedează deosebit de activ și cu o rapiditate deosebită“*.

Este de altfel semnificativ că naziștii de la Berlin, examinînd legile antievreiești din Ungaria, au constatat că *„unele prevederi sînt chiar mai severe decît cele germane“*.

Zelul guvernului de la Budapesta al horthyștilor în general în aplicarea „soluției finale“ a atins asemenea proporții, încît nu numai că i-a surprins și uimit pe frații lor mai mari — naziștii de la Berlin —, dar nu o dată i-a silit pe aceștia să tempereze lucrurile, să intervină ei — ce ironie a sorții ! — pentru a-i „apăra“ pe evrei de unele excese care puteau să ricoșeze și să le aducă prejudicii pe plan mondial.

Este grăitor în acest sens procesul-verbal al ședinței Consiliului de Miniștri de la Budapesta din 3 mai 1944, care a dezbătut administrarea avutului cetățenilor-dușmani (evrei și neevrei), precum și a evreilor de cetățenie străină : primul ministru a arătat, printre altele, că este în interesul comun al celor două popoare (german și maghiar — *n.n.)* ca administrarea avutului cetățenilor-dușmani (este vorba îndeosebi de evrei — *n.n.)* și a evreilor de cetățenie străină să se facă pe baze principiale, în mod corespunzător.

„Unul din consilierii ambasadei germane din Budapesta s-a prezentat de trei ori la Ministerul de externe și a atras atenția cu pregnanță că reprezintă un interes comun (nazisto-horthyst — *n.n.) să nu se comită excese polițienești, care ar putea genera contramăsuri pe plan extern nu numai împotriva cetățenilor unguri, ci și a cetățenilor germani... În mod deosebit s-a atras atenția guvernului ungar asupra tratamentului corespunzător ce trebuie aplicat cetățenilor considerați dușmani și averii acestora ; s-a transmis sinteza reglementărilor germane în acest domeniu, exprimînd dorința ca din partea ungară să nu se întreprindă măsuri* care să le depășească *(subl. ns.) pe acestea“* [4].

Nimic nu incriminează mai copleșitor zelul horthyștilor decît graba cu care au organizat ghetoizarea, decît ritmul infernal cu care au expediat transporturile spre crematorii.

Primarii horthyști, pe baza unor indicații verbale, fără să aștepte dispoziții scrise, s-au pus pe treabă cu un zel fanatic. Cu o grabă inexplicabilă au îngrămădit zeci de mii de evrei în niște perimetre imposibile, fără să asigure în prealabil nici cele mai elementare măsuri de igienă, apoi agitînd pericolul epidemiilor, al infectării împrejurimilor, au început să ceară forurilor superioare, inclusiv celor germane, urgentarea îndepărtării *„acestor aglomerări nedorite și periculoase“, „lichidarea acestor focare de infecție“*. Primarul orașului Ungvár își încheia astfel memoriul trimis Ministerului de interne : *„Cu respect vă rog să dispuneți cît mai urgent ca evreii adunați în Ungvăr și dispuși în sistem de lagăr să fie cît mai urgent expediați“* [5].

În declarația pe care o va face în 1946, în închisoarea din Bratislava, *SS-Hauptsturmführer* Dieter Wisliceny va arăta :

„Eu am trecut la începutul lui aprilie prin Munkács, să supraveghez ghetoizarea. S-a prezentat la mine comandantul jandarmeriei din Sighetul Marmației și mi-a spus că nu este în stare să efectueze [...] ghetoizarea în Sighetul Marmației, deoarece lipsesc clădirile corespunzătoare, instalațiile sanitare. Trebuie sau să-și abandoneze activitatea sau să i se ia «surplusul de oameni» (de

[1] *Tanácsi feljegyzés 1944 május 16 – ról (Stern Samu Közlése)* (Proces verbal al Consiliului din 16 mai 1944 – Comunicarea lui Stern Samu).
[2] Lévai Ienő. *Op. cit.*, p. 110.
[3] *Ibidem*, p. 117.
[4] *Vádirat a nácizmus ellen*, p. 288.
[5] *Magyar Nemzet* (Națiunea ungară) din 24 august 1984.

evrei — *n.n.) şi să fie duşi in Ungaria de Apus ori chiar in Germania...*

Cum am sosit la Budapesta, m-am indreptat spre Eichmann şi i-am atras atenţia : Baky il va chema in curind la telefon şi-i va cere să decidă. La prînz, intre orele 2 şi 3, ne-am intilnit in cabinetul lui Baky [...] Secretarul de stat Baky i-a povestit lui Eichmann care este situaţia in Maramureş, apoi a spus :

— Te intreb deci, dragă Adolf, să abandonăm ghetoizarea ori eşti dispus să-i preiei de la noi pe evrei ?

— Mein lieben Laci (Dragul meu Laci), *cu aprobarea pe care mi-a avansat-o forul meu superior pot să-ţi declar imediat, acum, că sintem gata să-i preluăm pe toţi evreii.*

Intreaga discuţie (care a pecetluit soarta evreilor din nord-vestul României — *n.n.) n-a durat nici 15 minute*“ [1].

Firește, naziștii înșiși au dorit o acțiune rapidă. După cum s-a exprimat Eichmann, la procesul de la Ierusalim, s-a urmărit : *„Evacuarea accelerată a tuturor evreilor şi deportarea lor la Auschwitz, in care scop Ungaria trebuia scotocită de la răsărit spre apus. Accelerarea a constituit o cerinţă esenţială, pentru a evita repetarea evenimentului umilitor* (pentru naziști — *n.n.) al răscoalei ghetoului din Varşovia“.*

Horthy : „Afară cu ei din ţară“

Cu toată preocuparea lor pentru a imprima un ritm accelerat deportărilor, autorităţile naziste preconizaseră iniţial să se transporte spre Auschwitz, zilnic, 3 000 de evrei cu cîte un tren a 50 de vagoane. În consecinţă, Veesenmayer raportase la Berlin : *„[...] Au inceput tratativele privind transportarea lor* (a evreilor — *n.n.) şi, incepind cu 15 mai, ne-am planificat să transportăm zilnic 3 000 de evrei [...]. Gara de destinaţie : Auschwitz“.*

Supralicitînd pe naziști în aplicarea „soluției finale“, horthyștii, în condițiile încordate ale războiului, cînd conta fiecare vagon, s-au angajat că ei pot asigura — era vorba doar de lichidarea evreilor ! — nu un tren, ci patru trenuri a 50 de vagoane. Așa se face că din nordul Ardealului au fost transportați zilnic spre *Auschwitz* nu 3 000, ci 12 000 (uneori chiar 14 000) de evrei.

N-am înțeles nici atunci și nici în cei peste 40 de ani care au trecut : de ce atîta grabă ? Cum s-a putut ca o țară întreagă, și încă în timp de război, să subordoneze totul, forțe și mijloace, nu necesităților frontului, nu echilibrării economiei, nu aprovizionării populației, ci strîngerii, îmbarcării și trimiterii la moarte a sute de mii de oameni nevinovați ? Nu existau suficiente locomotive pentru transportul alimentelor, nu se puteau asigura vagoane pentru răniți, trenurile se împotmoleau, circulația persoanelor și bunurilor se degrada într-una. Dar trenurile morții aveau „liberă trecere“ zi și noapte ; în nici un ghetou nu s-a întîrziat cu nici un transport din lipsă de vagoane. Graficul sosirii trenurilor din nord-vestul României pe rampa morții de la *Birkenau*, datorită zelului horthyst, nu s-a dat peste cap nici măcar o singură dată. De unde atîta ură față de om ? De ce noi, evreii din nord-vestul României cotropit de horthyști, a trebuit să intrăm în camerele de gazare în cel mai mare procentaj în comparație cu deportații din toate țările Europei ?

Nu-mi pot explica nicicum, de ce autorii *Istoriei Transilvaniei* nu amintesc nimic despre toate acestea ? Nici măcar nu simt nevoia să pomenească în acest context numele lui Horthy, al cărui nume a devenit, de-a lungul a 25 de ani, sinonim cu teroarea și care nu o dată a dat expresie publică — prin vorbe și mai ales prin fapte — urii sale față de evrei.

Este adevărat că Horthy, dîndu-și seama de gravitatea fără precedent a monstruoasei crime ce se organiza împotriva evreilor, și-a pregătit un alibi, imbatabil, credea el. Ședința Consiliului de Miniștri din 29 martie 1944, care a declanșat avalanșa legilor antievreiești menite să dea — culmea cinismului ! — un „cadru legal“ exterminării evreimii din Ungaria și teritoriile cotropite, a început, — potrivit procesului verbal — cu „transmiterea“ unei „decizii“ a lui Horthy : *„Potrivit declaraţiei* domnului prim-ministru, *excelenţa sa regentul dă mină liberă guvernului de sub conducerea sa in legătură cu toate ordonanţele evreieşti (antievreieşti —* n.n.) *şi in privinta acestora nu doreşte să exercite influenţă“* [2].

Apreciind cele ce se săvîrșeau de horthyști în Ungaria, Churchill îi scria în acele zile lui Eden : *„Prigonirea evreilor din Ungaria este, probabil, crima cea mai mare şi cea mai abjectă din intreaga istorie a omenirii“.*

Participarea nemijlocită a lui Horthy la conceperea și săvîrșirea acestei crime este incontestabilă. Faptul că și-a declinat orice prerogativă în rezolvarea problemei evreiești nu denotă decît lașitatea lui. Pentru că el „s-a dat la o parte“ doar „de jure“, „de facto“ s-a îngrijit ca oribila crimă să fie săvîrșită fără îndurare. În consecință s-a grăbit să numească la Ministerul de interne în funcții de secretari de stat cu misiunea de „a rezolva problema evreiască“ pe Baky și pe Endre, oamenii lui de încredere, pe care-i știa încă de la Seghedin, binecunoscuți în toată țara ca fiind cei mai sălbatici și vehemenți antisemiți.

De altfel, în fața Tribunalului Poporului din Budapesta, Baky va reda cuvintele pe care i le-a adresat Horthy cînd l-a investit în funcția de secretar de stat la Interne :

[1] *Ibidem.*

[2] *Vádirat a nácizmus ellen*, p. 51.

„Te numeri printre ofiţerii mei vechi din Seghedin, ştiu că îmi eşti devotat, mă încred total în tine, de aceea te numesc, în aceste zile grele, secretar de stat la Ministerul de interne. Azi avem nevoie de cei mai buni unguri... Urăsc evreii galiţieni şi comunişti. Afară cu ei din ţară ! Afară ! Afară !“ [1].

Şi apoi, cu ce drept un conducător de stat poate să se dezică pur şi simplu de soarta unui milion de cetăţeni ai săi ? Cum poate el să privească nepăsător batjocorirea, schingiuirea şi lichidarea în masă a unui milion de cetăţeni ai ţării pe care o guvernează şi să se considere nevinovat, invocînd motivul absurd că „n-a dorit să exercite nici o influenţă ? !...“

Cine şi cum ar putea să absolve un dictator (aşa cum a fost Horthy) de fărădelegile săvîrşite din ordinul guvernului numit chiar de el ? Iar guvernele numite de Horthy, începînd mai ales cu cel prezidat de Sztójay Döme, au iniţiat, patronat şi acoperit crime inimaginabile, sfidînd protestele unei lumi întregi.

După Eliberare, Tribunalul Poporului din Budapesta va pune în evidenţă fără echivoc atitudinea lipsită de orice urmă de umanitate, graba febrilă, duritatea şi abuzurile, înfiorătorul zel în săvîrşirea crimelor ce au caracterizat ghetoizarea şi deportările. În sentinţa nr. B.X.4419 din 7 ianuarie 1946, în procesul Endre, Baky (secretari de stat) şi Iáross (ministru de interne), referindu-se la strîngerea şi expedierea la moarte a evreilor, Tribunalul va arăta : *„Nu poate exista nici o îndoială că efectuarea concentrării şi deportării peste graniţă a unui număr de 434 351 persoane cu locuinţe răspîndite în diferite părţi ale ţării în numai 2 luni a fost posibilă exclusiv datorită colaborării active a autorităţilor ungare cunoscătoare a situaţiei locale... La timpul său, mai multe personalităţi germane (Eichmann, Wisliceny) au declarat că situaţia în Ungaria este specială, pentru că Endre şi Baky dictează un tempo mai rapid în afacerile evreieşti decît înşişi nemţii. Iar, potrivit depoziţiei lui Veesenmayer, Eichmann Adolf, specialistul Berlinului în Ungaria pentru rezolvarea problemei evreieşti, i-a comunicat că, în esenţă, desfăşurarea deportării se bazează pe jandarmeria şi administraţia ungară, pentru că el nu dispune decît de un mic comandament“* [2].

[1] Lévai Ienö, *Zsidosors Magyarországon*, pp. 99-100.

Martirii de la Sărmaş, Ip, Trăznea

După război se vor găsi, cum spuneam, voci care vor căuta să atenueze zelul horthyştilor, mergînd pînă la încercarea de a le diminua răspunderea, împingînd pledoaria pînă aproape de absolvire, aruncînd vina pe nazişti. Din păcate, autorii lucrării nu fac nici ei excepţie. Mărturiile şi documentele vremii — mărturiile inclusiv ale guvernanţilor de la Budapesta şi Berlin, documentele elaborate şi ştampilate în capitalele de mai sus — acuză însă fără drept de apel. Dar chiar dacă n-ar fi rămas nici un document, chiar dacă nu s-ar fi găsit nici un martor din foştii deportaţi care să-i incrimineze şi tot nu s-ar fi putut ascunde adevărul, pentru că, în cruzimea şi neîndurarea lor, au săvîrşit, în ultimul moment, în ultima lor zvîcnire, o crimă strigătoare la cer, o crimă imposibil de acoperit, de negat — îngrozitoarea crimă de la Sărmaş.

Era septembrie 1944. Suferinţele populaţiei din nord-vestul României se apropiau de sfîrşit. Înaintarea victorioasă a trupelor române şi sovietice aducea libertatea şi alina-

[2] Randolph Braham, *Op. cit.*, p. 29.

O victimă a terorii horthyste din comuna Trăznea, jud. Sălaj

rea durerilor. Dar, pe alocuri, de-a lungul frontierei vremelnic impuse, trupele nazisto-horthyste au reuşit să pătrundă pentru cîteva zile în sudul Transilvaniei, dincolo de graniţa nedreaptă fixată prin odiosul dictat de la Viena. Aici, toţi evreii, fără excepţie, rămăseseră în viaţă. În comuna Sărmaş, la cîteva zeci de kilometri de Cluj, au pătruns subunităţi ale armatei horthyste. „Cavalerii" horthysmului au constatat cu surprindere că mica localitate avea 126 de evrei. Şi toţi în viaţă! N-au stat nici o clipă pe gînduri. Fără să le ceară ori să le ordone cineva ceva din partea germană, fără să întrebe măcar Budapesta, ei, cavaleri ai armatei horthyste, din proprie iniţiativă, mînaţi de sentimentele sădite în ei în cel aproape un sfert de veac de guvernare fascisto-horthystă s-au năpustit asupra celor 126 de bărbaţi, femei, copii şi bătrîni şi au săvîrşit una din cele mai cutremurătoare crime din perioada holocaustului, care avea să devină cunoscută în toată lumea sub numele : *„oribila crimă de la Sărmaş"*.

Am văzut la *Birkenau-Auschwitz* la *Landsberg* şi *Kaufering* în toate lagărele prin care m-a purtat destinul hărăzit de horthyşti, mii şi mii de cadavre. Am fost martor ocular la moartea multor camarazi care au pierit de foame, de frig, de boli, ucişi prin asfixiere, împuşcare sau spînzurare; înecaţi, îngheţaţi ori aruncaţi de pe schele. Mărturisesc însă că niciodată nu m-am înfiorat ca atunci cînd am văzut fotografiile victimelor de la Sărmaş. Redau un singur fragment din procesul verbal întocmit cu

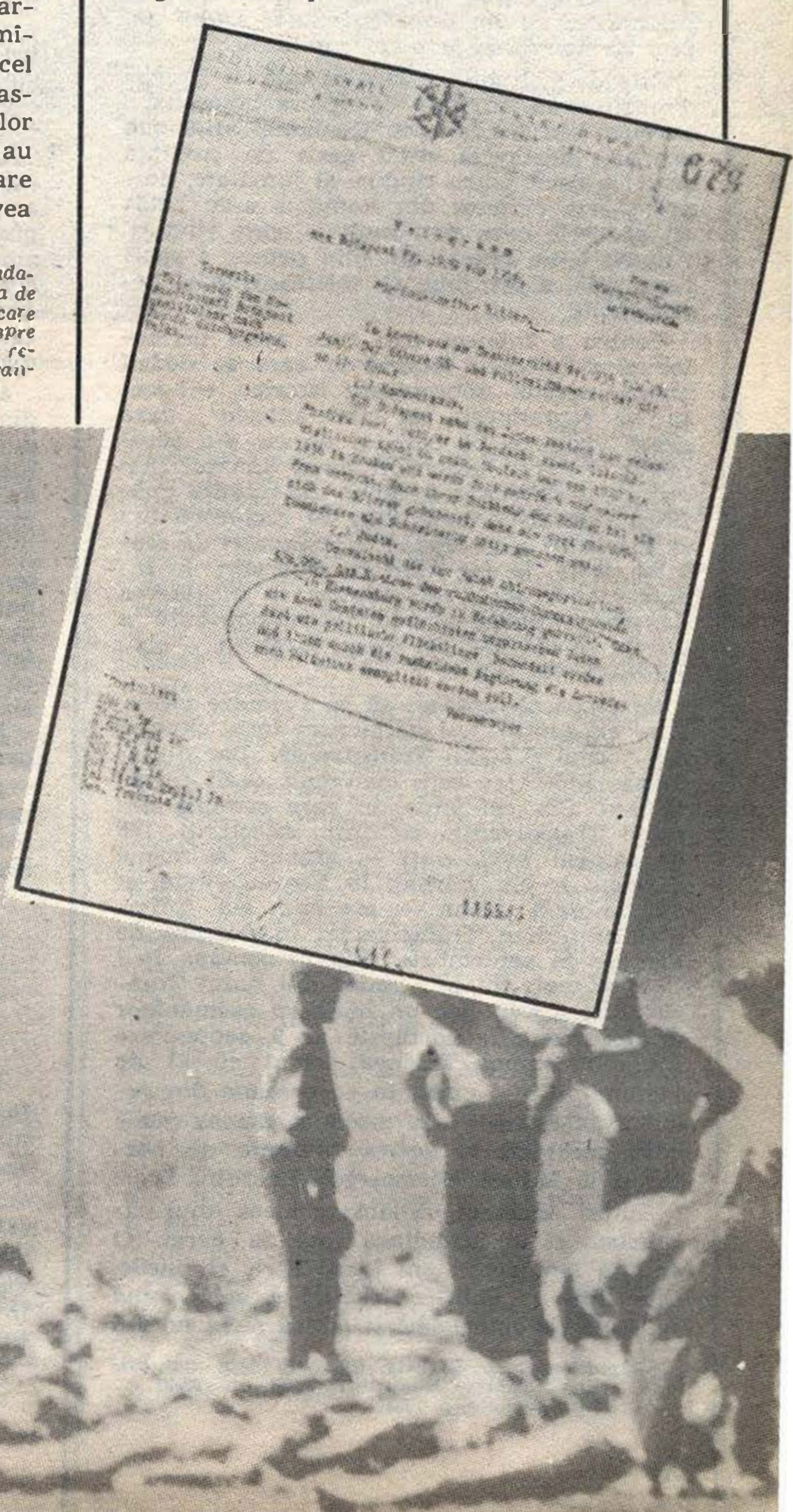

Cînd cuptoarele de la Birkenau nu mai prideau, cadavrele erau arse în şanţurile dintre crematorii — imaginea de jos; în imaginea de sus: facsimilul telegramei prin care autorităţile hitleriste de la Budapesta informau despre protejarea de către autorităţile române a evreilor care se refugiau din Ungaria şi din partea de nord a Transilvaniei cotropite

prilejul deshumării efectuate de autoritățile românești la 1 februarie 1945.

„...Foarte multe cadavre — în special cele din groapa a doua unde s-au aflat mai mult femei și copii — prezentau urme de violențe, din cele mai sălbatice, avînd craniile zdrobite și chiar sfărîmate de pe urma loviturilor puternice provocate cu corpuri tari sau ascuțite (paturi de armă, tîrnăcoape, lopeți etc.) ; multe corpuri erau străpunse sau chiar sfîșiate de arme albe ; altele aveau oasele membrelor superioare sau inferioare fracturate.

Cadavrele au fost aruncate de-a valma, unele peste altele, găsindu-se totuși corpuri înlănțuite, un soț îmbrățișîndu-și soția, un tată strîngîndu-și la piept copilașul...“ [1].

Este de-a dreptul curios că autorii *Istoriei Transilvaniei*, în timp ce despre holocaustul evreilor din nord-vestul României aflat sub ocupație horthystă, n-au găsit de cuviință să scrie decît patru rînduri și jumătate, despre soarta evreilor din România s-au hotărît să scrie ceva mai mult — șase rînduri. Autorii le-au folosit din plin pentru a spori confuziile, a continua cu mistificările și denaturările.

Pentru a înțelege mai bine jocul periculos al falsificării istoriei la care se dedau autorii acestei improvizații istorice, e necesar să reproducem un citat anterior care arată viziunea pe care ei doresc s-o acrediteze. Potrivit autorilor, după dictatul fascist de la Viena a început așa-numita *„politică față de naționalități de reciprocitate : la expulzări s-a răspuns cu expulzări de cealaltă parte, la internări cu internări, la închiderea de școli s-a răspuns cu închiderea de școli, creîndu-se o totală nesiguranță a soartei românimii din Nord, respectiv a maghiarimii din Sud“* [2].

Se încearcă, așadar, să se sugereze cititorilor existența unui paralelism între situația din nordul și sudul Transilvaniei. Dar o asemenea încercare este mai mult decît revoltătoare. Cînd și unde, în care comună din sudul Transilvaniei au fost măcelăriți 155 de oameni nevinovați — gravide și mame cu copii la sîn, bărbați în floarea vîrstei și bătrîni de-a valma — așa cum s-a întîmplat în nordul Transilvaniei în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1940 în comuna Ip ? Cînd și unde, în ce comună din sudul Transilvaniei a avut loc un masacru asemănător celui săvîrșit de horthyști la 9 septembrie 1940, în comuna Trăznea, soldat cu 81 de victime ? Cînd, unde, în ce comune din sudul Transilvaniei s-au comis asemenea crime cutremurătoare ca acelea săvîrșite de horthyști la Moisei, Sărmaș sau Leordina ?

Autorii încearcă să lanseze ideea unui paralelism și în atitudinea față de evrei. O enunță lapidar, ca un lucru care, chipurile, este firesc : *„Politica fascistă a mers mînă în mînă de ambele părți* (adică și în nordul și în sudul Transilvaniei — *n.n.) cu antisemitismul“* [3]. Urmează apoi fraza pe care am reprodus-o la începutul articolului, în care autorii înfățișează, în cele patru rînduri și jumătate, tot ce le-au dictat inima și conștiința să scrie despre exterminarea evreilor din nordul Transilvaniei cotropit. O logică elementară ar fi pretins ca, în continuare, să se arate ce s-a întîmplat în sudul Transilvaniei pentru a susține ideea lansată privind similitudinea *„în ambele părți“*. Autorii sacrifică însă fără remușcări orice logică și, spre stupoarea cititorului, nu fac nici cea mai mică referire la starea de lucruri din sudul Transilvaniei, ci sar, fără nici o legătură, la situația evreilor din întreaga Românie. Firește, autorii au făcut acest salt pentru că n-au avut tăria să consemneze adevărul istoric : în sudul Transilvaniei, sub regimul lui Antonescu, viața nici unui evreu n-a fost periclitată. În timp ce evreii din Cluj și Dej, din Oradea și Satu-Mare, din toate orașele și satele Transilvaniei de Nord au fost strînși și, toți, pînă la ultimul bătrîn, pînă la ultimul sugar, au fost mînați, sub amenințarea baionetelor horthyste, spre crematoriile și camerele de gazare din *Birkenau-Auschwitz*, evreii din Turda și Alba-Iulia, din Arad și Timișoara n-au purtat nici măcar steaua galbenă !

Mai mult, aceste orașe ca de altfel orașele din întreaga Românie au oferit adăpost sigur tuturor evreilor din nordul Transilvaniei — și chiar din orașele Ungariei — care au reușit să evadeze din ghetouri și să fugă în România.

Este bine cunoscută, frecvent citată în literatura de specialitate, telegrama din Budapesta expediată la Berlin în care Veesenmayer raportează : *„...Din cercurile consulatului general român de la Cluj s-a aflat că evreii din Ungaria refugiați în România sînt tratați acolo ca refugiați politici, urmînd a li se înlesni de către guvernul român emigrarea în Palestina“*.

Autorii susțin că *„În timpul celui de-al doilea război — potrivit aprecierilor — în România, mai ales la est de Carpați, au fost asasinați cca 387 000 de evrei“* [4].

Poporul român impotriva „soluției finale“

În discuție este acum *Istoria Transilvaniei*, falsurile și denaturările pe care le conține, nu destinul evreilor sub regimul lui Antonescu. Totuși, pentru că autorii ei au făcut o asemenea apreciere, cîteva precizări se impun.

Nu este prima dată cînd, autori din Ungaria, cu o simplă trăsătură de condei, trec în totalitate numărul evreilor din nord-vestul României căzuți victimă aplicării în stil

[1] Matatias Carp, *Sărmaș, una din cele mai oribile crime fasciste*, București, 1945, pp. 30-31.
[2] *Erdély története*, p. 1754.
[3] *Ibidem*, p. 1757.
[4] *Ibidem*, p. 1758.

11 octombrie 1944. Trupele române în centrul orașului Cluj, după alungarea cotropitorilor hitleriști și horthyști

horthyst a „soluției finale" în seama regimului antonescian. Mistificarea se petrece în felul următor. Din datele recensământului oficial din 1930 rezultă că în România trăiau 728 115 evrei. Datorită sporului demografic natural se estimează că la începutul anului 1940, România avea o populație evreiască de aproximativ 760 000. După eliberarea de sub dominația nazistă, în România mai trăiau peste 350 000 de evrei. Deci numărul lor s-a micșorat, într-adevăr, cu circa 400 000 de oameni. Numai că această cifră cuprinde evident și pe cei peste 166 000 de evrei deportați de autoritățile horthyste, dintre care 84,5% au pierit. Apoi este vorba de soarta evreilor — cca 280 000 — din Basarabia și Bucovina. Fără a minimaliza cu nimic răspunderea lui Antonescu pentru moartea în Transnistria a 70-80 000 de evrei din Basarabia și Bucovina, strămutați acolo în vîltoarea războiului mondial, trebuie arătat că în România de sub autoritatea guvernului român, în cadrul granițelor stabilite în vara lui 1940, în ciuda marilor și repetatelor presiuni ale Berlinului, „soluția finală" nu s-a aplicat.

Profesorul universitar dr. Israel Gutman din Israel, într-un referat intitulat: *Situația evreilor din România pe fondul Europei cucerite sau dominate de naziști*, arată că planurile naziste de a-i deporta pe evrei din România în lagărele de exterminare din Polonia au întîmpinat *„o opoziție energică din partea poporului român și a autorităților românești, inclusiv a guvernului și dictatorului Ion Antonescu... Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de «soluția finală» de concepție nazistă. Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci, în mare măsură și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România de sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor"* [1].

Potrivit documentelor originale aflate în arhiva Iad Vashem-ului din Ierusalim, la 15 septembrie 1942 Hauptsturmführer-ul Gustav Richter, sosit la București ca specialist „în problemele evreiești" al Berlinului, semnează planul german de deportare a evreilor din România. Nerăbdător *Bukarester Tageblatt*, editat de legația germană din București, anunță că încă în cursul anului 1942 vor fi evacuați evreii din sudul Transilvaniei și Banat, iar în anul viitor toți evreii din vechiul regat vor fi deportați, așa încît nu va mai exista nici un evreu în România. Ziarul afirma, sigur de informațiile pe care le deținea, că *„România va servi de astă dată drept exemplu pentru alte țări"*. Intenția de deportare devenind publică, un val de proteste ale celor mai diferite cercuri politice, economice, culturale și religioase din România a început să-și facă simțită presiunea.

Într-un protest al românilor din sudul Transilvaniei și din Banat — intelectuali, comercianți, industriași și meseriași — înaintat Ministerului de interne de la Bucu-

[1] *Simpozion științific româno-israelian*, în *Anale de istorie*, nr. 6/1984, p. 88.

reşti, se spunea : *„Oricare ar fi concepţia noastră despre evrei. sintem creştini şi oameni şi noi, care am suferit atît sub dominaţia ungară şi care ştim cît suferă astăzi ai noştri sub aceeaşi dominaţie, ne cutremurăm la gîndul că cetăţenii unui stat ar putea, fără nici o vină, să fie despuiaţi de tot avutul lor şi alungaţi din ţara în care s-au născut şi în care zac de secole osemintele părinţilor, bunicilor şi străbunilor lor“.* Planul de deportare n-a putut fi pus în aplicare. A eşuat [1].

Într-un studiu intitulat *„Regimul antonescian şi salvarea evreilor din Transilvania de sud“*, dr. Jean Ancel din Israel apreciază că : *„Problema deportării evreilor din Transilvania* (de sud — *n.n.) şi Banat poate fi considerată ca o primă ciocnire serioasă între planurile guvernului nazist şi dîrzenia unui popor mic. Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărîtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfîrşitului dominaţiei naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-şi preda evreii poate fi considerat ca unul din marile acte de rezistenţă din Europa, într-un moment cînd Germania se afla în culmea puterii sale...“* [2].

Desigur, nici evreii din România n-au fost scutiţi de un şir întreg de măsuri antisemite, de vexaţiuni şi prigoniri. La rebeliunea legionară din Bucureşti din ianuarie 1941, printre victime s-au numărat şi 130 de evrei. Apoi în pogromul de la Iaşi [3] au pierit cîteva mii. Cifra exactă din lipsă de documente nu s-a putut stabili. Referindu-se la rebeliune şi la pogromul de la Iaşi, profesorul universitar dr. Israel Gutman de la Iad Vashem arată : *„Este de presupus că naziştii au fost iniţiatorii şi aţîţătorii acestor evenimente tragice, însă nu se poate trece cu vederea faptul că anumite elemente antisemite din rîndul localnicilor au luat parte la ele“* [4].

Am mai spus-o şi cu alt prilej şi mă simt nevoit să repet : ca supravieţuitor al holocaustului din nordul Transilvaniei îmi vine extrem de greu să compar cifre care exprimă vieţi strivite, să apreciez gravitatea crimelor în raport cu numărul victimelor, cînd uciderea unui singur om numai pentru că este de altă etnie reprezintă un act ce merită o condamnare capitală. Totuşi consider că este nedrept, este inadmisibil să pui pe acelaşi plan — aşa cum fac autorii *Istoriei Transilvaniei* — soarta evreilor din nordul Transilvaniei — unde 84,5% au fost exterminaţi — cu cea a celor din sudul său, unde, se ştie, toţi au rămas în viaţă. Este nedrept, este inadmisibil să pui pe acelaşi plan destinul evreilor din Ungaria horthystă — despre care cunoscutul istoric american Randolph Braham spune că *„au fost nimiciţi cu o viteză fără precedent prin cea mai crîncenă deportare şi cel mai nemilos program de masacrare întîlnit pe timpul războiului“* — cu cel al evreilor din România, ţară care, apreciază acelaşi istoric, a reprezentat *„o oază, un liman pentru refugiaţii evrei din Ungaria“* [5].

Însuşi Endre László, secretar de stat la Ministerul de interne, în raportul sinteză prezentat în faţa Consiliului de Miniştri de la Budapesta, în şedinţa sa din 21 iunie 1944, arăta : *„Pentru a scăpa de ghetoizare a început fuga evreimii peste graniţă, în străinătate, MAI ALES ÎN ROMÂNIA (s.n.). Dintre ţările vecine cu noi România a fost aceea care, printr-o indulgentă pază a graniţei a facilitat strecurarea evreilor în interiorul ei... În această privinţă l-am şi solicitat pe domnul ministru de externe să dea dispoziţii organismelor sale reprezentative de peste hotare să întreprindă acţiunile diplomatice ce se impun“* [6].

După cum se ştie, guvernanţii de atunci de la Budapesta n-au vrut în nici un chip să recunoască public crima pe care au iniţiat-o şi pe care au săvîrşit-o cu meticulozitate sadică şi sălbăticie gregară.

Cu încăpăţînare şi neruşinare stupefiantă, guvernul horthyst, apoi cel szálasist, au negat crima săvîrşită împotriva evreilor. La 7 noiembrie 1944, Ambasada Elveţiei, care reprezenta şi interesele României la Budapesta, a prezentat Ministerului de externe ungar o notă în care guvernul român solicita Crucii Roşii Internaţionale să cerceteze autenticitatea ştirilor privind intenţia guvernelor german şi ungar de a-i lichida pe evreii deportaţi din nordul Transilvaniei şi comunica, totodată, faptul că studiază măsuri menite să determine guvernele amintite să se abţină de la măsuri extreme faţă de evrei.

Răspunsul la notă a fost remis Ambasadei Elveţiei la Budapesta la 15 noiembrie. Guvernul szálasist afirma că evreii din Transilvania de Nord — ale căror trupuri de luni de zile fuseseră transformate în fum şi cenuşă în crematoriile *Birkenau*-lui — nu au fost deportaţi, ci mobilizaţi la muncă la fel ca toţi cetăţenii unguri. În continuare, se scria negru pe alb : *„nu numai că* (pe evrei — *n.n.) nu-i ameninţă nici un pericol, ci, din contră : ei se bucură de un* bun tratament *(s.n.) de o aprovizionare regulată, acordîndu-le munci sigure şi importante. Asemănătoare este şi situaţia românilor care efectuează munci obligatorii“*.

Generaţiile de azi, aşa cum am mai spus, nu pot răspunde pentru fărădelegile de atunci. Au însă datoria morală de a le recunoaşte — de altfel ele nici nu pot fi scoase din istorie —, de a le analiza cauzele care le-au generat, de a le combate şi a face totul ca să nu se repete. În acest demers, istoricii au mari obligaţii. Constat cu amărăciune şi indignare că autorii *Istoriei Transilvaniei* nu s-au achitat de ele. ■

---

[1] Jean Ancel, *Documents concerning the fate of Romanian Jewry during the holocaust*, vol. IV, pp. 113-114. Pentru atitudinea solidară a poporului român, vezi şi *Magazin istoric*, nr. 6/1976.

[2] *Simpozion ştiinţific româno-israelian*, p. 90.

[3] *Magazin istoric*, nr. 6/1976.

[4] *Simpozion ştiinţific româno-israelian*, p. 88.

[5] Randolph Braham, *Op. cit.*, p. 905.

[6] Lévai Ienő, *Fekete Könyv* (*Cartea neagră*), Oficina, 1946, p. 288.

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XIX)

ION POPESCU-PUȚURI

Ultima parte a lucrării lui J.F. Vaillant *Achemenidarum imperium sive Regnum Ponti, Bosphori et Bithyniae historiae* este consacrată — așa cum se precizează încă din cuvîntul *Către cititor*, alcătuit de editorii scrierii — regatului Bithyniei, stat antic din Asia Mică, situat în partea de nord-vest a acestei zone, de-a lungul coastelor Propontidei și Mării Negre, între fluviile Rhyndacus și Parthenios. În privința originii bithynilor, toți autorii antici, începînd cu cei mai vechi, consemnează înrudirea lor cu geții și tracii: „Tracii — scrie Herodot — luptau avînd pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici și, deasupra, mantale lungi, împestrițate. Purtau încălțăminte și pulpare [numite și cnemide] făcute din piele de căprioară. Erau înarmați cu sulițe, scuturi ușoare și săbii mici. Aceștia au trecut în Asia [Mică] și s-au numit bithyni".

Herodot plasează acest eveniment la sfîrșitul sec. VI î.e.n., punîndu-l în legătură cu expediția lui Darius la Dunăre. Trecerea bithynilor din Europa în Asia trebuie să fi avut însă loc mult mai devreme, în urma invaziei cimerienilor petrecută în sec. VII î.e.n. Flavius Arrianus — autor antic originar din capitala Bithyniei, Nicomedia —, relatînd aceste evenimente, arată că bithynii au trecut în Asia, avîndu-l în frunte pe regele Pataros.

În sec. VI î.e.n., Bithynia a fost ocupată de regatul Lydiei, dar supremația acestuia a ținut puțină vreme, fiind înlocuită de perșii lui Darius și Xerxes, a căror stăpînire s-a prelungit pînă în secolul IV î.e.n. Expediția lui Alexandru cel Mare a reactivat lupta de eliberare a bithynilor, care sub *Bois*, fiul lui *Botyras* s-au declarat independenți. Conducătorului răscoalei i-a urmat *Zipoetes* — cunoscut ca primul rege al Bithyniei (după legendarul Daedalsus sau Didalsus, cum apare în unele scrieri antice). Zipoetes a domnit între 326 și 278 î.e.n. Sfîrșitul domniei lui, după cum precizează J. F. Vaillant încă în primul volum al lucrării *Historia arsacidarum*, a fost marcat de puternice lupte cu unul dintre urmașii lui Alexandru, Lisimah, care a invadat Asia Mică și a distrus capitala bithynilor, Astacus.

În anul 278, tronul a fost preluat de fiul lui Zipoetes, *Nicomedes I*, care a reunit în jurul său toate teritoriile țării și a reclădit capitala, căreia, după obiceiul oriental i-a dat numele său: Nicomedia. Nicomedes, pe care monedele ni-l înfățișează în costum elenizat, dar purtînd diadema specifică suveranilor orientali, a dus o activă politică de centralizare și de colaborare cu vecinii, în special cu regatul Pontului.

După domnia lui *Zelas* (250-236 î.e.n.) — de la care nu ne-au rămas monede — tronul a revenit lui *Prusias I* (236-192), întemeietorul orașului Prusa (Brusa de azi) — important centru al culturii acelei vremi, alături de Niceea — care a fost un alt oraș însemnat din teritoriul bithynilor.

Urmașul la tron al lui Prusias I a fost *Prusias II* (186-148 î.e.n.), în timpul căruia primejdia expansiunii romane, ce se arătase încă din anii domniei anterioare, a devenit tot mai amenințătoare. Regele Prusias a încercat să se ralieze unei largi coaliții, menită să zădărnicească această ofensivă. Momentul cel mai important l-a constituit adăpostirea acordată de regele Bithyniei cartaginezului Hannibal.

După înfrîngerea de la Zara (202 î.e.n.) și pacea care a urmat-o, prin care Cartagina era redusă la o simplă cetate comercială, lipsită de armată și deci de apărare, Hannibal a început pregătirile de revoltă: a restabilit finanțele, a limitat puterea aristocrației cartagineze și, în taină, a început să pregătească o armată. Trădat de nobilii cartaginezi, a trebuit însă să se refugieze. Mai întîi la regele Siriei, Antiochus (195 î.e.n.), pe care l-a îndemnat să înceapă războiul cu romanii. Antiochus a fost însă înfrînt și, pentru a evita alte consecințe, l-a îndepărtat pe Hannibal, care a găsit adăpost în Bithynia, la regele Prusias. La îndemnul lui Hannibal, Prusias l-a atacat pe Eumenes din Pergam, aliatul Romei. Fiind înfrînt, Prusias a intenționat să-l predea pe Hannibal romanilor; acesta, pentru a nu ajunge în prizonierat, s-a otrăvit. Deși eșuată încercarea lui Prusias II de a se împotrivi expansiunii romane s-a înscris pe direcția politică tradițională statelor și stătulețelor din Asia Mică, formațiuni care, aliate Imperiului arsacizilor, au căutat, cu ajutorul acestuia, să-și mențină independența și vechile legături economice.

Presiunile romane au devenit mai puternice în timpul domniei lui *Nicomedes II Epiphanes* (137-91 î.e.n.), ajun-

gînd deosebit de insistente sub *Nicomedes III Philopator* (91-74 î.e.n.).

Contemporan cu Mithridate VI Eupator, regele Pontului, Nicomedes III a fost un rege slab, supus influenţelor romanilor, al căror mod de viaţă a căutat să-l imite. Din această pricină a ajuns în proaste relaţii cu regatul Pontului şi şi-a atras nemulţumirea ţării, fiind înlăturat în două rînduri din domnie de către Mithridate care avea şi adeziunea poporului. De altfel, în ampla coaliţie pe care a realizat-o, reunind popoarele din regiunea Mării Negre şi a Asiei Mici, Mithridate a avut şi sprijinul bithynilor: „Cînd Sylla — notează Apian, biograful lui Mithridate — se apropie, adversarii [conduşi de Mithridate] îşi schimbară locul de la Termopile, la Focida. Printre ei se aflau traci, oameni din Pont, sciţi, cappadoci şi — de asemenea — bithyni, galaţi, frigieni şi cîte alte neamuri ascultau, de curînd, de Mithridate; aceştia cu toţii la un loc ajungeau la vreo sută douăzeci de mii de oameni. Ei îşi aveau fiecare [neam] în parte, conducătorii lor... Mithridate, care făcuse adeseori experienţa forţelor romane, socotind mai ales că în războiul acesta, pornit fără pretexte şi cu repeziciune, nu-şi va putea pune nădejdile într-o înţelegere, se îngrijea de toate amănuntele pregătirii, deoarece era încredinţat că în curînd întreaga situaţie trebuia să se hotărască. Toată vremea care mai rămăsese din vară şi iarna întreagă [a anului 74-73 î.e.n.] puse să se taie copacii şi să se construiască corăbii şi arme, distribuind pe mare două milioane de medimne [măsură de capacitate de aproximativ 50 litri] de grîu în diferite locuri. Pe lîngă trupele ce le avea mai înainte, îi veniră într-ajutor califii, armenii, sciţii, taurii, aheii... şi cîţi stăpînesc regiunea rîului Termodent, numită ţinutul amazoanelor. Trecînd în Europa, îi veniră, într-ajutor, dintre sarmaţi, cei «regali», iazigii, coralii şi neamurile trace care locuiesc lîngă Istru sau în preajma munţilor Rodope şi Haemus... Iată forţele pe care le-a primit Mithridate din Europa. Dintre toţi au fost aleşi pentru război o sută patruzeci de mii de pedestraşi şi şaisprezece mii de călăreţi. Urma o mulţime însemnată de constructori de drumuri, de purtători de bagaje şi de negustori".

Regii Bithyniei (Medalii din lucrarea lui J.F. Vaillant):

Nicomedes I...

...Prusias I...

...Prusias II...

...Nicomedes III

Bătălia din portul Calcedon nu a adus însă un rezultat deplin hotărît pentru vreuna din tabere. Regele Nicomedes a revenit pe tron, cu ajutorul romanilor şi, bătrîn şi fără moştenitori, şi-a lăsat regatul, prin testament, Imperiului roman. Ultima parte a lucrării lui J.F. Vaillant este consacrată guvernării romane, perioadă în care, potrivit istoricului latin, evreu de origine, Iosephus Flavius, locuitorii se împăcau greu cu dominaţia romană: „Cîte nu au de spus — scria el în *Războiul iudaic* — Bithynia, Cappadocia, poporul lui Pamphilia, licienii şi cilicienii cu privire la independenţa lor şi totuşi plătesc bir, fără constrîngerea armelor".

În fapt, şirul răscoalelor de aici, ca din toate celelalte regiuni supuse, a fost practic necontenit. Bithynia, alături de Pont şi de celelalte ţinuturi din Asia Mică, a făcut ulterior parte din Imperiul de răsărit, devenit mai tîrziu Imperiul bizantin; dar şi în această ipostază, tendinţele de autonomie au căpătat contur ori de cîte ori a fost posibil. Astfel, după Cruciada a IV-a (anul 1204, cînd oştile apusene au cucerit Bizanţul), pe vechiul teritoriu al Bithyniei s-a constituit Imperiul de la Niceea (străvechi oraş bithynian, centru al celebrului conciliu din anul 325 e.n.), care a perpetuat, mai departe, stăpînirea bizantină. În aceeaşi vreme la Trapezunt (într-o zonă unde se întinsese cîndva regatul Pontului) apărea un alt stat de esenţă bizantină, în Crimeea (pe locul fostului regat bosporan) s-a creat un altul, iar la Dunăre, cuprinzîndu-i ambele maluri, înflorea imperiul condus de Asăneşti. ■

ÎNTÎLNIREA CU PĂMÎNTUL NATAL

ANTON DUMITRIU

Cînd te întîlneşti cu ţara ta?[1] Vreau să spun cînd eşti conştient că trăieşti într-un univers propriu, cu axele lui de coordonate, cu valorile lui, pe care le-ai admis fiindcă sînt ale tale, pe care nu le poţi ignora, fiindcă nu te poţi ignora pe tine însuţi?

Destin şi istorie

Construită într-o unitate perfectă, cu un contur închis aproape circular de către Mare, Dunăre şi rîuri, traversată de o coamă de munţi, care parcă ar vrea să fixeze această circularitate, ţara noastră vorbeşte imaginaţiei, aşa cum plăsmuirile norilor pe cer vorbesc poeţilor şi visătorilor.

Cînd m-am întîlnit cu această formă, şi cînd mi-a vorbit atît de mult? Am crezut că întîlnirea a avut loc în copilărie, cînd priveam fără să mă satur cursul Dunării şi jocul valurilor ei. Stăteam are în şir, rezemat de un cilindru de fontă, din acelea care, nenumărate, sînt înfipte în chei şi de care se leagă parîmele şlepurilor şi vapoarelor, şi ascultam poveştile bătrînului Danubiu. Bulboanele sau onafoarele lui, sau uneori, pe timp de vijelie, valurile lui puternice, care făceau un zgomot ca şi cum ar fi fost vocea mării, toate îmi cîntau legende şi vedeam aievea luntrii cu geţi şi daci, sau trireme romane, sau chiar caice otomane, care înfruntau pericolele şi adîncimea marelui fluviu.

Aceasta, am crezut, era ţara mea.

Mai tîrziu, cînd am privit de pe Bucegi în largul spaţiului românesc, şi, într-o zi clară, am zărit Dunărea, şi în închipuirea mea neînfrînată îmi imaginam că s-ar putea vedea şi Marea, atunci mi-am spus că ţara românească este măsurată de privirea Omului, atît cît se poate întinde ea, de pe vîrful cel mai înalt al munţilor şi pînă la Dunăre, Tisa şi la Marea cea Mare.

Aceasta, am crezut, era ţara mea.

Iar cînd am trecut pe lîngă munţii Făgăraşului şi mi s-au arătat formele de basm pe care le plăsmuiau în întîlnirea cu Cerul, atunci sufletul mi s-a umplut de poezie şi mi-am spus: aceasta este ţara mea.

Dar nu era aşa. Sau aceasta nu era totul. Nu, legătura cu ţara mea nu era numai a „dragoste", numai un sentiment, ţara mea nu era numai „ţara de dor". În această legătură intră factori mult mai complecşi, care nu pot fi exprimaţi monocord, ci necesită, ca şi o simfonie, o întreagă orchestră pentru a-i reda toate nuanţele, toate notele.

M-am întîlnit cu ţara mea mai tîrziu, în orele cele mai grele ale vieţii mele, atunci cînd problemele cele mai profunde ale existenţei umane şi ale dispariţiei ei s-au pus cu mai multă acuitate decît oricînd. Atunci am realizat acest adevăr ineluctabil: tot ce mi s-a întîmplat şi tot ce mi se va întîmpla a avut loc şi va avea loc din cauză că aparţin acestui pămînt şi acestui neam. Nu ţara era a mea, ci eu eram al ţării. *Eu aparţineam unui destin, unei istorii, care a determinat orbita pe care a evoluat întreaga mea viaţă.* În fond, destinul unui neam nu este decît istoria lui implicită şi istoria nu este decît destinul explicit. Aparţinem acestei istorii, fiindcă istoria acestui pămînt şi a acestui neam ne-a imprimat un destin, în care sîntem fiecare din noi, un element anonim sau nu, istoria neamului românesc determină destinul oricărui român, destin care, ca şi fluviul, îl poartă ca pe un val pe drumul prescris de geografie şi de timp. *Aşa a simţit probabil, şi Eminescu, în versurile (din Scri-*

[1] Filozof şi logician de seamă, profesorul Anton Dumitriu (*Magazin istoric*, nr. 7/1984) este autorul a trei cicluri tematice: *Ştiinţă şi cunoaştere*, *Alétheia* şi *Cartea întîlnirilor admirabile* (dintre care ultimele două au fost publicate şi ca volume independente), cicluri reunite în volumul *Eseuri*, recent apărut la Editura Eminescu. Prezentăm cititorilor revistei cîteva fragmente dintr-unul din eseurile din ultimul ciclu.

soarea a IV-a): „*Căci a voastre vieți cu toate sînt ca undele ce curg,/ Vecinic este numai rîul: rîul este Demiurg*"..

Ab urbe deleta

O tragedie sfîrșește un destin sau o istorie, dacă înțelegem acești termeni în sensul dat mai sus. O tragedie a sfîrșit întotdeauna istoria unui popor, de exemplu, a troienilor; a unui neam, de exemplu, a Atrizilor; a unui om, de exemplu a lui Oedip. Cu poporul român s-a petrecut un fapt extraordinar: o tragedie a constituit începutul unui nou destin pentru el. Cînd legiunile împăratului Traian zdrobesc armatele lui Decebal, viteazul rege împreună cu căpeteniile lui se sinucid. După toate încheierile tragediilor, ne-am fi așteptat ca acest zguduitor final să fie sfîrșitul unui neam și al unei istorii. Cu distrugerea Troiei s-au încheiat istoria și existența unui popor, cu distrugerea Cartaginei s-au terminat și o istorie și un destin, fiindcă nu au mai existat cartaginezi; cu distrugerea Sarmizegetusei însă s-a făcut numai o cotitură în destinul unui popor, care pune un început nou în istoria lui. Faptul acesta excepțional se datorește mai multor factori, dintre care unul este dat sigur de vitalitatea și puterea psihică și biologică a geto-dacilor. și un altul este omologia a două seminții.

Românii sînt și romani: orientările lor cardinale sînt dominate de umbra marelui împărat roman. Calea Lactee se numește popular „Calea lui Traian". Valul ce străbate teritoriile românești poartă numele de „Valul lui Traian". La începutul anului, împăratul, pe un cal, cu șapa de aur, iese împreună cu plugarii să semene agoarele... Dar, în același timp, figurile cele mai specifice locale sînt dacice, și uneori ai impresia că au coborît direct de pe Columna lui Traian. Mîndria omului de pe meleagurile noastre a fost că se trage de la Râm, dar și că aparține acestui tărîm. Astfel, între cuceritori și cuceriți, s-a stabilit o osmoză naturală. Așa s-a născut un popor cu virtuți înnoite, care erau comune și dacilor, și romanilor. Să amintim că nici pe daci, nici pe romani nu-i înfricoșa moartea. Dar vom spune aici, numai în treacăt, că legăturile dintre aceste două popoare erau profunde, și ele erau cunoscute unora dintre scriitorii latini (și greci), după cum vom arăta mai departe. Ele erau de natură tradițională și priveau palii unei Weltanschauung [*concepție despre lume*] *comună dacilor și romanilor.*

Ne găsim dar în fața unei tragedii care este începutul unei noi istorii, al unui nou destin, al unui neam înnoit, poporul daco-roman. *Gestația va dura mult, dar ieșirea din destin în istorie, adică în explicitarea lui, va fi prodigioasă, grație acelei forțe tenace a sufletului geto-dac, care și-a învins propria lui tragedie, și a forțelor pămîntului acestuia, care i-au asimilat pe învingători. De fapt, au fost două victorii: a civilizației romanilor și a vitalității biologice și psihice a dacilor și de aici și interpenetrația lor.*

Romanii își începeau era lor de la „întemeierea cetății" — ab urbe condita, *adică de la fundarea Romei.* Istoria noastră nu are de fapt un început fix, fiindcă noi nu am încetat să continuăm istoria geto-dacilor, tocmai fiindcă am rămas în același cadru spațial ca strămoșii noștri, dar poporul român, cu specificitatea lui de astăzi, pe care i-au dat-o cele aproape două milenii de frămîntare, își începe destinul său de la distrugerea Sarmizegetusei — ab urbe deleta.

Etnograful german Leo Frobenius, după ce a cercetat vreo treizeci de ani viața și obiceiurile triburilor de negri, a scris o lucrare intitulată Paideuma, *în care a expus concluziile pe care le-a tras din numeroasele sale observații. Teoria lui, extinsă asupra naturii culturilor și cercurilor de cultură de pe glob, are în centrul ei noțiunea de* paideuma. *Termenul acesta este grecesc și înseamnă, în general, „ceea ce este cultivat", „ce s-a instruit" (elev sau discipol) etc. Dar mai înseamnă și „locul unde se învață", „locul unde se produce ceva". Această noțiune devine la Frobenius „sufletul local", esența psihologică a spațiului geografic* (Raumseele), *care alături de natura organică și anorganică, formează un al treilea factor (psihologic) și care, împreună cu celelalte, determină un anumit cerc de cultură. Desigur, se pot aduce obiecții acestui concept, așa cum a fost formulat de Frobenius, dar observațiile pe marginea istoriei și geografiei ne fac să reținem faptul că populațiile unui spațiu bine conturat își au caracteristicile lor proprii, un mod specific de a fi și, în acest sens,* paideuma *lor.*

Un asemenea punct de vedere stă la baza concepției lui Lucian Blaga, care a văzut în spațiul daco-roman un „spațiu mioritic", dominat de alternanța deal-vale; desigur, un asemenea caracter privește numai un aspect al spațiului românesc, el trebuie combinat cu alte caractere, care dau pămîntului românesc o personalitate unică, o paideuma — *„un suflet local".*

Putem aminti și denumirea de „fortăreață carpatică", dată de atîția cărturari, care este sugestivă prin aceea că exprimă unitatea globală a țării noastre și mai ales „rezistența ei" la pătrunderile străine, care, chiar cînd au avut loc, au fost macerate în laboratorul uman al acestui spațiu, sau cînd i-au contrariat natura au fost expulzate din lăuntrul lui.

Paideuma, *așa cum înțelegem noi acest concept, nu este numai „sufletul local", ci și ambianța unde hălăduiește acest „suflet". Se pot întîlni șesuri pretutindeni, se pot vedea munți pe toate meridianele, poți să dai peste fluvii, rîuri și mare oriunde, dar combinația, armonizarea munților, șesurilor și apelor în spațiul nostru este o particularitate care o individualizează ca pe o ființă, prin trăsăturile ei personale. Acești factori psihofizici au determinat elementele antropologice și psihice ale geto-dacilor, care au fost atît de puternice, încît ele sînt prezente și astăzi ca niște vîrfuri rămase la suprafață, fără ca noi să mai fim conștienți de adîncimea originii lor.*

Forța acestor elemente s-a tradus în timp prin: unitatea limbii pe tot teritoriul fortăreței daco-romane, fenomen care rar se întîlnește; latinitatea limbii noastre, legendele și tradițiile noastre, care arată un trecut al acestui pămînt, al acestor oameni, care trebuie sondat, dacă vrem să înțelegem ce s-a petrecut și ce se poate petrece în acest ținut. Nu-i vom spune nici „spațiul mioritic", nici „fortăreața carpatică", nici paideuma *daco-română, ci simplu* Terra Mirabilis — „Țara minunată". ■

PE DVINA DE VEST,

ÎNFRUNTÎNDU-I PE HITLERIȘTI

General-locotenent GHEORGHI N. KOVTUNOV

În vara anului 1944, armatele sovietice, cu un efectiv de peste șase milioane de ofițeri și soldați, care fac parte din 11 fronturi, sînt angajate de la Marea Barenț pînă la Marea Neagră, pe un aliniament lung de 4 500 km. Pe acest front, se află cea mai mare parte a forțelor hitleriste: peste patru milioane de oameni.

La 30 mai, Comandamentul suprem sovietic definitivează planul de operații „Bagration". El prevede nimicirea Grupului de armate „Centru", de sub comanda generalului E. Bush, eliberarea completă a Bielorusiei, a regiunilor vestice ale Ucrainei, a republicilor baltice și crearea condițiilor favorabile pentru desfășurarea operațiilor ofensive din Prusia Orientală și Polonia.

Între aceste operații, cea mai importantă este aceea din Bielorusia: un sector de peste 1 000 km, cu o adîncime de 500-600 km, asigurat de patru fronturi, cu efective de aproape 1 500 000 oameni: 1 Baltic (Bagramian), 1 Bielorus (Rokossovski), 2 Bielorus (Zaharov), 3 Bielorus (Cerneahovski).

Operația strategică din Bielorusia, din cadrul ofensivei de vară a armatei sovietice, începe la 23 iunie. Două zile mai tîrziu, după lupte grele, trupele Frontului 1 Baltic reușesc să iasă pe Dvina de vest, fluviu lung de 1 020 km, care străbate teritoriile a trei republici, R.S.F.S.R., Bielorusia și Letonia (în granițele căreia poartă denumirea Daugava) și se varsă în Marea Baltică, la 16 km sud de Riga. Ele trec Dvina în mișcare și fac joncțiunea cu detașamentele înaintate ale Frontului 3 Bielorus. În numai șase zile de la declanșarea ofensivei, forțele celor patru fronturi sovietice nimicesc două grupări hitleriste, înaintînd peste 150 km. Îngrijorat de eșecurile Grupului de armate „Centru", la 28 iunie, Hitler îl înlocuiește de la comandă pe generalul E. Bush cu generalul-feldmareșal Walter Model. Ceea ce nu

Începe operația ofensivă „Bagration"

schimbă cu nimic situaţia. După ce, la 3 iulie, trupele sovietice îl alungă pe ocupanţii hitlerişti din Minsk, la jumătatea aceleiaşi luni eliberează Vilniusul, pentru ca, la sfîrşitul lunii, să pătrundă în Estonia. În octombrie 1944, ocupanţii hitlerişti sînt alungaţi din toate republicile baltice.

În cadrul tuturor acestor operaţii de amploare, forţarea Dvinei de vest este un punct-cheie. Ceea ce relese şi din relatarea unuia dintre combatanţi, general-locotenent Gheorghi Nikitovici Kovtunov (pe atunci locotenent-colonel), Erou al Uniunii Sovietice, relatare pe care o reproducem, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista istorică sovietică Voenno-istoriceski jurnal, **nr. 7/1982.**

F.D.

Chemare neaşteptată

La începutul verii anului 1944, Regimentul 138 artilerie de gardă, de sub comanda mea, se afla pe pămîntul Bielorusiei. Ca şi celelalte trupe ale Frontului 1 Baltic, ne pregăteam zi şi noapte, în vederea marii ofensive. În perioada 10-12 iunie, Armata 6, respectînd cu stricteţe măsurile de camuflaj, s-a deplasat încet spre raioanele de concentrare. Cu două-trei zile înainte de începerea ofensivei, trupele au ajuns foarte aproape de linia întîi. Pînă la ea mai erau acum doar 4-6 km.

În ajun, unităţile au primit ordinele de luptă şi apelul consiliului militar. Diviziei 67 infanterie de gardă, din care făcea parte şi regimentul nostru, i-a revenit misiunea ca, în cadrul Corpului 23 armată de gardă, să rupă apărarea hitleriştilor într-un sector de doi kilometri şi să cucerească aliniamentul Verbali, Gubiţa. Am primit multe mijloace de întărire, întrucît înaintam pe direcţia loviturii principale. Pe un kilometru de front, dispuneam de 16 tancuri şi autotunuri, 140 tunuri şi aruncătoare de mine, ceea ce, într-un teren mocirlos şi împădurit, reprezenta o densitate mare.

Pe 23 iunie dimineaţa, după o puternică pregătire de artilerie, la care a luat parte şi regimentul nostru, forţele principale ale corpurilor 22 şi 23 armată de gardă, din primul eşalon al armatei, au declanşat ofensiva. Subunităţile de tancuri şi infanterie, sprijinite de artilerie şi de aviaţia de asalt şi de bombardament, acţionînd impetuos, au rupt destul de repede apărarea puternic întărită a inamicului. Dar, după cum aveam să constatăm cîteva ore mai tîrziu, n-am reuşit să înfrîngem rezistenţa inamicului. Acesta a opus în continuare o împotrivire furibundă. Numai în prima zi marile unităţi ale Corpului 23 armată de gardă au respins cîteva contraatacuri puternice executate de inamic cu infanterie şi tancuri. Pînă la sfîrşitul zilei am izbutit să avansăm 15-18 km. Intensitatea ofensivei a crescut. Înaintam prin Bielorusia, eliberînd pămîntul sfîrtecat de duşman şi oamenii din robie.

În seara zilei de 23 iunie m-a chemat comandantul diviziei, generalul-maior A.I. Baksov. M-a luat prin surprindere. Nu mă aşteptam să mă cheme. În căsuţa unde funcţiona punctul de comandă al diviziei, se mai aflau comandantul Regimentului 196 infanterie de gardă, maiorul de gardă G.F. Şleapin, şi un necunoscut, în civil. Toţi trei analizau cu atenţie harta de pe masă.

— Kovtunov? Bine că ai venit — mi-a spus Baksov, ridicînd ochii de pe hartă. Îndată trebuie să vină şi Bronnikov. Deocamdată stai jos şi te odihneşte.

Într-adevăr, n-a trecut nici un minut şi uşa s-a auzit scîrţîind. A intrat şeful secţiei politice a diviziei, colonelul de gardă M.M. Bronnikov.

— Uite de ce v-am chemat, tovarăşi, ni s-a adresat pe un ton calm Aleksei Ivanovici, aplecîndu-se din nou asupra hărţii. Aici — şi a arătat cu creionul pe hartă — fasciştii au un pod de pontoane peste Dvina de vest. Cercetaşii l-au descoperit de curînd. Dacă reuşim să-l cucerim şi să-l păstrăm în mîinile noastre pînă la sosirea forţelor principale ale corpului, vom face o treabă excelentă, vom salva sute, poate chiar mii de vieţi. Această misiune importantă revine regimentelor dumneavoastră, Ghennadi Fadeevici şi Gheorghi Nikitovici. Vă conduce pînă la fluviu, pe cele mai tainice poteci, tovarăşul acesta. Este de prin partea locului, luptă ca partizan de la începutul războiului şi, normal, le cunoaşte ca pe propriile-i buzunare. În drum spre pod, nu vă angajaţi în nici o acţiune. Numai în caz de forţă majoră. Ţineţi minte că scopul principal este podul.

Detaşamentul nostru, constituit din subunităţi din ambele regimente, s-a deplasat toată noaptea prin pădure. Nu voi intra în amănunte, trebuie însă să spun că acesta a fost unul din cele mai grele marşuri pe care le-am executat în tot cursul războiului. Şi nu numai pentru că pînă în zori trebuia să străbatem aproape 40 km, ci şi pentru că, după ce am intrat în breşă, ne deplasam, de fapt, pe un teritoriu ocupat de inamic.

Ofensiva nu poate aştepta

În zorii zilei, detaşamentul nostru a ajuns la cursul de apă, concentrîndu-se la aproximativ un kilometru de mal. Pădurea deasă ne acoperea foarte bine. Împreună cu Şleapin, cu comandanţii de batalioane şi de divizioane am pornit de îndată în recunoaştere. Am ales un sector unde pădurea era mai aproape de fluviu şi ne-am tîrît cu precauţie pînă la lizieră. De aici se observa destul de bine toată lunca fluviului. Cercetaşii nu se înşelaseră. Peste Dvina de vest, care avea aici (în raionul Ulla) o lăţime pînă la 400 metri, exista într-adevăr un mare pod de pontoane. Din pădure spre acest pod ducea o şosea. Pe malul opus, ea urca pe o pantă lină, pierzîndu-se printre căsuţele unei localităţi destul de mărişoare. În centrul localităţii se înălţa o clădire de piatră cu un etaj.

De la liziera pădurii şi pînă la fluviu să tot fi fost cam un kilometru. În faţa podului existau tranşee şi adă-

posturi, iar pe malul opus — tranşee camuflate cu plase de mascare. După parapetele circulare ne-am dat seama că erau poziţii de tragere pentru aruncătoare.

— Va fi greu să asaltăm frontal — i-am spus lui Şleapin, privindu-l cu coada ochiului.

Nu mi-a răspuns. Se ciupea în tăcere de barba lui bogată şi roşcovană, uitîndu-se undeva spre dreapta. Mi-am îndreptat şi eu binoclul într-acolo şi cred că am înţeles la ce se gîndea. Poate că era bine să încercăm să forţăm fluviul tocmai acolo?

— Păcat că nu ştim mai multe despre inamic, a întrerupt tăcerea Ghennadi Fadeevici. De fapt nu ştim aproape nimic. Totuşi, să încercăm să presupunem. Că podul este păzit este la mintea cocoşului. Dar cu ce forţe? Judecînd după tranşee, ar putea fi aproximativ o companie. Cred că-ţi dai seama că mă refer la malul acesta, a continuat el să gîndească cu voce tare.

— Pe malul opus, cred că nu au mai puţin. Înseamnă că bilanţul ar fi următorul: forţele hitleriştilor sînt de cel puţin două companii. Să analizăm acum terenul... Ce părere aveţi Gheorghi Nikitovici?

— Pe inamic îl avantajează, iar pe noi ne dezavantajează, i-am răspuns eu. Se vede totul ca-n palmă. De cum vom porni spre trecere ne vor observa imediat şi vor deschide focul. S-ar putea, desigur, să ne apropiem pe furiş, dar pentru aceasta ne trebuie întunericul nopţii. Nu putem însă să aşteptăm atîta. S-ar pierde tot sensul raidului nostru. Iar dacă am mai aştepta o zi întreagă, s-ar putea ca inamicul să ne descopere.

— Aşa e, m-a aprobat Şleapin. Nu putem aştepta. După toate aparenţele, pînă acum hitleriştii n-au sesizat că sîntem sub nasul lor. Dacă însă vor băga de seamă, vai de noi... Eu propun să procedăm în felul următor...

O jumătate de oră mai tîrziu, activitatea de pregătire pentru forţare se desfăşura din plin. Potrivit hotărîrii pe care o luasem, Batalionul 1 trebuia să ocupe poziţiile de plecare la forţare pe liziera pădurii, în faţa podului de pontoane, adică aproximativ acolo de unde executasem noi recunoaşterea. Acesta primise următoarea misiune: să atace şi să pună stăpînire pe lucrările genistice din faţa podului, să-i scoată pe hitleriştii din tranşeele de pe acest mal şi, dacă era posibil, să lovească direct trecerea. Acţiunile acestui batalion urmau să fie sprijinite de divizionul de artilerie comandat de maiorul de gardă P.A. Ivakin. Restul forţelor detaşamentului nostru se concentrau în pădure, la malul apei, cu aproximativ un kilometru mai la dreapta. Sprijinite de divizionul comandat de maiorul de gardă I.M. Lebedenko, aceste trupe, folosind mijloace de trecere din zonă, trebuiau să forţeze cursul de apă, în acelaşi timp cu acţiunile Batalionului 1, şi să lovească de flanc localitatea de pe înălţimea de pe malul opus. Divizionul 1, comandat de căpitanul de gardă K.M. Vorobiov, rămînea pe loc şi urma să sprijine cu foc forţarea cursului de apă de către subunităţile noastre şi, dacă era necesar, şi subunităţile Regimentului 201 infanterie de gardă, care — după cum ni s-a comunicat — trebuiau să atingă fluviul ceva mai la sud de noi, în raionul localităţii Dvorisce.

Moşneagul inventiv

Deşi executaseră un marş de noapte greu şi deşi îi aştepta o înfruntare pe viaţă şi pe moarte, oamenii munceau cu voioşie. Ici şi colo se auzeau chiar glume. Cînd munca era în toi, a ieşit ca din pămînt un moşneag slab şi deşirat. Fără nici o introducere, s-a pornit să-i certe pe soldaţi.

— Ce faceţi? De ce tăiaţi copacii? Ia să-mi spuneţi unde-i şeful vostru cel mai mare?

L-au adus la punctul nostru de comandă provizoriu.

— De unde ai apărut, tataie? l-a întrebat maiorul Şleapin. Cine eşti? Şi de ce faci tămbălău? Sau poate nu-ţi convine că a venit armata roşie?

— Se vede că eşti la fel cu soldaţii tăi, s-a încruntat bătrînul. Şi să nu vorbeşti aşa despre armata sovietică. De trei ani o aşteptăm, cum n-ai aşteptat tu niciodată în viaţa ta. Fac gălăgie fiindcă nu procedaţi aşa cum trebuie.

— Cum aşa?, şi-a mijit ochii Şleapin.

— Spune-mi te rog, a continuat bătrînul, unde ai mai văzut matale plute făcute din lemn verde? Ce-ai să poţi încărca pe ele? Că nepriceput mai eşti!

— Şi de unde vrei să iau lemn uscat?

— Ordonă-le băieţilor tăi să dărîme cantonul şi baia. Sînt aici în pădure, aproape.

— De dărîmat le dărîmăm noi, dar tu cum o să te descurci, fără ele?

— Mie să nu-mi porţi de grijă. Şi aşa locuiam în bordei. Acolo-i mai liniştit. Dacă am trăit eu pînă acum, cînd aţi venit, cu atît mai mult am să rezist şi mai departe. Şi apoi, viaţa mea a trecut. Flăcăii pe care vroiai să-i trimiţi sub apă, pe plute de plop verde, mai au mulţi ani de trăit. Nu mai sta la îndoială şi stricaţi-mi palatele.

Ghennadi Fadeevici nu i-a răspuns nimic. Am observat însă că îi dăduseră lacrimile. Maiorul s-a apropiat de musafirul nostru nepoftit, l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat de trei ori.

Exact la ora fixată, divizioanele noastre au deschis focul. Soldaţii inamici alergau de colo-colo, dezorientaţi. Nu-şi puteau da seama cine şi de unde trage. Infanteriştii noştri au pornit spre pod. Pădurea a prins şi ea viaţă. Soldaţii, gradaţii şi ofiţerii au înlăturat repede camuflajul de pe mijloacele de trecere, construite de ei, au dus plutele la apă şi au încărcat materialele, în cea mai mare parte muniţii. Ceva mai încolo, artileriştii au împins tunurile pe plutele de bîrne. Lucrau cu spor, fără agitaţie, de parcă făceau treaba asta în fiecare zi.

Primele care au părăsit malul au fost companiile de infanterie. Maiorul Şleapin era într-o barcă de cauciuc. Nu-l puteai confunda cu nimeni altul. Avea o barbă roşcată

ca focul, de care, de altfel, era foarte mîndru.

În cele din urmă și mica noastră plută a pornit pe apă. Curînd, în apropierea ei au și răsunat cîteva explozii. Patru jeturi de apă au țîșnit în sus, iar prin aer au șuierat schije. Parcursesem cam jumătate sau poate ceva mai mult din distanța pînă la malul opus.

Imediat a început să tragă și artileria inamicului. Apa fierbea de explozii. O plută a fost nimerită în plin. Era pluta pe care treceau ostașii lui Șleapin. Figura lui impunătoare, cu barba roșcată, se vedea, ca și înainte, tot în fruntea companiei. Stătea în picioare în barcă, dădea din mîini și striga nu știu ce. Exploziile îi acopereau glasul.

Probabil că-și grăbea oamenii. Într-adevăr, cu fiecare minut, focul inamicului a devenit tot mai precis. Logica îți dicta o singură soluție: să ajungi cît mai repede la malul opus, înalt și abrupt, care te putea feri de lovituri directe. Acolo puteai găsi rîpe și văioage, care să te salveze de schije. Oamenii își dădeau perfect seama de aceasta și visleau din răsputeri, cu ce aveau — vîsle, bucăți de scînduri, lopeți de geniu sau chiar cu mîinile.

Sergentul major de gardă I.E. Ignatenko m-a tras ușor de mînecă.

— Priviți, tovarășe locotenent-colonel...

De pe o mică înălțime se îndreptau în fugă, spre locul unde bănuiau că vom debarca noi, soldați hitlerișți, cu două mitraliere grele. Dacă reușeau să-și instaleze mitralierele în poziție de tragere și să deschidă focul, era vai de noi. De pe malul înalt se vedea tot cursul de apă, ca-n palmă. Dar fasciștii au întîrziat. Două plute mici cu infanteriștii lui Șleapin au ajuns la mal, iar a treia și a patra le-au urmat imediat. Fără să zăbovească nici o secundă, ostașii de gardă s-au năpustit spre malul abrupt. S-au cățărat repede și și-au instalat puștile mitraliere, pentru a-i întîmpina cu o ploaie de plumbi pe hitleriștii care se apropiau...

Deodată am simțit că îmi fuge pluta de sub picioare. De fapt cred că ea a rămas pe loc, eu însă am fost proiectat în apă de suflul unei explozii. Barca pneumatică de cauciuc mi-a venit în ajutor. Curînd am ajuns la mal.

— Mai repede tunurile la mal!, am ordonat comandantului de divizion și am alergat să-l găsesc pe maiorul de gardă Șleapin.

Forțarea lateral față de pod și lovitura de flanc de-a lungul malului i-au pus pe hitleriști într-o situație grea. Au început să se retragă. Se părea că misiunea pe care o primiserăm fusese îndeplinită. Pionierii au trecut la repararea pontonului distrus de inamic.

Cine să raporteze?

După ce am intrat în localitate, am hotărît să o cercetăm mai în detaliu. Am aflat astfel că acolo funcționase o școală germană de subofițeri de tancuri. Subunitățile noastre de infanterie au capturat opt tancuri în bună stare și șase tunuri de asalt. Ne întrebam de ce ele nu luaseră parte la luptă. Curînd am găsit răspunsul. În rezervoarele acestor mașini de luptă nu era nici o picătură de carburant. De aceea, viitorii subofițeri fuseseră nevoiți să lupte ca infanteriști. Într-adevăr, avusesem noroc.

Dar dacă am fi contat în continuare pe el, însemna că luam lucrurile prea ușor. Ne dădeam seama că inamicul nu se va împăca cu pierderea unui pod de pontoane peste Dvina de vest și că va face totul să-l recucerească, să restabilească situația sau, în cel mai rău caz, să-l distrugă. De aceea, la ordinul meu, divizionul de tunuri de sub comanda maiorului de gardă I.M. Lebedenko a fost deplasat de urgență la marginea localității, pregătindu-se pentru trageri prin ochire directă. În apropierea lui, am plasat subunitățile de infanterie.

Presimțirea noastră s-a confirmat. N-au trecut nici două ore și fasciștii, sprijiniți de tancuri și autotunuri, aduse probabil din spatele frontului, au declanșat contraatacul. Dar ostașii noștri de gardă erau pregătiți. Ei au opus o rezistență îndîrjită. Inamicul n-a reușit să-i dea peste cap.

În tot acest timp, pionierii au lucrat la refacerea podului de pontoane. Curînd, el era gata reparat. Imediat, pe malul unde ne aflam a fost trecut Divizionul 2 din regimentul de artilerie.

Pînă seara am mai respins două contraatacuri. După apusul soarelui, fasciștii s-au mai potolit. Din cînd în cînd, mai răsuna cîte o împușcătură. Apoi, de pe malul nostru s-a auzit zgomot de motoare. Un batalion de tancuri și un divizion de autotunuri de ale noastre ajunseseră la pod.

— Îndată vor începe să treacă, a spus Șleapin. E bine!

Dar prima a intrat pe pod o mașină blindată, pe care nici n-o observasem pînă atunci.

— Să fie cu șefi?, l-am întrebat pe Ghennadi Fadeevici.

— S-ar zice că da, mi-a răspuns el.

— Foarte bine, nu avem de ce să fim stînjeniți. Ne-am făcut datoria.

Mașina blindată a urcat în viteză malul și, ridicînd nori de praf, s-a oprit lîngă noi. Din ea a coborît comandantul Diviziei 67 de gardă, generalul-maior de gardă A.I. Baksov, și comandantul Armatei 6 de gardă, generalul-locotenent de gardă I.M. Cisteakov. Prezența comandantului armatei a fost pentru noi o adevărată surpriză. La vizita comandantului de divizie te mai puteai aștepta, dar a comandantului armatei...

Am schimbat priviri scurte cu Șleapin. Cine să raporteze? El este comandant de arme întrunite, iar eu sînt mai mare în grad. Dar comandantul ne-a făcut semn cu mîna.

— Ce rost mai are să raportați? Văd și așa. Haideți mai bine să vă îmbrățișez. Din partea consiliului militar și din partea mea vă mulțumesc din suflet! Ați făcut o treabă extraordinară! ■

În românește de
col. (r) Victor ILCENCO

Toate aceste tezaure aşteaptă însă şi vor mai aştepta pe săpători, care, din aşezările viilor şi din mormintele adormiţilor din Cîmpia munteană, ca şi din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti

TEZAURUL DE LA SÎNCRĂIENI

MIHAI GRAMATOPOL

În august 1953, în cariera de andezit aflată între localităţile Sîncrăieni şi Jigodin, jud. Harghita, în apropierea unei aşezări dacice, a fost descoperită cea mai însemnată mărturie a toreuticii geto-dacice tîrzii, sec. I î.e.n.-I. e.n.). În urma aruncării în aer a unei stînci ce ameninţa cu prăbuşirea, a ieşit la iveală o bună parte a unui tezaur de vase şi podoabe de argint. Spunem o bună parte, fiindcă el ar fi trebuit să cuprindă cel puţin încă două fibule şi mai multe monede decît cele două piese recuperate: o tetradrahmă din insula Tasos şi o drahmă emisă de oraşul Dyrahium.

Vasele ce alcătuiesc tezaurul recuperat sînt: două cupe hemisferice cu buza profilată, trei cupe conice lise (netede) la exterior, dintre care la una se păstrează doar partea superioară ornamentată, opt cupe cu picior şi cu două toarte (una din cupe, doar fragmentar). Acestor vase de băut li se adaugă două brăţări, şi cele două monede menţionate mai sus.

Desigur şi în cazul tezaurului de la Sîncrăieni, ca la atîtea alte realizări de acest gen din sînul societăţii geto-dacice, am putea vorbi de fineţea execuţiei artistice, de bogăţia motivelor ornamentale — adică de multe din elementele pe care le-a relevat, în general, toreutica geto-dacică şi pe care le-am subliniat în articolele consacrate altor tezaure. Dincolo de aceste trăsături generale, tezaurul de la Sîncrăieni ne furnizează însă temeiuri pentru o analiză a conceptului pe care geto-dacii îl aveau despre spaţiu şi forme — concept legat nemijlocit de esenţa spiritualităţii geto-dacilor, analizată de Vasile Pârvan, de Lucian Blaga şi de alţi gînditori ce s-au aplecat asupra civilizaţiei străvechilor locuitori ai acestui pămînt

Să explicăm.

Civilizaţia geto-dacică nu ne-a lăsat, în general, monumente arhitectonice în piatră. Chiar la Sarmizegetusa Regia, elementele de suprastructură ale Zonei sacre par a fi fost de lemn, numai fundaţia fiind din piatră. Şi aceasta nu din pricina nepriceperii geto-dacilor de a utiliza piatra ca material de construcţie, ci pentru simplul motiv că lemnul era cea mai lesnicioasă și îmbelșugată materie primă. Din păcate însă lemnul este perisabil, el nu rezistă intemperiilor și, din acest motiv, asemenea construcţii nu au

ajuns pînă în zilele noastre. În absența lor, iată că avem posibilitatea de a decodifica ideile despre spațiu la geto-daci prin intermediul unor obiecte de preț, care, printr-o serie de elemente ale lor, tind să sugereze monumentalul unei construcții de mari dimensiuni. Precizez că nu este vorba de o interpretare sui-generis. Și în alte cazuri cercetătorii au pornit de la arhitectura vaselor ceramice de lux (în speță, ceramica grecească de tip Dipylon, a perioadei geometrice) pentru a descifra ideea de spațiu la un popor, suplinind astfel absența unor construcții care să reziste în timp pînă la noi.

Ce elemente ne furnizează, din acest punct de vedere, vasele de la Sîncrăieni?

În lumea elenistică (civilizație ce a influențat cultural

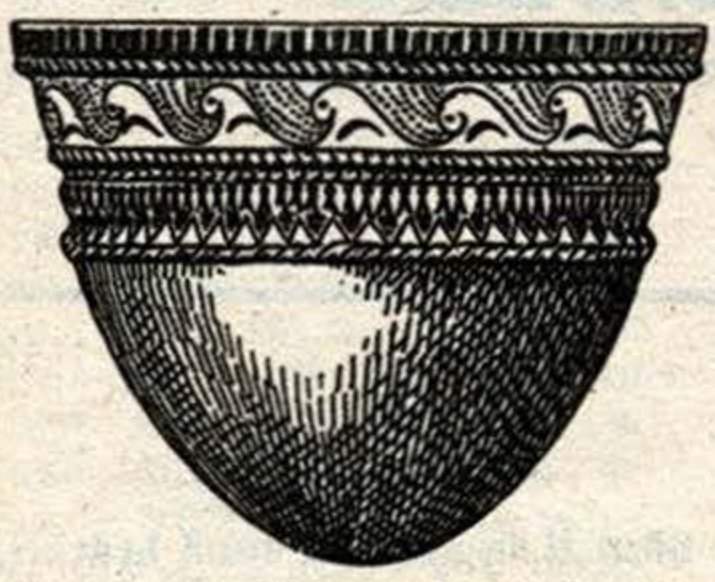

o arie geografică mult mai largă decît întinderea ei teritorială propriu-zisă), vasele de argint au cunoscut o mare răspîndire, din Asia Mică pînă în Peninsula Iberică — produsele caracterizîndu-se prin unitate tipologică, chiar prin stereotipie. Iată că vasele de la Sîncrăieni conferă sensuri noi acestei stereotipii, demonstrînd de la început originalitatea, capacitatea interpretativă a meșterilor argintari geto-daci.

Este cazul, în primul rînd, al *cupelor conice*, formă obișnuită la vasele din lumea elenistică. S-ar putea argumenta că asemenea forme sînt opțiunea gustului vreunui orfevrier sau poate al beneficiarului localnic, neavînd în nici un fel semnificația care li s-a atribuit. În acest caz se cuvine amintit că astfel de forme se întîlnesc și la alte obiecte descoperite în alte locuri din țară: principele preot, figurat șezînd, de pe

obrăzarul drept al coifului de aur de la Băiceni (jud. Iași) ține în mîini un ryton și o *cupă conică*, drept vase rituale. Celebrul vas de cult monumental descoperit la Grădiștea de Munte, purtînd nu mai puțin vestita inscripție DECEBALVS PER SCORILO, redă aidoma la proporții mari, firește, forma *conică* a vaselor de la Sîncrăieni. În sfîrșit *în mai multe așezări dacice din Cîmpia munteană au fost descoperite cupe conice miniaturale* din lut. Aceeași formă repetată la trei dimensiuni diferite ne obligă să recunoaștem deschiderea spirituală a vechilor locuitori ai Daciei, capabili să preia, să asimileze și să se exprime pe plan artistic în felul ei propriu!

Aceeași originalitate o constatăm și în cazul cupelor cu picior de la Sîncrăieni. Rezultat al iradierii elenistice, care în sec. I î.e.n. s-a făcut simțită din plin în interiorul arcului carpatic, cupele cu picior erau la început cantaroide (adică similare vaselor grecești cu picior scurt și două toarte, numite din această pricină cantaros = cărăbuș). Analiza cupelor de la Sîncrăieni (îndeosebi cele notate cu nr. 9 și 8 în studiul lui Dorin Popescu: *Dacia*, II, 1958, pp. 164-167) vădește maniera originală de evoluție a acestui motiv, care, finalmente, se eliberează complet de prototipul elenic. Însăși cupele vaselor se modifică devenind din ovoidale, hemisferice. Picioarele cilindrice se lungesc, capătă o nodozitate centrală, încît existența piciorului înalt anulează utilitatea toartelor, care nu fac altceva decît să mărească instabilitatea vasului. Această supraetajare de elemente seamănă, întrucîtva, cu grandilocvența pe care barocul o va aduce mai tîrziu în istoria artelor. Să nu uităm însă că civilizația romană procedase la fel, etajînd elemente, unele incompatibile, ale arhitecturii grecești. Evoluția cupelor cu picior de la Sîncrăieni vădește, așadar, voința toreutului de a descoperi noul, de a crea o monumentalitate compusă din elemente diferite, puternic profilate.

În sfîrșit, original este și aspectul decorativ. Exterioarele cupelor hemisferice cu picior sînt împodobite cu motive tipice așa-ziselor cupe deliene de ceramică, descoperite cu precădere în așezările de la sud de Carpați.

Mai rămîne să subliniem un aspect al semnificației tezaurului de la Sîncrăieni. Vreme de două secole, tezaurele monetare au constituit, după cum am văzut[1], o formă de stocare a argintului. O dată cu înaintarea legiunilor romane în Balcani și cu slăbirea economiei elenistice, argintul pentru baterea monedelor — procurat din sudul Peninsulei Balcanice — a scăzut cantitativ. Aceasta are drept urmare faptul că, pe de o parte, ultimele monede geto-dacice au simburele din bronz și doar o pojghiță exterioară de argint, iar, pe de altă parte, tezaurizarea puținului argint încetează de a se face prin monede, ci sub formă de vase.

Cele două monede descoperite împreună cu vasele de la Sîncrăieni arată care era sursa argintului — Peninsula Balcanică. Vasele înseși, ca și multitudinea de mărunte tezaure descoperite pe întreaga arie geto-dacică, vădesc noua formă sub care va fi acumulat metalul tradițional al economiei de schimb în lumea egeică și traco-dacică. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1985.

1939-1945

CORESPONDENŢĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ — DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Un număr relativ mic de mesaje, scrisori şi telegrame, 68 în total, au circulat între Roosevelt şi Churchill, în decursul anului 1940. Este anul în care cei doi şefi de guvern nu se vor vedea încă, aşa încît relaţiile lor personale vor fi „hrănite" exclusiv prin corespondenţă, ca şi printr-o serie de trimişi speciali, care vor traversa Atlanticul, transmiţînd fiecărula dintre ei gîndurile celuilalt. Prin mesajele schimbate, Churchill şi Roosevelt se vor cunoaşte mai bine, se vor aprecia mai profund şi vor ajunge să înţeleagă pe deplin istorica necesitate a unirii tuturor eforturilor în lupta pentru a răspunde provocării prin care puterile fasciste vroiau să le ruineze.

Prăbuşirea Franţei a deschis o nouă fază în relaţiile dintre cei doi. Aşa cum subliniază profesorul Kimball, „indiferent cum noul prim-ministru [Winston Churchill] şi-a semnat mesajele, după iunie 1940 [aluzie la numele de cod Fosta persoană navală], sensul lor era unul singur. Într-un singur cuvînt — Ajutor". În timpul acestui an, în mesajele lui Churchill, care sînt mult mai numeroase decît ale lui Roosevelt (50 din 68), priorităţile sînt: Bătălia Angliei şi pericolul invadării insulelor britanice de către armatele hitleriste şi cererile de ajutor multilateral din S.U.A.

Continuăm publicarea serialului prin care Magazin istoric pune la dispoziţia cititorilor săi pagini din corespondenţa completă dintre preşedintele S.U.A. şi primul ministru al Marii Britanii, în perioada războiului, corespondenţă apărută în 1984, în ediţie definitivă, sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

Un debitor neputincios

Roosevelt nu a dat curs nici apelului lui Churchill pentru salvarea Franţei, din data de 15 iunie 1940[1], drept care primul ministru britanic şi-a dat seama imediat de eroarea sa de judecată şi a devenit mult mai prudent. Chiar pe 16 iunie, în timp ce trupele germane intrau în Paris[2], el îşi avertiza colegii din Cabinetul de război că presiuni prea mari asupra S.U.A. ar putea avea efecte contrare celor propuse: „El [Roosevelt] — spunea Churchill la această reuniune — ar putea, de exemplu, să lanseze un apel către toate guvernele beligerante să înceteze războiul. Aceasta ar clătina, într-o oarecare măsură, anumite categorii ale opiniei publice britanice, care pînă acum s-a arătat în întregime unită şi inflexibilă[3]. În faza actuală, orice gînduri, orice idei care ar sugera o înţelegere cu inamicul trebuie respinse în ceea ce priveşte Marea Britanie. Luptăm pentru vieţile noastre şi este de importanţă

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1987.

[2] La 17 iunie, guvernul mareşalului P. Pétain, constituit în ajun, a cerut armistiţiu, care a fost semnat la 22 iunie 1940.

[3] Temerea lui Churchill era pe deplin justificată. Chiar în sînul Cabinetului de război existau voci — printre ele lordul Halifax, ministrul de externe — care nu respingeau necondiţionat, aşa cum făcea primul ministru, ideea unor tratative cu Germania, în vederea încetării ostilităţilor.

vitală să nu permitem apariţia nici unei fisuri în armura noastră".

Pe Roosevelt nu l-au lăsat totuşi indiferent avertismentele lui Churchill. Deşi nu era pregătit sau, mai exact, opinia publică americană nu era încă pregătită pentru intrarea S.U.A. în război, el îşi dădea perfect de bine seama că britanicii luptau şi pentru S.U.A. şi era interesat să-i încurajeze să continue lupta. Acesta este, fără îndoială, şi sensul următorului mesaj pe care Roosevelt îl transmite lui Churchill, la 19 august 1940.

„Dragul meu Churchill,

Cred că aceasta [este vorba despre un raport al însărcinatului cu afaceri american la Berlin, Alexander Kirk, care se referea la zvonurile privind unele tratative de pace britano-germane] *te va interesa. A fost expediată de peste două săptămîni din Berlin, iar faptul că provine de la un american care a stat multă vreme în Germania îi conferă o valoare deosebită".*

Redăm din raport următorul pasaj: „Prima poziţie pe care trebuie să se situeze Anglia în această luptă este ca ea să se ţină tare faţă de orice eforturi de pace, iar cea de-a doua este ca britanicii să-şi pună la bătaie toate resursele materiale şi morale pentru a rezista atacului şi a continua lupta. Cel mai mare rol însă cred că ne revine nouă. Trebuie să-i încurajăm în orice chip pe cei din prima linie a luptei. Trebuie să ne dovedim ţelurile prin fapte şi prin exemplul direct şi trebuie să dăm această dovadă rapid şi fără ezitare. Trebuie să fim credincioşi principiilor pe care le ştim că sînt juste, deşi înfăptuirea lor ar putea reclama metode mai noi, iar la momentul potrivit trebuie să fim gata să ne spunem cuvîntul şi să trecem la fapte, pentru a salva de distrugere tot ceea ce ştim că este bun şi nobil în viaţă. Tocmai convingerea privind semnificaţia rolului nostru în această luptă, atît pentru propria noastră salvare, cît şi pentru binele omenirii, mă face să vă scriu şi sper că veţi interpreta în această lumină ceea ce am avut de spus. În zilele următoare, înregistrăm şi un alt gînd: „Dacă vorbele ar conta, observa cu amară ironie, după lectura acestui mesaj Churchill—într-o convorbire cu tînărul său secretar particular John Colville [*Magazin istoric*, nr. 2-4/1983] — ar trebui să cîştigăm acest război".

Trupele britanice — gata să respingă orice încercare de invazie a ţării lor

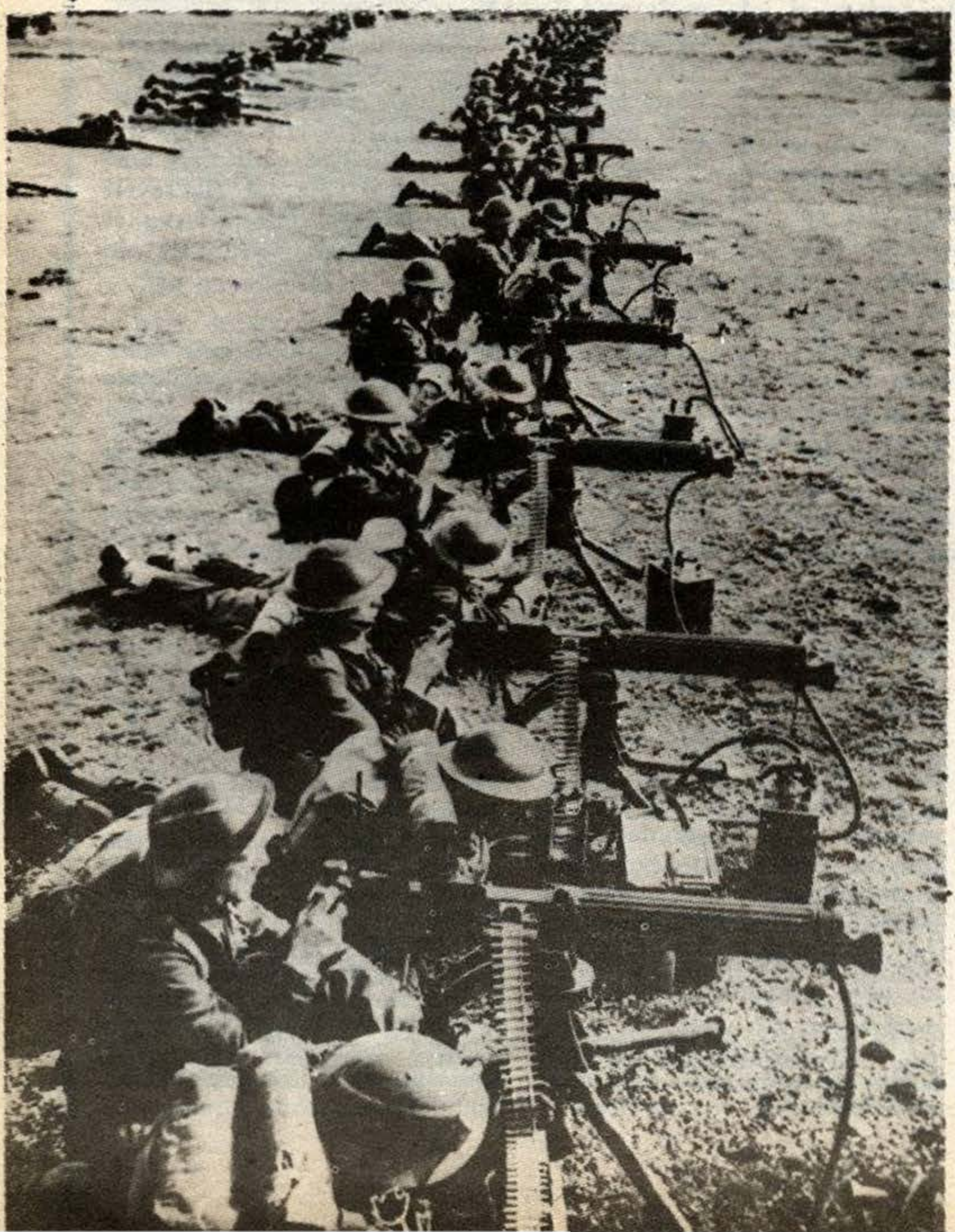

Este meritul celor doi conducători că vorbele au fost urmate şi de fapte, încă din perioada neutralităţii americane: acordul privind punerea la dispoziţia Marii Britanii a unor distrugătoare vechi americane, în schimbul unor baze americane pe unele teritorii transatlantice, posesiuni britanice, achiziţionarea de arme şi muniţii americane prin eludarea normelor în vigoare în S.U.A., antrenarea tot mai vastă a marinei americane în asigurarea securităţii navigaţiei către Marea Britanie şi, în special, legea pentru împrumut şi închiriere.

Este adevărat că preţul plătit de Marea Britanie a fost greu, dar Churchill a înţeles repede inegalitatea crescîndă dintre S.U.A. şi Marea Britanie, din punct de vedere al puterii economice, şi a ştiut să-şi stăpînească propriile sale sentimente ca şi pe cele ale colegilor săi şi să facă sacrificii pentru a asigura succesul operaţiilor militare. Un exemplu tipic îl oferă disputa americano-britanică din decembrie 1940, în jurul plăţii comenzilor militare britanice în S.U.A.

Înainte de adoptarea legii pentru împrumut şi închiriere, guvernul american a sugerat guvernului britanic, care nu mai avea alte resurse pentru plata peşin cerută de legea americană, ca vapoare de război americane să preia şi să transporte în S.U.A. aur din rezervele britanice depozitate în Africa de Sud. Prima reacţie a lui Churchill a fost hotărît negativă. Într-o primă versiune a răspunsului său, care nu a fost expediată, Churchill arăta că acţiunea îi trezeşte în minte imaginea *„unui şerif care adună ultimele bunuri ale unui debitor neputincios"*.

Variante expediate şi neexpediate

Tonul se moderează treptat. Într-o altă versiune, tot neexpediată, el scria părţii americane: *„În nici un caz, sosirea unei nave americane şi scopul urmărit nu pot fi ţinute în secret. Mă tem atît de opinia publică de aici, cît şi de încurajarea dată inamicului, care va înţelege astfel că ţara noastră trimite după ultimele rămăşiţe ale rezervelor ei. Dacă totuşi doriţi, voi da indicaţii ca aurul aflat la Cape Town să fie încărcat pe navă, dar, pentru motivele pe care le-am prezentat, aş prefera să nu fac asta, decît dacă devine foarte limpede că nu se poate găsi nici o altă cale de a satisface nevoia noastră de dolari"*.

În forma finală, expediată la 2 ianuarie 1941, Churchill se declară de acord *„cu propunerea dv. de a preîntîmpina dificultăţile noastre, prin trimiterea unui vas de război la Cape Town, pentru a prelua aurul aflat acolo la dispoziţia noastră, aproximativ 30 milioane lire sterline. Trebuie să vă informez că tranzacţia va deveni aproape sigur cunoscută în întreaga lume„ cu reacţii variate..."*

În continuare, Churchill atrage atenţia lui Roosevelt asupra pericolelor care rămîn pînă cînd vor intra în vigoare prevederile legii pentru împrumut şi închiriere şi asupra marilor nevoi pe care le are Marea Britanie, în general, şi care nu pot fi soluţionate nici prin transferul rezervelor de aur britanice din Africa de Sud: *„Ideea că în acest interval va trebui fie să nu ne plătim datoriile, fie să fim despuiaţi de ultimele noastre resurse este foarte primejdioasă. Ea provoacă mari nelinişti. Sînt sigur că această situaţie va constitui permanent o preocupare şi pentru dv... În ce ne priveşte, vom fi pe deplin pregătiţi să vă informăm în mod. deschis despre toate resursele şi obligaţiile noastre din întreaga lume şi nu vom solicita nici un ajutor în plus, faţă de ceea ce reclamă cauza comună. Firesţe, dorim să fim siguri că împuternicirile cu care vă propuneţi să vă înarmaţi vor fi suficiente pentru a face faţă acestor mari probleme. Fără soluţionarea lor promptă şi efectivă, hitlerismul nu poate fi extirpat din Europa, Africa şi Asia"*.

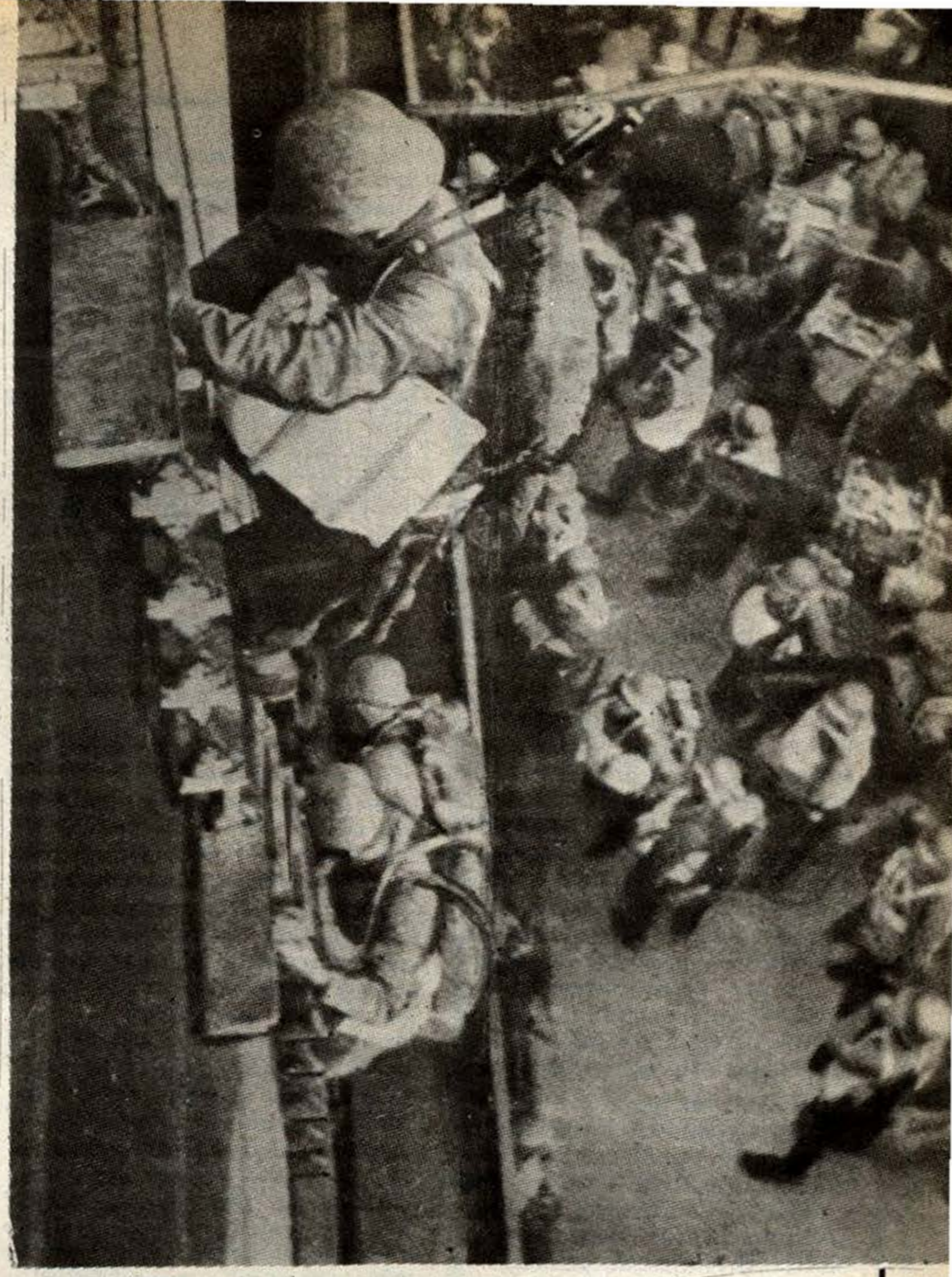

Soldaţi germani fac exerciţii în vederea unei debarcări în Marea Britanie

Totodată, Churchill a început să înţeleagă mai bine realităţile politice interne americane. El nu a mai repetat greşeala de a-l suprasolicita pe Roosevelt, de a-l împinge să meargă prea repede, într-un ritm mai alert decît cel al opiniei publice. Un exemplu îl reprezintă mesajul lui cu privire la necesităţile de ajutor ale Marii Britanii, în special pe anii 1941-1942, mesaj socotit de Churchill unul dintre cele mai importante pe care l-a trimis vreodată preşedintelui S.U.A. Perioada de gestaţie a acestui mesaj a

fost foarte lungă. Prima versiune, redactată de ambasadorul britanic la Washington, lordul Lothian, la 12 noiembrie 1940, a fost ulterior refăcută de cîteva ori, cu participarea tuturor membrilor Cabinetului de război și a altor consilieri și experți, textul fiind expediat abia la 7 decembrie 1940. Problema principală era realizarea unui text echilibrat, prin prezentarea unui tablou realist, dar demn, al situației și necesarului Marii Britanii, fără a zdruncina însă încrederea americană în capacitatea britanică de rezistență și fără a emite cereri pe care S.U.A. nu le-ar putea accepta sau care ar înstrăina opinia publică de peste ocean.

Pentru ilustrare, redăm mai întîi un pasaj eliminat din prima variantă: „*Dacă i-ați înzestra pe bravii aviatori din Australia și Noua Zeelandă cu aparate moderne, fără să le sustrageți de pe fronturi cu urgențe mai mari, s-ar realiza imediat o creștere uriașă a capacității noastre de a descuraja agresiunea japoneză spre sud*". În dreptul acestei fraze, cineva a notat pe margine: „Să se omită. Avem nevoie de toți aici" [adică în Marea Britanie].

Prezentăm acum pasaje din forma expediată a mesajului, ilustrative pentru echilibrul dintre diferitele cerințe contradictorii semnalate. Sublinierile aparțin lui Winston Churchill: „*Acțiunea de protecție va fi* imediat *mai eficientă dacă reușiți să obțineți baze în Irlanda pe durata războiului. Cred că este improbabil ca o asemenea acțiune de protecție să provoace o declarație de război din partea Germaniei împotriva Statelor Unite, deși, probabil, vor avea loc, din cînd în cînd, incidente navale cu caracter* periculos. Hitler s-a arătat dispus să evite greșeala Kaiserului. El nu vrea să fie atras în rozboi cu Statele Unite pînă nu subminează profund puterea Marii Britanii. Deviza sa este: «rînd pe rînd, cîte unul». Politica pe care am încercat să o schițez, *sau ceva în genul acesta, ar constitui un act hotărît de nonbeligeranță constructivă din partea Statelor Unite și, mai mult decît oricare altă măsură, ar oferi siguranța că rezistența britanică poate fi prelungită cu eficacitate pe perioada dorită și că* victoria poate fi cîștigată...

În sfîrșit, ajung la chestiunea finanțării. Cu cît este mai rapid și mai abundent fluxul de muniții și nave pe care sînteți în măsură să ni le trimiteți, cu atît mai repede se vor epuiza creditele noastre în dolari. Ele sînt, după cum știți, serios reduse prin plățile pe care le-am efectuat pînă în prezent. De fapt, după cum știți, comenzile deja lansate sau cele în curs de negociere, inclusiv cheltuielile achitate sau pendinte pentru deschiderea de fabrici de muniții în Statele Unite, depășesc de multe ori totalul resurselor valutare care rămîn la dispoziția Marii Britanii. *Se apropie momentul cînd nu vom mai fi în stare să plătim în bani lichizi achizițiile de nave și alte livrări. În vreme ce noi vom face totul, nu vom precupeți nici un sacrificiu rezonabil pentru a efectua plățile prin intermediul schimburilor,* cred că sînteți de acord că ar fi greșit din punct de vedere principial și reciproc dezavantajos dacă, *în toiul acestei bătălii,* Marea Britanie ar fi lipsită de orice fel de bunuri negociabile *astfel încît — după ce victoria va fi fost cîștigată cu sîngele nostru, civilizația salvată și s-ar obține timpul necesar pentru ca Statele Unite să fie pe deplin înarmate în fața oricăror eventualități — noi să rămînem goi pînă la os. Un asemenea curs nu ar fi în interesul moral sau economic al nici uneia dintre țările noastre. Noi, cei de aici, nu am fi în stare să achiziționăm, după război, diferența considerabilă de importuri din Statele Unite, dincolo de volumul exporturilor care poate fi admis de taxele noastre vamale și starea economiei interne. Nu numai că noi, cei din Marea Britanie, am avea de suferit grave privațiuni, dar s-ar ajunge la răspîndirea șomajului în Statele Unite, ca urmare a reducerii capacității americane de export.*

În plus, nu cred că guvernul și poporul Statelor Unite ar considera că este în conformitate cu principiile după care se călăuzesc să limiteze ajutorul, pe care l-au promis cu atîta generozitate, numai la acele muniții de război și materii prime pentru care plățile se pot face imediat. Puteți fi convins că ne vom dovedi gata de orice suferință și sacrificiu pentru Cauză și că sîntem mîndri să fim apărătorii ei. Restul îl lăsăm cu încredere în mîinile dumneavoastră și al poporului dumneavoastră, fiind siguri că se vor găsi căile și mijloacele pe care generațiile viitoare, de ambele părți ale Atlanticului, le vor aproba și admira.

Dacă așa cum cred, *sînteți* convins, *domnule Președinte, că înfrîngerea tiraniei naziste și fasciste este o chestiune de mare însemnătate pentru poporul Statelor Unite și pentru emisfera occidentală, veți privi această scrisoare nu ca un apel la ajutor, ci ca o reprezentare a acțiunilor minimale care sînt necesare pentru înfăptuirea obiectivului nostru comun*".

„Speranța-n anii ce-or să vină"

Tensiunile războiului (ofensiva aeriană germană împotriva Angliei, rămasă singură în fața Germaniei, ofensivă care se anunța ca un preludiu al unei invazii a insulelor britanice de către trupele germane) nu sînt lipsite și de momente „comice", în care britanicii arată că nu își pierd calmul și simțul umorului nici în momentele cele mai grele. La 22 septembrie 1940, Roosevelt îi transmite un mesaj lui Churchill cu privire la iminența invaziei germane. Mesajul nu este înregistrat ca document semnat de Roosevelt, dar este consemnat în amintirile lui Anthony Eden, în acea perioadă ministru de război și care, la data respectivă, își petrecea sfîrșitul de săptămînă pe coasta de sud a Angliei:

„În ziua de duminică, 22 septembrie, pe cînd lucram liniștit la pregătirea unor documente, am primit un mesaj de la primul ministru, în care

mi spunea că președintele Roosevelt i-a telegrafiat pentru a-i comunica faptul că ora trei din acea după-amiază era ora zero pentru invazia germană. Dacă credeam că este cazul să revin [la Londra], îmi oferea o cină. I-am răspuns că vremea este umedă și răcoroasă și că mă simt în perfectă siguranță. M-am urcat în vîrful dealului de unde se vedea Canalul [Mînecii] și apoi am trimis un nou mesaj, în care spuneam că marea este atît de agitată, încît orice german care ar încerca să treacă acum Canalul ar suferi grav de rău de mare. A doua zi s-a lămurit și misterul avertismentului transmis de Roosevelt. Președintele Statelor Unite obișnuia să transmită din cînd în cînd informații pe care le considera utile pentru noi, cei care ne aflam pe o insulă asediată. Însă de această dată se făcuse o încurcătură de cifru și ceea ce se indica drept o invazie a Marii Britanii era de fapt invazia Indochinei [de către japonezi], ceea ce s-a dovedit a fi adevărat și tragic".

Sir Alexander Cadogan, subsecretar permanent la Foreign Office, este și mai ironic în jurnalul său: „O telegramă de la Washington ne anunța că președintele are știri că invazia va avea loc la ora 3 în această după-amiază. Nu spune dacă ora 3 indică plecarea din Calais sau sosirea la Dover!"[1].

Anul nou 1941 începea într-o notă de încredere și hotărîre, în ciuda greutăților și pericolelor care nu încetau să se acumuleze. Marea Britanie depășise singură primejdia invaziei germane, iar ajutorul S.U.A. începea să se facă simțit. Această notă mai optimistă se reflectă și în mesajele prilejuite de Crăciun, de Anul nou, de aniversările zilelor de naștere (în cazul lui Roosevelt, 30 ianuarie), care nu au lipsit niciodată din corespondența Churchill-Roosevelt, precum și în următorul mesaj trimis de Roosevelt prin Wendell Wilkie, candidatul nenorocos al partidului republican în alegerile prezidențiale din 1940, dar —, în cadrul politicii externe de consens național, generată de izbucnirea conflagrației mondiale — sprijinitor al politicii externe a președintelui american, care reprezenta partidul democrat din S.U.A.

„Washington

20 ianuarie 1941

Dragă Churchill,

Wendell Wilkie vă va înmîna această scrisoare. El ne este de mare ajutor pentru evitarea influenței considerentelor de politică internă aici, la noi.

Cred că aceste versuri vi se potrivesc vouă, la fel de bine ca și nouă:

«Vînt bun, a statului fregată/ Vînt bun, Uniune mîndră și bogată./ O lume-ntreagă ce-ți închină/ Speranța-n anii ce-or să vină/ Te urmărește-nfrigurată»

Al dumneavoastră credincios,
Franklin D. Roosevelt."

„Am primit pe Wilkie ieri, răspunde Churchill, *și am fost profund mișcat de versurile lui Longfellow* [poet american din sec. XIX], *pe care le-ați citat. Voi dispune înrămarea lor, ca o amintire a acestor zile extraordinare, ca un semn al relațiilor noastre prietenești, pe care le-am clădit prin telegraf, dar și prin telepatie, sub toate presiunile".* ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

[1] Calmul britanic era stimulat, probabil, și de faptul că spărgînd, începînd din mai 1940, cifrul german (vezi și *Magazin istoric*, nr. 9/1984), conducerea Marii Britanii era în general la curent cu intențiile Reichului și, în particular, cu hotărîrea lui Hitler de a amîna și, pînă la urmă, a renunța la invazia insulelor britanice. Churchill nu l-a informat niciodată pe Roosevelt că pericolul invaziei se îndepărtează și că a dispărut. Desigur, la 22 septembrie 1940, pericolul nu era însă înlăturat cu totul.

NU UITAȚI!

În această vară, o ediție a concursului *Magazin istoric* pentru elevi și studenți. Amănunte în numărul viitor al revistei. Tot în nr 5/1987 — lista celor 150 cîștigători ai concursului *30 din 30*.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

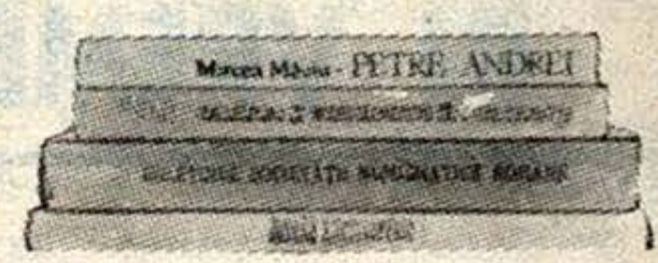

● **Mircea Mâciu — PETRE ANDREI. ACTIVITATEA, CONCEPȚIA, OPERA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 288 pp., 18,50 lei: *prezentare monografică a sociologului, filosofului, istoricului și omului politic antifascist, cu vederi democratice, dispărut în condiții tragice, în anul 1940, victimă a persecuțiilor legionarilor.*

● **ANUAR ENCICLOPEDIC. 1986.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 270 pp., 35 lei: *principolele evenimente ale vieții internaționale din anul 1985, urmate de o prezentare la zi a statelor lumii.*

● **Jean Delumeau — FRICA ÎN OCCIDENT (SECOLELE XIV-XVIII). O CETATE ASEDIATĂ.**

Editura Meridiane, București, 1986, vol. I—360 pp., vol II — 430 pp., 42 lei: *monifestări ale neliniștii pe care o încercau oamenii evului mediu și cauzele care o provocau.*

● **Nicolae Lascu — CĂLĂTORI ȘI EXPLORATORI ÎN ANTICHITATE.**

Editura Sport-Turism, București, 1986, 318 pp., 27 lei: *forme și modalități de călătorie (în scopuri comerciale, militare sou turistice), din Grecia și Roma antică.*

● **BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE.**

București, 1986, 540 pp.: *numerele 131-133 ale publicației, ce conțin studii, note și comunicări pe teme de numismatică, sigilografie, metrologie, medalistică și insignografie.*

● **Ion Nădrag — RÂMNICU VÎLCEA** *(cuvînt înainte de Corneliu Tamaș).*

Editura Sport-Turism, București, 1986, 24 pp. + 24 planșe color, 19 lei: *incursiune în istoria trecută și prezentă a localității de reședință a județului Vîlcea, atestată documentar acum aproape șase veacuri (1388).*

CUM ÎNVĂŢAU ŞCOLARII ÎN VREMEA LUI CAROL CEL MARE?

MANUEL DEKASTRE

Domnia regelui Carol cel Mare (768-814), suveran energic, reformator al administraţiei, al justiţiei şi bisericii, protector al literelor, remarcabil talent militar, care a dat şi numele dinastiei carolingiene (fondată în 751 de Pepin cel Scurt), este considerată vîrsta renaşterii statului franc (întemeiat la sfîrşitul sec. V), a aşa-numitei „renaşteri carolingiene". Purtînd războaie cu bavarezii, arabii, slavii, saxonii, longobarzii şi avarii, Carol cel Mare a lărgit considerabil hotarele vastului său imperiu, care cuprindea imense teritorii din Franţa, Germania şi Italia de azi. Sub conducerea sa era concentrat aproape întreg spaţiul fostului Imperiu Roman de Apus, prăbuşit cu peste trei secole în urmă, în 476. Ca împărat al Occidentului (din decembrie 800), Carol guverna un mozaic de populaţii, deosebite între ele prin limbă şi grad de dezvoltare social-economică şi politică.

De epoca lui, este legat celebrul poem Cintecul lui Roland, inspirat dintr-o relatare a cronicarului Eginhard (775-840), care a trăit la Curtea lui Carol cel Mare şi a scris o carte despre viaţa monarhului. Carol s-a înconjurat de oameni de aleasă cultură, cum a fost Theodulf, unul dintre principalii reprezentanţi ai „renaşterii carolingiene", cu care s-a sfătuit asupra tuturor iniţiativelor în materie de educaţie, învăţămînt şi cultură, scrie istoricul francez Pierre Riché, în lucrarea sa La Vie quotidienne dans l'Empire carolingien, din care Magazin istoric a prezentat un fragment, în nr. 1/1979.

Om de acţiune, regele a ordonat să se deschidă peste tot şcoli noi. Fiecare mănăstire, fiecare episcopie să aibă şcoala sa. Se predau lectura, cîntecul, calculul şi latina, mai ales latina. „Preoţii — se spune într-o ordonanţă regală — să atragă nu numai copiii de condiţie umilă, ci şi pe fiii oamenilor liberi. Dorim să fie create şcoli, unde copiii să înveţe să citească".

Carol cel Mare urmărea un dublu scop: să formeze oameni capabili să-i administreze imperiul, dar şi credincioşi, care să lupte contra păgînismului şi să impună credinţa catolică „barbarilor", cuceriţi prin foc şi sabie. În acest scop, studiul limbii latine i se părea primordial. Argumentul său era: pentru o bună administrare a imperiului, germanul, bascul, bretonul trebuiau să se înţeleagă între ei. Or, fiecare vorbea limba sa. Trebuia creată o legătură. Carol cel Mare a decis că liantul cel mai bun era folosirea de către toţi a limbii latine. Pe de altă parte, credincioşii nu puteau ignora latina, dacă vroiau să citească Biblia şi textele sfinte, scrise toate în această limbă. Clerul avea misiunea de a propaga mesajul creştin, condiţie necesară în lupta contra păgînismului şi în convertirea la catolicism a popoarelor nou cucerite.

Autorul articolului care urmează, reprodus din revista franceză Historia, nr. 465 (septembrie) 1985, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlul redacţiei, s-a oprit asupra sistemului de învăţămînt în vremea lui Carol cel Mare.

F. D.

Ca o scînteie în piatră

Palatul din Aix-la-Chapelle era impresionant. Avea patru grupuri de clădiri, întinse pe o suprafaţă de douăzeci de hectare: o imensă sală de recepţie, decorată cu fresce ce reprezentau eroi contemporani şi ai antichităţii, clădirea-reşedinţă a lui Carol cel Mare, a cărui cameră se afla la primul etaj, fiind dotată cu baie şi multe piscine, dintre care una avea o capacitate de o sută persoane, şi, în fine, edificiile de cult, cu o impunătoare capelă octogonală.

Manualele şcolare ale lui Alcuin[1], scrise pe un ton viu, cuprindeau o suită de dialoguri şi se citeau în clasă de către elevi, care învăţau pe dinafară întrebările şi răspunsurile. Un grup întreba, altul răspundea, pînă cînd în mintea şcolarilor se fixa totul perfect, aproape fără efort. Clasa repeta întrebările şi răspunsurile, pînă cînd şi le însuşea. După tradiţia romană, băieţii răspundeau mai întîi în cor, apoi Alcuin numea pe unul dintre ei care întreba şi pe altul care răspundea. Sceneta se juca pre-

[1] Carol cel Mare a cerut învăţatului anglo-saxon Alcuin, Albinus Flaccus (735-804) — un perfect cunoscător al limbii latine — să devină profesor la Academia palatină, creată la Curtea regală din Aix-la-Chapelle.

cum o piesă de teatru de dimensiuni restrînse. La distanță de peste o mie de ani, profesorul de engleză, care predă prin metodele audio-vizuale, procedează la fel. Școlarul din anii '80 ascultă un dialog înregistrat pe bandă și privește diapozitive. El repetă textul cu voce tare, apoi profesorul îl pune să interpreteze sceneta, împreună cu colegii lui.

tria, muzica și astrologia. În epoca aceea, astrologia nu se separase de astronomie. În cadrul ei, Alcuin preda, de pildă, tehnica de calculare a Zilei de Paști, funcționarea calendarului, ce reprezenta un an bisect etc. Toate aceste fenomene treziseră interesul împăratului Carol cel Mare.

Alcuin a avut mari dificultăți cu însușirea de către elevi a ortografiei. Ei scriau

zită de atenția permanentă a unui profesor, ea stă ascunsă în el, ca o scînteie în piatră". Tinerii elevi ai învățatului erau pietre care trebuiau șlefuite. „Cei șapte stîlpi ai artelor libere — scrie el — întăresc înțelepciunea: pentru a ajunge la cunoașterea perfectă, trebuie să așezi fundamentul celor șapte stîlpi, apoi să-i ridici trep-

Profesori cu elevii lor, în vremea lui Carol cel Mare (ilustrație din sec. XIX)

Ce-i învăța Alcuin pe elevii săi? Mai întîi să citească în limba latină și să calculeze. Apoi, cînd considera că sînt suficient pregătiți, abborda materiile din învățămîntul secundar: *trivium* și *quadrivium*. *Trivium* era un ansamblu de trei materii: gramatica, retorica și dialectica. Monarhul personal i-a cerut lui Alcuin să-l învețe retorica, conștient că un mare om de stat trebuia să țină discursuri frumoase. *Quadriviumul* cuprindea patru materii: aritmetica, geome-

în latinește așa cum vorbeau, adică cu un pronunțat accent germanic: spuneau, de exemplu, „fotum" în loc de „votum", așa cum nemții de azi spun „fous" în loc de „vous", confundau „aequus" (cal) cu „equus" (egal). Profesorul a avut destul de furcă, pentru a-i face să vorbească și să scrie corect.

Alcuin definea învățămîntul său ca pe o cale de inițiere: „De la natură — scrie el — spiritul omenesc poartă în el lumina cunoașterii. Dar aceasta nu este tre-

tat". Elevii erau materialul brut. Dar prin virtutea celor șapte arte, prin *trivium* și *quadrivium*, piatra brută devenea o clădire somptuoasă, care putea primi cunoașterea perfectă, cea care permitea pătrunderea înțelepciunii.

Peste veacuri, învățămîntului lui Alcuin avea să-i rămînă, cum remarca André Maurois, meritul de a fi „oprit decăderea intelectuală în Franța". ■

În românește de
Beatrice KISELEFF

Locul înfruntării geților cu Alexandru cel Mare:

ZIMNICEA sau PEUCE?

EUGEN PANIGHIANȚ

În anul 336 î.e.n., după moartea lui Filip II, al cărui mormînt a fost descoperit, nu cu mulți ani în urmă, la Vergina[1], lîngă Salonic, pe tronul regatului macedonean a urcat tînărul Alexandru, cel care în numai cîțiva ani avea să realizeze unul din cele mai mari state ale antichității. Înainte de a porni însă în marea campanie din Orient, Alexandru a întreprins o expediție împotriva triballilor din nordul Peninsulei balcanice, care, sub conducerea regelui Syrmos, făceau dese incursiuni contra macedonenilor.

Cu relatarea acestui episod își începe Flavius Arrianus (Arrian), istoricul latin din sec. II e.n., vestita sa lucrare *Anabassis Alexandri (Expediția lui Alexandru)* în cuprinsul căreia găsim importante știri despre istoria geto-dacilor[2]. Căci după luptele cu triballii (retrași într-un ostrov pe Dunăre), Alexandru a trebuit să înfrunte pe geți, aliații lui Syrmos. Trecînd cu oastea sa Dunărea — cu toată împotrivirea celor aproape 14 000 luptători geți (4 000 călăreți și 10 000 pedestrași) — Alexandru ar fi ocupat o cetate getică situată cam la o parasangă (aproximativ 5,5 km) de malul fluviului.

Sînt mai multe discuții în istoriografia noastră cu privire la locul în care s-a desfășurat această luptă. Pornind de la presupusa așezare a triballilor pe teritoriul de azi al Iugoslaviei, o seamă de cercetători apreciază că retragerea triballilor și geților s-ar fi petrecut pe unul din ostroavele de la Dunăre: Ada Kaleh, Ostrovul Mare ori Șimian.

După părerea altor cercetători, Alexandru ar fi trecut Dunărea în dreptul Zimnicei[3] de azi, părere ce a căpătat și mai multă consistență după descoperirea și cercetarea pe cale arheologică a unei cetăți geto-dacice *(dava)*, datînd din sec. IV î.e.n. și avînd o poziție geografică oarecum asemănătoare celei descrise în opera istoricului latin. În sfîrșit, alte păreri au apreciat ca loc de trecere Delta Dunării, localizare ce-și are temeiul în chiar scrierea lui Arrian: „Syrmos, regele triballilor, care aflase de mult de marșul lui Alexandru, trimisese femeile și copiii triballilor la Istros, dîndu-le poruncă să treacă fluviul *pînă ce vor ajunge pe unul din ostroavele lui, numit Peuce* [s.n.]. Tracii vecini se și refugiaseră pe acest ostrov din cauza înaintării lui Alexandru; pînă și Syrmos își căuta adăpost în același punct împreună cu suita sa; însă cea mai mare parte a triballilor avea să se repeadă în direcția contrară, anume spre rîul care fusese, în ajun, punctul de plecare al lui Alexandru".

Menționarea insulei Peuce — pe care majoritatea istoricilor și geografilor o situau în Delta Dunării sau în apropiere de vărsarea fluviului — pare a rezolva locul conflictului dintre Alexandru și geți. S-a emis însă părerea că acest pasaj ar fi un adaos tîrziu, făcut de un copist al operei lui Arrian și ar fi fost preluat ca atare în toate edițiile.

Oare așa să fi stat lucrurile? Parcurgînd o altă scriere antică, *Historia Alexandri Magni Macedonis*, aparținînd istoricului latin Curtius Rufus, care a trăit cu aproape un secol înaintea lui Arrian, în vremea împăratului Claudius

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1979; 4/1979; 6/1981.

Falanga macedoneană, care a cunoscut apogeul forței sale în vremea lui Alexandru cel Mare...

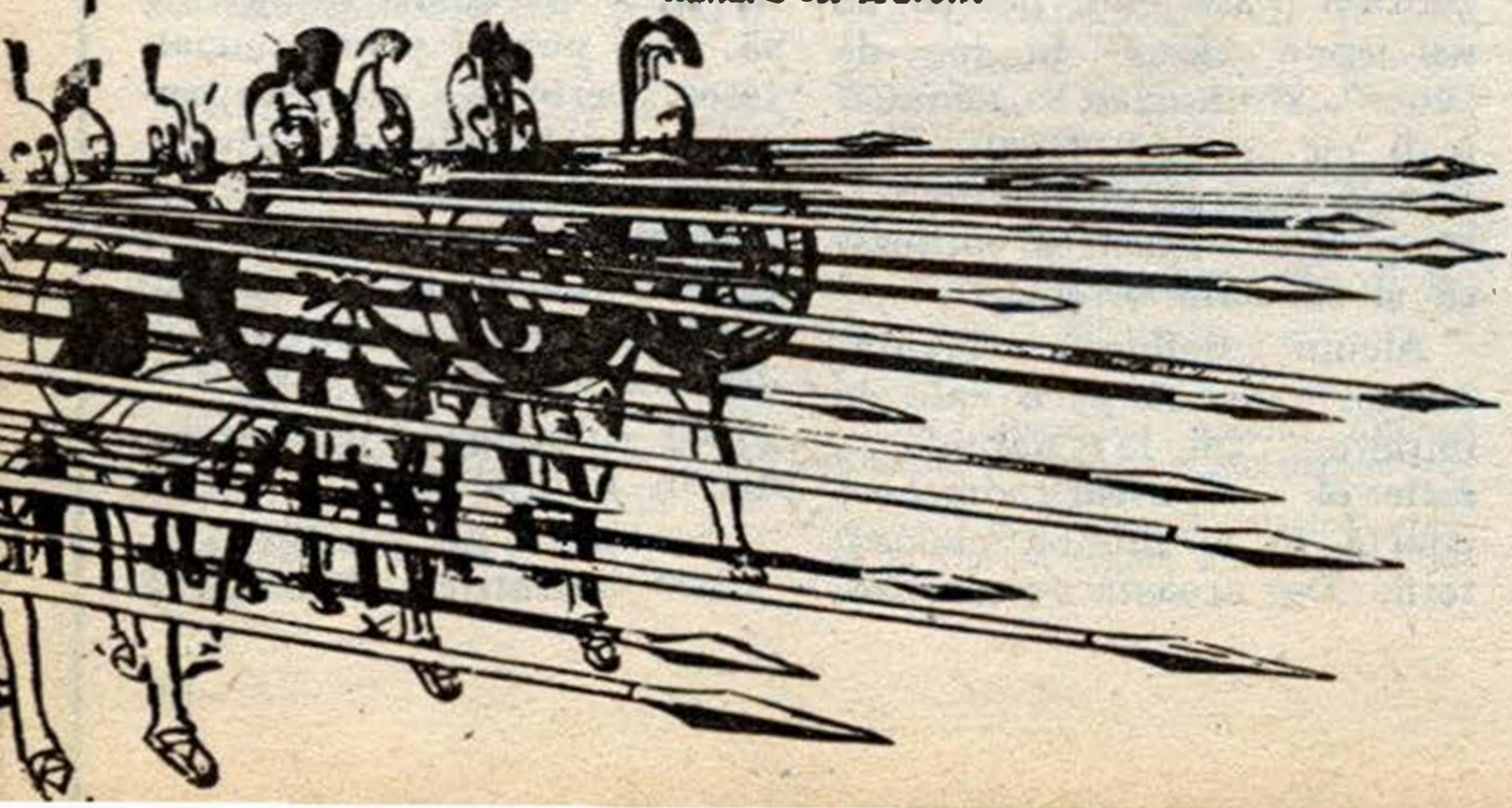

(41-54 e.n.) constatăm că pasajul ce relatează acest moment este aproape indentic: „Dincolo de munții. Haemus [numele antic al Balcanilor] locuiau triballii, o populație puternică. Cînd Alexandru coborî la ei, Syrmius, regele lor, avînd cunoștință de mai înainte de expediția lui Alexandru, se retrăsese în insula Peuce". Ar fi cel puțin curios ca, în ambele opere, menționarea insulei Peuce să se datoreze intervenției ulterioare a cîte unui copist. Nu e mai logic să credem că acest pasaj figura de la început în operele ambilor istorici?

Dar nu este singurul amănunt care pledează pentru insula Peuce ca loc de desfășurare a luptei dintre Alexandru și geți. După ce relatează ciocnirea dintre macedoneni și triballii trimiși în sens contrar de regele lor, pentru a-l deruta pe Alexandru cel Mare, Arrian continuă: „Alexandru ajunse pe malul Istrului *a treia zi* [s.n.] după luptă [e vorba de ciocnirea cu avangarda triballilor]... *În acest punct, Alexandru dădu de un număr de corăbii plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin și urcaseră în susul fluviului ca să se întîlnească cu el*". Așadar, încă de la pornirea expediției, Alexandru o gîndise astfel încît să atace pe geți și triballi din două direcții, pe uscat și pe apă. Cele două armate (navală și de uscat) trebuiau să se întîlnească la un punct prestabilit, pe Dunăre.

Să admitem că acest punct ar fi fost dava de lîngă Zimnicea. Ce ar fi urmat în acest caz? Ar fi trebuit ca ambarcațiile macedonene, puține la număr, („Corăbiile erau doar cîteva și oaste, pe ele, puțină la număr" — precizează Arrian; „Alexandru avea o flotă mică" — spune, la rîndul său, Curtius Rufus), să răzbată împotriva curentului mergînd cale. îndelungată (Zimnicea se afla la 600 km depărtare de gurile Dunării) printr-un teritoriu controlat de inamic și care putea să acționeze împotriva ambarcațiunilor lui Alexandru: „monoxyle [luntre scobite într-un trunchi de copac — precizează același Arrian] erau multe pentru că oamenii de pe malul Istrosului le folosesc la pescuit, comunică între ei cu ajutorul lor și — mulți dintre ei — le folosesc cînd vor să prade".

În aceste condiții, misiunea corăbiilor macedonene de a se întîlni la data și locul fixate cu oastea lui Alexandru ar fi fost extrem de dificilă. Mult mai logic este să admitem că această întîlnire a avut loc undeva în Delta Dunării.

Mai rămîne un element în legătură cu insula Peuce. Atît Curtius Rufus, cît și Arrian, o prezintă ca o insulă cu maluri abrupte, greu accesibilă. „Coasta insulei este și ea aproape toată povîrnită și greu de atacat; în sfîrșit apa fluviului curge năvalnică și amenințătoare, fiind gîtuită în acel punct" — scrie Arrian, iar Curtius Rufus precizează, la rîndul său, că „malurile fluviului erau cît se poate de povîrnite și debarcarea era grea, iar adversarul puternic și vigilent se putea apăra foarte ușor".

O asemenea insulă ar fi greu de identificat în peisajul de astăzi al Deltei și acest argument a cîntărit mult în analizele istorico-geografice. Numai că, în vremea cînd se petreceau aceste evenimente, Dunărea se vărsa în mare nu prin trei brațe ca astăzi, ci prin cinci. Arrian a constatat-o, personal, cînd a străbătut, în tinerețe, această regiune: „Primul braț — scrie el — este al Peucei, numit așa din cauza insulei Peuce de care este cel mai apropiat. Din albia sa, mai sus de Histropolis [Histria], se formează un lac cu o circumferință de 65 000 pași, numit Halmyris [lacul Razelm]"

Efectuînd, recent, cercetări geomorfologice asupra acestei zone, dr. Alexandru Roșu a făcut constatarea că „brațul Sf. Gheorghe își dirija cea mai mare parte a apelor sale prin poarta Beibugeacului [zonă din nordul Razelmului], *transformînd promontoriul Dunavățului în insulă*, corespunzătoare, după părerea noastră, enigmaticei insule Peuce". Colina Dunavățului, înaltă în unele locuri pînă la 60 m, ar corespunde perfect malurilor „povîrnite" din antichitate, dîndu-ne astfel „cheia" întregii discuții.

Socotim, deci, că lupta dintre geți și Alexandru cel Mare din anul 335 î.e.n. a avut loc pe Dunăre, dar nu în dreptul davei de la Zimnicea, cum se socotește, îndeobște, în istoriografia noastră, ci în partea sudică a Deltei Dunării (Delta de atunci!) unde exista o puternică formațiune politică getică, în stare să reunească 14 000 luptători. Dacă nu ar fi să menționăm decît tezaurul princiar de la Agighiol și ar fi suficient pentru a ilustra puterea și bogăția principelui get care stăpînea aceste teritorii. Aici s-au desfășurat, după părerea mea, evenimentele din 335 î.e.n. O probează și întîmplările petrecute în anii următori. După plecarea lui Alexandru în expediția asiatică, neamurile geto-dacice și-au reafirmat independența. Trimis împotriva lor în anul 326 î.e.n. generalul Zopyrion a eșuat în expediția întreprinsă la gurile Dunării, pierind în „pustia getică" împreună cu cei 30 000 ostași care îl însoțeau. ■

...a întîlnit la Dunăre împotrivirea dîrză a geto-dacilor

ISTORIE ÎN DELTA DUNĂRII

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Şi multe alte ape se varsă în Pont, între care cea mai mare este Dunărea... Tot acest belşug de ape dulci sporeşte apa mării şi-o schimbă; nu-i îngăduie să-şi menţină puterea ei sărată; mai mult, e asemenea unui lac şi unei bălţi liniştite. Şi culoarea ei este spălăcită, fiind de-abia azurie".

Este una dintre cele mai vechi descrieri ale Deltei, datorată poetului Ovidiu, care, exilat la Tomis de împăratul Octavian August, a văzut-o deseori, atît în toiul verii, cît şi iarna, cînd, apele ei erau înghеţate, „încît drumeţul merge fără să se ude şi fără corabie".

Cel mai tînăr pămînt al ţării (anual depunerile aluvionare fac să-i crească lungimea cu cîteva zeci de metri), Delta Dunării are o istorie străveche, ce se măsoară în milenii.

În Deltă sau în imediata ei vecinătate s-au aflat formaţiunile politice geto-dacice conduse de regi neidentificaţi, precum acel *Rex histrianorum* (rege al dunărenilor), care s-a războit cu Ateas, căpetenia sciţilor, sau Zalmodegikos[1], protector al cetăţii Histria, ori acel Cotiso, înmormîntat în fastuosul monument funerar de la Agighiol[2]. Şi tot în Deltă se înălţau puternicele fortificaţii Aegyssus asediate de armatele romane (asediu la care a participat şi poetul Ovidiu), şi Genucla — locul înverşunatei rezistenţe conduse de căpetenia locală Ziraxes, împotriva romanilor, care în urma acestei lupte şi-au instaurat dominaţia asupra Dobrogei. Epoca romană este, de asemenea, ilustrată de vestigiile unor cetăţi antice: la Mahmudia *(Salsovia)*, la capul Dolojmani-Juriloica *(Argamum)*, precum şi alte cetăţi, de a căror existenţă ne amintesc documentele: *Halmyris*, *Vallis Domitiana*. În acea vreme, Delta avea cinci braţe nu trei, dintre care ultimul (cel mai sudic) făcea legătura cu Razelmul, îngăduind navigaţia pînă la străvechea Histrie, întemeiată în secolul VII î.e.n.

Cetăţi puternice au fiinţat pe aceste meleaguri şi în perioada bizantină, la *Slava Rusă* (la sud de oraşul Babadag), *Enisala* (la răsărit de această localitate) — ambele situate în apropierea sistemului de lacuri lagunare Razelm-Sinoe.

Pe uscat sau pe apă, istoria îl însoţeşte, aşadar, pretutindeni pe cel ce călătoreşte în Deltă. Şi dacă Delta este cel mai tînăr pămînt al ţării, *Isaccea* (ultima localitate de pe parcursul fluviului, înainte ca acesta să-şi desfacă evantaiul braţelor) e considerată pe bună dreptate ca fiind situată pe cel mai vechi pămînt al ţării. Dealul pe care e aşezată face parte din Munţii Măcinului, care, la rîndul lor, au aparţinut lanţului Hercinic — cei mai vechi munţi de pe planetă. Oraşul de unde începe călătoria în Deltă are şi el o îndelungată istorie, de două milenii şi jumătate; pe aici, pe la Isaccea, a trecut în urmă cu 2 500 ani puhoiul ostaşilor lui Darius, în expediţia pe care acesta a întreprins-o la nordul Mării Negre, expediţie în cursul căreia s-a războit cu geţii, „cei mai drepţi şi cei mai viteji dintre toţi tracii" — eveniment ce constituie cea dintîi menţiune a geto-dacilor în istoria luptei lor pentru libertate şi independenţă[3]. „Trecînd printre stîncile Cianee — consemna Herodot — corăbiile [lui Darius] se îndreptară spre Istru. După ce au mers cale de două zile în susul fluviului, de la mare, oamenii au construit un pod peste fluviu, acolo unde se despart gurile fluviului".

Majoritatea istoricilor consideră că acest loc este Isaccea, unde Dunărea parcurge ultimul vad înainte de a se desparte în cele trei braţe de azi ale Deltei.

Numit în antichitate Noviodunum (denumire de rezonanţă celtică), Isaccea a fost martora în timp a unor însemnate evenimente istorice. În anul 369 e.n. în dreptul acestei localităţi, pe o corabie în mijlocul fluviului s-a încheiat tratatul dintre împăratul Valens şi regele goţilor, Athanaric. În 1462, oraşul a fost eliberat de sub otomani, în cadrul campaniei declanşate de domnul Ţării Româneşti, Vlad Ţepeş. De altminteri, vieţuirea românească în această zonă (ca, de altfel, în întreaga Deltă) nu a fost nici un moment întreruptă, în pofida numeroaselor neamuri migratoare, care au găsit în vadul de la Isaccea cel mai prielnic loc de traversare a Dunării. Această vieţuire necontenită este evidentă şi la *Niculiţel*, localitate din apropierea Isaccei care, potrivit tradiţiei, şi-ar fi căpătat denumirea de la un păstor transilvănean, Niculiţă, care anual poposea aici cu turmele. De altfel, păstoritul transhumant pendulatoriu a constituit o îndeletnicire de seamă a românilor, contribuind la făurirea şi menţine-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1976; 9/1983; 11, 12/1986.

rea unității de neam, limbă, datini și obiceiuri ale românilor. Niculițelul — unde s-au făcut descoperiri arheologice importante (o bazilică cu martiricon, un tezaur monetar medieval) — amintește și de marele Mircea voievod. Aici a fost găsită o pecete ce a aparținut cancelariei Țării Românești. dovadă materială a întinderii stăpînirii lui Mircea I pînă „la Marea cea Mare"

Așezat într-un vast amfiteatru cu deschidere spre Dunăre, *Tulcea*, principalul oraș al Deltei, are, de asemenea, un trecut bogat. Aici s-a aflat în antichitate străvechea cetate Aegyssus — menționată într-o serie de scrieri (*De aedificiis* — datorată lui Procopius din Caesareea, *De thematibus* — aparținînd împăratului bizantin Constantin Porfirogenetul), ca unul dintre cele mai importante puncte de oprire pe fluviu. Pitorescul așezării a fost remarcat de toți călătorii care au trecut pe aici, ca, de exemplu, în 1853, Jacques Boucher de Crèvecoeur de Perthes (1788-1868), savant francez, socotit ca întemeietorul studiilor asupra paleoliticului. „La stînga... pe colină, apare o altă priveliște, și anume una din cele mai plăcute din cîte se poate întîlni. E vorba de o armată de mori de vînt, zorind care mai de care mai repede, parcă grăbite să termine mai curînd. În fața morilor este un oraș... care se numește Tulcea. El trece a fi vechiul Aegyssus. Numărul morilor de vînt sporește pe măsură ce înaintăm. Ne oprim înaintea orașului care pare destul de întins. Casele sînt acoperite cu scînduri [șindrilă] și sînt separate unele de altele. Unele din ele cu cîte două etaje. Încep să se vadă coșuri de vapoare... Cîteva corăbii sînt în port. O stîncă cu aparență vulcanică domină Tulcea. Părăsind postul, iată-ne iarăși în mijlocul fluviului lat aici de

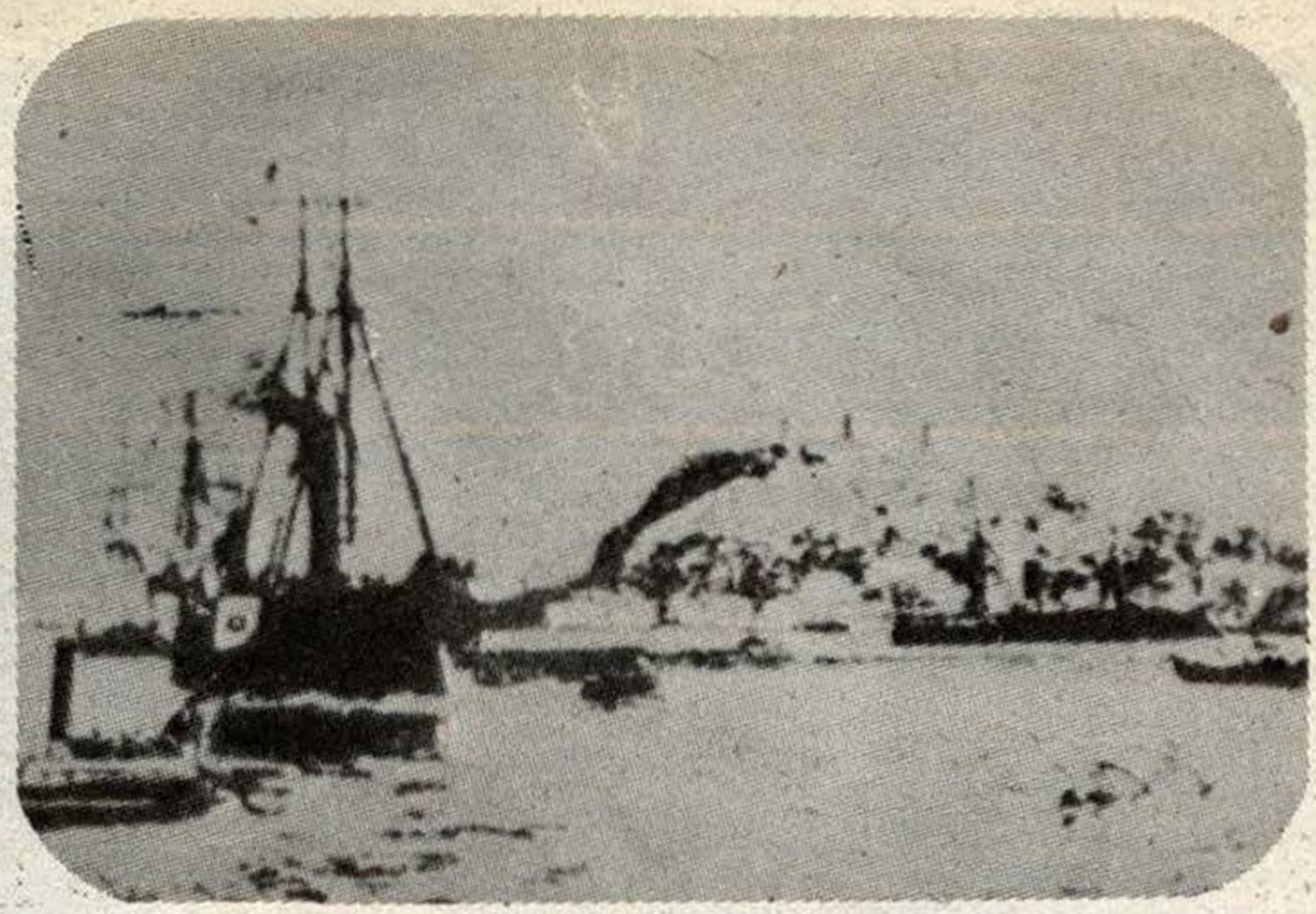

Tulcea în 1877 (gravură de epocă) — început de călătorie în Delta Dunării...

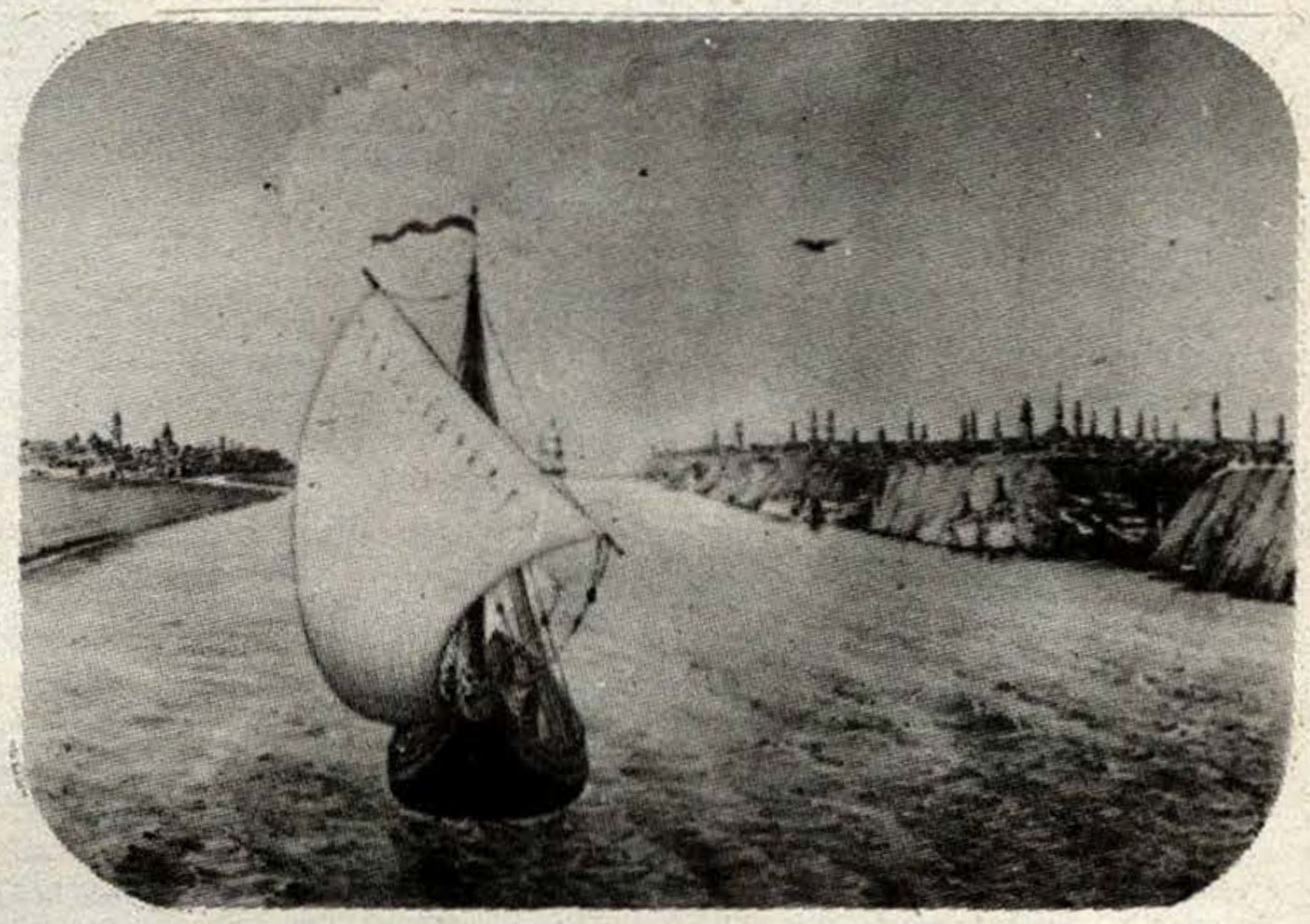

...canalul...

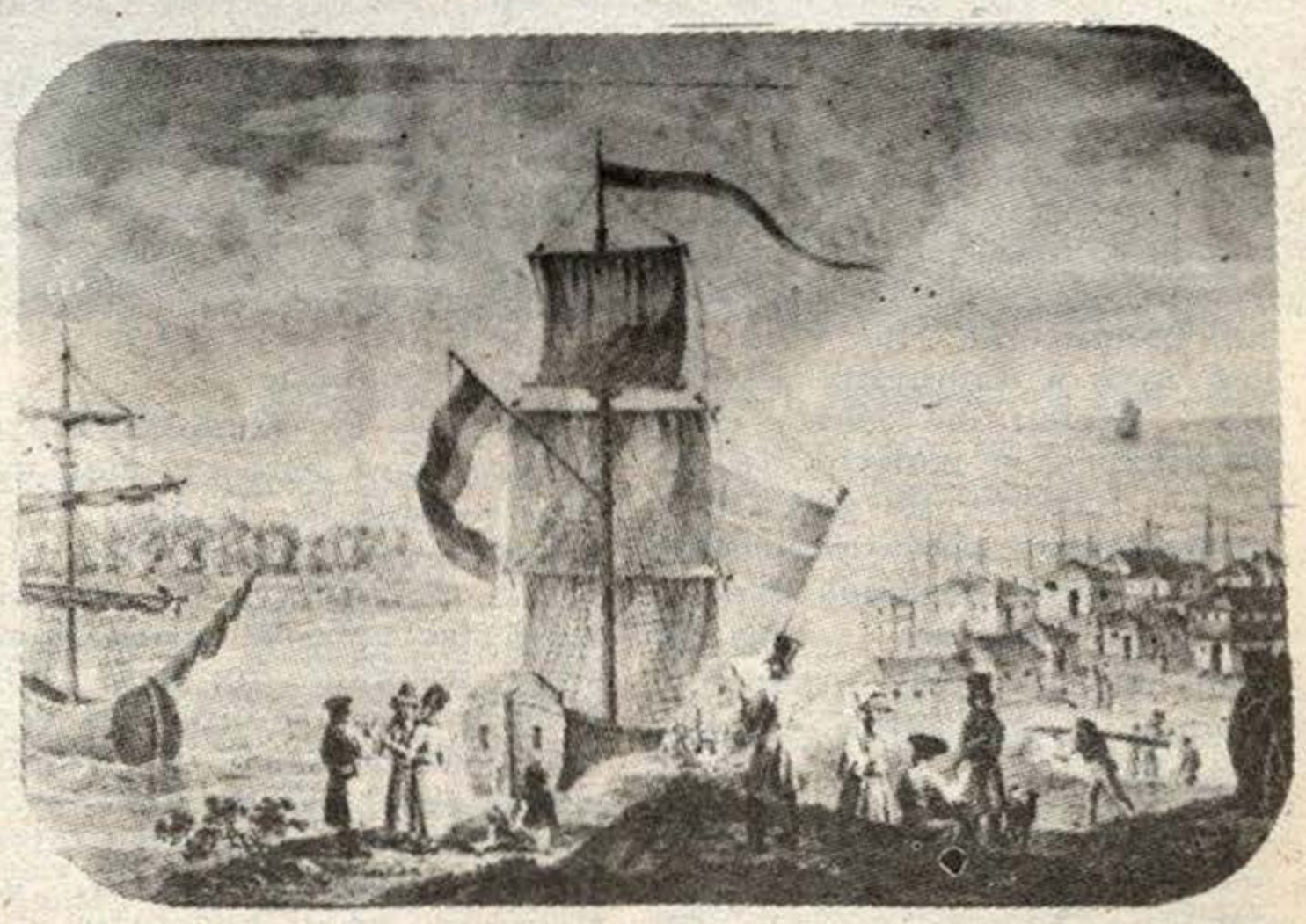

...și portul Sulina — punct terminus (litografie din prima jumătate a secolului XIX)

1 km. Casele sînt despărţite de pîlcuri de copaci care cresc pînă la Dunăre. Catargele corăbiilor, dominate de aripile morilor de vînt, fac un ansamblu cu totul neobişnuit".

Astăzi morile de vînt (peisaj odinioară predominant al unui orăşel lipsit de industrie) pot fi admirate doar la secţia etnografică a Muzeului Deltei Dunării. Oraşul a devenit o puternică cetate industrială unde, alături de industriile tradiţionale ale Deltei au apărut un modern combinat metalurgic şi numeroase alte întreprinderi economice. Pe Colnicul Hora se înalţă Monumentul independenţei restaurat în 1977, iar piaţa civică e străjuită de statuia marelui Mircea Voievod, o creaţie a sculptorului Ion Jalea — ambele monumente simboluri al veşnicei dăinuiri româneşti pe aceste locuri.

În amonte de Tulcea, Dunărea îşi desparte apele: mai întîi în două braţe — Chilia şi Tulcea, aceasta din urmă despărţindu-se, ceva mai la vale, în alte două braţe: Sulina şi Sf. Gheorghe. Braţul Chilia — cel mai mare (primind 67 la sută din apele Dunării) are ca principal punct de oprire Chilia. Este vorba, de fapt, de două localităţi: *Chilia Veche* pe malul românesc şi Chilia Nouă, în Uniunea Sovietică. Chilia Veche — cea mai mare comună din Delta Dunării — are un trecut bogat. Cetate bizantină şi apoi genoveză, ea a constituit unul din punctele cheie ale comerţului şi în sistemul de apărare al domnitorilor români. Încercarea otomanilor de a lua în stăpînire această „cheie" la Dunăre s-a izbit de împotrivirea înverşunată a românilor: mai întîi, sub conducerea lui Vlad Ţepeş, apoi a domnului Moldovei, Ştefan cel Mare, care, în 1479, a şi construit o cetate deosebit de puternică. „Adîncimea şanţului cetăţii — o descria cronicarul otoman Tursun bei — era de neînchipuit... iar urcarea inamicului pe ziduri era imposibilă".

Centru negustoresc de primă importanţă, datorită în special comerţului cu sturioni, Chilia se afla atunci mai aproape de mare decît este acum. Potrivit călătorului francez Jean Baptiste Tavernier, „de la Chilia pînă la mare sînt circa şase mile" (ceva mai mult de 12 km). Astăzi distanţa în linie dreaptă măsoară aproape 40 km.

La extremitatea estică a Deltei se află oraşul *Sulina*. A fost pentru întîia oară menţionat la anul 950, de împăratul Constantin Porfirogenetul, în lucrarea sa *De administrando imperio*. Ulterior, Sulina a fost consemnată de o seamă de geografi pe portulanele lor: de Mario Sanudo la 1320, de Pietro Visconte la 1327.

Pînă la jumătatea secolului trecut oraşul a dus viaţa obişnuită a micilor porturi, faima sa începînd să crească odată cu instalarea aici a sediului Comisiei Europene a Dunării (clădirea adăposteşte în prezent staţia hidrologică Sulina). Devenit Porto-franco, Sulina a continuat însă să rămînă — aşa cum îl evocă şi Jean Bart în romanul său *Europolis* — un orăşel animat doar în oarecare măsură de viaţa portuară. Abia în anii socialismului Sulina cunoaşte dezvoltarea pe care aşezarea sa geografică i-o impune. Declarat port-liber, Sulina va deveni un mare port de tranzit, cu o capacitate anuală de peste un milion de tone de mărfuri. Oraşul este solicitat din ce în ce mai mult şi pe plan turistic. Un farmec aparte îi este conferit de cele patru faruri existente în oraş: primul construit în 1802 (în prezent datorită înaintării pămîntului situat mai departe de ţărmul mării), al doilea ridicat pe malul stîng al canalului, în 1870, din iniţiativa Comisiei Dunării. Al treilea — pe malul drept, al patrulea — în construcţie.

În ceea ce priveşte braţul Sulina, deşi este cel mai mic dintre braţele Dunării, este cel mai circulat. Aceasta datorită lucrărilor de canalizare efectuate în urmă cu un secol, începînd din anul 1880. Nevoia de a îmbunătăţi condiţiile de navigaţie pe Dunăre a fost resimţită de multă vreme de către corăbieri, întrucît numeroasele meandre ale fluviului, ca şi vegetaţia specifică Deltei stînjeneau mult mersul ambarcaţiunilor mari. Primele iniţiative s-au manifestat în 1750; în 1780, au început şi unele lucrări, ulterior abandonate. Instituirea Comisiei Europene a Dunării, în 1856, a readus în discuţie problema unui canal navigabil. În 1858, s-a aprobat proiectul inginerului Charles Hartley, dar abia în 1880 au început lucrările, care au luat sfîrşit în 1902. Prin rectificarea unor coturi, braţul Sulina a fost scurtat cu 21,2 km (62,6 km faţă de 83,8 km)[1], schimbîndu-şi şi denumirea. Din braţ a devenit canal. Dar navigaţia pe acest canal are o considerabilă vechime.

În sfîrşit, braţul Sfîntu Gheorghe care a constituit — se pare — principala cale navigabilă în antichitate, datorită legăturii pe care o asigura cu cetăţile pontice, îndeosebi cu Histria. La capătul călătoriei (de fapt, la început, căci pe Dunăre kilometrajul se măsoară de la vărsare spre izvor) se înalţă localitatea *Sfîntu Gheorghe*, sat cu largi perspective turistice, datorită îndeosebi imensei plaje ce se desfăşoară pe şapte kilometri, la nord de comună. Două faruri, unul din 1865 (azi obiectiv istoric întrucît, între timp, uscatul a înaintat cu 2 km); altul modern, înalt de 57 m, contribuie şi ele la pitorescul acestei localităţi situată la extremitatea sudică a Deltei Dunării.

Bogatei sale istorii, Delta îi adaugă o zestre turistică deosebit de valoroasă, însumînd hoteluri cu numeroase posibilităţi de cazare, excursii atractive la cele mai importante obiective, relaxante croaziere fluviale.

Să nu uităm, firesc, cadrul natural cu totul deosebit pe care îl oferă Delta, îndreptăţind imaginea pe care i-a conturat-o Geo Bogza în al său *Tab ou geografic*: „Intrată pe pămînturile ţării noastre ca printr-un monumental arc de triumf, prin Defileul Cazanelor, Dunărea o părăseşte prin uriaşul, somptuosul, mirificul evantai al Deltei". ■

---

[1] Ulterior, canalul a fost prelungit cu 7,2 km în mare, pentru a evita pericolul de colmatare a luviunilor de la gura braţului.

REȚEAUA BELGIANĂ „COMETA"

W. E. ARMSTRONG

Printre activitățile organizate de Rezistența belgiană[1] au figurat și obținerea și transmiterea de informații către aliați. Serviciile de informații belgiene au transmis guvernului englez rapoarte despre mișcările și concentrările trupelor inamice, localizarea și funcționarea unor instituții ale acestora, în special a instalațiilor de radar, activități industriale etc. Ele au procurat, de asemenea, informații prețioase despre activitatea colaboraționiștilor și a agenților dubli. Referindu-se la patrioții belgieni, generalul D.D. Eisenhower arăta că ei „pot fi mîndri de a fi contribuit prin eroismul lor la eliberarea țării", iar W. Churchill, într-un discurs ținut în anul 1942, aprecia că 5 000 agenți belgieni au furnizat aliaților 80% din totalul informațiilor cu caracter militar, din zona respectivă, inclusiv o hartă, care a permis bombardarea unei mari părți din sistemul apărării antiaeriene germane.

Cei 5 000 agenți care au lucrat în serviciile de informații belgiene au fost grupați într-un șir de rețele: „Clarence-Cleveland", răspîndită în toată țara (1 500 agenți), „Mill" (700 agenți), care furniza Londrei date despre mișcarea trupelor germane pe căile ferate, „Luc", cea mai activă dintre ele, dispunînd de 12 emițătoare care puteau comunica direct cu Londra, „Zero", „Athos", „Socrate", „Samoyède" etc.[2]

Articolul care urmează este consacrat rețelei de evadare „Cometa", grație căreia sute de aviatori și civili aliați căzuți în timpul războiului în nord-vestul Europei s-au putut reîntoarce în Anglia, reîncadrîndu-se în echipaje de luptă. Din septembrie 1939 pînă la debarcarea din Normandia, în iunie 1944, membrii acestei rețele — călăuze și agenți de legătură — avînd, în marea lor majoritate, sub 25 ani au reușit să contribuie la repatrierea a 770 aviatori. În același interval, rețeaua a pierdut 216 oameni, împușcați sau morți în lagărele de concentrare; alți 700 membri au fost deținuți în închisori și torturați.

Autorul articolului, pilot de vînătoare în Royal Air Force din 1941 pînă în 1945, a fost decorat cu „Flying Cross". F. D.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1976.

[2] C. Botoran, *Belgia*, în volumul *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial, 1935-1945*, București, 1976.

Primul grup de „pachete"

La baza rețelei „Cometa" a stat elanul unei tinere belgiene, Andrée de Jongh, care locuia în împrejurimile Bruxellesului. Ea și cu sora ei fuseseră crescute de tatăl lor, director de școală, în admirația unei infirmiere din Anglia, Edith Cavell, condamnată la moarte de un tribunal militar german, în 1915, pentru că ajutase să evadeze soldați aliați[3]. Andrée jurase că dacă Belgia se va afla vreodată în război, va urma exemplul lui Edith Cavell.

În mai 1940, cînd țara sa a fost invadată de trupele hitleriste, Andrée avea 24 ani. Timp de șapte luni a îngrijit răniți belgieni și englezi, într-un spital din Bruges. Nemții exercitau o supra-

[3] Edith Louisa Cavell (1865-1915) care, în anii primului război mondial, intrase într-o organizație ce ajuta prizonierii aliați să ajungă în Olanda, a fost împușcată la 12 octombrie 1915. Din 1907, ea lucrase la clinica Berkendael din Bruxelles, care, în vremea războiului, fusese transformată în spital al Crucii roșii. În pofida ocupației germane, Edith Cavell rămăsese la postul ei.

ghere atît de severă, încît orice evadare a soldaţilor era imposibilă. Andrée s-a întors atunci la Bruxelles, pentru a studia situaţia. Aici şi în celelalte oraşe mari se aflau sute de soldaţi aliaţi. Poliţia germană aresta din ce în ce mai mulţi şi, împreună cu ei, şi pe aceia care le dăduseră azil. Era imperios necesar să se găsească o modalitate de a le croi drum spre Anglia.

Singura cale posibilă părea a fi prin Gibraltar, ceea ce presupunea străbaterea a 1 000 kilometri prin Franţa ocupată direct de inamic şi prin „zona liberă" condusă de Pétain, plus a altor 90 km de-a curmezişul unei Spanii favorabile nazismului; traseul includea trecerea a trei frontiere şi a nenumărate zone militare. Pentru asta trebuiau căutaţi şi găsiţi sute de agenţi clandestini, dispuşi să înfrunte moartea, în slujba unei cauze considerate de aproape toată lumea pierdută, trebuia indusă în eroare poliţia secretă germană, cea mai eficace şi cea mai sîngeroasă din Europa. O asemenea acţiune ar fi fost aleatorie, greu de dus la bun sfîrşit chiar şi de o reţea de rezistenţă experimentată şi puternică. Or Andrée de Jongh nu avea nimic în afara curajului ei. Cu toate acestea, s-a aşternut pe treabă, ajutată doar de tatăl ei, Frédéric de Jongh, şi de un tînăr compatriot, pe nume Arnold Deppé.

Fugarii, conform celor hotărîte de organizatori, urmau să meargă cu trenul pînă la Quiévrain, pe graniţa belgiană; traversau apoi rîul Somme, aproape de Amiens, pentru a evita posturile de control germane, la intrarea în zona franceză ocupată. De aici, tot pe calea ferată, ajungeau la Paris, de unde, cu un tren de noapte, mergeau pînă la Bayonne, aflat la 35 km de frontiera spaniolă. Apoi pe bicicletă aveau să sosească la Anglet, unde urmau să se odihnească într-o casă „sigură". După care erau conduşi la o fermă, în plin munte, lîngă Urrugne, nu departe de frontieră, de unde porneau în timpul nopţii să traverseze Pirineii pe jos; dimineaţa ajungeau la San Sebastian. În fine, traseul pînă la Gibraltar, via Madrid, urma să se facă în maşină, eventual cu ajutorul Consulatului britanic de la Bilbao.

Pentru a pregăti punctul terminus din extremitatea sudică a acestui lanţ, Arnold Deppé a plecat la Anglet, ca să ia legătura cu Elvire de Greef, care se refugiase din Belgia. Dotată cu o sănătate şi o voinţă de fier, această femeie, care nu împlinise încă 40 ani, avea să devină al doilea conducător al organizaţiei. Bună tacticiană şi pricepută organizatoare, ea făcea rost de biciclete, procura hrană la bursa neagră şi recruta contrabandişti basci, care să-i călăuzească pe protejaţii ei prin munţi.

După ce s-a încredinţat că acest capăt al lanţului era în siguranţă, Arnold Deppé a urcat spre nord. A notat orariile trenurilor, a stabilit consemnele şi contactele cu membrii Rezistenţei franceze şi belgiene, a găsit la Paris o locuinţă unde fugarii, în trecere, puteau să se odihnească şi să se schimbe. În apropiere de Amiens, el a procurat o barcă, pe care a reuşit să o ascundă între trestiile de pe malurile rîului Somme. Reîntors la Bruxelles, a anunţat că totul era în regulă.

În ceea ce o privea pe Andrée, era pregătită: deţinea acte false, se gîndise la istorii ticluite, pentru a îndepărta bănuielile. Ca să facă rost de banii necesari, Andrée îşi vînduse cele cîteva bijuterii, iar Deppé ceruse un avans la firma la care lucra. Toţi îşi luaseră un nume de cod. Andrée era „Dédé" tatăl ei „Paul"; Elvire se numea „Tante Go". Cît despre fugari, ei erau „copii" sau „pachete".

Primul grup de „pachete" a fost alcătuit din 11 belgieni, între care o femeie în vîrstă. Aceştia au pornit din Bruxelles la începutul lui iunie 1941, însoţiţi de Andrée şi Arnold Deppé. Totul s-a desfăşurat cu bine, pînă cînd au ajuns la rîul Somme, unde au găsit un cort instalat în vecinătatea locului în care era ascunsă barca. Cu toate acestea, fugarii trebuiau să treacă rîul şi doar patru din ei ştiau să înoate. Andrée, care nu-şi pierdea uşor cumpătul, a procurat de la o fermă din apropiere un rulou de sîrmă şi o cameră de anvelopă umflată, a aşteptat căderea nopţii, a trecut înot cei 36 metri care o despărţeau de celălalt mal, a legat sîrma de un copac şi s-a întors la punctul de plecare. Au legat apoi camera de cablu printr-un nod glisant, iar fugarii, ajutaţi de Andrée şi Deppé, au traversat rîul agăţaţi de cameră. Operaţia a durat două ore, timp în care Andrée a străbătut înot distanţa dintre maluri de unsprezece ori.

— Ea mi-a insuflat curaj, a spus în noaptea aceea unul dintre belgieni. Niciodată n-aş fi crezut că aş putea avea atîta curaj.

Spre sfîrşitul lui iunie, micul grup a ajuns la Anglet fără nici un incident. Acolo, Elvire de Greef i-a luat în primire, pentru a-i ajuta să treacă Pirineii. Andrée şi Arnold, încîntaţi de succesul misiunii lor, s-au întors la Bruxelles.

Descinderi la familia de Jongh

În august, grupul „Cometa" s-a aşternut din nou la drum, de data asta cu opt belgieni şi un soldat scoţian. La Anglet, au ajuns însă doar Andrée, doi belgieni şi scoţianul. Arnold împreună cu ceilalţi au fost arestaţi de poliţia germană, în timp ce schimbau trenul la Lille. El a fost torturat de Gestapo, dar, conştient că viitorul reţelei depindea de tăcerea lui, a găsit forţa să nu divulge numele şefului său.

La Anglet pe Andrée o aşteptau alte veşti proaste. Guvernul spaniol îi expediase de cealaltă parte a frontierei pe cei 11 belgieni din prima expediţie. Compatrioţii ei, pe care îi salvase cu preţul atîtor riscuri, căzuseră din nou în mîinile nemţilor. Andrée a luat hotărîrea de a-i ajuta, pe viitor, mai ales pe englezi, care aveau mai multe şanse de a ajunge la Gibraltar. Se dădea astfel prioritate celor care puteau reîncepe lupta contra inamicului, adică, la acea epocă, aviatorilor.

Pentru început, trebuia să-şi asigure sprijinul Consu-

latului britanic de la Bilbao, oraş situat la 160 km de Anglet. Călăuziţi de un contrabandist, Andrée şi micul grup au mers aproape fără oprire patrusprezece ore, de-a curmezişul lanţului munţilor Pirinei. După această periculoasă escapadă şi după o zi de odihnă la San Sebastian, ea a pornit spre Bilbao, unde s-a prezentat vice-consulului Marii Britanii, Vyvyan Pedrick. Deşi o fire sceptică, diplomatul a fost profund impresionat de această fată foarte tînără, cu o expresie candidă pe chip.

— Am fost mişcat îndeosebi, îşi amintea el mai tîrziu, de înverşunarea cu care îşi urmărea scopul şi de hotărîrea care i se citea în ochii albaştri.

Vyvyan Pedrick s-a convins repede de buna ei credinţă, dar, ca măsură de securitate, trebuia să verifice ceea ce-i spusese. De aceea i-a cerut să revină peste cîteva săptămîni.

Andrée s-a reîntors pe data de 17 octombrie, cu doi soldaţi scoţieni şi, de data aceasta, a obţinut de la consul tot ceea ce dorise: bani pentru a asigura întreţinerea oamenilor pe care îi aducea de la Bruxelles şi pentru a plăti călăuzele basce. Asupra unui singur punct s-a arătat intratabilă: organizaţia ei rămînea în întregime belgiană, cu totul independentă de Londra. Nu îngăduia nici un fel de ingerinţă, de orice natură ar fi fost ea.

Rezultatele au devenit tot mai bune. Înainte de sfîrşitul lui decembrie 1941, Andrée, însoţind patru aviatori, se afla la a cincea traversare a Pirineilor. Găsise o nouă călăuză, un basc spaniol numit Florentino, care avea să devină unul dintre cei mai fideli şi mai curajoşi membri ai reţelei „Cometa". Deşi arăta la fel de veselă şi plină de vioiciune, Andrée devenise teribil de neliniştită, deoarece aflase că Gestapoul din Bruxelles îl interogase pe Frédéric de Jongh în legătură cu deplasările fiicei lui. În Belgia deci nu se mai putea întoarce. Tatăl ei a aranjat să-i parvină un mesaj prin care o anunţa că va prelua el postul din Bruxelles, ea rămînînd să dirijeze operaţiunile în Franţa.

Serviciu M.I.9 (organismul însărcinat cu canalele de evadare în cadrul serviciilor secrete britanice) a botezat reţeaua belgiană „Cometa", pornind de la calitatea membrilor ei de a fi prezenţi şi a acţiona cînd într-un loc, cînd într-altul.

Munca din reţea necesita o vigilenţă sporită. Puţini aviatori cunoşteau franceza. Dacă se întîmpla cumva ca vreunul să deschidă gura, aproape sigur urma o catastrofă. Uneori, observînd un vameş sau poliţist, Andrée se arunca de gîtul bărbatului, pe care-l însoţea şi, spre marea nedumerire a acestuia, îl îmbrăţişa cu pasiune. Alteori, munca în reţea îmbrăca forme hazlii. De pildă, sergentul pilot Brin Weare, după ce a stat ascuns cîteva luni într-o zonă în care mişunau nemţii, a fost scos, în cele din urmă, în deplină siguranţă, într-un sicriu, condus de membri ai Rezistenţei care plîngeau în hohote, în timp ce nemţii dădeau solemn onorul. Altă dată, în gara „Austerlitz" din Paris, dat fiind că denunţătorii avertizaseră Gestapoul că un aviator călătorea travestit în preot, o duzină de clerici care se duceau în pelerinaj la Lourdes au fost pipăiţi din cap pînă-n picioare, spre marele amuzament al fugarului şi al călăuzei sale, care priveau scena de la mică distanţă.

În februarie 1942, Gestapoul a făcut o a doua descindere la domiciliul familiei de Jongh. Negăsind-o nici pe Andrée, nici pe tatăl ei, poliţiştii au ridicat-o pe sora ei mai mare şi au postat un gardian în faţa casei. Cînd, şase săptămîni mai tîrziu, Frédéric de Jongh s-a întors la Bruxelles, a scăpat ca prin urechile acului de arestare şi s-a refugiat în Franţa. Pe capul lui se pusese un premiu de un milion de franci belgieni. În ci-

Una dintre modalităţile de exprimare a încrederii în victorie: desenarea pe ziduri de către membrii Rezistenţei belgiene a însemnelor „R.A.F." şi „V" (de la Victorie)

În p. 103: *Andrée de Jongh, tînăra membră a reţelei antihitleriste „Cometa"*

teva zile, nemţii au arestat trei dintre ajutoarele lui cele mai importante.

M.I. 9 urmărea operaţiunile reţelei cu o admiraţie plină de nelinişte. În 1942, la conducerea „Cometei" a venit un nou şef, Jean Greindl, un aristocrat belgian, în vîrstă de 36 ani. Din iunie şi pînă în octombrie 1942, 54 aviatori, în decursul a 13 operaţiuni, au fost trecuţi de cealaltă parte a Pirineilor.

Reîntorşi cu bine în Anglia, oamenii îşi povesteau aventurile, povesteau despre eficacitatea şi cordialitatea înso-

ţitorilor lor, despre lungile călătorii nocturne în trenurile ticsite şi despre controalele poliţiei, despre ferma retrasă în inima munţilor, lîngă Urrugne, unde stăteau un timp pentru a-şi reface forţele, înainte de ultimul şi dificilul marş pînă în Spania, în fine, evocau apariţia luminilor din San Sebastian, lumini care îi îmbătau cu sentimentul de libertate. Dar mai ales vorbeau despre Andrée. Cu toţii îi purtau de grijă, cu gîndul la pericolul la care era expusă permanent.

La a 37-a traversare a Pirineilor

În noiembrie 1942, la Bruxelles doi agenţi nemţi deghizaţi în aviatori americani au dejucat slabele măsuri de securitate ale reţelei şi s-au infiltrat în rîndurile ei. Ca urmare, peste 100 bărbaţi şi femei au fost aruncaţi în închisori şi deportaţi. Dar chiar sub tortură, nici unul din ei nu a făcut vreo mărturisire. La 15 ianuarie 1943, într-o după-amiază, Andrée a fost arestată la Urrugne, împreună cu trei piloţi, tocmai cînd era pe punctul să întreprindă a 37-a traversare a Pirineilor. Din august 1941, ea însoţise 118 militari aliaţi.

Cu obişnuita-i energie, Elvire de Greef a făcut două tentative îndrăzneţe de a o elibera pe Andrée, deţinută la Bayonne. Amîndouă însă au eşuat. Curînd după aceea, Andrée a fost transferată în alte închisori şi, în cele din urmă, în Germania, unde nu se mai putea ajunge la ea. A fost supusă la 21 interogatorii, inclusiv în lagărele de la Ravensbrück[1] şi Mauthausen[2], dar nu le-a furnizat nemţilor decît o singură informaţie: pentru a-l pune pe tatăl ei la adăpost de bănuielile Gestapoului, a declarat că ea şi numai ea era „creierul" „Cometei".

Numeroşi membri ai „Cometei" au căzut victime naziştilor

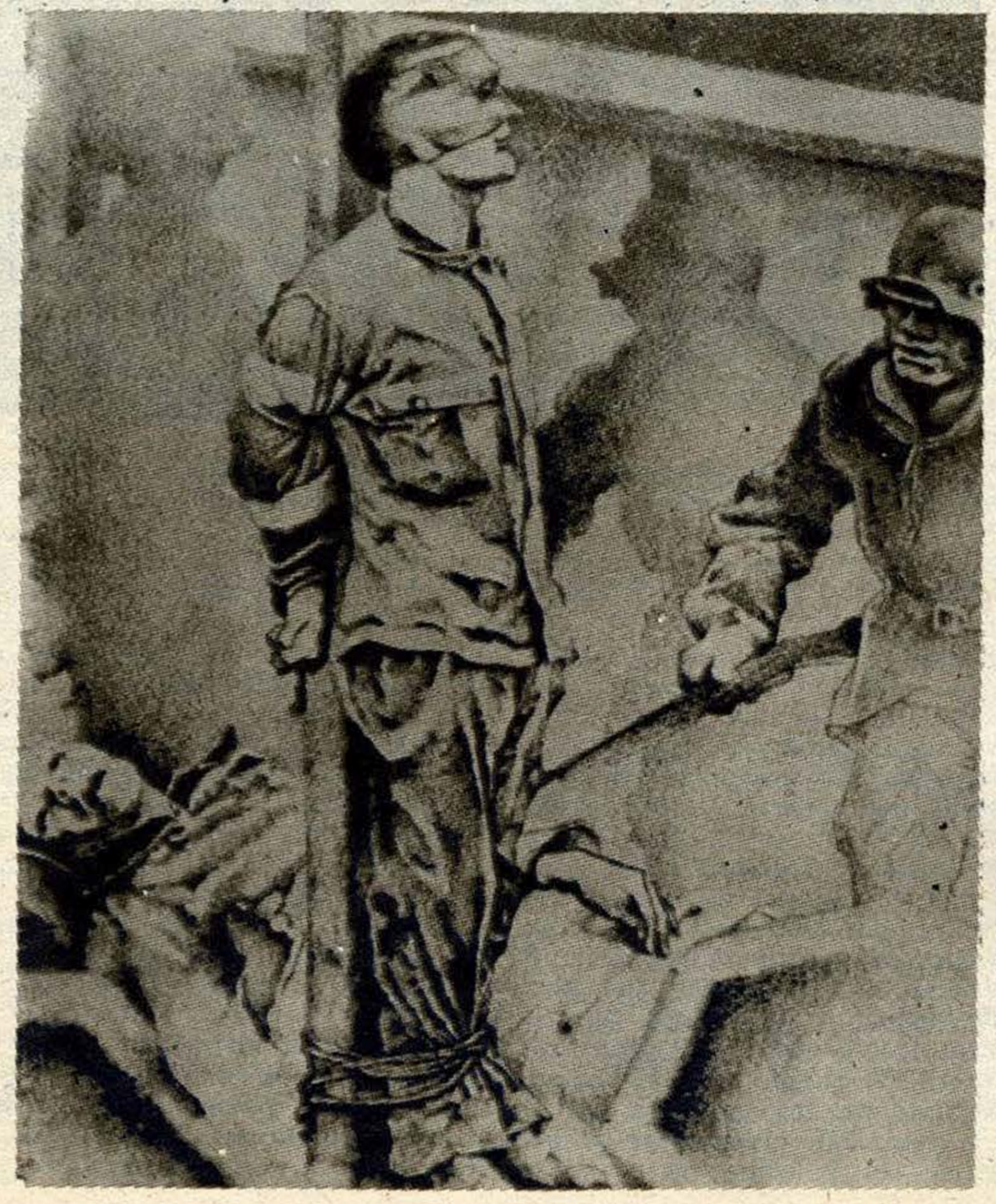

Pentru M.I. 9 şi pentru observatorii britanici din Spania, reţeaua părea iremediabil desfiinţată. Or, spre stupefacţia tuturor, un grup de aviatori a sosit la Bilbao la numai 15 zile de la arestarea din Urrugne. Reţeaua refuza să accepte înfrîngerea. În sud, s-a ivit atunci un nou şef, care lucrase şi cu Andrée cîteva luni, un tînăr subofiţer belgian de 23 ani, Jean-François Nothomb, numit „Franco" în cercurile clandestine.

În nord însă, lucrurile se desfăşurau cît se poate de prost. Jean Greindl fusese arestat, torturat, condamnat la moarte şi ucis, printr-o amară ironie, într-un bombardament al aliaţilor, în timpul căruia un proiectil căzuse pe baraca în care era deţinut. Cine poate spune dacă pilotul bombardierului nu fusese chiar unul dintre aceia pe care el îi salvase?

În primăvara anului 1943, aviaţia aliată bombarda fără încetare nordul Europei, iar canalele de evadare erau mai active decît oricînd. „Cometa" care salva aproximativ 60 oameni, ducea lipsă de însoţitori. În mai, Frédéric de Jongh la fel de curajos ca fiica sa dar mai credul decît ea, a făcut apel la serviciile unui tînăr belgian, Jean Masson, care l-a trădat. O lună mai tîrziu, de Jongh se afla în spatele gratiilor, împreună cu ajutoarele sale cele mai de nădejde.

Şi totuşi, reţeaua „Cometa" continua să supravieţuiască. Toată vara ea şi-a menţinut neschimbat ritmul operaţiunilor. Între timp, nemţii şi-au intensificat lupta împotriva reţelelor de evadare. La 20 octombrie 1943, opt locotenenţi de-ai lui Jean Greindl, arestaţi odată cu el, au fost împuşcaţi pe un poligon militar de trageri din Bruxelles, cu spatele la acelaşi taluz unde,

(Continuare în p. 109)

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1980; 2/1982.

O NUNTĂ ÎN VECHIUL DAHOMEY

AUREL FILIMON,
Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi

În secolul XIX, Dahomeyul era unul dintre cele mai cunoscute state din vestul Africii şi cel mai puternic de pe coasta Beninului[1]. La baza societăţii dahomeyene dinaintea pătrunderii europenilor — o societate bine organizată, cu structuri bine fixate — a stat familia, primul nucleu de integrare socială a individului, formată după reguli stricte. Dacă în Occidentul medieval european teama de a nu se stinge numele de familie constituia o preocupare exclusiv a familiilor înstărite, purtătoare a unor nume de rezonanţă, în Africa tradiţională, descendenţa era importantă pentru fiecare individ, fie el cît de mărunt. Familia reprezenta nucleul unei colectivităţi, în care membrii ei găseau protecţie şi sprijin, de-a lungul întregii lor vieţi.

Pentru ca ea să-şi poată îndeplini în mod eficient funcţiile, trebuia să fie puternică şi cît mai numeroasă. De aceea, căsătoria nu privea numai pe cei doi tineri, ci pe toţi „taţii şi mamele", „fraţii şi surorile" celor doi. Viitorul soţ era în mod obligatoriu străin de familia viitoarei soţii. Unirea între descendenţii aceluiaşi strămoş se considera incestuoasă.

După modul lor de întemeiere, cercetătorii au identificat în Dahomey (în prezent, Republica Populară Benin), mai multe tipuri de familii. Cel mai răspîndit era *akwenusi*, în traducere literală, „arginţi pentru soţie". O fată aparţinînd unei anumite familii făcea să beneficieze de urmaşii ei o altă familie, copiii urmînd rudele soţului. În condiţiile dure de viaţă ale Africii, ale unui indice crescut al mortalităţii infantile şi epidemiilor frecvente, fecunditatea potenţială a fetei reprezenta o valoare extrem de preţioasă. Familia care se priva de ea, „cedînd-o" alteia, voia să obţină un echivalent. Pentru a-şi obţine soţia, tînărul trebuia să plătească o sumă de bani tatălui fetei şi să presteze anumite munci în familia viitoarei soţii, garanţie a faptului că va fi capabil să în-

Alai nuptial în vechiul Dahomey

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1982.

treţină o familie. La prima lui vizită făcută părinţilor fetei, tînărul se prezenta cu substanţiale ofrande de băutură şi participa la ritualurile ancestrale ale familiei viitoarei soţii, în cadrul cărora se cerea binecuvîntarea strămoşilor. Tot lui îi reveneau cheltuielile nunţii, obligaţia de a acorda fetei o dotă în bani şi numeroase cadouri.

Limbajul sentimentelor

Cercetări recente au relevat că de asigurarea banilor pentru tînăr se ocupa colectivitatea căreia îi aparţinea el, întrucît se considera că, prin căsătoria celor doi, se uneau de fapt familiile lor, semnînd astfel între ele un pact de bună înţelegere. Astăzi, în Dahomey, unde obiceiul s-a păstrat, sumele de bani sînt înlocuite cu daruri. Într-o lucrare recentă, Claude Savory, cercetătoare a acestor cutume, menţionează: „Viitorii soţi se alegeau şi se aleg şi astăzi unul pe celălalt, fără nici un amestec al familiilor lor. Limbajul sentimentelor îl constituie un schimb de gravuri cu motive simbolice, veritabile ideograme, ce servesc drept mesaje, permiţînd comunicarea cu alesul sau aleasa inimii".

Cea mai veche formă de închegare a unei familii în Dahomey pare a fi, conform ultimelor cercetări, aceea în care soţiile erau alese atît de întreaga comunitate (marea familie) cît şi de părinţii tînărului (mica familie). Căsătoria se realiza în două moduri: un tînăr şi o tînără dintr-o familie se căsătoreau cu o tînără şi un tînăr din alta. Sistemul, denumit *na mi ma na we* presupunea a da, în schimbul tinerei alese, o fată din familia viitorului ei soţ, care se căsătorea cu un tînăr din marea familie a celei alese. Al doilea mod, *vidokporata*, care a rezistat cel mai mult în timp, se baza pe promisiunea de a numi o fată din familia mirelui, care urma să se căsătorească, la o dată neprecizată, cu un tînăr din familia miresii. Deci schimbul de fete între cele două familii se menţinea. Acest tip de căsătorie lăsa libertatea de alegere exclusiv tinerilor, intervenţia părinţilor impunîndu-se îndeosebi cînd apărea pericolul scăderii potenţialului demografic.

În *xobo*, un alt tip vechi de căsătorie, tînărul, care îşi alegea singur soţia, avea şi dreptul de a dispune de toate bunurile ei. Pentru a obţine recunoaşterea acestui din urmă drept, el trebuia să plătească anumite redevenţe, să participe la muncile cîmpului, să suporte toate cheltuielile prilejuite de naşterea primei fetiţe (dacă aceasta fusese promisă familiei mamei sale) etc.

Vechiul Dahomey a cunoscut însă şi tipuri de căsătorie forţată, în care libertatea de alegere a tinerilor era încălcată. Şi acestea se desfăşurau după reguli prestabilite. Cînd exista pericolul dispariţiei unei familii, de pildă, mai ales a urmaşilor în linie bărbătească, se practica *xwebloda*, căsătoria între membrii unor grupuri aflate într-un anumit grad de rudenie, de obicei îndepărtat. Conform înţelegerii, descendenţii, mai ales cei de parte bărbătească, reveneau familiei mamei. *Asunonu*, căsătorie din cadrul familiilor poligame, se practica la dispariţia bărbatului din familie, cînd şeful ei devenea prima soţie a celui decedat. Aceasta putea alege bărbaţi pentru femeile fostului ei soţ. Toate obligaţiile de plată şi de prestare a muncilor dispăreau în acest caz, iar copiii rezultaţi din căsătorie reveneau familiei mamei lor şi aveau dreptul să-şi întemeieze familii după regulile căsătoriilor libere.

Gbosu dome gbosi, ultimul tip de mariaj forţat, reprezenta un concubinaj între un bărbat oferit de familie şi femei sclave sau condamnate, descendenţii acestor familii revenind tatălui.

Existau şi situaţii în care societatea dahomeyană interzicea categoric căsătoria: cînd tinerii erau rude de gradul întîi (fraţi), cînd unul dintre cei doi avea deficienţe morale sau fizice sau era un străin aflat în trecere. Vechiul Dahomey accepta foarte greu căsătoria între verii primari.

Tasina — maestre de ceremonii

Tradiţia dahomeyană a conservat un ceremonial de căsătorie foarte apropiat de cel european. El începea cu discuţii între cele două familii. Şeful grupului, al familiei mari intervenea apoi pentru a fixa bazele acordurilor. Un fel de peţitoare, desemnate de către cele două familii dintre femeile în vîrstă (aşa-numitele *tasina*, care cunoşteau regulile ceremonialului), se întîlneau apoi şi discutau condiţiile căsătoriei. Urma ritualul care preceda nunta, constînd din consultarea strămoşului comun, *Fa*, pentru a afla dacă unirea celor doi tineri începea sub auspicii bune. În prezenţa celor două colectivităţi şi a părinţilor tînărului, familia tinerei primea ofranda de băutură. Din acest moment, cei doi erau consideraţi logodiţi. Logodna dura pînă la achitarea dotei şi îndeplinirea celorlalte obligaţii. Abia apoi se fixa nunta (*kpoxa*).

Ea nu putea avea loc în vremea strînsului recoltei, pentru că petrecerile durau pe mai multe zile şi se desfăşurau cu participarea tuturor membrilor comunităţii. După nuntă, tinerii se puteau socoti căsătoriţi, soţia urmîndu-şi soţul, în mijlocul familiei lui.

Membrii societăţii dahomeyene erau legaţi prin diferite grade de rudenie şi prin strămoşul comun. Şeful familiei avea autoritate absolută asupra ei şi o reprezenta în relaţiile cu celelalte familii. Era ales de către întreaga colectivitate, dintre bărbaţii care dovedeau reale calităţi de conducători şi organizatori, nefiind, în mod obligatoriu, cel mai bătrîn dintre ei. Trebuia să dovedească o deosebită pricepere în întreţinerea familiei sale, în procurarea hranei şi educarea copiilor.

Era încă absolut obligatoriu ca viitorul şef să aibă copii şi să se fi manifestat ca un excelent educator al lor. Se impunea, de asemenea, să fie aleşi numai bărbaţi în această funcţie. În cazul familiilor princiare însă, puteau fi alese şi femei, conform aceloraşi reguli. Şeful unei familii ocupa această funcţie întreaga viaţă. El nu putea fi destituit decît în cazuri extreme: nebunie sau o boală incurabilă.

El se afla în centrul vieţii economice, politice, sociale şi religioase a comunităţii; organiza patrimoniul economic al întregii colectivităţi, distribuia bunurile imobiliare, pămîntul şi plantaţiile. Stabilea, de asemenea, lucrările ce urmau a fi efectuate, împărţea loturile şi colecta roadele, pentru a le distribui tuturor membrilor colectivităţii. Puterea lui politică se manifesta numai în afara colectivităţii, pe care o reprezenta exclusiv. El răspundea şi pentru modul cum se încheiau căsătoriile şi pentru orice act politic întreprins de colectivitate.

Pe plan religios, avea putere absolută, urmărind păstrarea, cu multă rigoare, a tradiţiei, a acelei legături imaginare cu strămoşul comun. De aceea, şeful unei comunităţi funcţiona ca un intermediar între lumea lui şi cea a strămoşilor. Cu timpul, strămoşul comun a devenit o forţă supremă, iar cînd procesul de stratificare a societăţii s-a accentuat, autoritatea religioasă a şefului a sporit considerabil. Şeful era ajutat de două categorii de consilieri: *viga*, adjuncţii lui, aleşi odată cu el, şi *tasina*, consilieri-femei, care aveau misiunea de a impune respectarea tradiţiei şi a obiceiurilor.

Odată cu pătrunderea colonialismului european, cea mai mare parte a acestor structuri sociale dahomeyene au suferit modificări. Remarcăm însă existenţa în aceste locuri, înaintea pătrunderii albilor, a unei societăţi vechi, bine organizate, amintind ca structură societăţile europene contemporane ei. ■

ISTORIE LA MAREA CEA MARE (II)

(Urmare din p. 27)

dimensiunile. Locuiam la una din extremităţile sale şi am pornit-o la drum în zori de zi; am ajuns la celălalt capăt abia după amiază... Întreg oraşul nu este decît o îngrămădire compactă de case; nu este liber nici un deget de pămînt şi nu există grădini... Fel de fel de neamuri trăiesc aici; mongolii în primul rînd, care sînt „adevăraţii" locuitori şi stăpîni ai ţinutului — unii dintre ei sînt musulmani; apoi asii care sînt cu toţii musulmani; kîpciacii, cerkesii, ruşii şi bizantinii, care sînt creştini... fiecare naţionalitate trăieşte în cartierul său şi îşi are bazarurile ei. Cît priveşte negustorii şi străinii veniţi din cele două Irakuri, din Egipt, din Siria şi de aiurea, ei şi mărfurile lor se găsesc într-un cartier special împrejmuit de ziduri".

Să nu se creadă cumva că acestea sînt rezultatele unei imaginaţii prea bogate, hrănită cu poveştile din *O mie şi una de nopţi*. Săpăturile efectuate în urmă cu un secol pe locul Saraiului au scos la iveală toate obiectele pe care le puteau conţine bazarele unei mari aglomeraţii urbane, pînă chiar şi cuptoarele unei adevărate industrii, ce punea în mişcare mari ateliere metalurgice. Se poate deci urmări, după texte autentice confirmate de rezultatele cercetărilor arheologice, evoluţia care, în mai puţin de un secol, a făcut din tabăra lui Batu, ce se mai deplasa încă în funcţie de anotimpuri, marele oraş descris de călătorii arabi. Trebuie să constatăm un fapt oricît de ciudat ar părea: Hoarda de Aur nu s-a adaptat unei civilizaţii superioare, ea a creat prin propriile sale mijloace noi centre de civilizaţie, reînnoind astfel firul întrerupt de primele invazii turcice din epoca precedentă. ■

În românește de
Mihaela SPINEI

REŢEAUA BELGIANĂ „COMETA"

(Urmare din p. 106)

cu 28 ani în urmă, Edith Cavell căzuse pentru aceeaşi cauză. În ultima sa scrisoare, unul din ei scria: „Mor pentru a apăra idealul nostru, al tuturor". Această frază ar fi putut servi drept deviză a reţelei.

După ce contribuise la repatrierea a 215 oameni, „Franco" a fost arestat la Paris, în ianuarie 1944. În februarie, aproape toţi agenţii sectorului de nord al „Cometei" se aflau în mîinile Gestapoului. De data asta se părea că filiera era definitiv paralizată, dar una dintre primele ajutoare ale lui „Dédé", o tînără belgiană supranumită „Michou", a luat legătura cu un prieten încarcerat — sub nasul gardienilor germani ai închisorii din Fresnes —, care i-a dezvăluit trădarea lui Jean Masson. Avertizată asupra agenţilor duşmani, ea s-a îndreptat în grabă spre Ţara Bascilor, pentru a prelua conducerea filierei din sud. Cîteva zile mai tîrziu „Michou" a trecut Pirineii, împreună cu trei piloţi.

La 28 martie 1944, Frédéric de Jongh a fost împuşcat pe muntele Valérien. Reţeaua „Cometa" văzuse lumina zilei datorită acestui profesor, care insuflase fiicei sale admiraţia pentru eroismul lui Edith Cavell.

La scurt timp după moartea lui, operaţiunile reţelei au devenit imposibile, din cauza bombardamentelor masive care au însoţit debarcarea în Normandia. Din iunie 1944 pînă în toamnă, conform unui plan denumit Sherwood, aviatorii căzuţi au fost adăpostiţi în pădurile de la frontiera Belgiei şi în regiunea Chartres, iar în luna septembrie, au fost eliberaţi de către aliaţi.

Împreună cu alţi doi membri ai „Cometei", printre care „Michon", Andrée a fost decorată cu Medalia „George" pentru decisiva sa contribuţie la Rezistenţă. ■

În românește de
Dorina TULPAN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

9 CIFRE DIN 20 ANI

Mai bogată ca niciodată, corespondența cu care a fost onorată revista noastră pentru luna aprilie 1987 înseamnă mult mai mult decît simpla și atît de plăcuta consemna e a gîndurilor pe care ni le-au transmis fidelii noștri cititori la împlinirea a 20 de ani de apariție a Magazinului istoric. În toate cazurile, fără excepție, de la elevul de clasa a IV-a și pînă la veteranul nonagenar, scrisorile acestea, ca și zecile de mii primite de-a lungul anilor, trădează încă o legătură intimă cu istoria patriei. Setea de cunoaștere nu este, în ceea ce-i privește pe cititorii noștri, doar nevoia firească de informare a omului acestui final de secol și de mileniu. Ea traduce dorința fiecărula de a ști mai mult, mai precis, mai bine cum s-a desfășurat trecutul poporului căruia îi aparține, pe ce s-a clădit puterea sa de a merge mereu înainte, de a-și apăra, împotriva oricui și a tuturor celor ce au atentat la libertatea și pămîntul românesc, vatra strămoșească.

Nu există dorință mai arzătoare pentru noi decît de a răspunde exigențelor mereu sporite ale cititorilor, de a fi în măsură să aducem în paginile revistei, număr de număr, noi argumente și noi documente despre gloria și eroismul trecutului românesc, de a ilustra prin noi și noi mărturii prezența românilor în istoria universală, ca și valorile perene prin care recunoaștem cartea de identitate a fiecărula dintre popoarele lumii.

Deseori, cititorii alcătuiesc ei înșiși o serie de bilanțuri ale publicației noastre. De data aceasta am selecționat noi 9 cifre pe care le comunicăm iubitorilor colecției Magazin istoric aprilie 1967-aprilie 1987: cele 241 numere apărute în cei 20 ani care au trecut de la primul număr al revistei pînă acum au însemnat circa 20 000 pagini tipărite, cu peste 4 000 articole, reportaje și evocări istorice, interviuri, studii, sub semnătura a peste 2 500 autori români și străini, iar la Poșta redacției peste 2 500 note, alte aproape 1 000 fiind publicate în cadrul rubricilor Cititorii scriu istoric, Clio anunță, Clio zîmbește. 1 928 cope te și planșe color și mai mult de 12 000 fotografii alb-negru alcătuiesc iconografia difuzată prin cele aproape 40 000 000 exemplare Magazin istoric. În sfîrșit, să nu uităm că 35 000 cititori au primit — prin poștă — răspunsuri la întrebările ce-i pasionau din domeniul istoriei naționale și universale.

ÎN DOUĂ DECENII

Printre scrisorile primite în această perioadă la redacție, se numără și aceea a lui CELESTIN MOROȘAN, din TÎRGU NEAMȚ, care la aniversarea a 20 ani de la apariția primului număr al revistei, în aprilie 1967, a ținut să ne împărtășească ce-a reprezentat Magazin istoric pentru sine și familia sa.

Am așteptat cu mare bucurie apariția primului număr în 1967 și de atunci citesc revista cu mare dragoste și pasiune. Uneori sînt mîhnit cînd nu o primesc în primele zile ale lunii. Am întreaga colecție, legată pe ani. Mi-am îndemnat și colegii și prietenii să citească și să se aboneze la această revistă de mare importanță.

Pentru mine și familia mea, Magazin istoric ne-a fost de mare ajutor. Personal, am folosit-o în pregătirea mea în anii cînd am urmat cursurile universitare, luînd la examenul de licență nota maximă.

Pasiunea mea pentru istorie s-a transmis încă de pe băncile școlii primare și fiicei mele, Viorica, absolventă acum a Facultății de istorie-filozofie din Iași și profesoară de istorie la liceul Matei Basarab din București.

Fiul meu, de 15 ani, este și el un mare pasionat de istorie.

Mulțumesc revistei pentru tot ceea ce ne-a oferit în acești 20 de ani.

POȘTA CONCURSULUI

Numeroase alte scrisori sosite în ultimul timp pe adresa revistei se referă la concursul 30 din 30, aflat acum în faza sa finală: trierea răspunsurilor trimise de participanți. Iată cîteva fragmente din scrisorile unor statornici cititori ai revistei și pasionați participanți la cele 23 ediții ale concursului Magazin istoric.

Astfel, FILIP GHERASIM, maistru tehnolog, Combinatul pentru llanți și azbociment, Bicaz, ne scrie: "Concursurile organizate de dv. devin tot mai populare, mai atractive și mai interesante. Ele ne mențin viu interesul pentru studierea revistei, revăzînd colecția anilor precedenți.

ION ȚEPENEU, mecanic ajutor locomotivă, I.M. Anina, secția C.F.N., **ne mărturisește la rîndul său:** Sînt bucuros că am avut încă o dată prilejul să-mi verific prin intermediul revistei dumneavoastră nivelul cunoștințelor mele istorice. Istoria m-a pasionat încă din anii de liceu. Consider că dacă nu știi cine ți-au fost strămoșii, nu poți să te cunoști pe tine însuți, sensul propriei deveniri.

HOGIA ERENDI, elev, din Drobeta-Turnu Severin: Particip pentru prima oară la un concurs organizat de revista dumneavoastră. Mă pregătesc să devin un bun muncitor în ramura construcțiilor navale, dar mă pasionează și istoria, în special istoria țării mele.

Colonel (r) ȘTEFAN PETRESCU, din Constanța: Am participat la mai toate concursurile organizate de revistă și acesta, 30 din 30, mi s-a părut a fi printre cele mai interesante. Pentru fiecare concurent, parcurgerea materialului bibliografic — respectiv a revistei — a însemnat un mare cîștig.

ANUTZA SZABO, asistentă medicală, din Călan: Tematica concursurilor revistei dumneavoastre constituie un izvor nesecat de cunoaștere a adevărului istoric. Citesc cu pasiune paginile Magazinului istoric.

EUGEN NICOLAE GODVINSCHI, muncitor rectificator, C.F.S. Iași: Magazin istoric îmi este un prieten constant. În paginile sale găsesc mereu articole ce mă ajută să-mi lărgesc bagajul de cunoștințe istorice.

KISS EDMOND, operator chimist, I.U.C.E. Rîmnicu Vîlcea: Transmit cele mai vii felicitări și urări de succese revistei dumneavoastre, care a intrat în cel de-al 21-lea an de apariție. Vă mulțumesc pentru bogatele cunoștințe istorice pe care le-am dobîndit de-a lungul anilor, datorită Magazinului istoric.

EMIL M. LAZĂR, din Roșiori de Vede: Sînt un pasionat cititor al revistei. Concursul 30 din 30 este primul la care particip. Aș dori să iau parte și la cel anunțat special pentru elevi și școlari în vacanța din vara acestui an. Îmi puteți preciza în care numere ale revistei vor fi publicate întrebările acestui concurs?

În numărul viitor, 6/1987, veți afla precizarea solicitată. Tot atunci vom publica și alte informații privind desfășurarea acestui concurs: bibliografia sa, numărul de întrebări, termenul ultim de expediere a răspunsurilor etc.

Și tot în nr. 6/1987 — lista cîștigătorilor concursului 30 din 30.

VIVAT UNIREA!

GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș: Felicit și eu revista cu prilejul celor 20 de ani de apariție. Apreciez în mod deosebit rubrica **Poșta Magazin istoric,** în cadrul căreia avem posibilitatea să dialogăm noi între noi, cititorii revistei. Pentru această rubrică, la care am mai colaborat, vă trimit un document inedit din 1857, din vremea cînd se pregătea unirea țărilor române surori Moldova și Muntenia.

Documentul trimis de cititorul argeșan este o scrisoare expediată din București, la 24 septembrie 1857, de Matei Clutescu (participant la revoluția din 1848), fratelui său, Gheorghe Clutescu, din Sălătrucu-Argeș și în care sînt exprimate sentimente de bucurie în legătură cu deschiderea Adunării ad-hoc a Munteniei. „Nimic mai dulce, mai plăcut, nimic mai memorabil nici mai interesant pentru astă dată, decît Unirea — scrie M. Clutescu. Aceasta fiind prea necesară omului... au început a se renaște în România încă de la era bravului Mihai cel Mare care unise pe aceste principate într-unul singur... Dreptatea adormită de atîția secoli s-a deșteptat. Puterile garantel o puseră în lucrare făcînd-o să triumfeze peste lumea obosită de lacrimi. Trimiseră comisari să ne întrebe ce vrem, cine sîntem și dacă mai sîntem. Le răspunserăm neîncetat de șase luni că sîntem români cu limba, români cu sîngele, cu nația și cu credința... Dreptatea triumfă și astăzi sîntem pe calea progresului. De la 15 septembrie la 20 se determinară deputații pentru chestiunea românilor și cine? Aceia ce s-au pus în pericol pentru fericire. 1. Nicolae Golescu avu pînă la 1 000 voturi... 2. Constantin Alecu Rosetti — mai asemenea. 3. Grigorie Ioranu — idem; Dumitru Cuioglu — asemenea. Și aflăm că în toate districtele sînt aleși cei ce au fost expatriați [revoluționari exilați în urma revoluției de la 1848], afară de Craiova ce se zice că s-au ales Știrbei și Bibescu, dar nu ne temem".

Scrisoarea se încheia cu cuvintele: „Vivat Unirea!"

POSTA MAGAZIN ISTORIC

CORNEA 1738

- GH. CORNEANU, din Timişoara, ne trimite cîteva date privind bătălia de la Cornea (4 iulie 1738) între oştile austriece şi cele otomane, în timpul războiului ruso-austro-turc din 1736-1739. În urma luptei, cîştigată de austrieci, garnizoana otomană din Mehadia a fost nevoită să capituleze. În retragere, otomanii au luat în robie numeroşi locuitori din satele bănăţene, printre care şi pe un preot Nicolae care, la vîrsta de 76 ani, a fost dus în robire la Poartă.

Amintirea evenimentului se păstrează într-o însemnare pe o Cazanie tipărită la Blaj în sec. XVIII. Bătălia de la Cornea a fost consemnată, de asemenea, de cronicarul Nicolae Stoica de Haţeg în scrierea sa Cronica Banatului.

CERERI ŞI OFERTE

GHEORGHE C. DOROŞ, Splaiul Independenţei, nr. 56, Bucureşti: Fără sprijinul rubricii Cereri şi oferte foarte greu ne putem completa colecţia revistei. Nu din neglijenţă, ci din alte diverse motive se întîmplă să ne lipsească uneori cîte un număr. Vă rog să anunţaţi că solicit nr. 1/1986 şi ofer nr. 7/1970, 2/1977, 6/1979, 7/1980, 2/1981.

DANIEL MITIAEV, str. N. Bălcescu, bl. F-8, ap. 6, Rîmnicu Sărat: Sînt un pasionat cititor al revistei dumneavoastră şi doresc să-mi completez colecţia cu următoarele numere ce-mi lipsesc: 1,3-5, 7, 9/1967, 1-6, 9-10/1968, 2-5, 7, 8/1969. Ofer: nr. 12/1968, 9/1969, 1-2/1970, 12/1971, 12/1972, 1/1973, 8/1975, 1, 9, 11/1976, 10/1977, 2, 6, 7/1978, 2, 4, 8/1980, 10-12/1981, 2, 3/1982, 10/1983.

TEODOR IONESCU, str. Ghirlandei, nr. 60, bl. 73, sc. 2, ap. 35, Bucureşti: Vă rog să-mi publicaţi adresa pentru a-mi putea întregi colecţia revistei cu ajutorul cititorilor dv. Solicit colecţia pe anii 1984 şi 1985.

ISAC PETRU, str. Învăţătorului, nr. 1, sc. B, ap. 7, Timişoara: Urmăresc cu deosebită satisfacţie fiecare număr al revistei. Aş dori să-mi completez colecţia cu nr. 2/1967, 9,10/1969, 11/1972: ofer, totodată, nr. 8,9/1967, 6,12/1972, 3/1973, 4/1975, 1, 4/1976, 11/1978, 8/1979, 2/1981.

ALEXANDRU NAŞCU, str. Vasile Naşcu, nr. 45, Bistriţa Năsăud: Cu interes deosebit am primit apariţia revistei dv. în 1967. Din păcate, îmi lipseşte tocmai colecţia primului an. Vă rog să mă ajutaţi, deci, să-mi procur nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, şi 8 din 1967.

VASILE CAHNIŢĂ, str. Jean Bart, nr. 3, Suceava: Datorită acestei rubrici am colecţia completă şi pot oferi şi nr. 5-8/1967, 1, 3, 5/1969, 3,5-8/1970, 3, 5-7, 10-12/1971, 7-12/1976.

GHEORGHE ROŞIANU str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, sc. A, ap. 3, Cîmpina: Pentru toţi cititorii prestigioasei dv. reviste, această rubrică a avut şi are o mare importanţă. Deoarece în familie am două colecţii, pot oferi celor amatori una pentru anii 1967-1980.

Cristian POPIŞTEANU

Curier şcolar

OLIMPIADE ŞI CERCURI DE ISTORIE

● Mă numesc BĂRBULESCU DAN şi sînt elev în clasa a XII-a. Vă scriu pentru prima oară, deşi citesc de şase ani revista dumneavoastră, timp în care, datorită multora dintre articolele publicate, am reuşit să aflu numeroase lucruri interesante, pe lîngă cele însuşite din manualele şcolare.

Din clasa a IV-a, istoria a devenit pasiunea mea, pasiune întreţinută de profesorii mei, în mod deosebit de prof. Smaranda Alexandru.

Bineînţeles, colecţia Magazinului istoric este prezentă în biblioteca mea cu excepţia primului număr, 1/1967. Prin intermediul acestei rubrici, solicit colegilor mei, dacă au în plus un exemplar din numărul amintit, să mi-l trimită pe adresa str. Popa Şapcă, bloc P-5A, sc. B, ap. 12, Piteşti.

Cu acest fragment din scrisoarea prietenului nostru piteştean deschidem ediţia de faţă a rubricii puse la dispoziţia elevilor pasionaţi de istorie şi a profesorilor lor. Cum ne-am obişnuit, curierul ne-a adus şi în ultimele luni noi veşti de la prietenii şi cititorii noştri din şcoli. Iată, în continuare, cîteva fragmente din scrisorile lor.

● Din Constanţa, MARIA-MAGDALENA SZÉKELY, clasa a XI-a B, Liceul pedagogic, secţia Filologie-Istorie, ne mărturiseşte că este o mare iubitoare de istorie şi o pasionată cititoare a revistei. Participă pentru a treia oară la concursurile noastre şi — scrie Maria-Magdalena —, încercînd să aflu răspunsurile corecte la întrebările propuse, am recitit cele mai interesante articole publicate în decursul anilor. Aceasta m-a ajutat să-mi aprofundez cunoştinţele dobîndite la orele de istorie sau din lecturile de specialitate. Prietena noastră constănţeancă ne mărturiseşte, totodată, admiraţia ei pentru Avram Iancu, exprimîndu-şi dorinţa de a citi în paginile revistei despre eroul moţilor de la 1848. Despre Avram Iancu am scris în nr. 9/1972, 6/1973, 10/1974, 6/1978, 5/1981, 2/1984 şi, bineînţeles, vom mai scrie.

● Din Vaslui, DAN ANDREI AGAPIE, din clasa a VI-a D a Şcolii generale nr. 5, ne relatează despre activitatea cercului de istorie „Penes Curcanul" condus de prof. Gavril Octav. Din aceeaşi şcoală vasluiană ne scrie şi BOGDAN OREST PĂCURARIU, elev în clasa a VII-a.

● O frumoasă scrisoare primim din com. Moara Vlăsiei, Sectorul Agricol Ilfov, de la NICOLAE RADU, şi el pasionat de istorie. După cum ne scrie Nicolae, în anul 1986 a participat la Olimpiada de istorie, faza pe Capitală şi republicană, unde a obţinut rezultate remarcabile, pentru care-i felicităm. Îşi exprimă, totodată, dorinţa de a coresponda cu colegii săi din ţară, rugîndu-ne să-i publicăm adresa. Ceea ce şi facem: str. Gării nr. 225, com. Moara Vlăsiei, Sectorul Agricol Ilfov.

● Mai doresc, de asemenea, să corespondeze: DUMITRU BUZON, clasa a XII-a seral, str. Nouă, nr. 3, bl. T-7, ap. 21, Cîmpia Turzii şi VASILE ŢIFUI, Aleea Ulmilor, bl 38, sc. B, ap. 46, Piatra Neamţ.

● ANDA GABRIELA ALEXANDRU, clasa a XI-a, Liceul industrial nr. 6, secţia Filologie-Istorie, din Tîrgu-Jiu, după ce ne scrie că posedă colecţia revistei pe ultimii cinci ani, ne adresează două întrebări. Prima, legată de întrebarea nr. 3 din prima serie a concursului 30 din 30: Este corect spus că programul revoluţionarilor moldoveni Principiile noastre pentru reformarea patriei a fost dat publicităţii, din moment ce nu a fost tipărit? Într-adevăr, acest program nu a fost tipărit, în schimb a circulat în manuscris făcînd astfel să fie cunoscute, public, principiile programatice ale paşoptiştilor moldoveni (vezi şi nr. 1/1978 şi 12/1985 ale revistei).

A doua întrebare a Andei Gabriela se referă la popularizarea Magazinului istoric în şcoli, prietena noastră exprimîndu-şi regretul că mulţi colegi de ai mei nici nu ştiu de această revistă.

Aşa cum se poate constata şi din această rubrică, precum şi din rezultatele ultimelor ediţii ale concursurilor Magazin istoric, revista noastră are numeroşi şi statornici prieteni în multe din şcolile ţării. Din scrisorile sosite la redacţie primim mereu noi şi noi ştiri privind răspîndirea revistei, înfiinţarea unor noi cercuri de istorie, noi abonaţi, veşti despre alţi şi alţi elevi care au reuşit să-şi completeze colecţia celor peste 240 numere apărute în aceşti 20 ani de cînd Magazin istoric şi-a început drumul său spre cititori, în aprilie 1967. Este o bucurie pentru noi să avem statornici şi fideli cititori şi prieteni în şcoli, după cum ne bucură să aflăm că numărul acestora sporeşte mereu.

Deci, dragi prieteni, scrieţi-ne în continuare despre modul în care este popularizată revista în şcoliile voastre, despre colegii care se disting în răspîndirea ei, cooptînd noi cititori şi abonaţi, despre noile cercuri de istorie înfiinţate precum şi despre activitatea voastră în cadrul acestor cercuri. Vom publica, la fel ca şi pînă acum, fragmente din scrisorile voastre cu astfel de ştiri, răspunzînd astfel, desigur, şi curiozităţii colegei voastre Anda Gabriela Alexandru, din Tîrgu Jiu.

Şi nu uitaţi! Ne mai despart cîteva luni doar de momentul începerii concursului pe care, după cum am anunţat, îl vom organiza special pentru elevi şi studenţi în vacanţa de vară.

V-aţi pregătit colecţiile?

Amănunte suplimentare în numărul următor al revistei noastre.

CONTENTS (Romanian History) I. Ceauşescu Independence: Its Meaning and Continuity in Romanian History (II) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, C. Căzănişteanu, D. Preda, E. Glück 9 May 1877: Proclamation of the Absolute State Independence of Romania ● I. Conea Basarab: The Name of the First Romanian Princes ● G. Strempel Chronicler Nicolae Costin (17th Century) ● G.I. Brătianu History in the Black Sea Area (II) ● G.G. Potra 1936: Backstage Scheming in Connection of Nicolae Titulescu's Demotion (III) ● Şt. Pascu, M. Muşat, F. Constantiniu, D. Berciu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig Deliberate Falsification of History under the Aegis of the Hungarian Academy of Sciences ● I. Popescu-Puţuri The Arsacids (XIX) ● A. Dumitriu Romania, Terra mirabilis ● M. Gramatopol The Sincrăieni's Treasure ● V. Smărăndescu Ancient Times in the Danube Delta ● E. Panighianţ Where Did the Getae Confront Alexander the Great?

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ceauşescu L'indépendance—sa signification et sa permanence dans l'histoire roumaine (II) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, C. Căzănişteanu, D. Preda, E. Glück Le 9 Mai 1877. La proclamation de l'indépendance absolue de la Roumanie ● I. Conea Basarab — le nom des premiers princes régnants roumains ● G. Strempel Le chroniqueur Nicolae Costin (XVII-ème siècle) ● Gh. I. Brătianu Le passé sur la côte de la Mer Noire (II) ● G.G. Potra 1936. Les coulisses de la révocation de Nicolae Titulescu (III) ● Şt. Pascu, M. Muşat, F. Constantiniu, D. Berciu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig La falsification consciente de l'histoire, sous l'égide de l'Académie Hongroise des Sciences ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (XIX) ● A. Dumitriu La Roumanie — Terramirabilis ● M. Gramatopol Le trésor de Sincrăieni ● V. Smărăndescu Histoire dans le delta du Danube ● E. Panighianţ Où a eu lieu l'affrontement des Gètes et d'Alexandre le Grand?

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Чаушеску Независимость — смысл и постоянство румынской истории (II) ● К. Попиштяну, В. Будуру, М. Штефан, К. Кэзэништяну, Д. Преда, Е. Глюк 9 Мая 1877 г. Объявление абсолютной государственной неаависимости Румынии ● И. Коня Бассараб — имя первых румынских господарей ● Г. Штрэмпель Летописец Николае Костин (XVII в.) ● Г.И. Брэтиану История у Черного моря (II) ● Г.Г. Потра 1936 г. Кулисы отстранения Николае Титулеску (III) ● Шт. Паску, М. Мушат, Ф. Константиниу, Д. Берчу, Л. Маринеску, И. Фишер, Г. Тудор, Т. Попович, О. Луетиг Сознательное искажение истории под эгидой Венгерской Академии Наук ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XIX) ● А. Думитриу Румыния — Терра мирабилис ● М. Граматопол Сокровище, найденное в местности Сынкрэиени ● В. Смэрэндеску Былые времена в Дельте Дуная ● Е. Панигяиц Где сражались геты с Александром Македонским?

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ceauşescu Die Unabhängigkeit—Sinn und Permanenz der rumänischen Geschichte (II) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, C. Căzănişteanu, D. Preda, E. Glück 9. Mai 1877. Die Ausrufung der absoluten staatlichen Unabhängigkeit Rumäniens ● I. Conea Basarab — der Name der ersten rumänischen Herrscher ● G. Strempel Der Chronist Nicolae Costin (17. Jh.) ● Gh. I. Brătianu Geschichte am Schwarzen Meer (II) ● G.G. Potra 1936. Weswegen Nicolae Titulescu seines Amts enthoben wurde (III) ● Şt. Pascu, M. Muşat, F. Constantiniu, D. Berciu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig Bewusstgeschichtsfälschung unter der Ägide der Ungarischen Akademie der Wissenschaften ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (XIX) ● A. Dumitriu Rumänien — Terra mirabilis ● M. Gramatopol Der Schatz von Sincrăieni ● V. Smărăndescu Vergangenheit im Donaudelta ● E. Panighianţ Wo bekriegten die Geten Alexander den Grossen?

SUMARIO (Historia rumana) I. Ceauşescu La independencia—sentido y permanencia de la historia rumana (II) ● C. Popişteanu, V. Buduru, M. Ştefan, C. Căzănişteanu, D. Preda, E. Glück El 9 de Mayo de 1877. La proclamación de la independencia absoluta estatal de Rumania ● I. Conea Basarab — el nombre de los primeros príncipes rumanos ● G. Strempel El cronista Nicolae Costin (s. XVII) ● Gh.I. Brătianu Historia al Mar Negro (II) ● G.G. Potra 1936. De entre los bastidores de la dimisión de Nicolae Titulescu (III) ● Şt. Pascu, M. Muşat, F. Constantiniu, D. Berciu, L. Marinescu, I. Fischer, Gh. Tudor, T. Popovici, O. Lustig La falsificación consciente de la historia bajo égida de la Académia Húngara de Ciencias ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácides (XIX) ● A. Dumitriu Rumania — Terra mirabilis ● M. Gramatopol El tesoro de Sincrăieni ● V. Smărăndescu El pasado en el Delta del Danubio ● E. Panighianţ Dónde es que se han enfrentado los godos con Alejandro el Magno?

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1. Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
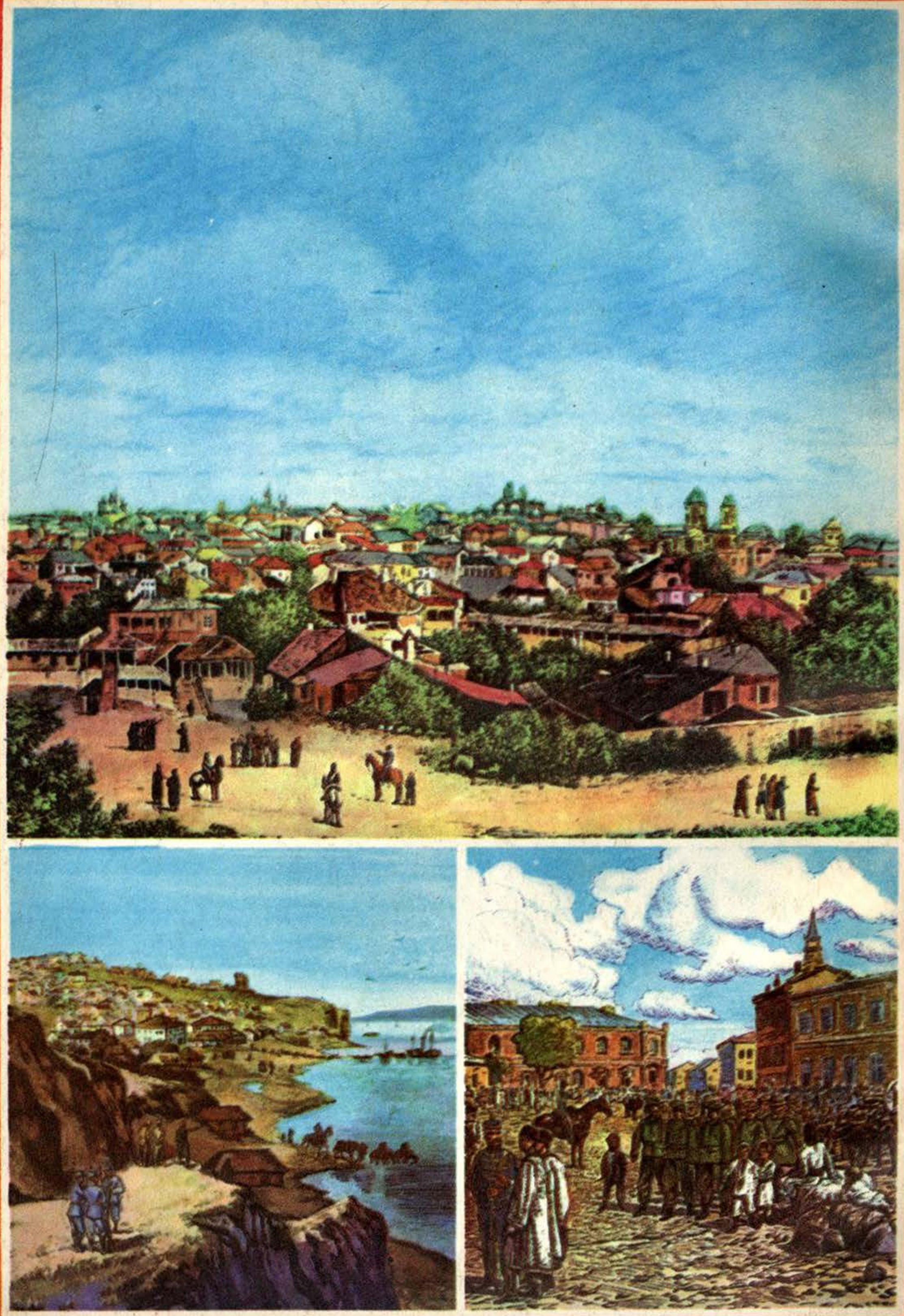
42 427